GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

V

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1931-1932

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ASUPRA REPARTISĂREI DIALECTALE A ISTROROMÎNEI

Apariţia studiilor lui S. Puşcariu[1] e un prilej binevenit pentru a examina din nou repartisarea dialectală a istroromînei, în lumina cercetărilor sale: istroromîna este un dialect dacoromîn transportat de emigranţi în părţile Istriei cu începere din secolul al x-lea, după cum au susţinut Ov. Densusianu şi I. Popovici[2], sau istroromîna este un dialect aparte, distinct de dacoromînă, după cum susţine Puşcariu?

Volumul II al *Studiilor istroromîne*, consacrat gramaticei descriptive a dialectului, pe basa materialului adunat de toţi cercetătorii, constitue un compendiu care poate permite unele precisări; Puşcariu a întovărăşit această gramatică descriptivă de o preţioasă *introducere*, în care expune, după ştirile istorice, migraţiunile spre Istria ale strămoşilor Istroromînilor,

---

[1] *Studii istroromîne, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan; II: Introducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromîn; III: Bibliografie critică, listele lui Bartoli, texte inedite, note, glosare*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1926 şi 1929; 2 vol. 8°, XV-370 pag. (planşe) şi 334 pag. (Academia Română, *Studii şi cercetări*, XI şi XVI). V. dările de samă ale lui Ov. Densusianu, *Grai şi suflet*, III, 445-451; P. Skok, *Slavia*, VIII, 605 urm., şi C. Tagliavini, *Studi rumeni*, IV, 178-182.

[2] Ov. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, 337 urm.; I. Popovici, *Dialectele romîne din Istria*, I, Halle a. d. S., 1914, 122-129.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

precum şi cunoştinţele ce le avem despre locuinţele lor actuale; ultima parte a volumului e consacrată „caracterisării" dialectului istroromîn, adică problemei ce ne-am propus s'o examinăm aci.

E dela sine înţeles că repartiţia dialectală a istroromînei nu poate fi stabilită decît luîndu-se în consideraţie faptele de limbă.

Ov. Densusianu şi I. Popovici au stabilit o serie de paralelisme între istroromînă şi dacoromînă; pentru a avea putere probantă, aceste paralelisme trebue să fie de natură dublă:

1. pe de o parte, trebue ca structura generală a istroromînei să fie identică cu structura generală a dacoromînei,

2. pe de altă parte, dacă e vorba să regăsim în istroromînă trăsături particulare ale cutărui grai dacoromîn, trebue ca paralelismele stabilite să nu poată fi datorite întîmplărei şi să nu poată fi explicate prin consideraţia că dialectele unei aceleiaşi limbi, după o epocă de comunitate, inovează în aceeaşi direcţie, deşi separate. Cu alte cuvinte, trebue ca, pe de o parte, în istroromînă şi, pe de altă parte, în cutare grai dacoromîn, să existe o serie de particularităţi lingvistice comune, particularităţi care nu se regăsesc în restul dialectului dacoromîn şi care postulează o origine comună sau un împrumut direct din dacoromînă.

Aceste două categorii de paralelisme între istroromînă şi dacoromînă există: „dacă am desbrăca dialectul istroromîn de împrumuturile şi de inovaţiunile ivite după isolarea acestui dialect, el ar avea aspectul unui subdialect dacoromîn", ne spune Puşcariu (II, 342): aceasta în ceea ce priveşte structura generală a istroromînei; în ceea ce priveşte apropierile caracteristice care au fost stabilite între istroromînă şi graiul din Bănat şi Ţara Haţegului de către Densusianu şi I. Popovici, Puşcariu a arătat că unele din ele nu sînt probante (II, 336). Dar, pe lîngă aceste paralelisme care nu au valoare probantă, sînt altele „remarcabile" (II, 339) şi „impresionante" (II, 341) prin numărul lor. Cum se explică ele? Puşcariu nu ne-o spune. Pentru că nici constatarea sa că graiul strămoşilor

Istroromînilor este „de aproape înrudit" (II, 311) cu dacoromîna, nici faptul admis de dînsul că, într'o epocă veche, strămoşii Istroromînilor au trăit în contact cu Dacoromînii după despărţirea grupului aromîn (II, 345), nu explică prezenţa acestor elemente comune care provin dintr'un stadiu lingvistic dacoromîn evoluat.

Putem verifica aceste concluzii, cercetînd gramatica descriptivă alcătuită de Puşcariu; în urma unei astfel de cercetări, rămînem cu convingerea că istroromîna e un grai dacoromîn care a suferit, în Istria, o serie de influenţe streine şi care a evoluat independent de dacoromînă, după despărţire.

Această concluzie, firească, nu este adoptată de Puşcariu: părerea sa este că istroromîna represintă un grup aparte, romîna „apuseană", separat de grupul dacoromîn.

Constatăm, deci, o nepotrivire între fapte şi interpretarea lor; şi deoarece Puşcariu nu justifică această concluzie prin argumente lingvistice, rămîne să ne transportăm pe terenul istoric, pentru că argumentele sale sînt de această natură.

Nu demult, S. Dragomir [1] a reunit în studiile ce le-a consacrat Romînilor din Serbia, Vlahilor şi Morlacilor, tot ceea ce ne dau izvoarele istorice cu privire la populaţia românească din nord-vestul Peninsulei balcanice în cursul evului mediu.

Din studiile sale se desprind aceste concluzii:

1. Romînii din Serbia nu trebue confundaţi cu Vlahii şi Morlacii din nord-vestul Peninsulei balcanice; aceste două populaţii formează două grupuri separate.

2. Strămoşii Istroromînilor vin din apropierea Dunărei.

Vlahii din Bosnia şi din Croaţia trebue consideraţi ca strămoşii colonilor romîni din insula Veglia şi din Istria. Probă: rotacismul, atestat în Bosnia şi Croaţia în sec. al XV-lea

[1] *Vlahii şi Morlacii*, Cluj, 1924; *Originea coloniilor romîne din Istria*, Bucureşti, 1924 (*An. Ac. Rom.*, seria 3, t. II, ist.); *Über die Morlaken* (Μαυρό-βλαχοι) *und ihren Ursprung*, Bucureşti, 1924 (*Bulletin de la Section hist. de l'Académie roum.*, t. XI, 115-126).

şi al XVI-lea. Elementul romînesc nu este, deci, autohton în Dalmaţia; dialectul istroromîn, atît de apropiat de dacoromînă, şi faptul că Vlahii semnalaţi în 1491 în insula Veglia sînt ortodocşi şi bine diferenţiaţi, prin confesiunea lor, de Croaţi [1], vorbesc de asemenea împotriva acestei ipotese.

Aceste concluzii importante sînt coroborate de argumente lingvistice. Graiul Romînilor atestaţi în Serbia, cu începere din sec. al XII-lea, nu cunoaşte rotacismul şi nu presintă nici o particularitate deosebită de dacoromînă [2]. Dela aceste populaţii, Albanesii au făcut cîteva împrumuturi lexicale [3]. Dimpotrivă, graiul strămoşilor Istroromînilor, atunci cînd e atestat în secolele al XV-lea şi al XVI-lea, e caracterisat prin rotacism [4]. Aceasta nu înseamnă, firește, că graiul *tuturor* Vlahilor şi Morlacilor era caracterisat prin această particularitate fonetică: dar cel puţin o parte din această populaţie, şi anume cea atestată în Bosnia şi în Croaţia la sfîrşitul sec. al XV-lea şi al XVI-lea şi populaţia care s'a stabilit în urmă în insula Veglia şi în Istria, cunoştea inovaţia.

[1] M. G. Bartoli, *Studj di filologia romanza*, VIII, 621-622; S. Dragomir, *Originea coloniilor rom. din Istria*, 20.

[2] S. Dragomir, *Vlahii din Serbia în sec. al XII-XV-lea*, în *Anuarul Inst. de istorie naţională*, I, Cluj, 1922, 279 urm. Cf. în această privinţă observaţiile lui B. P. Hasdeu asupra numelor proprii romîneşti din hrisovul lui Ştefan Dušan (*Arch. ist.*, III, 178 urm.); Th. Capidan, *Anuarul Inst. de ist. naţională*, II, Cluj, 1924, 110 urm.: „în marea lor majoritate [Romînii din Serbia] trebue să fi fost Romîni, care ţineau de ramura de miază-noapte a romînismului dunărean" (111) şi Ov. Densusianu, *Grai şi suflet*, III, 449. S.-cr. *kèr*, pl. *kèrovi* „lévrier qui excelle à flairer et à dépister le gibier", relevat de P. Skok (*A propos du nasalisme et du rhotacisme roumano-albanais*, în *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II, Belgrad, 1925, 335) nu contrazice această constatare: cuvîntul a fost împrumutat populaţiei cu rotacism care s'a stabilit în urmă în insula Veglia şi în Istria; aceeaşi origine îl are numele a două fîntîni din insula Veglia: *Funtûra* şi *Fintira* (cf. istr. *fântîrę* „fîntînă", Skok, *loc. cit.*, 333).

[3] N. Jokl, *Rumänisches im Albanischen*, în *Revista filologică*, II, 1929, 246 urm.

[4] S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 63: Petar *Zmantare* (şi *Zmantara*), n. pr. în Croaţia (1579 şi 1581) şi *Sarebire* (sat) în Bosnia (1458).

Aşa dar, nu avem nici o probă lingvistică care să ne permită să presupunem că istroromîna represintă un grai romînesc din nord-vestul Peninsulei balcanice care ar fi fost diferit de dacoromînă, ci dimpotrivă; caracteristicile istroromînei nu îngăduie decît concluzia că istroromîna este un dialect dacoromîn. Este probabil că populaţiile care au adus graiul dacoromîn în Istria s'au suprapus peste o populaţie romanisată, fixată anterior acolo. Dar nimic, în structura istroromînei, nu cere să fie explicat prin acest element romanisat autohton.

„Nu avem nici un indiciu serios de ordin istoric sau lingvistic", ne spune Puşcariu, „care să ne îndreptăţească a crede că Romînii Apuseni ar fi venit din alte regiuni în părţile unde ni-i atestă întîiele documente. Ştim positiv că în aceste ţinuturi exista odinioară o puternică populaţie romanisată. Dacă, după un hiatus de cîteva veacuri, reapare în istorie pe aceleaşi locuri, un neam care vorbia o limbă romanisată, este firesc ca — pînă la proba contrarie — să presupunem că această populaţie continuă pe cea veche" (II, 352).

Să examinăm acest raţionament în lumina constatărilor de mai sus.

Am văzut că faptele nu justifică gruparea istroromînei într'un dialect aparte. Densusianu şi I. Popovici admit că strămoşii Istroromînilor au plecat spre Istria dela nordul Dunării, din părţile Bănatului şi Ţării Moţilor; în favoarea acestei teorii ar vorbi apropierile care au fost stabilite între istroromînă şi graiul dacoromîn din aceste regiuni. Acest punct de vedere a fost combătut de P. Skok [1]; Skok nu a observat, însă, că paralelismele în chestiune presupun un stadiu lingvistic evoluat [2], după toate probabilităţile posterior

[1] P. Skok, *loc. cit.*, 332 urm.: „Si donc l'istro-roumain a jamais été en contact avec le daco-roumain, et il n'y a pas lieu d'en douter, ce n'était sûrement pas au nord du Danube, mais plutôt au sud de ce fleuve" (334-335). Cf. Id., *Slavia*, VIII, 605 urm.: „[M. Puşcariu] a raison de considérer les Istro-Roumains comme le dernier rejeton encore vivant des Roumains occidentaux".

[2] V. Puşcariu, II, 340-341: *veţ*, infinitivul scurtat, *vreaş*, *lucru*.

secolului al XIII-lea. Nu ar fi exclus, prin urmare, ca aceste paralelisme să fie datorite unui aport secundar, suprapus în istroromînă peste vechiul fond rotacisant. In adevăr, izvoarele ne arată ca populaţiile romîneşti care s'au stabilit în insula Veglia şi în Istria s'au succedat în cursul veacurilor al XV-lea şi al XVI-lea [1]. Nu putem şti cu precisiune *de unde* au plecat strămoşii Istroromînilor, pentru că am văzut că dacoromîna se vorbia în mod normal la sudul Dunărei, dar nimeni nu contestă că dacoromîna se vorbia în secolul al XIII-lea *şi* la nordul fluviului.

In ceea ce priveşte *data* cînd strămoşii Istroromînilor s'au despărţit de restul populaţiei de grai dacoromîn, avem două posibilităţi să o stabilim:

1. istroromîna nu are elemente ungureşti, deci despărţirea s'a făcut înainte de secolul al XIII-lea sau în cursul secolului al XIII-lea [2],

2. această dată e confirmată de momentul cînd Vlahii

[1] Ştirile privitoare la instalarea coloniştilor Morlaci în Istria, în sec. al XIV-lea-XVI-lea, sînt înfăţişate de I. Popovici, *op. cit.*, I, 126-128; cf. Puşcariu, II, 31 urm.

[2] Ungurii au pătruns în Ardeal la sfîrşitul veacului al XI-lea: Valea Someşului e cucerită în întîia jumătate a sec. al XII-lea, sudul Ardealului în cursul veacului al XII-lea; stăpînirea ungurească asupra Ardealului e desăvîrşită de abia la începutul veacului al XIII-lea. Astăzi nu se mai poate susţinea că elementele ungureşti au pătruns în dacoromînă încă din veacul al X-lea (Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, 370): raporturile dintre Romîni şi Unguri, în Ardeal, nu pot fi în nici un caz anterioare secolelor al XII-XIII-lea; argumentele lingvistice nu contrazic această concluzie: cele mai vechi elemente ungureşti pătrunse în dacoromînă nu presupun un stadiu lingvistic anterior veacului al XII-lea (*cf.* L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, *I*, în *Ungarische Jahrbücher*, VIII, 25 urm.); V. G. D. Teutsch, *Gesch. der Siebenbürger Sachsen*, I, Sibiu, 1925, 5 urm.; J. Szekfü, *Der Staat Ungarn*, Stuttgart-Berlin, 1918, 31 urm.; A. Domanovsky, *Die Gesch. Ungarns*, München-Leipzig, 1923, 46 urm.; F. Eckhardt, *Introd. à l'hist. hongroise*, Paris, 1928, 13 urm. Cf. Aug. Bunea, *Incercare de istoria Romînilor pînă la 1382*, Bucureşti, 1912, 126-127, şi N. Iorga, *Ist. Romînilor din Ardeal şi Ungaria*, I, Bucureşti, 1915, 31-32.

sînt semnalaţi pe coastele Dalmaţiei şi în interior: secolele XIII, XIV şi XV [1].

Aşa dar, avem probe că dacoromîna se vorbia la sudul şi la nordul Dunărei în epoca pe care o putem numi „dacoromînă comună", adică înainte de plecarea strămoşilor Istroromînilor spre vest; pe de altă parte, nu avem probe că ar fi existat vreodată un grup lingvistic „apusean", opus celui dacoromîn; cu alte cuvinte, numele de „romînă apuseană" dat de Puşcariu poate fi acceptat numai ca termen geografic, pentru comoditatea cercetării; el nu răspunde, însă, unei realităţi lingvistice: romîna apuseană este un dialect dacoromîn [2].

Dacă sîntem fixaţi în privinţa grupării dialectale a istroromînei şi socotim că faptele au adus „proba contrarie" invocată de Puşcariu, ne rămîne să mai examinăm cîteva amănunte, în legătură cu rotacismul şi cu fonetismul cuvintelor *kl'ept* „piept" şi *čăptir* „pieptene".

Istroromîna cunoaşte rotacismul. Trebue admis că graiul strămoşilor Istroromînilor, cînd aceştia au emigrat spre vest, cunoştea această inovaţie fonetică. In adevăr, ipotesa lui Skok, după care rotacismul s'ar fi petrecut în mod independent în istroromînă şi în dacoromînă poate fi cu atît mai puţin susţinută, dacă admitem, după cum am văzut, că istroromîna e un grai dacoromîn rotacisant [3]. Cu toate că rotacismul e normal în istroromînă, toţi cercetătorii au înregistrat şi cuvinte

[1] M. G. Bartoli, *Das Dalmatische*, Viena, 1906, col. 195.

[2] Mărturiile anterioare secolului al XIII-lea, care ar semnala prezenţa unui element romînesc pe coasta Adriaticei, nu privesc această populaţie, ci populaţia romanisată autohtonă de acolo. Cf. Bartoli, *Studj di filologia romanza*, VIII, 616 urm., şi Puşcariu, II, 13: „Este însă foarte greu a desluşi astăzi, din ştirile şi din numirile păstrate în documente şi scoase la iveală mai ales de Jireček, dacă avem a face, în sec. IX-XII, cu Romîni sau cu Romani care vorbiau limba dalmată".

[3] Skok, *A propos du rhotacisme*..., 334: „Même pour le rhotacisme istro-roumain, il y a des preuves balkaniques [numele rotacisate din Bosnia şi din Croaţia] dont il résulte que ce phénomène a dû se produire aussi bien au sud du Danube, quelque part dans les Balkans".

fără rotacism. Dacă eliminăm formele în care lipsa rotacismului se poate explica prin faptul că ele au fost împrumutate sub acest aspect fonetic din limbile învecinate (croata, slovena, italiana)[1], rămîn totuşi vre-o cîteva ireductibile la această explicaţie: *cu tsin (jo tzin)*, înregistrat de Ascoli, cu următoarea observaţie importantă: „parohul Micetich mă asigură că a notat în mai multe exemple din Jeiăni *n* conservat, devenit *r* în Valdarsa“[2], şi numele toponimice: *Maržini, Kračun, Krbun*; prezenţa lui *n* aci ar fi datorită disimilării consonantice: *r-r>r-n* (Puşcariu, II, 282, 284, 290 şi 312). Acest proces implică însă o lege fonetică, şi fonetisme ca *tirer* „tînăr“, *virer* „vineri“ arată că presupusa lege a fost inoperantă, în istroromînă[3]; aşa dar, apariţia lui *n* în aceste cuvinte trebue explicată pe altă cale.

Prezenţa acestor cuvinte care nu cunosc rotacismul în istroromînă nu poate fi explicată decît dacă admitem că ele au fost aduse în Istria sub această formă fonetică de o populaţie de grai dacoromîn care nu cunoştea rotacismul. Căci, în unele casuri (Puşcariu, II, 112), cuvintele au fost înregistrate sub două aspecte fonetice: cu şi fără rotacism[4].

La această conclusie ne duce şi examinarea cuvintelor *kl'ept* şi *căptir*. Am dat altădată motivele pentru care cred că trebue să plecăm, pentru a explica fonetismul acestor cuvinte, dela formele cu *k'-* şi cu *c-* iniţiali, adică dela forme pa-

[1] V. listele întocmite de Puşcariu, II, 110 urm., 312, şi Ov. Densusianu, *Grai şi suflet*, II, 391-392; III, 448-449.

[2] Puşcariu, II, 113.

[3] Puşcariu, II, 312 şi Densusianu, *loc. cit.*; mîniu (Weigand, Popovici), relevat de Puşcariu, *loc. cit.*, trebue eliminat din lista cuvintelor care nu prezintă rotacismul: textele dacoromîne rotacisante din veacul al XVI-lea cunosc numai forma cu *-n-*, ceea ce confirmă etimonul grecesc al acestui cuvînt (μανία); forma rotacisată dată de Maiorescu e, de sigur, inventată de dînsul.

[4] Dacă admitem această explicaţie, atunci se poate ca şi celelalte cuvinte fără rotacism, a căror prezenţă a fost explicată printr'o influenţă străină, să fi fost aduse sub acest aspect fonetic de populaţiile romîneşti care nu cunoşteau rotacismul.

latalisate şi asibilate, care au fost aduse sub acest aspect fonetic de colonişti instalaţi mai tîrziu în Istria[1].

Vedem, prin urmare, cum cercetarea istroromînei, în trecut şi în zilele noastre, impune următoarele concluzii:

1. Istroromîna este un grai dacoromîn transportat în Istria; emigrarea spre Istria s'a petrecut înaintea sau în cursul secolului al XIII-lea.

2. Limba celor care au dus istroromîna în insula Veglia şi în Istria cunoştea rotacismul.

3. Urmele trecerei acestor populaţii spre vest sînt atestate în Bosnia şi Croaţia în sec. al XV-lea-XVI-lea.

4. Trebue să presupunem că la o epocă posterioară instalării în Istria, o populaţie de grai dacoromîn, cu particularităţi lingvistice care se regăsesc astăzi în graiul dacoromîn din părţile Bănatului şi Ţării Haţegului, s'a suprapus peste populaţia care vorbia cu rotacism, şi a introdus în istroromînă cuvinte nerotacisate şi expresii particulare acestei regiuni.

AL. ROSETTI

[1] V. cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*. Paris 1926. 126 urm.

DIN ŢINUTUL SĂCELELOR

II

LXXIII[1]

Să nu te miri nicĭodată dă slava casiĭ altuĭa, că nu ştiĭ cum să sucĕşte vremĕa şi al dă are acu mĭilĭoane rămîne sărac lik'it, că... ieu acu n'am ńińic cu nimeni – da zic că ştiu că n'oa să yiie să-n dea ńiie la cap, că n'are pentru če...

Bălaşa Vlad, 69 ani.

LXXIV

Zicăli:

Cînd îi spui că-i şeade g'ine,
Tot cu coada 'n sus să ţine;
Cînd îi spui că-i şeade răŭ,
Ie vaĭ dă sufletu tăŭ.

Pîn la judecată,
I-a loat k'elĕa toată.

Ġeaba după ploaie, čepeneagu.

Sabg'ija şi puşca şi nădeždĕa, fuga.

Din cal boieresc, iapă ţigănească şi din iapă ţigănească, cal boieresc!

Aceeaşi.

LXXV

Iče că a dat Domnu Cristos ŭo punga cu galbinĭ dă aor lu Sfînta Vineri să să ducă să-i dea cuĭ oa găsi că stă dumineca şi nu lucră ńińic. Şi ŭa plecat Sfînta Vineri şi n'a găsit pă nimeni că ţine cum trubuie dumineca şi numa'ntr'o grădiniţă cu florĭ vede ŭo fetiţă: stătea pă iarbă şi sucĕa'n mînă, freca ŭo frunză oar ŭo floare, nu ştiŭ če... Şi Sfînta Vineri i-a dat-o iei şi s'a dus

[1] Toate textele pînă la CXLVII sînt din Satulung.

apăĭ la Domnu Cristos şi i-a spus: „Doamne, n'am găsit pă nimeni care să ţiie cu adevărat ziua dă dumineca, numa ŭo fată într'o grădiniţă sucĕa ŭo frunză şi i-am dat iei punga cu galbinĭ şi ŭa zis fata: „bodaproste, bodaproste"!

Da Domnu Cristos ştiia ce-i, da tot o-a mînat să-i čeaie punga îndărăt. Şi s'a dus Sfînta Vineri, apăi, iče: „dă-m punga îndărăt că m'a mînat Domnu Cristos". Da fetiţa iče: „apăi ţi-o daŭ, da dă-ńi şi dumneata'ndărăt bodaprostĕa"! Da ia n'a maĭ putut să i-o dea, că bodaprostĕa să făcuse tron dă aor în cer', c'oa h'i zis fetiţa cu toată inima.

Aceeaşi.

LXXVI

Zicăli:

Şi-a schimbat stratu (= s'a măritat a doua oară).

Are h'iorĭ dă broască moartă.

Aceeaşi.

LXXVII

Fetili din satu nostru
Să laudă cu frumosu
Că spală rufe frumos
Şi le tinde pă culme sus:
Latră cîni ca la urs.

Aceeaşi.

LXXVIII

Moşi-ńeŭ a venit după Olt din sus, nu ie dă mult neamu nostru p'aiĉi; avea iel şapte fiĉiorĭ şi pă toţi i-a polecrit lumea, le-a pus cîte-un ponos: pă unu Pîrvu Gemu, pă unu Pîrvu Covrig, pă altu Pîrvu Cîrnu, pă unu Pîrvu Condei, că umbla cu condeiu după ureke mereŭ, pă altu Pîrvu Pîrvu. Şi Gologăneşti sîn veniţi tot du pîn alte părţi, iera oaminĭ bogaţi şi să 'nmulţise iei p'aiĉi, v'o doozeĉi dă case iera numa'n sat pă uliţa mare. Pîrveşti şi-a făcut case toţi în tîrg la Černatu, cînd a venit iei acu v'o doo sute dă anĭ, nicĭ biserica a veke nu iera făcută. Da acu maĭ sîn puţiin şi din iei, s'a dus toţi: carĕ-a murit, carĕ-a plecat pîn ţară... s'a 'mprăştiat toţi pîn toată ţara.

Niţă Pîrvu, 69 ani.

LXXIX

Călindaru să h'i rămas călindar, da nu să ne lom noi după catoliči. Că ziče c'a umblat pîn sate unu să-i tragă la catoliči pă Rumîni maj multe sate, da n'a vrut să yije nič un om dîn sate la adunare şi-a plecat ăla dă undę-a vinit. Da trebuja să-l şi bată, să ţije minte să nu maj yije să prostęască lumęa... A vinit un Cożan dîn Rumînija care nę-a spus noo.

Acelaşi.

LXXX

Dă mujere puturoasă:

Puseį pînza cînd da frunza
Şi-o tăjaį la Sînvăsiį
Şi-m păru că mă pripk'iį;
Între iţe şi fuşčeį
Paşte-o scroafă cu purčeį.

Acelaşi.

LXXXI

Astęa dă s'a tuns acu ca ęamini, lę-a umplut păduki, da acu li să vede şi maj g'ine şi lindinį şi păduki şi tot pă la čeafă, parcă-s Ovreį d'ăja du pîn Moldova; mîne, pojmîne le vezį şi cu pantaloni ca pă oameni, če gîndeşti?

Acelaşi.

LXXXII

Înainte banu jera ban, nič nu plătęam atîta g'îr, cum plătęa pîn Rumînija. Unde să pomenęa să plătim aič taxe, impozite d'astęa, cum čjorili le mai ziče, pă oj! Putęaj să aj cu mîiili. Ne ducęam cu jele pîn Basarabg'ija pîntru jarbă, da nu ne 'ntreba nimeni ńińic. Avęaj paşaport, bună pače! Nu să băga nimeni.

Acelaşi.

LXXXIII

Nu jera trin p'atunčja în Rumînija, jera numa o sočjetate engleză, jeram jeu dă v'o doişpreče ani, cîn ńj-a pus glugulița dă gît şi m'a trimes în Basarabg'ija la oi, jera la o mije ob sute şapteşi patru, m'a mînat băjat cu glugulița dă gît şi cu mămăliga 'n ja. P'atunčj jera g'ine în Basarab'ija, jera lumęa rară, tîrle

multe dă oj, jera Mocanj mulţi pînă la războiu Ruşilor cu Turčj, la şapteşopt; Mocani apăj a trecut în Dobroğęa, c'a fost locu maj slobod, maj pustiu, cînp maj mult. Şi d'acolęa am čjobănit şaj-spreče anj, pă doo oj un an dă zile şi pă ajne, şi pă urmă dîn an în an a sporit cîte o ęaje, pînă la obzečj am făcut v'o treįzečj dă oj şi ńj-a murit tęate, rămăsese una şi ńj-a lęat-o lupu şi p'aja, pă urmă am čjobănit înainte pînă am făcut oj maj multe, la maj mulţj stăpînj, pînă m'am lăsat burlac, stăpîn, şj-am vinit acasă, am plătit cătănija — atunčj maj mult în banj să făčęa: jera unu Dudan.. Am scăpat dă cătane şi, d'acolęa, am găsit şi jo o fată şi m'am însurat şj-am maj stat stăpîn cu oili v'o doozečj dă anj şi pă urmă apăj ńj-am vîndut tęate oili, că-ń maj şi murise multe d'o jarnă gręa — şi s'a isprăvit.

Acelaşi.

LXXXIV

Şi cînd umblam cu oili cîntam cu flujeru, mîncam lapte şi covrigeį dă caşi: cîn nu putęam să făcem mămăligă, că ploęa, maj şi răbdam. La posturi mîncam mămăligă goală cęaptă şi legumă maj rar; în dulče, caşi, lapte, cîtę-o ţăcălije bună dă carne şi punęam pastrama în cenuşe d'o friğęam, apăj zăr dulče. Ne dădęa o oca dă brînză pă săptămînă; dacă să bolnăvja v'o oaje, o tăjam şi-o făčęam pastramă. Mîncam cîtę-o dată numa cucuruz crud, cîn ploęa dă nu putęam face mîncare. Vara mîncam: urdă, žintiță şi-apăj cîntaj cu bučjumu pîn te lovja. P'atunčja jera locurili largi, avęa yite multe Mocani, čireadă dă vačj, erčelij dă caj, turme dă oj; locurili jera slobode, acuma oili a murit, locurili s'a strîmtat, Mocani ăj bătrînj s'a dus, a murit toţj, a rămas numa niște golanj cu o sută, doo dă oi şi cu tîrla pă moyilă. Acu nu le maj pęate ţine oili, locurili s'a strîmtat, Mocani ăj bătrînj a murit şi ăj tinerj nu să maj duče la oj, să face domnj toţj. Hej, pă vremęa aja avęam cîtę-o mîije dă mînzări şi cu totu v'o mîije şęase sute dă capete!

Acelaşi.

LXXXV

Apăj, cîţj avocaţi maj sîn şi-acu! Jeu ştiį če lę-aşi face? Į-aşi lęa şi j-aşi duče într'o insulă şi lę-aşi pune cîtę-o sapă şi cîtę-o cazma'n mînă, să muncęască şi jej, să ştije cum să cîştigă banu, nu să aţije calęa ęamenilor să le ja bani; ăştęa maj rău lj încurcă dăcît lj dăscurcă pă g'eţi ęamenj. Cîn m'am dus la tribunar la

Bucureşti, că vinduse unu neşte case şi-j făcusem tomneala, să ţinea avocaţi ca căţei unu după altu; trebuia să facem actili pintru case şi ne-a cerut o mńije dă franĝi, altu ob sute, da pă urmă yine unu şi ne cere şeapte sute dă franĝi ca să ne facă iel. Da la noi aicĭ, nu preа poate să stea avocaţi, c'ar h'i să moară dă ţoame, că p'aicĭ nu să piráşte lumea ca pin alte párţi.

Acelaşi.

LXXXVI

Înainte iera oţi 'n codru, acu sînt în oraşi. Nu iera žudecător' cu condei după ureke, iera patru bătrînĭ din sat şi aja žudeca. Acu cinzeci dă anĭ iera, ĭ-am apucat şi ieu. Dacă ştija unu *Tatăl nostru*, îl punea dascăl, cantor, p'atunci, şi care ştija şi *Credeu* ala îl punea popă. Acu cinzeci dă anĭ, iera patru bătrînĭ aleşi şi aja žudeca, nu să făcea acte, să ducea la bătrînĭ, dacă iera v'o ispaşe, v'o ceartă, îĭ înpaca, că nu iera avocat şi žudecător'; devorţu să făcea la pătrupop, nunta tot aşa: să făcea 'nvoirea, să făcea strigárĭ la biserică, ne ducĕam pistę-o săptămînă la biserică şi făcĕam nunta, logodna să făcea noaptea şi-apăĭ cinstea şi masa.... Ăĭ tinerĭ nu să ducea la cîrcĭumă, numa ăĭ bătrînĭ, niciĭ nu să apropk'ija dă cîrcĭumă, Doamne fereşte, da acuma îĭ dă afar p'ăĭ bătrînĭ, să aivă ieĭ loc.

Acelaşi.

LXXXVII

Uĭ, săracu čiobănaşi,
Cum ńĭ-aduče sara caşi,
Dimineaţa urdă dulče,
Mă sărută şi să duče!

Acelaşi.

LXXXVIII

Bună-j brînza din burduf,
Buf, Mocane, buf,
Da-j maĭ bună din găleată,
Că-j bătută dă o fată,
Buf, Mocane, buf.

Acelaşi.

LXXXIX

Începură toţi să-ĭ zică:
„Lipa, lipa, neа Stănică,
C'un papuc şi c'o opk'incă;
Ăl din coadă
Răŭ o'noadă!"

Acelaşi.

XC

Ţara rumînească iera sup Turc atunčia, ţara rumînească je numa dála obzeči îndepedentă, înainte plătea arači la Turči; dă cîn s'a bătut Rusu cu Turcu, nu maĭ plăteşte. Bulgari a fos supuşi dă tot; Rumîni şi Sîrg'i şi cu Greči să administra singuri, da Bulgari, nu. Şi după războĭ, l-a făcut pă Carol reğe, iera numa craĭ pîn'atunčia.

Acelaşi.

XCI

Dacă săpam v'o comoară, nu maĭ stăteam Mocan p'aiceа mă ducĕam în Bucureşti şi pă lel' ta o făcĕam cocoană... ăĭ, da p'aicĭ nu să pomeneşte dă comorĭ şĭ-apăĭ şi d'ăĭ d'a găsit comoară, s'a pricopsit v'unu? Comoara asta-ĭ: să munčeşti, să strînği, să nu keltuĭ maĭ mult dăcît aĭ, să h'ĭĭ cuminte şi-apăĭ tot comoară făčĭ. Ăĭ d'a găsit comoară, cum ziče, n'a avut niciĭ ieĭ niciĭ-o haznă dă banĭ, c'a avut fičĭori care prost, care keltuitor' şi s'a ales prafu dă tot čę-a găsit.

Acelaşi.

XCII

Zicală:

Ogar'u bojer'uluĭ nu minca žimblă albă şi, pă urmă, după čę-a sărăčit bojer'u dă nu maĭ aveа če minca niciĭ ieĭ, minca ogar'u şi mere pădureţe.

Acelaşi.

XCIII

Acu cinzeci dă anĭ, pă cînd umblam cu oili şi cîntam cu bučiumu, cîn ni să murdărea cămăşili, le spălam în zăr şi le puneam să să zvinte şi-apăĭ le unğeam cu unt, ca să nu să striče dă soare şi dă ploaje. Cînd umblam čioban cu oili, mîncam la

pastramă friptă pă cărbuni... Şi s'a dus şi-o cocoană la stînă şi ciobani scutura pastramă din ceruşe şi-a zis cocoana mîniată: „ptiu, ca porci mîncaţi, ca porci vă'ngrăşeaţi"!

Cînd mulge oili, pune laptili 'n putină bacju şi-i dă keag, il strecoară maj intîj pîn zăgîrnă, după ce să'nkeagă îl strînge cu mînili, îl pune'ntr'o crintă şi pă urmă-l strînge g'ine, îl stoarce g'ine şi rămîne caşju dă cinspreče, doozeci dă kile şi-l duče la căşerije, dacă vrea să-l facă brînză, îl lasă să să dosk'ească şi să face şi brînză ca dă Penteleu, bună. Caşcavalu, îl duče la căşerije şi-l face aşa: h'erbe apă 'n cazan şi taje caşju mărunt şi trînteşte apă h'artă piste jel şi, cînd unblă ca cureaua, îl ja bacju şi-l frămîntă g'ine şi-l pune 'n tipar' şi-apăj îl pune 'n saramură tare (cît să steа dasupra), pă urmă apăj îl scoate p'o masă făcută din scîndură şi pune unu cîte unu şi-i dă sare; a doua zi, pune unu piste alt şi jar îi dă sare; a treja zi, pune trej unu piste alt; a patra zi, pune patru, a cîncja zi, pune cînci, şi-aşea jese caşcavalu la cînci sări şi să keamă un başamal, un caşcaval dă cînci sări, şi-apăj îl duče care 'ncotro şi dacă-l vinde pîn streinătate, întreabă lumea: undje-a crescut? Că gîndeşte c'a crescut în pom aşea gata.

Acelaşi.

XCIV

P'aiči, pîn satilj-astea, sîn mulţi Găureni veniţi du pîn munţi, du pîn găurj, după Praova. P'ajči acu v'o sută cinzeči dă anj nu jera case, poate să h'i fost v'o cîteva, da multe nu jera; a fost păduri piste tot, s'a tăjat după aja pădurili şi s'a făcut case; colo îi ziče Valea-largă, păsemne c'a fost tot aşea v'o vale la poalili pădurii, pă unde vinea apa mare cînd ploua mult, yinea şi p'aici pă uliţa asta, pîn grădinj şi s'aduna multă dă să făcea royinj, da acu a pus brazj în Valea-largă, să nu maj yije apa mare, cîn sîn ploj.

Acelaşi.

XCV

Înainte nu să băga nimenj pă tine, niči Unguru nu ne-apuca dă plată, jera numa daždija obîznuită către stat, pă urmă, apa şi-atît. Da acu dă n'îj plăti un an, doj, stă să-ţj vînză casa, nu alceva! Ăj, iče că s'a făcut Rumînija mare: s'oa h'i făcut acolo la Bucureşti, da p'aiči nu. Înainte puteaj face şi cu banj puţinj negoţ,

da acu fără măilioane nu să maj face negoaţili. Iče că s'a stricat vama veike, če dă treabă! Acu nu maj avem če aduče pîn vamă; atunči, înainte dă război, plăteaj če plăteaj la vamă şi yineaj încoače cu marfa, da acu maj ado dacă maj aj če! Sîn şi p'aiči d'ăj dă s'a pricopsit după rezbel, care 'nainte n'avea nînic, jera tot ciobanj pă la Mocani ăj bogaţi.

Acelaşi.

XCVI

A fost yodată un popă şi cu un cantor, a fost jej la yo veselije şi s'a pus la cale; avea un večin acolea în apropijere v'o doo capre cu jezj: j-a zis popa cantorului: „măj cantore, n'ar h'i g'ine să ne ducem, mă, să furăm jezi ăja, să facem un prînz cu jej"? A zis popa către cantor: „du-te, măj cantore, fă yo čercare la noapte, n'îj putea să furj măcar un jed"? Şi cantoru a zis: „am să mă duc, ziče, am să mă duc jeu la noapte să fac o čercare să văz n'oj putea să fur barem un jed, dacă nu doj". Popa nu s'a maj întîlnit cu cantoru pîn dimineaţa la biserică şi cantoru cîn s'a dus să fure jedu, l-a prins omu cu jedu'n şk'inare şi l-a bătut g'ine noaptea, l-a făcut burduf. Acuma, popa s'a dus la biserică dă dimineaţă, cantoru a vinit puţin maj tîrziu, intrase popa în službă niţel şi cantoru a vinit şi s'a pus şi jel în stranâ, bătut cum a fost. Acu, popa n'a putut să să ducă la cantor să-l întrebe če-a făcut şi-a strigat popa din altar' către cantor: „dascăle pascăle, te-aj dus să furj pă mehehe"?.. Da dascălu dă colo j-a răspuns: „furat, dracu să te ja, că m'am dus să fur pă mehehe şi-am căpătat pă bu-bu-bu!"

Acelaşi.

XCVII

Maj 'nainte vreme popk'i nu prea ştija carte: dacă ştija *Tatăl nostru* şi *Credeu*, -l făčea popă'n Rumînija veke şi unbla popa pă la tîrle şi spovedea ciobanj — jera 'nbrăcat tot cu čjoarecj ca mireni — şi scrija păcatili p'un răboži şi după če ispravja cu spoveditu, zičea: „noa, nepoate" — şterğea popa păcatili cu cuţitu... şi zičea: „iote-aşea, nepoate, să duc păcatili cum le şterg jeu d'aiči, aşea să jartă!"

Acelaşi.

XCVIII

Nainte vreme cînd unbla Domnu Cristos pă pămînt, streikea jera la oj, nu jera la vačj ca acuma: alerga oili 'n toate părţi

şi-alerga ćiobanu cu palaŕija 'n mînă după jele să le-adune, jar văcar'u jera cu scaonu legăt dă..., merğea cu jel. Şi numa treče Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru pă lîngă văcar' şi văcar'u sta pă scaon şi sta lîngă vaći şi îl întreabă pă văcar' Domnu Cristos: „unde merğe drumu ăsta?" Şi vacar'u-i arăta cu k'ićjoru unde, nu să scula dă jos. Şi să duče maj dăparte, dacă văcar'u nu s'a sculat dă jos, şi dă piste un ćjoban şi îl întreabă şi pă jel: „unde merğe drumu ăsta, încătrău jeste?" Jar ćjobanu a zis: „aş merğe să vă arăt, da ujte nu poţ, că fuğe oili dă strejke 'n toate părţi." Şi j-a zis Domnu Cristos atunćja: „ajdi cu noj, că li-j găsi grămadă cînd îj veni!" Şi s'a dus ćjobanu cu Domnu Cristos ca să-j arăte drumu şi cînd a vinit îndărăt, a găsit oili grămadă, c'a zis Domnu Cristos „ajdi cu noj, că li-j găsi grămadă cînd îj veni" şi le-a găsit apăj... Jar văcar'u... a fuğit toate vačili care 'ncătrău şi-a scăpat şi scaonu dă supt jel. Şi d'atunćja strekează vačili, jar oili, cînd je cald, s'adună una ling' alt.

Acelaşi.

XCIX

Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru merğea p'un drum îndăpărtat şi dă piste un om — păzea o ţarină —, piste un puturos şi j-a zis că să să ducă să scoaţă nîţică apă din fîntînă să le dea să bea, şi jel a zis: „duceţi-vă şi vă scoateţj, dacă vă trebuje!" Şi s'a dus jej maj dăparte şi numa jacă o fetiţă c'o cog'iliţă la apă, şi-a strigat Domnu Cristos: „fetiţă, fetiţă, ja stăj să ne daj şi noo nîţică apă să bem!" Fetiţa a stat numa dăcît şi le-a scos apă proaspătă şi le-a dat să bea. Şi-a zis Domnu Cristos către Sfîntu Pătru: „Petreo, Petreo, vezj tu fata asta vrenică? Asta are să ja pă puturosu ăla, vezj"? "Şi-atunćja a zis Sfîntu Pătru: „Doamne, Doamne, nu-j păcat să să 'ncurče fetiţa asta cu puturosu ăla, Doamne"? Şi-a zis Domnu Cristos atunćja: „De, Petreo, če să facă? Ca cum să află acuşi dă puturos, jel ar muri dă foame singur!"

Acelaşi.

C

Lucra un g'et večin, un Săcuj, lucra la fin în ziua dă Sfîntu-Ilije şi-a vinit o furtună mare şi-a 'nčeput să-j scočjoare finu večinuluj şi-a strigat večinu Săcuj către Sfîntu Ilije: „lasă, Ilije bačj, finu, că asta jerj lucrat, nu azj!" Asta a fost un semn că să ţije şi jej pă Sfîntu Ilije, da jej nu ţine nič acuma.

Acelaşi.

CI

Un Ţigan s'a dus odată la stînă şi g'etu Ţigan a fost flămînd şi j-a dat bačju zăr şi-a băut la zăr pînă n'a maj putut şi după če s'a săturat, j-a pus şi nişte plăcintă şi j-a dat şi-o bucat' dă purčel fript. Ăj, da če să facă g'etu Ţigan? că jel nu maj puţea mînca, că băuse prea mult zăr. „Apăj", ziče, „nene, nene, bune bucate aj făcut, da n'aj ştiut cum să le puj. Întîj să h'i purčelat şi-apăj să h'i plăcintat şi-apăj să h'i zăruit — cuj j-ar maj h'i trebuit"?

Acelaşi.

CII

Prăvălije cu kirije,
Marfă'n datorije,
Negustor gol k'istol,
N'am a da, n'am a loa.

Şeapte bolobоace
Fără funduri, fără doage,
Şeapte pogоane dă vije:
Numa jepuri le ştije.

Če-j pă mine şi'n casă,
Če-j 'n ladă-j bojeresc...
Doamne, fereşte d'un foc!

Negustor gol k'istol, negustor cu trej prăvălij în şk'inare: una-j tajcă-său cu ja 'n şk'inare, cu una je frati-neu, cu una jeu.

Acelaşi.

CIII

Despre Cožanj:

Uj, sărac bărbatu neu,
Mult je prost şi nătărău,
Că jel cară cu căruţa
Şi jo'npart cu băzmăluţa
Pă la toată duğenuţa.

Acelaşi.

CIV

A fost un ostronom dă făčea călindare şi unbla pin ţară cu cărţi, călindare, cu călindare maj cu samă şi unbla din sat în

sat şi a tras şi jel la un om ospodar şi acolo j-a zis gazda că să intre 'n casă să să culce în casă, da jel a refuzat, a rămas pă prispă afar şi j-a spus gazda că: „mă, intră'n casă, că, iče, la noapte are să dea ifor"! Jel ziče: „nu, că călindaru ńeu spune că o să h'ije vreme bună"! Gazda j-a spus: „intră, mă, intră'n casă, că noi avem călindar, că purčica noastră işi cară paje'n culcuşi"! Şi piste noapte a'nčeput un ifor tare şi ăla d'afar a'nčeput să striğe să-j dăşkizä uşea, c'a 'nceput ninsoarea, şi pă urmă s'a dus în casă şi şi-a pus călindarili pă foc, că s'a ruşinat că l-a sămuit cu purčica şi-a plecat din sat, a văzut că nu mai je kip să-şi vînză călindarili.

Acelaşi.

CV

Židani a zis lu Domnu Cristos că cum poate să vindeče pă orb sînbăta, că jera dumineca lor, şi Domnu Cristos a zis: „aŭ nu dăzleği tu asinu tăŭ sînbăta să-j daj apă"? Că Židani face mîncare dă vinerca ca să ajvă sînbăta, da Domnu Cristos a zis că să facă dă mîncare sînbăta, că nu je păcat. Şi finu să cară dumineca şi sărbătoarca, că jel n'are sărbătoare, că poate să ploo şi să strică, nič oili n'are sărbătoare: le mulğe dă trej ori pă zi că alfel' li să strînğe laptili şi nu je g'ine.

Acelaşi.

CVI

Omu dîntîj al majki-tij bunij, nejca Radu, a murit dă tînăr: s'a dus cu erğeliili dă caj să să ducă la tîrg în Bănat şi cîn să trecă Mureşu, jera cu maj mulţi erğeliği şi cu sîrvitorj... ăşteca ziče: «nejcă Radule, da noi nu trečem, că yine apa mare», că tomna să răvărsa Mureşu atunči. Da jel n'a maj aşteptat, că k'erdeca şi tîrgu şi jera şi un om jute... şi-a intrat în apă şi-apăj a fost bun intrat, că n'a maj işit, s'a'necat. Avusese cu jel numa un fičior şi-o fată.

Acelaşi.

CVII

... Apăj, acuma nu maj je lumča ca'nainte, că'nainte vinča fičiori du pîn munte, dă la oj oar dîn ţară şi să'nsura în Săčele, da acu aşteaptă fetili d'ăşteca dă mătură pîn gări, şeferi după la bojeri oar keferişti. Če gîndeşti dumneata?! Nu maj je cum a

fost şi-s bucuroase să le ja şi-aşa... Vinča maj mult ăşteca du pîn munţi, că ăj du pîn ţară nu prča putča să yije, că lj-era frică dă žandarj că-j prindea; şi žuca'n Sintilije numa nevestili şi oameni; jera şi burlači, da nu jera mulţi; atunčja fetili nu să prindea'n žoc, să ujta numa dă dăparte pîn găurili stoborului, că jera ruşine să žoače, da acu žoacă cu toţi, ca la ţară.

Acelaşi.

Zicăli:

CVIII

Domn să h'ije,
Da dă kică să ştije!

Pînă la anu
Oar moare măgaru
Oar tirije samaru.

Acelaşi.

CIX

Bărbatu-ńeu, săracu, ştija să dăscînte şi m'a 'nvăţat şi pă ńine: zičj *Tatăl nostru* dă trej ori pîntru gîlčj şi la urmă: tămăduieşte-l, Doamne, pă cutare.

Dă splină zičj dă noo orj şi tot aşča.

Cu ńere şi cu bosioc dăscîntă şi-j dă să guste bolnavului.

A venit în Vinerca-mare domnu părinte, c'avča gîlčj, la bărbatu-ńeu să-j dăscînte şi a zis: „apăj, domnule părinte, nu dăscînt, că-j Vinerca-mare"! Apăj, ziče: „je maj păcat să laşi omu să moară dăčît să-j dăscînţj"? Şi-apăj cum l-a tras, j-a dat drumu, s'a şi făcut g'ine domnu părinte.

Splina je dă noo neamurj: dă trej zile, je dă grabă, să unflă jute; dă noo zile, nu-j dă moarte, určază maj mult...

Susana Nilului, 75 ani.

CX

Cînd jeram jeu fată mare, pă vremča aja vinčam noaptča la cuminecat, să nu ne vază cumva lumča, ca org'i, şi la Paşti, doamne, mult jera proşti oameni p'atunčja, merğčam tot noaptča: fata nu vedča biserica ziua, numa noaptča.

Aceeaşi.

CXI

Aičęa'n grădina domnească ţera pomăriţe, avęa plantaţii aičęa, dă cumpăra lumęa fel' dă fel' dă pomi şi ruzinčini, da acuma ųa tăjat tot, dă nu maj aj dă unde să jej un pom, čeva. Ua' npărţit grădina domnească la ţameni, lę-a dat la cîtę-un notar, la cîtę-un agronom, kipurili carę-a fost în rezbel, da jej nič n'o h'i văzut rezbelu.

Anica Pîrvu, 58 ani.

CXII

Fetili dîn Satulung
Tǫate sîn cu nasu lung.

Aceeaşi.

CXIII

Ură mare dă cocǫane
Tot cu şurţuri dă cartǫane
Şi cu băjeri dă plantičj,
Tot dă nęamuri dă calič.

Aceeaşi.

CXIV

Apăj, dă če să-ţi paje răų că-ţi mǫare băjeţi? Că-ţi dăzlęagă Dumnezeų minili, d'ag'ia poţi vedęa d'ăjlanţi; maj g'ine să mǫară să să ducă la Dumnezeų, dăcît să maj îndure atîtęa năcazuri pă lumęa asta. Cînd îţi mǫare maj ničj, nu-i mare năcaz, da să-ţi mǫară marj je maj răų, după če tę-aj canonit cu jej dă j-aj crescut. Dăcît să am fete marj şi să n'am zestre să le dauų, să maj plîng p'îngă jele că n'am če-m trebuje, maj g'ine să le stringă Dumnezeų!

Aceeaşi.

CXV

Cîte stele sîn pă cer'
Pîn la zio tǫate k'er,
Numa luna şi c'o stęa
Ştije dă patima męa.

Aceeaşi.

CXVI

D'aj şti ţesc şi urzi
Cum te ştij sulemenj,
D'aj şti să daj cu vătala
Cum ştij şă-ţi puj rumenęala!

Aceeaşi.

CXVII

Acu tǫate caličili să'nbracă g'ine, nu să maj cunǫaşte fata or mujerea minzar'ului d'a bačjului ca 'nainte.

Aceeaşi.

CXVIII

Uj, uj, uj, yiţel bălţat,
Nu fugi afar dîn sat,
Că nu jeste bǫala vǫastră,
Či je nevăstuţa nǫastră!
Fuge vaca dîn obor,
Crede că je bǫala lor.

Aceeaşi.

CXIX

Če fel dă dragostę-avem?
Numa dîn okj ne vedem.
Dă n'ar h'i okj şi sprînčene,
N'ar h'i ničj păcate grele:
Okj şi sprînčenili
Fac tǫate belelili,
Okj şi sprînčenili
Face nejkij semnili.
Dragostea dă un să'nčepe?
Dîntre okj, dîntre sprînčene,
Dîntre buze supţirele.
Plîngeţi, okj, şi lăcrămaţi,
Că voj sînteţi yinovaţi,
Că če jubiţi nu lăsaţi!

Aceeaşi.

CXX

– Dăscununã-mă, părinte,
Că dă m'ii dăscununa,
Trei sute dă zloți ți-oi da!
– Cununia-a fost la mine
Oiki-a fost în cap la tine:
Să te h'i uitat mai g'ine
Cu čine-ai venit la ńine!

Aceeași.

CXXI

Bocet în batjocură:

Ičja-i tină, ičja-i glod,
Ičj ń-je bărbățelu mort
Și-o să žoc să ńi-l dăzgrop
Și-o să-i vînz cožoačili,
Ca să-i fac sorțačili;
Și-o să-i vînz izmenili,
Ca să-i fac pomenili;
Și-o să-i vînz și pălăriia,
Ca să-i fac și panayiia.

Aceeași.

CXXII

Dă ț-je bărbatu urît,
Ia pămînt după mormînt
Și-l presară'n așternut,
Să rămîje mut și surd;
La cap pune-i iții,
Să-i ja dracu mințili;
La k'ičioare un dovleac,
Ca să nu-și mai dea pă leac
Și să-l duči lunča la tîrg
Și să striğe 'n gura mare:
„Ai, la bărbat dă vînzare"!
Și să-l lași în činči parale;
Dă-i vedea și dă-i vedea
Că nu ți-l ja nimenea,
Să-l lași și într'o para
Să te cureți d'o belea,
D'o belea, d'o satara.

Așča striga și cînta g'iată Maruța, că mult iera amărîtă: vinča cu omu-său dăla oraș, l-aducča beat mort în căruță și ia mîna calu... și cînta și plîngea totodată.

Aceeași.

CXXIII

Bosioc dintre ferestre,
Ieu sîn doftor dă neveste,
Dă neveste tinerele
Și dă fete frumușele.

Aceeași.

CXXIV

Pălija je ziča lu Marija Magdalena, a treja zi dă Sintilije: je zi primńeždioasă, că pă čine l-ča atinğe beteżeala în ziča dă Pălije je pîntru toată viiața. La *Sinta Marina mučeniia*, tot așča.

La *H'ilipi*, care are oi ziče că le păzește Dumnezeu dă lupk'i, să țiie ziča aja. Sîn trei în dulče, trei în post: la lăsata seculuj dă postu Crăčiunuluj. Toți H'ilipi să serbează la Ovedenie, ziča Majkij Prečistij, întrarea în biserică... atunčja-i H'ilipu ăl mare. *Pantiliia*-i la doozeči și șeapte julije. Ți mai ziče *Pintiliie* sau Sfîntu-Pantilimon — je la ųo săptămînă după Sfîntu-Ilije: atunči să călătorește vara; je Sfîntu-Pantilimon, tămăduitoru dă boale, ține lumea ca să ne tămădujască Dumnezeu dă boale... da, uite, că ásta je ăl săcuįesc, dăğeaba-l ținem.

Aceeași.

CXXV

Ăj, fače acuma statuj la ăj morți în răzbel... le rădică pk'etre da ăja a avut noroc d'a murit; je mai răų dă copk'ii carę-a rămas și să kinuiește și plîngе pă urma lor; mai g'ine lę-ar da lor, să să hărănęască... cu bani aja, nu să le facă pk'etre la ăj morți, că dă ăja je g'ine, i-a strîns Dumnezeų după lume.

Aceeași.

CXXVI

Zicăli:

Sănătate dă la golătate,
Că pă urmă yin și dăspoięți.

Ļe păcatu cît minzatu,
Să-l ştiie tot satu.
Ļe beţeagă d'o pine 'ntreagă.

Aceeaşi.

CXXVII

Apăi noi Mocančili nu sîntem aşa duioase dă oameni ca alte mujeri: ieį stă 'n ţară aproape tot anu, ne dučem şi noi p'acolo pă unde sînt ieį cu oili, pă v'o moşiie, pă la v'un bojer şi stăm v'o lună dă zile. M'am dus şi ieu acu 'n maį, cîn tunde oili, şi iel maį yine acasă pă toamnă şi stă če stă şi-apăi să duče 'ndărăt. Noi nu sîntem învăţate să ne steа omu pă cap toată ziua şi să ne ţiie socoteală dă toate ielca.

Frusina Fătu, 41 ani.

CXXVIII

Uite una la nebuna,
Că-m face din deal cu mina
Să mă duc să-i scarmăn lina.
Uite doį la veri ńeį,
Uite treį la unki ńeį,
Uite patru la cumnatu,
Uite činčį, că n'am opk'inčį,
Că le-am rupt žucînd aičį.
Uite şease, am de toate,
Uite şeapte, n'am cămaşe,
C'am rupt-o după măčeaşe.
Uite opt că n'am dă loc,
Uite noo p'amîndoo.
Uite noo fečioraşį,
P'a d'a zečea să n'o laşį.

Astea-s strigături dă briu, le strigă fičįori din gură, sînt cînteče dă briu, din gură.

Aceeaşi.

CXXIX

Uį, uį, uį pă dealu gol,
Că ńireasa n'are ţol,
Da į-o face ginerica
Cînd o ńiţui pisica.

Marija Radu, 12 ani.

CXXX

Apăį če să-ţi spuį ieu, că-s bătrîn? Heeį, corajia dă la inimă şi din gură o am, da nu mă lasă nevoioşetura bătrîneţii! Şi-apăi nu ni să maį loyieşte vorbili, ale noastre bătrîneşti cu ale dumneavoastră; nu să maį vinde lumea bătrînă aşea iezne cum gîndiţi. Şi-apăi nu-ţi yine niči poveştili, niči glumăili, aşea cîn vreį... heeį... čine ştiie cînd! Aşea cîn te-aduni maį mulţi la un loc, maį spuį unu una, altu alt', atunčia-ţi yine maį dă grabă 'n minte, da aşea cîn vreį nu-ţi yine măcar să fačį če-į face. Şi-apăi şi žocu-şi are vremea lui şi lucru, vremea lui şi gluma şi vorba la fel'.

George Ţiţei, 69 ani.

CXXXI

L'a loyit la k'ičior un alt, că ştiį aştea dă cu nădeжde, şi s'a rostogolit... apăi dă... činę-a scornit žocu ăsta n'a avut če face; să h'i făcut v'o treabă, alčeva, să hiie dă v'un folos, da ăsta n'are niči un folos, nu-į dă niči o ispravă... Dă undę-o maį h'i işit şi žocurilį-astea!...

Acelaşi.

CXXXII

Čică a fost maį dă mult o nevastă şi-avea o fată mare... dă măritat. Şi fetiį-i plăčea un fičior din sat, care iera băiat dă oameni sărači, nevoiaşi şi dă neam prost. Da cîn ţineа fičįori dă s'aduna la Sintilije la žoc — atunčį s'adună ficiori 'n sat: yine care din cătrău ca să să 'nsoare — iel unde žuca briu, bătuta, če să žuca atunči, şi-unde striga:

Asară cîn m'am culcat
Găină friptă am mîncat.

Cînd a auzit fata 'aşea vorbe, a gîndit că če mare bogătan e fičioru care-į place iei şi-a kemat şi pă maįcă-sa s'auză cę-a mîncat, că maįca şi taįcă-său fetiį nu o-a lăsat să-l ia, că iera dă neam prost. Da fetiį îi plăčea, nevoie mare, că iera frumos d'alfel'. Şi-apăi s'a apropk'iiat şi mumă-sa fetii dă fičior şi iel iar a strigat — cum strigă fičįori la žoc:

Asară cîn m'am culcat
Găină k'ipărată am mîncat.

„Vezi, maică, tot bogat je, ja auzi ce mîncă sara"!

Da maică-sa tot nu credęa şi-apăi numa 'ntr'o sară s'a dus la casa fiţiorului şi-a loat şi pă fată, s'a uitat amîndoo pă ğeam şi-a ascultat če vorg'eşte jel cu mumă-sa. Da jel să duče la mă-sa:

— Če să mînc jeu, maică, în sara asta?

— Ja, uite, am făcut şi jeu o mămăligă şi-am scurs oţîr dă terči, uite o ulčică cu terči în cujer', încălzeşte-o pă sobă şi mîncă şi tu!

Şi-atunčia mumă-sa fetii j-a zis: „Vezi, dragu mamii, če fel' dă găină friptă, k'ipărată a mîncat"? Şi-apăi, ziče c'a fost strigînd jel aldată la žoc jar aşęa:

Asară cîn m'am culcat,
Găină k'ipărată am mîncat.

Da mumă-sa fetii s'a aprok'ijat dă jel şi j-a zis:

„Terci mănînči, terči te...

Cu fata ńęa vorbă să nu-ţi mai fači"!

Acelaşi.

CXXXIII

Eheį... săráčija-l face pă om bărbat! Că jeu cînd aveam oi înainte, nu munčeam cît munčesc acuma, c'aveam doispreče, trejspreče čjobani la oi, dă vedęa dă jele, jeu doar le dučeam dă mîncare: tărîţe, fîn, şi-apăi če? Astęa le căram cu căruţa, doar nu mă dučeam pă žos. Da acu, dă cîn fac negoţ, toată zioa-s pă drumuri: yino, du-te la Ploješti, la Cîmpina, ba după zarzavat, ba pă la păscării după peşte; d'astęa aduc aičį în sat... ăį, şi d'aičį apăi duc p'acolo brînză, caşcaval, da p'acolo nu mîncă tot omu brînză, caşcaval, d'astęa, numa bogătani; pîn Rumînija h'erbe cîţe-o oală dă zarzavat şi mîncă un om sărac cu toţi copk'îi oar mîncă crastaveţi cruzi. Acu a dat Dumnezeu un an bun, oa să h'iję g'ine şi dă sărac şi dă bogat: je porînbu mare, stă să h'iję ştjuletili cît mîna, cîte trei ştjuleţi p'un h'ir dă porînb, nu te mai vezi dîn jel dă'nalt če-i; a plooat g'îne pă piste tot, să face şi porînburi şi oarze, acu toţi sînt bogaţi, je bereket anu ásta. A vrut Dumnezeu, că pręa jera năcăžiţi g'eţi oameni...

Cînd am marfă multă şi unblu s'o dăsfac, apăi yiu acas tîrziu sara, jacă asar pă vremęa asta jeram d'ag'a pă drum. Cîn munčeşte omu mult şi trapădă toată zioa, apăi mîncă şi pă dracu, nu mai aleğe ńińic.

Cocoanilį-alęa dîn oraşi ziče că-s beteğe, apăi Dumnezeu să mă jerte, da jeu zic că alęa dă şedere pręa multă să beteţeşte, nu

d'al ceva. Ja să le trimęaţă la muncă dă pînă'n zio, să le dęa colo cîţe-o sapă'n mînă şi să le mîne la tręabă, cînd ar veni sara acasă, gîndesc că niči mîncare nu lę-ar mai trebui, ar cădęa dă oboseală, atunči ştiu că n'ar mai h'i bolnave — aşęa zău!

Apăi, mai rămîneţi sănătoşi, noapte bună!

Radu Munţeanu, 65 ani.

CXXXIV

Cîntam mai mult cînd jeram mai tînăr şi-acu mai cînt, cît sîn dă bătrîn; cavalu ásta-l am dă v'o dooze şi şęase dă ani. Mă pui sara după masă colęa žos şi mai cînt aşęa. Da vezi dumneata, nu orîcare poate să cînte, numa čine are dar, că noi jeram v'o trejzeči or trejze şi unu dă čjobani la unki-ńeu ásta, la Čjobotă, da niči unu nu ştija să cînte, numa jeu. Acu an într'o sară, cîntam colęa aşęa singur, da la părinţii jera mosafiri neşte domni străini şi-a auzit cum cîntam jeu. Şi numa-i ziče lu părinţii dacă vręa să mîne să mă keme acolo să le cînt şi lor. Da părinţii nič, n'a'ndrăznit să mă keme; unde să pomeneşte la noi aşęa ceva?... „Apăi, ziče, doar nu-i viorist să viję aičį să vă cînte dumneavoastră, niči să nu vă gîndiţi la una ca asta, că pă la noi nu-i aşęa". Şi-apăi numa mă pomenesc cu jei aičį la noi. Ăį, ńi-a părut g'inei dă če să nu-m pară? Şi pă urmă apăi lę-am cîntat, că doar ásta-i un dar dă la Dumnezeu.

Niţă Munţeanu, 70 ani.

CXXXV

A fost aičį în sat unu Toader Bădičęan şi Bădičęan ásta jera poznaş mare, jera păcălič; jel jera scutar' la Ğeorğe Popa şi bărbjeręa pă oameni şi l-a lăsat odată pă Ğeorğe Popa žumatate nebărbjerit, žumătate bărbjerit, ras, cum să zičęa atunči, şi-a dat fuga pîn'acasă, c'a zis, ziče că „nu ştiu cę-am lăsat acasă". Trimete servitoru după jel şi yine, ziče: „če-i, mă, dă čę-ai plecat?" „Apăi ńi-am adus aminte că uitase Stana să dęa de mîncare la găini". Da pă g'eţi Ţigani če-i mai păcălęa! Loa bani dăla jei ca să-i tręacă pă dă lături, să nu facă cătănie şi-i păcălęa şi le loa şi bani. Jeşise şi-o carte făcută d'un învăţător d'aičį, unde jera toate păcălelili lui. Kjar să ziče şi-acu aičį în munţi „Petrili Ţiganului", undę-a dus jel ţodată pă Ţigani: după čę-a loat bani

dăla fiecare, i-a dus într'o sară pîn munți și i-a tot dus și i-a ocolit pînă a ostenit Țigani și-atunci le-a spus că i-a trecut în țară, a scăpat și ziče: „ieu mă duc, voi stați aici pînă dimineață și-apăi ușoați care 'ncotro: aici sînteți la Breb". Da Țigani, cînd s'a crăpat dă zio, a și 'nčeput să strige, „so Brebu, mă"! Altu dă colo; „so Țeșila mă" ! Da unu, care să uitase mai g'ine și văzuse că sîn tot la iei, dă unde plecase: „so moara Urezului, mă! So purčica noastră"! că și-a văzut și casa lui. Și-apăi l-a dat pă Bădičean în judecată, că le loase bani, da tot iel a cîștigat. Atunči iera Țigani proști, da acuma sîn zurbagii; a ieșit și muncitori din iei, da pă cînd ieram ieu ńic, venea pîn sat la coldușit și tineri, oameni tineri, da acu s'a mai loat și iei dă treabă.

Același.

CXXXVI

Ne dučeam și noi pă la nunți, așča la neamuri; ne dučeam și la Sintilije v'o șeapte, opt ani, după če ne-am loat. Mai țineam minte și ieu strigături d'alea dă cînd ieram nevastă tînără și jucam, că la noi, la Mocani, fetili mari nu să dučea la žoc, numa nevestili tinere; da acu le-am mai uitat, dacă te'nbulzește copk'ii și năcazurili, nu-ți mai ie aminte dă cînteče și dă žoc... Știu că ne spunea, cînd ieram ieu fată acasă, o babă, lejca Kiva, sor cu popa Neagoe:

Tu fetilor, tu,
G'inili dă la fetije
Din Paști pînă 'n Sintilije;
D'ar h'i cer'u dă irtije
Și stelili călimări,
Și tot n'ar puțea să scrije
G'inili dă la fetije.

Marija Munteanu, 64 ani.

CXXXVII

Uj, săracă Sintilije,
Cum te ja fetili 'n ije
Și fičiori 'n antirije.

Aceeași.

CXXXVIII

Nu mai sînt în sat case ca asta: ieu am păstrat-o așča cum am pomenit-o și p'afară și pînăuntru: am păstrat și cujerili-astea

pă ziduri cu farfurii, cu căni, cu tipsii; care s'a spart, am cumpărat-o și-am pus-o la loc, ca să nu h'ije nič un loc gol. Ieu nu ńi-am stricat casa: așča cum a fost... așča am lăsat-o, că ńi-a zis ńije popa Romul: „nu strica casa, lejcă Kivuțo, n'o strica, că asta-i casă veke"! Și am lăsat-o așča și casă și văcsęală și tot.

... Rugăčjuni știu ce-i în carte, că și carte știu. Apăi, če iera în vremea aja, venea Mocani cu carili cu brînză, cum vine acu cu carili dă lemne; vinea cu oili din țară și le tundea la șanț, vinea cu reție și-avea un om care-i trečea pă mai mulți. Care iera mai bogați p'atunčja, iera Ioniță Țîrcă. Ioniță a lu Stan Popa, Țeorțe Popa. Țiu minte că un unki al ńeu iera bačj la H'er, cum le zičea, la Morojanu, da acu nu știu g'ine la care din iei, c'a fost Ioniță H'er, care a fost goșman la biserică aičj în Satulung, la biserica noo: iel a pus pă popi la ascultare, că pînă la iel loa popa și pomană dă la oameni și plată, dažde, da iel a zis că or una or alta. Și cît a fost iel aičj, popi n'a loat dăcît plată și-al čeva ńińic, da dup'aja iar s'a lăsat regula făcută dă iel, dac'a plecat iel dup'aičj.

Kiva Florea, 80 ani.

CXXXIX

... Pă vremea aja nu iera ca acuma, ne uitam pîntr'o găuriče dă stobor. Dacă-l vedea dă doo ori pă ginere, iera ńinune; mă dučeam la apă dă noapte și dacă mă vedea čineva, lăsam botili și fugeam.

Acu nu mai lucrează lumea ca'nainte, acu ziče că ie rușine...

... Asta-i o carte cu lităre vejkj, are canonu la toți sfinți; în Vinerea Paștelui ie g'ine să četească capizma a noa și băjeți cîntă Sonoru...

... Aičj în carțea asta sîn viețili sfinților, drăguți, cîn četesc plîng și-acu singură dă elte-a pătimit pă pămîntu ăsta... A fost un împărat și s'a dus la rezbel și-a tras la o femeje săracă, care-avea pă fata asta și împăratu a zărit-o, că mă-sa o ținea ascunsă, că iera frumoasă tare, și s'a jurat împăratu că ie fičior, la trei Ierarhi, și mujerea i-a dat-o pă fată; cîn s'a dus acasă, iel avea mujerea lui și-a zis că p'asta a loat-o servitoare. Și-a rămas greа g'eata și-a avut un băjat și'npărăteasa a simțit ja că împăratu trăjește cu ja și'ntr'o noapte a otrăvit-o și pă urmă, apăi, dac'a murit, a'ngropat-o la împărăție. Și-a venit sfinți trei Ierarși, la care să jurase împăratu, și-a loat-o din groapă și s'a dus mă-sa și și-a loat-o și-a venit jar împăratu la rezbel și

jar a trecut pă la mă-sa fetii şi j-a strigat: „bună dimineaţa, mamă soacră“ (vaj, parcă-ţi dă lăcrămili, zău, cîn ceteşti). Şi ja şi-a scos fata dă după uşe-atunčea.

Aceeaşi.

CXL

Uite-aičea je tinda, jera fără geamurj atunčj, vara stătea'n tindă şi jarna în casa a mare şi'n cămară ţineam averea, că venea oameni dă la munte cu carili dă brînză şi dă caşcaval, toamna.

Pă vremea aja avea Săcui niste căščioare ca niste bordee, da acuma čine maj je ca jej! A cumpărat casili ăle bune şi marj dă la oamenj care le-a vîndut, cînd a tot plecat Rumîni dup'aičj.

Jeu n'am fost prea norocoasă, omu-neu avea boala a rea, m'am spărijat d'atunčj dă la 'nčeput şi-a murit pîn ţară...

P'atunčj să scăpa dă la cătane cu lăcrămăţii, că jeram văduvă: plătjam dažde'n tot anu. Cînd avea cîte-un fičjor, fi aducea'n casă cătane, dacă nu-l aducea din ţară; jera uni lacomi,plătea omu cîte patruzeči, činzeči dă h'jorinj şi le făčea mîncare gazda şi-orčît dă bună ar h'i fost mîncarea j-o trîntea žos, o kinuja ca să dea fičjoru la cătane; opt anj făčea cătane. Fičjoru-neu jera inginer', işise şi lucra la Costandinopol togma, învăţase g'ine şi, singur g'etu, şi pîn străinătate 'nvăţase şi cînd a venit ca să ridiče casa, cînd s'ažunsese şi jel, a murit. S'a dus într'un loc şi j-a dat arginț yiu, a avut k'izmă pă jel. Acu... ţes şi jeu pă la lume ca să am cu če să-m ţiu zilili, să nu vînz din casă, ca să nu zică lumea că... a fost o beţivă şi-o nevoiaşe...

... Cum je în raj?... Crinu, ziče că je a maj proastă floare din raj, apăj vezj cum trebuje să h'ije! Sîn florj multe, trandah'irj, tot fel'u dă florj...

Aceeaşi.

CXLI

Maj dă mult s'aduna maj multe večine şi neamurj cîn să lăsa sec şi s'adunase odată la noj şi m'a minat majcă-mea pă mine s'aduc apă dă la şipoţelu Bronii,-j zičea; m-jera fricâ, da če să fac? că jera noapte; a zis că má bate şi-a trebuit să mă duc, c'atunci jera lumea alfel', nu ca acu, asculta dă ăl mare; jera un pîrîjaş, un şipot ăsta a lu Bronea cu apă bună dă tot, da nu m'am dus pîn'acolo, că jera noapte şi-m jera fricâ. M'am dus la un puţ părăsit maj d'aproape şi jau apă d'acolo şi fac rugăčjunj să fije apa bună, că n'o loasem dă unde trebuja. Cînd am ažuns

acas: „vaj dă ńine, tu aj fost? Gîndeam că ţi s'a'ntîmplat čeva p'acolo“. Spală mama paharu şi ziče: „bea mătale, leică Stanco“ Şi-a băut: „Sărac' apă dîn şipoţelu Bronii! Če maj apă: ţine şi dă foame şi dă sete“! D'aja jeşti tu aşea albă, că beaj apă d'asta“! Şi-apăj a bătut toate şi tare mult le-a maj plăcut.

Elena Ţiţei, 50 ani.

CXLII

Noj cînd jeram fete, nu jeşeam ziua pă uliţă, doamne fereşte, ne ujtam numa pă v'o găurică din stobor; ne scosese şi cîntec:

Fetili du pîn Săčele
Să ujtă pîn găurele.

Şi-o striga fičjori la žoc.

Aceeaşi.

CXLIII

Nu te ujta, leleo, háj,
Că mi sînt čjoareči răj,
Că nič ăştea nu-s aj mej,
Či-s din sat, dă căpătat:
Bodaproste cuj mj-a dat!

Elena Ovesea, 18 ani.

CXLIV

Asta-j mîndra carę-o vezj,
Care ne făčea scoverzj
Şi d'am scoatę-o şi din minte
Să ne facă şi plăčinte.

Aceeaşi.

CXLV

Nu te ujta la k'ičjoare,
Că-s făcute răşkitoare,
Či te ujtă la genunkj,
Că-s făcuţi în patru mukj.

Aceeaşi.

CXLVI

Ptru, ptru, ptru, viţel bălţat,
Că nu jeste boala voastră,
Ci je nevestica noastră,
C'aseară jera să mă mănînče
Ş'am pus măčjuca la cap
Şi d'aja nu m'a mîncat.

Aceeaşi.

CXLVII

— Bată-te cručča dă naşi,
Cu čine mă cununaşi?
Cu urita satului,
Cu propţeaya gardului!
— Bată-te cručča dă fine,
Parcă n'a fost okį la tine,
Să te ujţi la ţoanta bine!

Aceeaşi.

CXLVIII

În leatu o mije ob sute şeaptezečį am fost ńireasă cu florį şi cu posomant d'ăl bun, dă aor, şi nunta am făcut-o în grădină su pomį, nu în otel; puneа mesili roată pîntre pomį. Întîį puneа la masă un vîrtar' dă rakiu, doo cornurį şi un pozmete la farfurije, asta pîntru patru oameni, şi pă urmă după aleа puneа varză cu sarmale şi urez, pilat cu carne şi dup'aja dăruja pîntru tinerį. ńireasă şi ginere; jeį stăteа la spatili nunilor în k'ičjoare şi striga nunu: «dă la dumneалuį, cutare, atîteа h'jorinį!» Apăį puneа fripturį... Cîn vineа să vază ńireasa, vineа şi cu un bătrîn, călărį toţį, cu cai gătiţį frumos: cu şeа cu ţol d'ăle bune, cu plantičį dă k'ele: vineа ginerili încă cu un unkį dă vedeа ńireasa şi-apăį să şi logodeа sara. Îl loaį pă care-l vreа părinţį, care-į conveneа lor. Şi fetili cîn trečeа fičjori pă drum, să ujta pîn crăpăturili dă la stobor şi jeį să'n năl̦ta'n scărį ca să le vază. Şi pă urmă să logodeа şi în zioa dă nuntă vineа dă la ginere la ńireasă cu păpuşa neamurili ginerilu şi le dădeа patru cîrpe la patru rude. Şi ńireasa trimeteа la ginere primenele şi floare dă pus în pălărije, ca la Săcui. Şi jerau kimătorį: treį dă la ńireasă şi treį dă la ginere,

aveа nişte beteală şi florį la pălărije puse dă ńireasă. Umbla dă kema la nuntă, vineа la ńireasă, žuca şi le puneа masa, asta jera simbătă sara. Şi vineа femeili cu plocon la ńireasă şi le puneа masa. Vineа neamurį şi večinį... şeapteze şi činčį dă plocoane am avut jeu: cîte-un fund dă pozmeţį, cîte-un şervet, pă urmă d'ale casij. Să cununa la biserică zioa, pă la doişprezeče şi pă la doį, la treį minca şi-apăį žuca pînă tîrziu. Cîn vineа dă la biserică, ńireasa turna nunului să să spele pă mîni. Sara împărţeа pă oamenį: pa tinerį îį dučeа la naşi-său, pă aį socului la socru, pă aį socului ńic, la jel şi fiecare le puneа masă mare. Şi sara pă naş îl dăsculţa ńireasa la un k'ičjor şi ginerili la ălălant, pă urmă îl puneа să žoace pă čenuşe, pă îrbe h'inu şi-l legа pă nun la genunke cu cîrpe, ca să-şi facă corajije, şi-l ridica'n sus să-l turteasca cu capu dă grindă şi dacă-į dădeа o vadră dă vin, il lăsa žos pă nun. Şi pă urmă îį aducčeа a doоa zi pocinzį o ladă şi doo ţoluri d'ăle bune, patru perinį, un straį, v'o patruzečį dă coţi dă sačį ţesuţi... dă aşternut pă žos: jera seinį şi cu negru şi alb. Ginerili jera'ncălţat cu čizme, să h'i fost căldura cî dă mare, şi ńireasa cu ţiele cu galoane albastre şi ginerili cu k'eptar' şi cu zăbun şi ţeba cu flaner, pălărije'n cap, tot cum are şi-acu Mocani. N'ireasa aveа roјke dă mătase, îį dădeа cîte doo, treį, cu brîu dă arğint încînsă şi cu salbă dă treizečį dă bucăţi, cu ţiordan. Şi'n cap aveа florį şi posomant dă aor, d'ăle bune ca dă doo değete. A doоa zi dă nuntă, dučeа plocon o găină friptă dă la mama ńiresii, un zupar cu mujeţi cu vin, urez cu lapte, o cofă dă rakiu d'ăl bun îndulčit, tăcîmurį: i le dădeа ńiresii şi le puneа masa şi jar žuca. Către sară, dučeа la socru ńic cîte-un colac şi cîte-o peče dă carne. A treia zi, marţi, ńerğeа la mama ńiresij şi jar le puneа masa, pă caleа a mare ńerğca. Şi-apăį tineri stăteа la socru ăl mare pînă să le poată face casă şi lor... Şi mărita pă fete la şaişpreče ani, dă la doişpreče, treişpreče le băga'n războj şi le puneа să frăminte pîne. Ieu am fost măritată întîį la Boroş, la şaişpreče ani, şi pă urmă apăi, dac'am rămas văduvă, m'am măritat din nou cu Ţilinţă, a do'oară.

Černatu — Ana Boroş Ţilinţa, 76 ani.

CXLIX

Cît jeram fete, nu jeşeam nicăirį, numa pîn găurili stoborului ne ujtam; după če ne măritam, ne dučeam pă la Sintilij, pă la nunţi v'o şease, şeapte anį; apăį ne'mbulzeа băjeţi şi nu maį jeşeam nicăirį. Să žuca: sîrba, brîu, d'a-mîna, ora, slănicu, čear-

daşu săcuieşc, bătuta — bătţa din k'ičjoare bărbaţi dă să fărîma —, da nevestili nu žuca dăčît d'amîna, v'o polcă, numa d'ăstţa.

Černatu — Aceeaşi.

CL

Če să-ţi spuj jeų? C'am maj ujtat din poveşţi: întîj am grižili ñele colţa'n faţă şi baznili sîn maj dăparte, n'am maj avut timp dă jele... Ţes nişte dimñij, da acu nu prţa are preţ, a maj scăzut... Războju are doo suluri, doo cužbe, vătale, scripţi, podnoği, amnăruş, suvejca, spata, iţe, zimţi, colleţe la iţe, fuşčej. Lina: întîj o opăreşţi, o speljj, pă urmă o aleği, o alikeşţi, o aleği p'a seină dă a albă, o ducj la măşină, o torčj sau o îndruği la roală. Pă urmă dapenj h'irili, le urzeşţi, le'nvăleşţi pă sul; d'acolţa apăj le năvădeşţi, leği gură şi ţeşi. Cu nodurar'u leği gura, roata are o ată ş'un fus, un troneči sau doacăn şi la'ndrugat je şi păpuşa dă care leği fusu.

Černatu — Marija Žalţa, 65.

CLI

Acu an a vint oţi la ñine, că s'auzţa č'aşi h'i vîndut nişte olde dă pămînt şi că am nu ştiu cîte mñij dă franği, şi-a venit, ticaloşi, într'o noapte tomna cîn dorñţam maj g'ine, ştij în čţasurili dîntîj cîn poate să te scoată cu patu'n drum şi nu simţi dă loc. Cum avţam toate uşili dă lemn, n'am auzit cînd a intrat — numa la zio am văzut că jera cămara spartă şi toate hălţa ñi le furase, că banj n'a găsit, čţ-a căutat jej. Da pă Susana a scos-o oţi cu patu'n drum şi-apăj a dorñit acolo; numa cînd a dăşteptat-o oameni, care trečţa pă drum dă către zio, că gîndţa c'a'nebunit dă s'a culcat în drum, numa atunči a văzut ja čţ-a fost.

Černatu — Aceeaşi.

CLII

Jera ţo soacră cu trej nurorj şi una din jele şedţa în curte, una maj la dos şi una'n grădină. Şi-a fost fičjori dușj la cînp, la pădure, undţ-or h'i fost, undţ-or h'i avut şi jej treabă. Da soacra a fost čerînd să mînče, a fost čerînd să să culče, că jera bătrînă g'ata, dă la a mare, că ja a fost stînd cîn colo, cîn colo si nurorili acu, ca hoaţili, s'o stringă dă gît să nu-i maj dţa să mînče şi jele copsese, făcuse un cuptor' dă pîne bună. Soacra a čerut să mănînče, că să'nsărase şi nu mîncase g'ata soacră şi ja avţa nădežde la fičjorj şi nora a maj mare o-a loat dă čţafă, una a strîns-o dă gît şi ajlantă a tras-o dă ureki. Şi-apăj ja s'a betežit g'ata, dă n'a maj putut niči vorg'i şî cînd a vinit fičjori numa bîlbîja, n'a maj putut vorg'i dă loc. Niște blăstămate, če gîndeşţi dumnţata?... Şi-apăj baba, cînd a vinit fičjori sara, a'nčeput să spuje cum a ştiut ja, a fost bîlbîind numa. Ş'eţi fičjorj ziče: «če ziče maica, tu»? Ziče: „ja ziče acu că i să sfîrşeşte zilili, ziče că moare". Maj pă urmă ziče nurorili către fičjorj: „ziče că unu dîn fičjorj să ja locu dă iči, unu dă colo şi ălălant din fund şi să-şi facă casă pă loc fiecare". Numa după aja, baba a'nčeput a maj bîlbîi jar. Ziče: „ja vezi, tu, če-j cu mama"? Ziče: „acu, ziče că să-j punem čerčei"! „ja auzi colo ñinune, apăj să-j punem"! Şi numa a maj început baba a să'nsănătoşa. „Auzi, ziče, vrţa sa-j făcem ije cu verde", da baba zisese că să-j facă v'o doo verze... Če crezi? Mujerili sînt ale najbij, ziče că sînt în jad ca frunzili — aşţa cade... Şi-apăj a murit baba, s'a dus g'ata, că n'a maj putut trăi dă ticăloasili dă nurorj.

Černatu — Aceeaşi.

CLIII

Un g'et om s'a dus şi jel în raj, da locu luj nu jera acolo şi Sfîntu Pătru s'a dus să-l dţa afar, că nu jera vrenic şă şţază acolo şi j-a zis: „jeşi afar, omule, că nu-j locu tău aičj"! Da omu ziče dă colo: „Da če treabă ai cu ñine? Că doar jeų şez pă ţeba ñţa"!

Černatu — Aceeaşi.

CLIV

Cum să făčţa clacă pă vremţa mţa? s'aduna v'o doospreče fete la cîtţ-o nevastă, carţ-avţa mul dă lucru; ne kema: „veniţi, zău că fac dăsar clacă"! Şi-acolo, dacă ne dučţam, îndrugam pînă nu maj putţam, pînă la doişprezeče, cîtţ-o oca dă cajer una şi ne băga în casă 'nainte: cîntam şi'ndrugam, care maj gros, care maj supţire — ţăyi multe. Cîteodată ne činstţa maj g'ine, cîteodată maj rău. Adusesţ-odată v'o patru litri dă lapte şi-avţa peşte, adusese nejca Stan peşte şi nţ-am dus şi-am făcut noi mîncare şi mămăligă şi-am mîncat cu lapte şi cu peşte, că nu ne dăduse dă mîncare, dă loc; ja să culcase să nu ne dţa dă mîncare; doospreče însă jeram flămînde. Cînd nţ-a činstit lejca Rivejca cum să cade, apăj nţ-a činstit cu păsat cu lapte şi mămăligă cu sar-

male. Ļa atunči gîndļea că o să-i lucrăm fără să mîncăm, da noi dă unde naiba? După čę-am mîncat g'îne, după dojspreče, apăi am žucat pîn la zio.

Černatu — Aceeaşi.

CLV

Apăi p'aičį če să četļească nevestili? Četeşte Palacrisu, Acaftistu, Saltirija, Čęaslovu, Oglinda inimii, carte dă yise, călindaru cu zodiili. Sfîntu ăl maį mare je Sfîntu Ion, Sfîntu Ģeorģe, Sfîntu Neculaį, drăguţu, că dă treį punģi dă banį, dă galbinį, la treį fete. A fost un om năcăžit, sărac şi bătrîn, şi-a avut treį fete. El s'a duplicat aşęa, că n'avęa če să le facă la fete şi a vrut să le mîne la lucrurį d'ăle dă ńińic, d'ăle păcătoase, şi-a venit Sfîntu Neculaį pîn vis la moşu şi į-a pus treį legăturele dă galbinį şi-a noročit fetili, lę-a scos dă la curviję. Şi-a făcut unu o masă şi lę-a kemat şi pă fete şi lumęa zičęa că sîn blăstămate şi cîte toate şi că d'aja sînt înbrăcate g'îne şi-a venit Sfîntu Neculaį şi lę-a pus o cuńună dă pįatră scumpă pă cap ca să le ridiče ocara lor dîn lume.

Černatu — Aceeaşi.

CLVI

Apăį... după če treče alba pîn am (= ham) s'a trecut gustu lumiį... şi čine ştije multe, k'erde multe; íń maį yine ńie în minte cîtę-o beseadă, da s'amestecă cu ălelante; íń unblă pîn gînd, bată-le lemnili, da nu maį poţ să le prinz. Cîn mă duc pînă la poartă sau pîn acasă ń-aduc aminte cîte una şi pînă yiu încoa yo uįt. Vezį că dîn če treče le maį k'erzį. Cîn trăja omu-ńeu dîntîį, apăį nu mă lăsa ničį să dorm: mă punęa să-į cînt če cînta lăutari pă unde ne ducęam, trebuja să-į cînt şi jeu acasă. Şi cînteče ştijam multe dă tot...

Tajcă, majcă, om bogat,
M'aį dat dup'un blăstămat;
Tajcă, majcă, om činstit,
M'aį dat dup'un čįugulit.

Şi-atunčį intra şi omu pă uşe şi-o auzęa:

— Nevastă, nevasta męa,
Da asară čęţ-jera,
Če plîngęaį, če lăcrămaį,
Ļar pă min mă blăstămaį?
— Nu plîngęam, nu lăcrămam,
Ničį nu ńi te blăstămam,

Čį-am ars lemne dă stežar
Şi lemnili fumega
Şi jeu d'aja' am lăcrămat.
— Cučişi, cučişi, dragu meu,
Pune cai la hinteu
Să merģem la socru-meu!
— Doamne, n'am fost învăţată
Să spăl cămaşe sinģerată
Şi cuţite ruģinite
Dîn coastă dă creştin zvîrlite.

Nu maį ţiu minte g'îne...

Černatu — Susana Dragońir, 80 ani.

CLVII

Cînd am învăţat jeu la şcoală, aşęa zičęa c'a'nvaţat bătrînu Toviję pă nepotu-său: „fătu-meu, temeju'nţelepčiunij je frica Domnului, deči teme-te de Dumnezeu şi ascultă pe maį mari tăi, căči necredinčiosu îşi găseşte pre neleģiuitu şi toată fiara-şi are gaja. Dumineca şi sărbătoarea du-te la biserică ca să să dăįarteze îngeru čel rău dă tine şi să să apropije čel bun. Respecteazăă toate leģili, însă te înkină numaį la a ta: čel če se'nkină la doo leģi. ačela ničį o credinţă nu are şi la toţi buni je în urîre mare. Pre Dumnezeu čel če-l înžură ničį de tine nu să'ndură"... Le'nvăţam la şcoală ca pojeziję.

Aceeaşi.

CLVIII

Dacă jera maį bună lumęa'nainte?... Păį, alta s'a ales maį bună, alta s'a ales maį rea, dă, ca lumęa!

...Cutare je maį bătrînă ca ńine, da je maį în putere; păį, dac'a vrut Dumnezeu s'o ţiję maį g'îne!

Aceeaşi.

CLIX

Acu... asta vineа cîntată, dă cînd jeram la şcoală:

Cînd jeram d'o zi, dă doo,
Furam cloşca după oo;
Cînd jeram d'o săptămînă,
Furam calu Sasului

Din fundu grăzduțului,
Sasu-l căuta pîn curte,
Ieu sujam cu jel la munte,
Sasu-l căuta p'afară,
Ieu urcam cu jel la moară...

Mai vineа și mai dăparte, da dac'o blăznez, apăi nu mai pot s'o prinz. Vezi, că din ce treče, măicuță, le mai k'erzi..., că cine are multe, k'erde multe...

Černatu — Aceeași.

CLX

Dăscînteče?! P'aiči lumea nu crede'n prostii d'astea: noi credem numa'n bunu Dumnezeu și'n Maica Domnului, drăguța. Nu știi ce ziče la biserică?... Cine slujește la doi Dumnezei ačela niči yo credință nu are, că nu poți să-i înpači p'amîndoi dodată.

Da a fost aiči yo mujere, care n'avea ce face și jera săracă tare și-a 'nvățat-o un boier să s'apuče să dăscînte... „Apăi, ziče, če să zic jeu cînd oi dăscînta, că nu știu nimic"? „Apăi, ziče, zi și tu acolo'n gîndu tău če ți-o veni atunči: Marija n'are făină, Marija n'are mălaj. Marija n'are dă niči unili". Și s'a apucat și-a făcut baba bani, că zičea și ja acolo'nčet dă n'o auzea nimeni... la'nčeput zičea așea... am uitat, nu pot să mînț, dacă nu mai țiu minte. Și s'a'nvățat și ja acolo, că če jera să facă? dacă jera năcăjită, g'jala!.. Le dăscîntam și jeu la băjeți dă gîlči și le trečea; le dăscîntam cu druga dă'ndrugat așea: „Drugă, drugă..." da acu am uitat, nu mai știu cum yine, știjam mai mult...

Černatu — Aceeași.

CLXI

Jeu tot aiči am stat mereu, am fost a mai nică și am stat tot la un loc cu majca, că dacă n'am trăit cu omu mult, n'am avut niči băjeți și-am fost tot cu g'jată majca, că, vezi dumneata, dacă n'am fost așa lipsită, nu m'am mai măritat al doilea, că întîi, dă... m'am dăspărțit dă omu dintîi și știi noi, jeu cu majca, lucram lînă, loam multă, nu ca acuma... și-o aleğeam, o torčeam singure, o văcseam care trebuja și făčeam dimăii și ne dučeam pîn tîrguri dă le vîndeam și le mai dădeam și pă datorîie, că jera și oameni care nu putea plăti atunči, și să lucra mai încet atunčia, nu ca acușia, că acu să lucrează mai mult la mașină: să face

caier, să toarce. Să keltuje mai mult așa și niči nu să mai vinde g'ine ca'nainte; acuma lucri lînă doar ca să nu stai dă ğeaba; nu să mai vinde g'ine ca'nainte, că niči oameni nu mai are bani, sîn mai golani, mai poartă care če are, pînă să rupe ainili dă tot nu-și mai ja altili...

... Dacă vreai dumneata să auzi cum a fost lumea mai înainte, să auzi cum să purta, če običeiuri mai avea, să-ți spuje povești, să te duc jeu la o nevastă, care je ja mai baznică, că nu toate știje să spuje așa ca ja.

Černatu — Susana Peteu, 50 ani.

CLXII

Știjam și jeu un cîntec dă cînd jeram tînără, da nu știu dacă l-oi mai fi ținînd minte... Cînta băjeți, trečea sara pă drum și cînta, jera niște băjeți mai ticăloși, mai blăstămați. Noi sara mai ședeam dă vorbă, da niči nu aprindeam lanpa, că ni-era frică și-apăi jei trečea, fečiori, și cînta, că jera niște fete pă ulița aja, mai alfel, nu ca noi; noi am fost mai mult acasă, mai cazniče, nu ca altili; noi și-acu cum însărează, stăm în casă, nu mai ișim pă poartă... Cam așa vineа cîntecu:

Cînd vii, badeo, pă la noi,
Badeo dragă,
Să-ți pui clopote la boi,
Badeo dragă,
Să-ți fači bičiul dă mătase,
Badeo dragă,
Pădurea je deasă,
Mîndra'nkisă'n casă,
Majcă-sa n'o lasă
Afară să jasă...

Černatu — Aceeași.

CLXIII

Apăi pă vremea aja nu jera așa... oameni ședea mai mult în munte cu oili, c'avea tîrle... și jera mai mulți tovarăși la un loc, făčea o turmă mare și-o aducea vara la munte pă la Sfîntu-Ğeorğe și-apăi atunčia ne dučeam și noi, că tundea oili, aducčeam lînă dă torčeam, făčeam dimăii, făčeam țoluri, straje... c'atunčia nu jera ca acuma să aivă plapumă, făčea straje; și majca și soacră-mea știja să facă straje; niči čearșafuri nu jera, avea numa

cîte unu — care avea — şi jera cu creţe, îl punea dasupra pă pat, zioa; şi nu ştiu cum o h'i fost straiu, poate-o h'i fost aspru, da lumea jera mai sănătoasă şi mai cu coraźiie ca acu. Şi făcea şi săriči şi straje din oi cu lîna lungă, ţurcane, le mai zičea şi morojeneşti; şi le lucra cu k'epteni şi cu răh'er'u, le răh'era după če le ţesa şi pă urmă le dîrstea la vultoare — la Dîrste.

Černatu — Marija Motoj, 65 ani.

CLXIV

Nu te uita la k'ičioare,
Că-s făcute răşkitoare;
Nu te uita la opk'inči,
Că-ş făcute din činčinci;
Nu te uita la genunki,
Că-s făcute 'n patru muki.

Černatu — Aceeaşi.

CLXV

Bosioače, nu te-ai coače,
Niči sămînţă n'ai mai face,
Că din sămînčioara ta
Să scorneşte dragostea.

Černatu — Aceeaşi.

CLXVI

Mă dusei la lacu seč,
Fusei gata să mă'nec;
Mă dusei la ţalomiţă,
Fuse gata să mă'ngiţă.

Černatu — Aceeaşi.

CLXVII

Copk'iliţă cu părinţi,
La če foc te mai măriţi?
Că ńila dă la părinţi
Cît îi trăi să n'o uiţi.
Da ńila dă la bărbat,
Ca craca dă păr uscat:
Cîn gîndeşti să te unbreşti,
Tot mai tare te pîrleşti;

Ca craca dă păr uscat,
Ca pînea dă cunpărat:
Cînd îngiţi o'ngiţitură,
Ţi să face clisă'n gură
Că la casa soacri-tii,
Pîn afară-i dat cu var,
Pîn năuntru-i foc şi-amar;
D'ai mîncat, dă n'ai mîncat,
Tot te'ntreabă če-ai lucrat.
La casa măicuţii tăle,
Pîn afară-i dat cu ńere;
D'ai lucra, dă n'ai lucra,
Tot te'ntreabă če-ai mînca.

Černatu — Aceeaşi.

CLXVIII

Cînd jeram la majca fată,
Ştijam floarea cum să poartă;
Pă undе-am pus florili,
O să curgă palmili,
Pă undе-am pus cozili,
O să curgă bičili.

Černatu — Anonimă.

CLXIX

Strigături:

Ăl cu paje,
Ăl cu fin,
Ăl cu mămăliga'n sîn.

Lăturoju žoaca'n žoc,
Pînza bună stă pă loc.

Černatu — Anonimă [1].

[1] Nu am putut afla numele celor care le-au spus, le-am auzit în treacăt.

GLOSAR

ales, *mai ales.*
aliki (lîna) CL, *a alege lîna sură de cea albă.*
amnăruș CL, *parte a războiului de țesut.*
androc, *rochie.*
avea: să aivă LXXXVI, CV, CLXIII.
bașamal XCIII, *cașcaval „la cinci sări".*
bázar XXXVIII, *încrețitură la gulerul cămășei.*
baznic CLXII, *bun de sfat, de povești.*
beșcadă CLV, *poveste, minciună.*
biriọaje: ọae – XVI, *înțeles necunoscut.*
blăzna CLIX, *a strica rostul unui lucru.*
bolă CXXXIX, *doniță.*
brancot, *bancrută, faliment.*
brțeaza II, *un joc.*
brizantină, *crisantemă.*
burdugală, *portocală.*
capizmă CXXXIX = catismă, *o parte din cele douăzeci în care e împărțită Psaltirea.*
čepeneag LXXIV, *căpeneag.*
čimpăi, *a merge rău, a șchiopăta.*
činčinči CLXIV, *înțeles necunoscut.*
cọastăn, *scrin* (germ. *Kasten*).
cocîrță, *jintiță.*
colduș, *cerșitor* (ung. *koldus*).
colduși XXVII, CXXXV, *a cerși.*
conăči, *a se opri, a poposi*: plọaja dă običei conăčește la prînz.
copor XII, *toc de fier la încălțăminte.*
corażije I, CXXX, CXLVIII, CLXIII, *veselie, bună dispoziție.*
cotleț CL, *plasa ițelor.*
cotlît XLVIII, *slab, încovoiat de slab.*
crezut XVII, *încrezut.*
croznije XLVIII, *grămadă de lemne ce se duce în spate.*
cuhnă XLVIII, *bucătărie.*
cura, *a se decolora:* iarba nu se cură.
cureș, *scurt și gras.*
dajcă VIII, *lele.*
dălungi, *a prelungi, a amîna.*
d'a-mîna II, CXLIX, *un joc.*
dăscununa CXX, *a despărți pe cei căsătoriți.*
d'îngă, *de lîngă.*
dîrsti CLXIII, *a trece prin dîrstă dimiile.*
đọacăn CL, *o cutie dela roata de făcut țevi la război.*
dor: a trağe d'a doru, *a cînta de dor.*
drept, *în față.*
drumar', *inginer care construește drumurile.*
dujos CXXVII, *care duce dorul cuiva.*
duplica (a se) CLV, *a sta la gînduri.*
fățărije XXVIII, *fățărnicie.*
flaner CXLVIII, *flanelă.*
frang LXXXV, CLI, *franc.*
ğeamantal, *geamantan.*
ğiordan LXVIII, CXLVIII, *colan, salbă.*
gîrleżju k'îmniții, *gura pivniței.*
ğisor LXVIII, *șir de mărgele roșii și cu mărgele de argint printre ele.*
goșman CXXXVIII, *epitrop la o biserică* (germ. *Gottsmann*, ung. *gócsmány*).
gozos: lînă gozọasă, *lînă cu gunoaie.*
griži, *a purta de grije cuiva.*
haznă XCI, *folos.*
icălui, *a croșeta.*

îmbăznat, *încruntat, care se uită urît.*
îmblăčjuit, *care merge rău, împletecit.*
împîndura: ~ lumea, *a se împrăștia în lume, a umplea lumea.*
încropk'i, *a amesteca apă fierbinte cu apă rece.*
întorokjat, *care se uită urît, încruntat.*
îrbe CXLVIII, *hîrburi.*
is: a fi 'ntre ise, *a fi adîncit în vise.*
ispașe LXXXVI, *neînțelegere, pricină de ceartă.*
lăturoi XXI, CLXIX, *parte greșit țesută, cu fire neîmplinite.*
lod, *oblon* (germ. *Laden*).
logolnă LXXXVI, *logodnă.*
k'erit, *decolorat.*
mărmurar' XV, *pare să fie alterat din* marmaziu, *formă întrebuințată în poezia populară.*
măsar', *tîmplar.*
miclisi, *a momi, a înșela.*
minzar' CXVII = mînzărar, *cioban la mînzări.*
minzare LXXXIV, *oaie cu lapte.*
morojenesc: saricâ morojenească; ọaje morojenească CLXIII, *oaie cu lînă lungă.*
mujeți CXLVIII, *bucăți de pîine prăjită înmuiate în vin.*
năsărîmb, *nepriceput, neghiob.*
nebun: bureți nebuni, *bureți care nu se pot mînca.*
nevojoșetura bătrînețîi CXXX, *slăbiciunea bătrîneții.*
nodurar' CL, *parte a războiului de țesut.*
nor, *noră.*
ostronom CIV, *astronom.*
pălălije XI, *o plantă.*
panayije CXXII, *prescură pentru praznic la morți.*
parseki, *dulap.*
părurili I, *pl. lui păr.*
pătrupop LXXXVI, *protopop.*
petreče (a se), *a muri.*
pilat CXLVIII, *pilaf.*
p'îngă XLV, *pe lîngă.*
pîrgar', *vătășel dela primărie care anunță un ordin al autorităților, bătînd toba.*
plantică CXLVIII, *panglică.*
poclînzi CXLVIII = poclăzi, *scoarțe.*
polecri LXXVIII, *porecli.*
ponos LXXVIII, *poreclă.*
posomant CXLVIII, *pasmanterie* (germ. *Posament*, ung. *paszománt*).
pozmete CXLVIII, *pezmet.*
preğeta, *a-i fi silă, lene.*
primvară, *primăvară.*
privor, *pridvor.*
prost, *nebun.*
răh'er' CLXIII, *raghilă.*
răh'eri CLXIII, *a răghila.*
rășfar' XXXIX, *cratiță.*
răspintini, *răspîntie.*
răzbate: – rufele, *a bate bine rufele.*
reğie CXXXVIII, *permis, pasport.*
robotă: a se lua de robotă, *a se apuca de lucru.*
roc, *haină bărbătească.*
roỵină XCIV, *loc mlăștinos.*
rugare, *cerere.*
ružinčini CX, *coacăze.*
satara CXXII, *povară, pacoste, belea.*
șelată, *saladă.*
simizet, *materie subțire din care se făceau blusele* („chemisette").
siripi, *a risipi.*
slănic LX, CXLIX, *un joc.*
sonor CXXXIX, *pare să fie alterat din* ison.

sor, *soră*.
sta: stam să mor, *era să mor;* sta'n gînduri, *sta pe gînduri*.
steli, *a răsări* (*stelele*).
strat LXXVI, *aşternut, pat*.
tilcos, *cu talent la vorbă*.
ţip, *cişmea, canal*.
ţîpar', *cel ce repară cişmelele*.
tirifoi, *trifoi*.
tîrtoş, *scurt şi îndesat*.
tîrăpăda CXXXIII, *a umbla încoace şi încolo*.
tronecĭ CL, *sertar dela dulap*.
trubui XLIV, XLIX, *a trebui*.
uĉigaşu, *dracul*.
unţi XXI, *măsură pentru greutăţi* (germ. *Unze*).
ura CIX, *a dura*.
văcseală CXXXIX, *văpsea*.
văcsi CLXI, *văpsi*.
vîrtar CXLVIII = sfîrtar, *sfert*.
vloc (mocănesc), *ploaie măruntă ce ţine chiar şi o săptămînă*.
vultoare CLXIII, *dîrstă pentru dimii*.
zupar CXLVIII, *castron*.
zvîrtă, *vîrstă*.
zip de paje XXXVIII, *mănunchi de paie*.

ONOMASTICA

Nume de botez la femei

Bălaşa
Biţa
Bucura
Dah'ina
Dobra
Floarĕa
Frusina
Ţeva
Ţustina şi Istina
Kiva (Paraschiva)
Marina
Neacşa
Nuşca
Rahira
Riveĭca
Sora
Stanca
Susana

Nume de botez la bărbaţi

Alexe
Barbu
Bucur
Iriñiia
Neagoe
N'itru
Opreĭa
Pătru
Petcu
Radu şi (diminutivul) Duţu
Sandu
Savu
Stan
Stoĭca
Urs
Vlad
Voĭcu

Nume de familie

Albuleţ
Aldĕa
Ardeleĭanu
Băbuş
Bădiĉeĭan
Băilă
Băloiu
Baltag
Bančju
Bărboĭ
Barbu
Băzărĕa
Belu
Berĉu
Bertĉeanu
Beşleĭagă
Beşleĝeanu
Blebĕa
Blegu
Bobeş
Bočjoagă
Bodĕeanu
Boncotă
Boroş
Botĉa
Bratu
Bronĕa
Brînduş
Bucurenĉi
Butu
Căĉjulă
Carpin
Căruţă
Cazacu
Černica
Ĉjobotă
Ĉjoca
Clinĉi
Coenac
Cofeĭ
Colĉeag
Comşa
Corfar'u
Costandin
Costĕa
Cotruş
Cricoveĭanu
Crînĝĕa
Dedu
Dihoĭ
Drăgan
Dragoş
Drîngă
Enĉică
Foltĉeanu
Făşije
Fasole
Fătu
Filip
Fiscu
Frăţilă
Găitan
Gavăt
Găvruş
Ģiia
Ģilase
Ģilinţă
Ĝjugleĭa
Golĉa
Gologan
Gradin
Guberneĭa
Gurgău
Hagiu
Horžan
Ţuga
Mandaĭ
Median
Mihailă
Mîndreĭanu
Mirĉeoju
Morojanu
Moţoĭ
Mozloc

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Munţeanu
Necula
Nistor
Ovesça
Palionţu
Păltânça
Pană
Panţu
Părăipan
Petcu
Peteu
Pičjoruş
Pîrčjog
Pîrşoju
Pîrvu
Popa
Popiia
Precup
Proca
Purcărça
Rişnoveanu
Roşculeţ
Săcărçanu
Sasu
Şeitan
Şerban
Şkjau
Stănei
Stoja
Stojca
Stroiç
Sulu
Tăraş
Tibără
Ţigoi
Ţîrcă
Tişilçanu
Tohonçanu
Tomoşoju
Trandaburu
Tudoran
Ţugui
Vineş
Vlad
Vulpe
Zorilă
Žalea
Žarnça
Žica
Žinga

Porecle („polecre, ponçase")

Baldîr
Bobočica
Bozju
Boazça
Bronça
Căşjoju, Căşjoaica
Čeapă-roşie
Čerčel
Čiripoi
Cužbă
Drugă
Foiţoaje
Şemu
Şermec
Şizdovăţ
Grădinçaje
Gură-mare
H'er, H'erçaje
Ibric
K'istol, K'istolçaje
Leonat, Leonata
Măucu, Măuca
Măzlinica
Murat
Muscalu, Muscăliţa
Mustăţça
Pancoş
Prăvac
Raşcu, Raşca
Rumeguş
Săvçaje
Spîrčça

Tăpălăgçaje
Terčjoaje
Tiliucă
Trişcă
Zgărioju, Zgăriçaje

TOPONIMIE

Munţi şi dealuri

Băbărunca (către Bratocea)
Čjucaşu (aproape de „hotaru ăl veiki)*
Dalçiu
Hiçişu mare şi nic
K'etrilî Ţiganului
Obreži
Pičjoru-caprii
Pančjog
Tăiturica
Valça-zimbrului
Valça-adîncă
Valça-reče.

Ape

Tărlung
Valça-neagră
Valça-reče
Gîrčin
Timfiş
Băbărunca

Sate şi cătune

Başfal (acum Bačju)
Černatu
Măçeruş
Purcăreni
Satulung
Suptobreži
Tărlunçeni
Tei (Teli)
Zezin (Zizin)

Elena Moroianu

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESCÎNTECE DIN HUNIEDOARA

Indemnul de a publica această culegere[1] nu a pornit decît din gîndul de a contribui, într'o mică măsură, la cunoaşterea producţiunilor acestui gen, condamnat, de mersul tot mai viu al civilisaţiunei, să dispară într'un viitor apropiat.

Cele cîteva descîntece care urmează nu presintă ceva deosebit nou faţă de mulţimea celor ce s'au dat pînă acum. Caracterul conservativ al descîntecelor, susţinut mai alès de o notă de primitivism mistic, a făcut ca un descîntec din Maramureş, de exemplu, să nu se deosebească aproape întru nimic de unul dintr'o regiune cu totul depărtată.

Dacă descîntecele nu ne dau acea varietate pe care o găsim la alte genuri de producţiune populară, în schimb, tocmai această însuşire de bună păstrare a lor, ne permite să tragem unele concluziuni interesante în domeniul lingvistic, fără să mai vorbim de valoarea lor folklorică. Din cuprinsul textelor ce urmează voi releva cîteva elemente, ce am crezut că presintă oarecare interes.

Asupra fonetismului nu voi insista. Particularităţile graiului huniedorean au fost studiate de O. Densusianu în *Graiul din Ţara Haţegului*.

In ceea ce priveşte capitolul morfologiei e de relevat forma *răspîndă*, care apare în descîntecele VI, XI din Lăpujul-de-sus şi din Vadul-Dobrei. In amîndouă părţile textul e acelaşi: *Fuzi, spăriet'e, 'n păr'et'e Şi răspîndă 'n grindă.*

[1] Este un capitol din materialul lingvistic şi folkloric cules de un grup de membri ai Societăţei studenţilor în filologie română *Graiul nostru*, într'o excursie de cercetări în ţinutul Pădurenilor, în vara anului 1929.

Sensul cred că e: să se răspîndească, să se risipească în grindă. Intrebarea e dacă a circulat această formă sau dacă nu e decît o simplă adaptare la *grindă* din versul următor. La Marian găsim într'un descîntec[1]: *Să se limpadă, Să se curată.* In notă se spune: „*limpadă* în loc de *limpezească* e un provincialism, întrebuinţat asemenea mai mult în descîntece, farmece şi desfaceri, iar în vorba de toate zilele se aude mai rar". E posibil să avem un cas asemănător. Nu e exclus totuşi să avem de a face cu sensul de: *să răspundă*, cu toate că din punct de vedere fonetic ar fi mai greu să-l privim astfel.

O flexiune interesantă întîlnim într'un descîntec din Răchitova (XXIV): *Nu 'nţepar'e, Nu săţetar'e.* Avem aici, evident, terminaţiunea dela persoana a doua singulară a imperativului negativ. Dialectal se aude astăzi şi în descîntece se întîlneşte frecvent flexiunea dela persoana a doua de plural: *nu ascultareţi, nu junghiareţi, nu săgetareţi.* Ov. Densusianu[2] e de părere că pentru explicarea acestei terminaţiuni dela plural trebue să plecăm din latină dela forme ca *non dicere*, pentru persoana a doua de singular, şi să admitem că s'a zis într'o vreme, şi în limba noastră, la persoana a doua de singular: *tu nu spunere, tu nu ascultare.* Presenţa, în descîntecul din Răchitova, a formelor *nu 'nţepar'e, nu săţetar'e*, simplifică în mod elocvent problema.

Săgetaş (I) apare ca un reflex al îndeletnicirilor războinice ale strămoşilor noştri. In limba veche era cunoscută forma *săgetar*. Schimbarea terminaţiunei se datoreşte analogiei cu *arcaş, puşcaş*.

Vilvaş (I) e un derivat din *vîlvă*, primind terminaţiunea *-aş* prin analogie cu derivatele citate mai sus.

Formele: *părsecată* (< *piersec*), *răkiţată* (< *răchită*), *roibată* (< *roib*), *vrăcească* (< *vraci*), *lupească, şărpească, ţestoasă* (XVIII, XX, XXII, XXIV) sînt formaţiuni proprii descîntecelor.

Referindu-ne la lexic, voi releva în primul rînd formele *facere*, care apare, în opt descîntece (II, III, XIII, XIV, XVI, XVII,

[1] S. F. Marian, *Vrăji, farmece şi desfaceri*, 161.

[2] Cursul din 1928-29, *Limba rom. în sec. al XVI-lea: morfologia*, 248.

XIX, XXI) şi *făcătură* (II) cu înţelesul de „vrăjire, fermecare". In alte culegeri de descîntece apar rar.

In descîntecul XI din Vadul-Dobrei întîlnim forma *lud: zęše spărĭaţ a ludului*... Mai circulă dialectal prin Ardeal[1] şi o întîlnim şi în meglenită[2]; are înţelesul de „simplu, prostuţ, nebun". Represintă pe sl. *ludъ*. In Moldova e cunoscută forma compusă *zălud* cu înţelesul de „smintit, zăpăcit".

O formă rară e *Moşu codrului*, înregistrată în Vadul-Dobrei (XI). In alte părţi apare mai des forma *Păduroiul*.

I

D'e d'eot'i

Am luat pă cal'e,
Pă cărar'e,
Întîln'ĭi nọo moroń̦i
Cu nọo strigoń̦i.
Nọo săzętaşi
Cu nọo vîlvaşi.
Strigoń̦ cu ot'i n'egri,
Strigoń̦ cu ot'i verzi.
Să vĭi.
Strigoń̦i morţi.
Noi încă ĭi strigăm,
Cu gura ĭi d'escîntăm.
Cu aĭu ĭi înputin'em,
Cu pęana ĭi suflăm,
Cu gura ĭi d'escîntăm.
Şin t'ę-o d'eot'jat
O cr'epat.
D'ę-o fi d'e om,
Pl'esn'ęască-i fier'ęa;
D'ę-o fi d'e muer'e,
Pl'esn'ęască-i ţîţęl'e;
D'ę-o fi d'e fęată mar'e,
Plesn'ęască-i tîţęl'e,
Piše-i cosiţęl'e;
D'ę-o fi d'e babă bătrînă,
Să-i pl'esn'ęască d'in spl'ină.
D'ę-o fi d'e copil mic,
Pl'esn'ęască-i d'in buric;
D'ę-o fi d'e fată mică,
Pl'esn'ęască-i d'in kică (peru).
Or d'in d'escînt'ecu meu,
Or d'in şęasu lu Dumn'ezęu.

Lăpuşu-d'e-sus — Petroviş Ana, 80.

[1] A. Vicţu, *Glosar de cuvinte dialectale*.
[2] I. A. Candrea, *Glosar megleno-romîn*, în *Grai şi suflet*, III, 2.

II

D'e făcătură

Voi strigoń̦i,
Voi moroń̦i,
D'e şe v'aţi luat d'e hăsta om?
Domol'iţi-vă.
Cu gura vă d'escîntai,
Cu cuţitu vă tăjai.
D'ę-o fi d'e faşeri mînat'e,
Să fiţi pl'ecat'e.
D'in d'escînt'ecu meu,
D'in şęasu lu Dumnęzęu.

Lăpuşu-d'e-sus — Aceeaşi.

III

D'e faşeri

Şin'ę-o făcut cu una,
Ļeu fac cu dọo;
Şin'ę-o făcut cu dọo,
Ļeu fac cu trii;
Şin'ę-o făcut cu trii,
Ļeu fac cu patru;
Şin'ę-o făcut cu patru,
Ļeu fac cu şinşi;
Şin'ę-o făcut cu şinşi,
Ļeu fac cu şasę;
Şin'ę-o făcut cu şasę,
Ļeu fac cu şapt'e;
Şin'ę-o făcut cu şapt'e,
Ļeu fac cu opt;
Şin'ę-o făcut cu opt,
Ļeu fac cu nọo;
Şin'ę-o făcut cu nọo,
Ļeu fac cu zęše.
Capu şi in'ima să-i sęše,
Pl'esn'ęască-i fier'ęa,
Vină-i la om put'er'ęa.

Lăpuşu-d'e-sus — Aceeaşi.

IV

D'e bubă

Tăt'e preot'eşęl'e,
Tăt'e boer'eşęl'e,
Mînicară la sfinta beserecă;
Numai buba dulśe
Nu să putu duśe.
Vaśil'e cu curu o cîcară,
De vîrf o zmicurară,
De rădăśinį o săcară.
Buba dulśe să mîn'je,
D'ela om plecă.

Lăpužu-d'e-sus — Aceeaşi.

V

D'e spurc

Fuźį spurc, spurcat'e,
Źîdove n'ecurat'e.
Cu perja vă oį împunże,
Cu mătura vă oį unże,
Cu gura vă oį striga,
Cu pęana vă oį sufla.

Lăpužu-d'e-sus — Aceeaşi.

VI

D'e spăriet

Fuźi, spărjet'e, 'n păr'et'e,
Şi răspîndă 'n grindă.
Cu cucuruzul t'e strigai,
La găinį t'e mînai.
Pruncu să rămînă luminat,
D'e Maica Pr'eśista lăsat.
Sę d'escîntă cu un cucuruz. Cucuruzu il ţîpi la găinį pestă copil.

Lăpužu-d'e-sus — Aceeaşi.

VII

D'e şarpe

Biu Petre pistriţu,
T'e suiş pę-o but'e d'e vin

Şi-ţi lăsaş al tău ven'in.
Un śiung uscat s'aprinsę;
Ploaja arădui şi-l stînsę.
Petru pistriţu să mîn'je,
Źos pică.
Acolo să putr'ezęască,
Mar'ęa să hod'in'ęască.

Lăpužu-d'e-sus — Aceeaşi.

VIII

D'e d'eot'i

Dacă-i d'eot'jat d'e om.
Crăpe-į bożit'el'e,
Cur'e-į sînżęl'e,
Piśe-į păru d'e pe cap,
Să-į rămînă capu
Ca napu.
Şi d'ę-o fi d'eot'jat d'e muer'e.
Crăpe-i ţîţęl'e,
Cur'e-į lapt'el'e;
D'ę-o fi d'eot'jat d'e fată,
Piśe-į cosiţa,
Cur'e-į pişatu.
Sa spargă źund'juril'e,
Cum sparg babel'e d'ela beserešį
Şi oamen'i d'ela ul'iţă.
Să pjară,
Cum roşa d'e soar'e
Şi frunza dă pă mar'e
Şi stel'e dă pă śer.
Să să ducă în grăd'ină,
Să d'ea pestă stăpînă;
C'o apucat pe cîmpu lu Rusal'in
Ş'o auźît păsăril'e siricăin.
Mă duseį d'in grăd'ină în grăd'ină
Şi d'ed'eį pestă stăpînă;
Cum s'aşază oamen'i în casă,
Aşa să se gat'e źund'juril'e.
D'escîntaį d'e Sfînta Marie,
L'ęac d'in gura, d'in graju meu să fie.

Vadu-Dobrii — Nica Bent'eu, 71.

IX

D'e bubă

Bubă vînătă,
Bubă năsăd'ită,
Bubă cu ţund'juri,
Bubă cu ţăpuri,
Buba bubelor,
Puiu şiumelor,
Ieu t'e trag,
Tu să t'e traşi,
În pămînt să t'e başi,
Omu să rămînă curat,
Cum Maica sfîntă l-o lăsat.

Vadu-Dobrii — Aceeaşi.

X

D'e poşitură

Poşitură cu năžît,
Poşitură cu vînturi,
Poşitură cu spurc,
Poşitură d'e şęasu slab,
Poşitură d'e fată mar'e,
Poşitură d'e om bătrîn,
Poşitură d'e om tînăr,
Poşitură d'e 99 d'e feluri,
Ţoat'e să s'adun'e
Şi să să ducă
În pădur'e,
Und'e urmă de săcur'e nu să faše
Şi graj d'e cocoş nu s'aud'e.
Că ieu m'am dus pă cal'e,
Pă cărar'e,
M'am tîln'ît cu poşiţoar'el'e 'n cal'e;
Cu poşiţoar'e,
Cu rîmn'iţoar'e.
Şi sănătat'ęa la omu cutar'e s'o daţi,
Că vin'e Ion Coşişu cu fluera
Şi Simon cu lăuta
Şi v'o ziše
Şi v'o ğjuca,
Şi maj rău v'o sta.

Vadu-Dobrii — Aceeaşi.

XI

D'e spărięt

Tu Mamă a pădur'ii,
Tu cu Moşu codrului
Cu fet'el'e tal'e
Şi cu fišori tăi,
Du-t'e, că str'igă fata
Că ard'e casa ta,
Nu ven'i cu coada încorlăšită,
Cu coama spîrl'ită
Şi cu frunză 'n gură
Şi cu mugur'i în coarn'e.
Zęše spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Nęo spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Opt spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Şapt'e spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Şaşę spărjaţ
A ludului, legaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Şinši spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Patru spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mižlocu codrului.
Trii spărjaţ
A ludului, l'egaţ

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În coada lupului,
În mijlocu codrului.
Doi spărjaţ
A ludului, l'egaţ
În coada lupului,
În mijlocu codrului.
Un spărjat
A ludului, l'egat
În coada lupului,
În mijlocu codrului.
Şi n'iśi unu să nu mai rămînă.
Fuźi, spăr'iete,
În păr'ęte
Şi răspîndă
În grindă.

Vadu-Dobrii — Aceeaşi.

XII

D'e şarpe

Sbură pasăr'e galbęnă pă buşt'ęan.
Buşt'ęanu s'aprinsę,
Pasăr'ęa sę stînsę.
Viţă d'e vie tăjaj,
Pă gard o ţîpaj.
Mă duseį pă cal'e,
Pă cărar'e,
Mă 'ntîln'iį cu şarpe n'egru 'n cal'e,
Capu-į tăjaj,
Sînźęl'e-į vărsaj.
Omu să rămînă curat,
Luminat.
Traźe-şi ven'inu
Cum îşi traźe but'ęa vinu.

Cu boz, cu alun şi ac galben împunźi în buruen'i şi d'escînţi.

Vadu-Dobrii — Aceeaşi.

XIII

D'e d'eot'i

D'eot'į verd'e,
D'eot'į alb,
D'eot'į n'egru,
D'eot'į cu vînturi,

D'eot'į cu spurc,
D'eot'į cu faśeri,
Domol'eşt'e-t'e,
Risîpeşt'e-t'e,
În coarn'el'e śiut'elor.
Acolo să-ţi faśi casă
Şi masă.

N'egoiu-Śern'ii — Dumitra Iorgoń, 67

XIV

D'e d'eot'i

D'eot'į cu spurc,
D'eot'į cu faśeri,
D'e-į d'eot'į d'e barbat n'ecurat,
Cur'e-į pişatu,
Crăpe-i boaşęl'e;
D'e-į d'eot'į d'e femeie n'ecurată,
K'iśe-i păru;
D'e-į d'eot'į d'e fată mar'e,
K'iśe-į păru.
Să t'e domol'eşt'į,
Să t'e risîpeşt'į,
În vîrfu munţilor,
În coarn'el'e śiut'elor.

N'egoiu-Śern'ii — Aceeaşi.

XV

D'e d'eot'i

Aramină,
Mină.
D'escînt cu Sfînta Mărie;
L'ęac d'in gura męa să fie,
Maį vîrtos
D'in a Domnului Isus Hristos.
Bubă roşie,
Bubă verd'e,
Bubă galbęnă,
Bubă n'ęagră,
Bubă vînătă.
D'e-į d'eot'į cu rîmn'ituri,
D'e-į d'eot'į cu poşituri,
D'e-į d'eot'į d'e barbat n'ecurat,

D'e-į d'eot'į d'e fată n'ecurată,
Să-į k'iše páru,
Să-į ivęască capu
Ca napu.

Se džescîntă cu apă n'enšepută dže la izvoru džin val'e și se spală cu ęa.

N'egoju-Šern'ii — Aceeași.

XVI

D'e d'eot'i

D'eot'į alb,
D'eoți n'egru,
D'eot'į cu vînturi,
D'eot'į cu spurc,
D'eot'į cu fašeri,
Eși d'eot'i,
D'intr'e ot'į.
Înapoi tše 'ntęarše,
Tše risîpešt'e;
Cum se topešt'e šęara 'n foc.
Așa tše risîpešt'e.

N'egoju-Šern'ii — Aceeași.

XVII

D'e pošitură

Pošitură roșie,
Pošitură n'ęagră,
Pošitură albă,
Pošitură viorintă,
Pošitură vin'išoară,
Pošitură verd'e,
Pošitură cu d'e d'eot'į,
Pošitură cu vînturi,
Pošitură cu spurc,
Pošitură cu fašeri,
Pošitură n'emțească,
Pošitură ungur'ească,
Pošitură židovească,
Pošitură d'e boų,
Pošitură d'e ęaje,
Pošitură d'e capră,
Pošitură d'e porc,

Pošitură d'e cal,
Pošitură d'e cîn'e,
Pošitură d'e tot felu,
Să se risîpească,
Să se domol'ească.

N'egoju-Šern'ii — Aceeași.

XVIII

Dže bubă

Bubă galbenă,
Bubă albă,
Bubă n'ęagră,
Bubă roșie,
Bubă pârsęcată,
Bubă vînătă,
Nu cęaše,
Nu răscęaše,
Tu, bubęaňe, 'napoi tše 'ntęarše.
Bubă cu d'eot'i,
Bubă cu strigoňi,
Bubă cu moroňi,
În Marça roșie tše-oi mina.
Acolo să sălășlueșt'i,
Acolo să lăcueșt'i.

Lunca-Šern'ii-dže-sus —Cat'inča Bărboň, 70.

XIX

Dže bubă

Bubă cu fašeri,
Bubă cu spurc,
Bubă n'ecurată,
Tu bubęaňe,
Înapoi tše 'ntęarše.
Părășeșt'e-t'e,
Risîpešt'e-t'e.

Lunca-Šern'ii-dže-sus — Aceeași.

XX

D'e bubă

Bubă n'ęagră,
Bubă verd'e,

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bubă roibată,
Bubă răkițată,
Bubă galbănă,
Bubă crăjască,
Bubă porșcască,
Bubă n'emțească,
Bubă ungur'ească,
Bubă zîdovească,
D'e cocoși cintară,
Pen'el'e scuturară,
Rel'el'e se minară.

Lunca-Șern'ij-d'e-sus — Agláița Coțolan, 65.

XXI

D'e faśeri

Faśeri d'e mjază-nоapt'e,
Faśeri d'e amjazî,
Faśeri d'e seară,
Să nu žund'jați,
Să nu înțepați,
Lăsați omu curat,
Luminat,
Cum Dumnezeu l-a lăsat.

Lunca-Șern'ij-d'e-sus — Aceeași.

XXII

D'e pośitură

Pośitură crăjască,
Pośitură vrășcască,
Pośitură romîn'ească,
Pośitură n'emțească,
Pośitură de 99 feluri,
Să nu coși,
Să nu răscoși,
Înapoi să t'e 'ntorși,
Că t'e-oi mărturisi cu vorba,
Să t'e duși,
Să t'e sparži,
Să lași pe cutar'e
Curat,

Luminat,
Cum Dumnezeu l-a lăsat.

Lunca-Șern'ij-d'e-sus — Aceeași.

XXIII

Dże dżeotși

Porn'i pă cal'e,
Pă cărar'e,
Să 'ntiln'i cu dżeotșituril'e 'n cal'e.
Dżeotșituri cu dżeotșitori
Muroni cu muroni,
St'er'egoni cu st'er'egoni.
Mă, dțo supse în'ima,
O mîncară.
Dragă Sfîntă Márie,
L'eac dżin gura mea să fie
Și dżin graiu meu,
Mai mult cu mila lu Dumnezeu.

Rătșitova — Au'işca Sîrb, 70.

XXIV

Dże pośitură

Pośitură pietroasă,
Pośitură țestoasă,
Pośitură lupească,
Pośitură șărpească,
Eși cu țapă dże orz,
Cu țapă dże ovăz,
Cu țapă dże cucuruz,
Cu țapă dże grîu,
Nu 'nțepar'e,
Nu săżețar'e,
Nu coașe,
Nu răscoașe,
Înapoi tše 'ntoarșe.

Rătșitova — Aceeași.

Al. Vasiliu

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CERCETĂRI ASUPRA GRAIULUI DIN GORJ

Inainte de a arăta particularităţile graiului din Gorj, cred că nu pot fi de prisos cîteva indicaţii asupra aspectului etnografic şi folkloric al acestui ţinut.

Gorjul cuprinde în total 153 [1] comune şi numeroase sate şi cătune, aşezate foarte variat, după configuraţia terenului şi condiţiunile de vieaţă. Comunele cele mai populate se află în apropierea munţilor şi mai ales în partea de nord-vest, pe văl-celele rîurilor Orlea şi Tismana. Se vede că pe acolo au fost odată locurile cele mai favorabile — vechimea satelor ne-o poate dovedi — pentru adăpostirea Gorjenilor în cursul veacurilor.

La munte, satele sînt de obicei aşezate pe văi, la adăpost de intemperii, şi mai rar pe coastele de munţi. Aci, casele mai toate sînt scunde şi din lemn, cu temelia de piatră de rîu, acoperite cu „şindilă" sau „şiţă" pe patru părţi, în formă de piramidă şi aproape verticală, ca să se scurgă repede apele din ploi şi zăpezi. Chiar bisericile mai vechi, cum se găsesc la Novaci, Polovragi, Crasna si în multe alte sate, sînt construite tot din lemn, mai durabil însă şi împodobit cu diferite sculpturi. In general, casele dela munte sînt alcătuite din două „hodăi", dintre care una destinată pentru bucătărie şi numită „în casă" sau „cuniе", iar cealaltă „soba", camera de locuit şi de dormit. Alte clădiri împrejurul casei sînt puţine: un coteţ pentru pasări, numit în unele părţi „curuelnic" (Godineşti), cocină sau „cotinceaţă" pentru porci, „obor" pentru

[1] După vechea împărţire administrativă.

vite şi „pătujag" („pătiag") pentru fîn sau de coceni de porumbi, care de cele mai multe ori însă se ţine, la munte, pe crengile copacilor tăiaţi anume în acest scop.

Spre dealuri, spaţiul se lărgeşte şi satele se îndesesc, cu casele înşirate fie pe văi şi vălcele, fie pe coaste. Şi aci, ca şi la munte, casele cele mai multe şi mai vechi sînt tot din lemn. Au adeseori cîte două etaje şi acoperişul de „şiţă" sau „şindilă", în aşa fel făcut într'o parte că trece mult în afară de părete şi apără ceardacul, prispa, „tîrnaţul" sau „tinda" ce se află înaintea casei. Catul de jos serveşte de „pimniţă" în care se ţine rachiul, vinul şi unele unelte de muncă.

Vechile cule, caracteristice Gorjului, înalte, cu ziduri groase şi ferestre mici, ca nişte fortăreţe, se mai găsesc şi astăzi. Cele mai cunoscute sînt cele din Curtişoara, Groşerea şi Pojogeni.

Interior gorjenesc — vatră

Bucătăria la casele din această regiune este cîteodată clădită alături de casă şi se numeşte „cuniе". Acareturile se înmulţesc şi ele, aşa că, pe lîngă cele amintite mai sus, la casele de munte, găsim aici un „graždi", un „şopru" pentru vehicule şi unelte, „povarnă" pentru vase de fabricat ţuica, pătul etc.

Cu cît înaintăm spre sud, la şes, satele se răresc, iar casele mai dese şi adunate la un loc se micşorează ca înălţime, din causa lipsei de lemne. Aici găsim şi case cu pereţii de nuiele împletite şi lipiţi cu pămînt amestecat cu paie şi cu balegă. Acoperişul acestor case este uneori făcut din coceni de porumb, papură sau rogoz.

Pentru a se cunoaşte mai bine forma şi interiorul unei case din Gorj, dau aici o descriere mai amănunţită a tipului general.

Am spus că cea mai obişnuită casă a Gorjanului este cea cu două camere. Nu se întîlnesc case cu acoperişul în formă de calcan. Imprejur găsim un gard din „pîrnaĉi“ (pari) împletiţi cu nuiele, sau din „ştaiketi“ (uluci) bătuţi în cuie de fier pe „lănteţi“ (laţuri). Locul împrejurul casei, mărginit de gard, formează „bătătura“ (curtea). Porţile la intrarea în curte sînt, de obicei, acoperite cu „şîţă“, ca troiţele de pe lîngă fîntîni, şi împodobite cu sculpturi şi crestături în lemn. Casa are o singură intrare prin „casă“ (bucătărie, „cunie“) din care se poate intra — „tuna“ — în „sobă“.

In „cunje“ găsim vatra deasupra căreia, la o distanţă de $1^1/_2$ m., începe un coş larg, numit în unele părţi — spre răsărit, mai ales — „oĝeac“. La basa acestui coş se află de jur împrejur o scîndură, ca un fel de poliţă, numită „corlată“.

Ţeste de pămînt

Colţul dintre vatra focului şi păreţii apropiaţi poartă numele de „ungheţ“. Bucătăria e de obicei nepardosită sau pardosită cu cărămidă. In ea se păstrează „ţăstul“ pentru copt mălai, „çeaonul“ de mămăligă, „căpesterea“ pentru cernut făina şi frămîntarea mălaiului sau a pînei, „cîrpătorul“ pentru punerea turtei pe vatră, vadra de apă şi cauc, vase de gătit, masă scundă şi rotundă cu „scamne“ etc. „Hodaja“ de dormit, „soba“, este încălzită de o sobă în care se face focul prin bucătărie. In ea se ţine lada cu „ţoale“, paturile, de obicei, fără saltele, păturile, hainele şi tot ce are ţăranul mai bun. De sigur că moda orăşenească a pătruns şi în construcţia caselor dela ţară, făcînd astfel să dispară încetul cu încetul stilul simplu romînesc.

Locuitorii sînt mai toţi Romîni. Chiar în centrele comerciale şi industriale ca Tg.-Jiului şi Cărbuneşti streinii sînt rari şi se poate spune că se asimilează repede.

Ocupaţia lor este determinată de regiunea în care locuesc. Astfel, cei dela munte se ocupă îndeosebi cu păstoritul. Sînt sate întregi ca: Polovragii, Novacii, Baia-de-fier, Poienarii, Ungurenii (lîngă Tismana), Pocruia, în care oamenii trăesc numai din păstorit. Semănături se fac prea puţine, fiind că pămîntul nu le priieşte, aşa că locuitorii sînt nevoiţi să se aprovisioneze cu porumb şi grîu din satele sudice şi, în anii cînd şi aici e lipsă de cereale, tocmai din Dolj sau Romanaţi. Iarna, muntenii se ocupă şi cu lemnăritul, pe unde sînt păduri cu lemn de construcţie.

Pe cînd la munte abia dacă se găseşte cîte un petec de pămînt bun de cultivat cereale şi zarzavaturi, la dealuri calitatea şi producţia pămîntului arabil sporeşte, iar ocupaţia ţăranilor din aceste părţi devine mai activă şi mai rodnică. Aşa că pe lîngă cultura intensivă a pomilor fructiferi — mai ales a prunilor — şi a viţei de vie, porumbul şi grîul nu lipsesc de pe moşia fiecărui sătean, iar, în satele mai dela sud, cultura grîului şi a porumbului formează ocupaţia de căpetenie a ţăranului. Cu toată sîrguinţa şi nădejdea ce o pune el în lucrarea pămîntului, sînt ani destul de deşi, cînd, din causa secetei şi a sărăciei solului, Gorjul întreg sufere de foamete şi numai prin concursul Statului se poate face faţă lipsei de hrană.

Industrii speciale nu se găsesc, afară de cea casnică şi a lemnului, desvoltată mai mult în apropierea pădurilor mari şi lîngă ape curgătoare, cum e la Novaci, pe Gilort.

In ceea ce priveşte portul gorjenesc, putem face aceleaşi împărţiri ca la ocupaţii, după regiuni. La munte, portul ciobanilor se distinge în totul de al ţăranilor „rumîni“, cum le zic ei. Astfel, bărbaţii „ungureni“ poartă iarna un cojoc lung, cu lîna în afară pe ploaie şi peste el o pătură mică în patru colţuri numită „ţol“. Pe sub cojoc se îmbracă cu un „k'eptar'“ tot din blană de oaie sau de dimie. Pe cap au căciula mare „mocănească“, cu fundul rotund. Atît cei bătrîni cît şi cei tineri poartă părul lung, dar cei tineri îl retează adesea, drept

la ceafă, făcîndu-şi chică. Picioarele şi le învelesc cu „tureci" făcuţi din lînă, „călţuni" şi obiele peste care se încalţă cu opinci cu vîrful lung şi întors într'o parte, „moţul" sau „gurgoţul". Vara se îmbracă cu cămaşe scurtă, cusută cu cruci pe piept şi în spate, peste cioareci strîmţi tare pe picioare şi încinşi cu chimir de piele. Peste cămaşe poartă adeseori un fel de jileteă. Pe cap au pălărie ungurească, cu marginile foarte scurte. Fluierul sau cavalul e aproape nelipsit dela brîu. Ungurencele umblă cu cămaşe brodată simplu cu negru, cătrinţe şi şorţuri ţesute cu rîuri, simple sau încărcate cu mărgele şi fluturi; peste cămaşe poartă o jileteă şi iarna pieptar şi cojoc mare. Femeile bătrîne au pe cap o „propoadă," un fel de şervet lung (cîrpă în alte părţi), iar fetele „cîrpă" (basmaua sau tulpanul din alte sate).

Ţăranii munteni — „ruminii" — nu se deosebesc prea mult în port de vecinii lor ungureni; bărbaţii poartă în loc de cojoc „laibăr" sau „băibărac" şi peste el un fel de manta lungă de lînă, numită cînd „haină", cînd „suman". Nu au cămăşile cusute cu cruci. Femeile au cătrinţele şi şorţurile mai variate în colori şi vărgate simplu. Fetele poartă pe cap basma („bezmea") albă de tîrg.

Ca port, cel mai caracteristic îl găsim în regiunea deluroasă. Astfel, la bărbaţi: nădragi, vestă şi haină de dimie albă, înflorate bogat cu găitane negre, căciula mare şi moţată, purtată cu moţul aplecat într'o parte. Cei bătrîni poartă şi căciuli rotunde, înfundate. Cămaşa are mînecile largi şi piepţii împodobiţi cu felurite cute, rîuri şi „şebaće". Vara, portul lor se reduce la pantaloni largi de pînză albă, peste care trece cămaşa pînă la genunchi. In zile de sărbătoare, flăcăii umblă cu cămaşe scurtă, brodată frumos, peste pantaloni mai strîmţi, numiţi iţari şi încinşi cu „brecîri" sau bete de lînă, înflorate. Pe cap poartă pălării de paie făcute de ei sau de pîslă, cumpărate, cu marginile mai lungi însă. Mult mai variat şi mai interesant este portul ţărancelor gorjence în regiunea dealurilor. Scurteica şi dulama, haine lungi de catifea colorată şi căptuşite cu blană se mai văd numai la

femeile bătrîne şi locul ei a fost luat de haina lungă şi albă de dimie împodobită cu flori de găitane pe margini, pe la guler şi pe mîneci. „Vîlnicul", un fel de rochie neîncheiată pe o parte, ţesut în vergi şi alesături deosebite, pe un fond de obicei, roşu, se poartă mult. El e ceva mai scurt decît cămaşa, ca să se vadă poalele brodate cu rîuri artistice. Cînd vîlnicul se încarcă cu fir şi fluturi, este purtat mai cu samă de femeile tinere şi ia numele de „zăveleă". Cătrinţele sau „opreţele," cum li se mai zice în unele părţi, se poartă de asemenea mult, dar se deosebesc de cele dela munte prin bogăţia de flori şi fireturi. Cămăşile cu altiţe şi ciupage cusute artistic şi încărcate cu fluturi şi mărgele sînt nelipsite din costumul unei ţărance din Gorj. Pe cap, ele pun cîrpe lungi de pînză lucrată în casă şi ţesute cu flori, iar, la sărbători, altele subţiri de borangic (marame), brodate frumos. Fetele poartă tulpan de pînză cumpărată, un fel de basma în trei colţuri, şi de cele mai multe ori umblă cu capul descoperit, ca să li se vadă părul împletit în cozi lăsate pe spate, strînse în formă de conci la ceafă sau dispuse împrejurul capului deasupra frunţei. Este ca un fel de interdicţie pentru cele măritate purtarea capului neîmbrobodit. In picioare femeile şi fetele au, la sărbători, pantofi sau „iminej" pe care-i poartă numai la biserică, la sărbători, pe acasă umblînd mai mult desculţe.

In partea de sud a judeţului, portul se schimbă la bărbaţi numai în ce priveşte cămaşa de vară, care devine mai lungă, uneori pînă la căleiie, şi întrebuinţarea brîului roşu şi lat, peste care se încing şi cu „brecîri", devine mai obişnuită. La femei, în locul opregelor, se văd mai des fustele cumpărate sau lucrate de ele în casă. Portul cu fuste este obişnuit şi pe valea Amărăzei, dela Hurezani pînă la Pojari.

De observat, ca şi în alte părţi de altfel, că ţăranii încep să-şi părăsească portul naţional pentru a îmbrăca tot mai mult hainele „nemţeşti" dela oraş, care li se par mai impunătoare şi mai frumoase. Singure femeile par mai păstrătoare de port şi obiceiuri, dar şi la ele se abate şi prinde moda rochiilor pocite şi a diferitelor combinaţii artificiale, fără gust.

Denaturarea portului național se remarcă mai mult în apropierea marilor artere de comunicație și în satele de lîngă oraș.

Potrivit ca statură — la munte se văd oameni ceva mai înalți —, Gorjanul are în ochi vioiciune sănătoasă. Chipeș și bine făcut la corp, el impune orișicui; rareori se întîlnesc țărani cu părul blond, „bălani", majoritatea fiind oacheși. Femeile au un aer de voioșie și bunătate în privire. Ele umblă îmbrăcate cu îngrijire mai ales la sărbători, sînt foarte muncitoare și știu să conducă singure gospodăria, cînd bărbatul lipsește sau nu e în stare. Sînt modeste și respectoase față de streini și de cei mai mari, vorbesc puțin și cu capul plecat, în semn de stimă. Știu însă tot atît de bine să arate curaj cînd e nevoie și să se jertfească pentru un scop înalt. Caracteristic e respectul lor pentru bărbați de orice condiție ar fi ei. Prin satele din partea de nord-vest (Godinești, Celeiu, Pocruia etc.) nu vei vedea femeie stînd jos, la poarta casei, cînd pe șosea trece un bărbat. Am văzut grupuri întregi de femei care, șezînd pe iarbă și lucrînd, s'au ridicat în picioare la trecerea unui singur sătean pe „linie".

Gorjanul este în general cunoscut ca îndrăzneț și întreprinzător. Nu-i lipsește de asemenea nici agerimea minței. Curajul său a fost de atîtea ori încercat în războaie și în alte împrejurări grele. Sînt cunoscute minunile de vitejie săvîrșite de soldații regimentului 18 Gorj, în războiul de întregire, îndrăzneala oarbă cu care locuitorii, și mari și mici, mulți ignoranți în ale armelor, s'au împotrivit primei invasii dușmane la podul de pe Jiu, precum și recalcitranța locuitorilor rămași mai tîrziu sub stăpînirea ocupanților.

Țăranul gorjan se pricepe în general bine să facă și comerț. De aci explicația că și în capitala județului și în Tg.-Cărbunești, unde comerțul e mai desvoltat, această ocupație este îmbrățișată aproape numai de Gorjeni, iar streinii care vor să se acineze pe acolo pentru a face negustorie nu izbutesc. De altfel, aproape că nu găsim centru comercial în Oltenia și în Muntenia în care negustorii gorjeni să nu-și aibă locul. Bucureștii sînt împănați cu vînzători de fructe și zarzavaturi, veniți din părțile Gorjului. O însușire a țăranului

gorjan este și aceea de a fi prea legat de locurile în care s'a născut și a trăit. Rar se aude despre țărani gorjeni care își părăsesc satul pentru totdeauna, și aceia care sînt nevoiți să plece pentru cîtva timp, ca să-și asigure o situație mai mulțumitoare, se întorc în curînd cu dor de locurile din care au plecat.

Ospitalitatea și bunăvoința sînt cultivate tot așa de bine ca de orice țăran romîn, în genere. La veselie Gorjanul e expansiv în gesturi și în vorbe de spirit, îi place cîntecul și jocul. Neînțelegeri și scandaluri au loc între săteni numai cînd se amestecă de băutură, spre care sînt aplecați din pricina belșugului de țuică și a neștiinței de a da și altă întrebuințare prunelor și fructelor, din care fabrică numai „rākiu".

Cît privește starea culturală, cu toată sporirea școalelor primare care nu lipsesc din nici o comună, se văd încă mulți analfabeți. Crede țăranul gorjan, ca mai tot țăranul romîn, că poate trăi și fără știință de carte și de aceea caută prin orice mijloace să se sustragă obligativității severe a învățămîntului primar.

Cînd însă e vorba de un scop determinat ce se poate atinge numai prin învățătură, cum ar fi acela de a ajunge „logofăt" (notar) „prečeptor" (pereeptor), cîntăreț, învățător ori popă, țăranul recunoaște folosul științei de carte și se arată dispus să facă sforțări intelectuale și jertfe materiale. Altfel, pentru plugărie și îngrijirea vitelor nu e nevoie de carte, spun cei mai mulți.

Dintre obiceiurile și credințele Gorjenilor multe ne sînt cunoscute și din alte părți, unele însă sînt așa de schimbate și caracteristice încît merită să fie cunoscute și sub forma locală.

Începînd cu sărbătorile Crăciunului, avem de relevat, în ajunul acestei sărbători, obiceiul de a umbla cu colinda ce se numește în unele sate umblare „în pițărăi", iar în altele „în colindețe" și se practică mai mult de copii

In ajunul Sfîntului Vasile, căruia i se mai zice Sîn-Văsîi, găsim obiceiul vrăjitului, numit chiar „sînvăsîjat", format din

verbul *a sînvăsîia* cu înțelesul de „a vrăji", adică a ghici viitorul fetelor și flăcăilor după anumite obiecte puse întîi, fără știrea participanților, sub niște oale și luate apoi la întîmplare de fiecare doritor de a-și cunoaște soarta. Alteori „sînvăsîerea" constă în așezarea a două boabe de grîu, sau două fire de păr de pore pe vatra încinsă — denumite fiecare cu numele celor interesați în aflarea viitorului, și din modul în care vor sări sau poceni se poate prezice soarta tinerilor. Tot în această seară, fetele se duc la un gard împletit cu nuiele, numără dela un loc parii — „pîrnaci" — dela 9-1 și pe cel din urmă (cel cu n-rul 1) îl leagă cu fir roșu și cu busuioc, lăsîndu-l așa pînă a doua zi de dimineață, cînd se duce din nou la el și din felul cum se presintă parul — strîmb sau drept, noduros sau neted etc. — deduce înfățișarea și firea viitorului soț.

Prezicerea timpului din cele 12 luni ale anului după foile de ceapă sărate și lăsate așa peste noapte este destul de cunoscută și în alte locuri romînești.

In zilele dintre Crăciun și Sf. Vasile femeile au credința că nu e bine să lucreze, ca să nu fie ologite, ciungite, surzite sau orbite.

In joia Paștilor, „Żoimari" sau „Żoimărele", e obiceiul ca dis de dimineață să se facă focul în „tîrnaț" (tindă) sau în „bătătură", cu lemne de alun — lemn sfînt — sau cu boji (bozi). Lîngă foc se pune o masă rotundă, scundă, cu cîteva scăunele („scamne") și pe masă mai multe ulcele cu apă, vin sau lapte și colaci cu lumînări. Toate acestea se lasă singure cîtva timp, ca să vie sufletele morților să stea la masă. După răsăritul soarelui, ulcelele și colacii se împart la săraci.

In ajunul Sfîntului Gheorghe — „năprorul" sau „împroorul" — seara, se duc băieții pe dealuri cu țevi de cazan sau de coaje de cireș răsucită — un fel de bucium — în care cîntă și strigă.

In aceeași seară, oamenii pîndesc pe dealuri să vadă „bani żucînd" cu „bîlbără de foc" (flacări).

Femeile ung ugerul vacilor cu buruieni și mai ales cu păpădie, descîntîndu-le:

Păpădie, die,
Laptele sa vie...

și apoi le mulg într'o oală încununată — „împroorată" — la gură cu ramuri verzi de salcie sau de tei. Noaptea, se lasă vitele libere pe cîmp să pască grînele, pentru a fi belșug.

In dimineața Sf. Gheorghe se pun pe la porți crengi înverzite — „stęgurĭ". In legătură cu viața agricolă, avem de relevat, tot la această zi, obiceiul de a se îngăuri cu „potricala" urechea unei oi și bucățica tăiată se duce la un mușuroi de furnici, aruncînd-o pe el cu vorbele: „cum să'mulțesc furnigile, așa să să'mulțască oile". Se stropesc apoi vitele cu o mătură făcută din ramuri verzi de salcie.

La anumite sărbători mari — ca la Sf. Gheorghe, Sf. Ilie, Sf. Maria etc. —, cînd bisericile își au hramul, țăranii gorjeni obișnuesc niște petreceri numite „nedei", care constau din pomană cu masă, cîntece de lăutari și jocuri.

Un obicei amintit și de Ov. Densusianu în *Graiul din Țara Hațegului* este acela ca fiecare casă să-și aibă un sfînt protector, la ziua căruia se face „praznic" mare cu mîncare și băutură.

Multe și interesante sînt credințele și superstițiile țăranului gorjan. O descriere amănunțită a lor va face obiectul altei lucrări.

GRAIUL

Ținînd samă de întinderea și așezarea geografică a Gorjului, vom găsi la cercetarea graiului din acest ținut nu numai micile deosebiri dela sat la sat, ci și unele diferențieri mai însemnate care atrag atenția celui ce călătorește dintr'o regiune în alta, dela munte la deal, de pe platouri pe văile mai importante. Vom distinge, deci, mai întîi, vorbirea locuitorilor dela munte de a acelora din regiunea dealurilor și apoi pe a acelora din regiunea răsăriteană, spre Vîlcea, cuprinzînd satele așezate pe văile rîurilor Amăradia, Gilortul și Jiul, de a

acelora din partea apuseană, începînd dela Jiu pînă la hotarul cu Mehedinţii. De sigur că împărţirile acestea nu formează bariere de neînţelegere între satele ce le despart, ci ne indică numai unele particularităţi comune localităţilor din aceeaşi regiune.

Se găsesc însă, în regiunile arătate, zone şi infiltraţiuni lingvistice care ştirbesc unitatea relativă a regiunilor. Aşa, în partea de apus, spre Mehedinţi, se află un grup de sate, format din Godineşti, Celeiu, Cîlceşti, Ciupercenі, Costeni, Poeruia şi Racoţi, la care se constată unele fenomene cu totul deosebitoare de restul graiului din Gorj, dar care se aseamănă cu cele constatate de Ov. Densusianu în *Graiul din Ţara Haţegului* şi de I.-A. Candrea în cercetările sale asupra dialectului din Bănat. De asemenea, în satele de pe valea Amărăzei am întîlnit cîteva particularităţi ce ne duc spre vorbirea din Vîlcea şi din Dolj. Din observaţiile ce am făcut în călătoriile prin judeţ, de remarcat este aceea că pronunţările caracteristice anumitor localităţi sînt pe cale de dispariţie, fie din causa ironisărilor cu care sînt trataţi oamenii din acele părţi de către cei dintr'o regiune cu pronunţare mai corectă, fie pentru că influenţa şcoalei şi administraţiei îşi are efectul. Numai femeile şi bătrînii mai înaintaţi în vîrstă sînt mai conservativi în ceea ce priveşte graiul, precum şi în obiceiuri şi port, prin faptul că ei călătoresc mai puţin şi nu sînt prea impresionaţi de ironiile celor cu „limba supţire“ [1].

Fonetica

Accentul

1. Se accentuează deosebit de limba generală cîteva cuvinte, ca, pe silaba ultimă: *acolò, ibomnic, preòt;* pe penultimă: *bivoliţă, ĕĕva, oftică, poliţă;* pe antepenultimă: *(h)áripă.*

[1] Particularităţi ale graiului din nordul judeţului au fost studiate de E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Viena, 1919; fapte relevate de d-sa completează expunerea de aci, însă ţin să adaug că unele nuanţe fonetice pe care a căutat să le redea nu le-am putut constata.

Vocale accentuate

2. *A* trecut la *i* dinaintea lui *n* urmat de *e* sau *i* se aude ca *ii* în partea de răsărit (valea Amărăzei mai ales) şi sud, iar în spre apus şi nord (Godineşti, Tismana, Cîlceşti etc.) s'a păstrat ca *i: ciine, miine, piine* pentru primele regiuni şi *cine, mine, pine* pentru celelalte. — 3. Precedat de *ş, ž, a* se pronunţă ca *ę* în *čirişęr* (dar şi *čirişar*), *steżęr* etc. — 4. *A* apare de obicei ca *ię* în *ięşkie* şi *ięşt'e* — aşchie.

5. *Ę* e diftongat în *ie*, mai ales în partea răsăriteană şi cea de sud a judeţului, unde se aude: *fier, mieu, pier, piept* etc., iar spre apus şi pe lîngă munte se pronunţă: *fer, mel, pept* etc. — 6. In cuvîntul latin tener, *ę* nu a trecut la *i*, ci a rămas peste tot *i: tinăr, tinără.* — 7. După *ţ, in* apare ca *în: ţine.* — 8. Precedat de *ş, ţ, z, e* se schimbă în *ă: şăd; ţăs, ţăşi; Dumnezău*, pl. *Dumnezăi, zăče.* — 9. Cînd în silaba următoare se găseşte un *e*, *e* apare ca *ę* şi *ęa*, în aceleaşi regiuni unde avem *ę, ęa* din *ę... e* (v. § 13): *şęde, şęrpe, şęle* şi *şęade* etc. — 10. Diftongul *ęa* resultat din *ę...a (ă)*, după *ş*, se păstrează ori e redus la *a: şęadă* şi *şadă* (de asemenea *şęasă* şi *şasă*).

11. *Ę>ă* după *s, ţ, z: folosăsc, săc, săman, vizăz; ameţăsc, încolţăsc; încălzăşti, păzăsc;* tot ca *ă* apare în terminaţiunea verbală *-esc* după labiale (mai ales în satele locuite de Ungureni: Baia-de-fier, Novaci, Ungureni, lîngă Tismana ş. a.): *lovăsc, primăsc* etc. — 12. Diftongul *ęa*, resultat din *e... a (ă)*, se reduce după *s, ţ, z* la *a* peste tot; se zice deci: *sară; îmulţască; zamă.* — 13. Cînd în silaba următoare se află *e*, *e* se aude foarte deschis şi uneori diftongat în *ęa: lęge (lęage), lęmne* (Godineşti, Scoarţa, Raba, Lazuri, Bobu, Copăcioasa, Pojogeni, Glodeni).

14. *I* trece la *i* după *ş, ţ, z: işi; beţiu, cuţît; auzi, tirziu, ziče, ziuă* (comp. formele streine: *cosi, ţiglă*). In unele localităţi, în partea de nord-vest, găsim *i> i* după *cons. + r: strig, stric* (tot acolo întîlnim pentru *i* de altă proveniență rostirea cu *i* după *st: sticlă*).

15. *O* sau *o* iniţiali sînt redaţi prin *uo: uom, uopt, uos, uoy,* dar mai des *om, opt, os, oy.*

16. Diftongi. — *Au̯* > *a* în *cat* (< *caut*). De observat că verbul *a căta* nu are semnificaţia de „a privi", ca în alte părţi, ci pe aceea de „a căuta". — 17. *E̯a* final se reduce în unele părţi la *ę: a mę* (= a mea), *vrę* (= vrea), *bę* (= bea). — 18. *Je* (sl. *-ija-*) se aude ca *e* în *preteu*.

Vocale atone

19. *A* aton latin se pronunţă *ă* în: *fămeie* (şi *fomeie*), *părecle, părete*. Apare tot ca *ă* în: *băžocură, băžocori*. Adverbul *mai* se aude peste tot *măi*.

20. *E* aton din *cram* etc. apare ca *ie: ierĕam*. — 21. *E* e păstrat în *beşică, beut, beutor, pe, petat* (rar *pătat*), *viperă, de*. In loc de *galben* se aude mai mult *galbin* şi pentru *carpen* avem *carpin*. — 22. După *s, ş, ţ, z, e* trece la *ă: săcure, săcară, frumoasă* (= frumoase); *şăzut, mătuşă; căţăluş, maţă; zămos*, chiar şi cînd în silaba următoare se află o vocală palatală: *inţăles, săcerat, însăninat*. — 23. In cuvîntul *năvod*, avem *e*>*ă* după *n* în tot cuprinsul judeţului; *nerod* nu se aude. —24. Trecerea lui *e* aton la *i* se observă în preposiţiile *dila, pi la*.

25. — *I* aton se schimbă în *e*, sporadic, în *menune, menunat* (Godineşti, Părău şi împrejurimi). — 26. In pluralele articulate ale substantivelor terminate în *-ţi, -zi, i* trece la *î: fraţi, grumazi* (tot aşa *cozile, ogrăzile*). — 27. *I* final a dispărut în multe părţi după *ş, ţ, z, ž. urş, uş; dinţ, fraţ, găleţ, staţ; astăz, az, braz, vinz, vez; coš*. Pe unde se aude *i*, el e pronunţat foarte slab, încît abia poate fi recunoscut. — 28. *I* este încă păstrat în suf. *-ari, -ori: murari, purcari, cuptori;* de asemenea la pers. 1ia sg. ind. pres. a lui *muri: mori*.

29. *O* aton> *u: adurmi, durmi, cutrupi, Fluriĭ* (=Florii), *înfluri, murari, purcari, ruşală*, şi în neologismul *cumpanie*.

30. Diftongi. — *E̯a*> *e: desupra*. — 31. *Oa*> *o: dor* <*doar*. — 32. *Je* > *i* în *izitură*.

Vocale în hiat

33. Intre *u* şi *ă* avem epentesa lui *h* în *mădúhă*, rar *mădúvă*. — 34. In loc de *strein* sau *străin*, se zice peste tot *strin*. — 35. *Nour* se pronunţă *nor* şi rar *noor*. — 36. *De aĕi* > *de ĕi: fuĝi de ĕi*. — 37. *Nicăeri* se aude în unele părţi ca *nicăuri* şi *nicăiuri* (Godineşti, Părău-Vulcan etc.).

Asimilaţie, disimilaţie etc.

38. Asimilaţie. — *Ă* — *a*> *a* — *a: primavară, magar*, mai cu samă în partea de mijloc a judeţului (Bobu, Scoarţa, Copăcioasa etc.). — 39. In *năroc, năroi, ă* nu s'a asimilat cu *o*. — 40. *Ă* a trecut la *o* în: *fomeie* (se zice şi *fumeie*), *polomidă, postaie* = păstaie. — 41. *Ă* — *u*> *u* — *u: căptuşit*> *cuptuşit*.

42. Disimilaţie. — *E* — *e*> *i* — *e: di pe* < *de pe*.

43. Sincopă. — O găsim în *ărpi* (şi *hărpi*) şi *foclui* cînd se întrebuinţează în blestemul: *dă-l foclui* (= dă-l focului). Asemenea în *căstorit, se căstoreşte* se sincopează *ă*.

44. Epentesă. — Apare în *oiki, veiki* (foarte obişnuiţi): *hireąn* (alături de *hreąn* şi chiar *kreąn*); *ĕiureş* = cireş (Godineşti).

Consoane

45. Labialele *p, b, f, v* nu se alterează cînd sînt urmate de *i, ie*, afară de vorbirea Ungurenilor, în care găsim palatalisarea lor. Astfel în Novacii-Ungureni, Baia-de-fier, Tismana etc. se aude: *k'ept, k'atră; g'ine; h'iu; yin*. In restul judeţului se pronunţă *pįept* şi *pept; bine; fiu; vin*.

M se păstrează neschimbat în cea mai mare parte a ţinutului şi se alterează *(mă)* numai în regiunea nord-vestică cu satele Godineşti, Poeruia, Celeiu, Ciupercenі, Racoţi etc., unde găsim: *mńcl, mńere, mńercuri, mńerlă, amńiadz, mă mńir* etc.

46. *D* urmat de *i* se aude ca *g'* în vorbirea Ungurenilor: *g'inte* (= dinte), *g'in* (= din). Schimbarea aceasta se constată şi în regiunea răsăriteană, pe valea Amărăzei şi a Gilortului, dar numai în cuvintele *deal* şi *podbeal*, care se pronunţă regulat *g'al* şi *pog'al*. — 47. *D* şi *t* sufer şi alte alterări

sub influența lui *e*, *i* următori, însă numai în partea de nord-vest a județului, în grupul de sate format din Godinești, Celeiu, Ciupercenі, Pocruia, Racoți etc. In satele din apropierea muntelui această alterare s'a oprit la fasele: *d'e, d'i; t'e, t'i*, iar în cele menționate a ajuns la *dźe, dźi; tše, tši: dźepartše, dźin; du-tše, tšine*. Acest fel de pronunțare se aude uneori chiar ca *ǧe, ǧi; če, či*, mai ales în Godinești și împrejurimi. De relevat însă că fenomenul e pe cale de dispariție și aceia care-l mai păstrează sînt bătrînii și femeile care-s mai refractari inovațiilor. E de presupus că acest fel de rostire este o infiltrație de prin părțile Hațegului și Bănatului cu care regiunea noastră se învecinează la nord — fiind despărțite prin munți — și în care găsim de asemenea fenomenele arătate. Am ajuns la această presupunere basat și pe amintirile unor bătrîni din Godinești, trecuți de 80 ani, care mi-au povestit despre trecutul ținutului — cum l-au aflat din strămoși — că întemeietorul satului era din părțile Mehedinților de miază-noapte. (v. textul 1).

48. *N* urmat de *e, i* se aude în satele de lîngă munte ca *n': n'egru, n'ima*. — 49. *N* a dispărut în *slăină*.

50. Dispariția lui *r* se observă în prep. *pin* (= prin), *dinte* (= dintre).

51. *S* trece la *ș* în: *șkimba, deșkis* etc.

52. *C*+*e, i*> *š* în satele în care am găsit și alterarea lui *d, t* urmați de aceleași vocale: *šinši, faše*. — 53. *C* se aude ca *g* în: *furnigă, bangă*, iar *călbează* se pronunță *kelbează*. — 54. *K* urmat de *e, i* e înlocuit în puține locuri (Frătești, Stănești și vecinătăți) cu *t': ot'i, uret'i, t'eie, păret'i*, pentru *ochi, urechi, cheie, părechi*.

55. *G* urmat de *e, i* trece la *ź: źenunke, źeană, źer, źinźie, źinere*, în aceeași regiune unde am găsit alterările lui *c, d, t* + *e, i*. — 56. *G* + *e* apare ca *ș* în *deșt*.

57. *H* slavic final din *prachъ* devine *u: prau* (= praf).

58. *Z* se pronunță ca *dz* mai mult în regiunea muntoasă (Godinești, Tismana, Arcani, Schela, Vălari, Dobrița, Rugi): *Dumnedzău, frundză, amńadză, dzară, vedz* (= vezi).

59. Grupuri consonantice — *Mn* e păstrat în *scamn*.

60. Grupurile *vn, bn, cn* trec, în general, la *mn: ibomnică, rîmni; gramnic; omnă, pomnesc, čiomnesc*.

61. *Nd* se reduce de obicei la *n* în *une* (și *un*).

62. *T* dispare în *băžocură*.

Asimilație, disimilație etc.

63. Asimilație. — *D*—*ǧ*>*ǧ*—*ǧ: ǧeǧet* (<*deget*) (Godinești etc.) — 64. *F* s'a asimilat cu *v* inițial în cuvîntul *virv* și numai în regiunea nord-vestică (Pocruia, Godinești etc.) — 65. *Pofti* a dat *popti*, sporadic, prin asimilarea lui *f* cu *p* precedent. — 66. *K*—*t*>*k'*—*k': k'ik'it* (= chitit), *k'ik'ie* (= chitie).

67. Disimilație — *N*—*n*>*r*—*n: mărunki, rărunki, amerința* (se aude și *amelința*); pentru *n* — *n*>*l* — *n*, de relevat neologismul *kilină* (= chinină). — 68. *R*—*r*>*l*—*r: tulbure;* pentru aceleași consoane disimilația *r*—*l* apare în neologismul *gardilop* (= garderob). — 69. Prin disimilație *r* a căzut în *curastă*.

70. Apocopă. — Se întîlnește în cîteva forme ca: *su* (= sub), *cin* (= cînd), *fos* (= fost).

71. Protesă. — O găsim în pronumele demonstrative *hăsta, hăla, haia* etc., dar în multe sate se pronunță și fără *h; hare (trăsură pe harcuri), harmăsar, harpie* = aripă, *hodaie, homidă*.

72. Epentesă. — *C* epentetic în grupul *sl* se aude foarte des în partea de răsărit și spre centru: *iescle, sclănină, sclab, sclugă, sclobod, Obisclav* (sat în Vîlcea). De relevat și epentesa lui *e* în forma *armăcesari*. — 73. Un cas interesant de dublă epentesă avem în cuvîntul *obicei* pronunțat pe alocuri *obličeri*.

74. Metatesă. — Apare în *milžoc*, sporadic, *platoǧea, perpeliță* și neologismul *čilivizat*.

75. Aferesă. — Se întîmplă în *feșnic* (= sfeșnie), *otar* (= hotar).

Morfologie

Substantivul

76. Declinări. — Schimbări de declinare găsim la substantivele masculine: *anine, fagure, mesteacăne, mugure*.

La feminine de relevat *saleă* (în partea de apus: *salęje*, spre răsărit).

77. Genul. — E schimbat în forma *briceagă*.

78. Singularul. — Forma *sor* se aude numai în legături sintactice: *sor cu mine* și *soru-mea, soru-ta*.

79. Vocativul în *-le* apare cu accentul pe *-e*: *omulé, codrulé*.

80. Pluralul. — Asupra dispariției terminațiunei *-i* după unele consoane, v. § 27. — 81. Substantivele feminine terminate în *-ță, -ză* au la plural aceeași terminație: *rață; franză*. Aceste terminațiuni se păstrează și cînd se adaugă articolul: *rățăle, frunzăle*, etc. — 82. Neutrele terminate în *-s, -ș, -ț, -r* fac pluralul în *-ă: ușă; oraș; brață; cară, izvoară, ogoară, topoară, otară, păhară* etc. — 83. Substantivul *casă* are pluralul *căși*, în general. — 84. Pluralul lui *țăran* e *țărani*.

Articolul

85. Articolul *-l* nu se aude decît la cei cu știință de carte și la aceștia destul de rar, încolo se pronunță: *omu, capu, caru* etc. — 86. Asupra lui *i>î* după unele consoane, v. § 26.

87. Genetivul și dativul sg. al subst. feminine apare ca *-i* după *ș, ț, z: uși; părți; prăzi*. La celelalte substantive feminine găsim de obicei gen.-dat. cu *-ii: mamii, spinării;* tot așa la subst. masc. terminate la nom. sg. în *-ă: tații, popii*. Pentru *tată* și *mamă* e de observat că e întrebuințat și gen.-dat. *lu tata, lu mama*.

88. Genitivul și dativul la substantivele feminine în *-că* se termină în *-kii: maikii, muikii, Florikii*.

89. Articolul *cel, cea* apare sub formele: *(h)ăl, al; (h)a*.

Adjectivul

90. De relevat că gradul superlativ e format de obicei cu *prea: prea mare* etc. Se aude și *foarte*, mai ales la cei influențați de școală și de oraș.

Numeralul

91. Sînt obișnuite formele *unspće, doispće, poispće* etc.

Pronumele

92. Personale:

		I	II	III
Singular:	N.	*ieu, io*	*tu*	*iel, ia*
	D.	*mie, (i)m, mi*	*ție, ții, (i)ț*	*lui, iei, (i)i, i*
	Ac.	*min(e), mă*	*tin(e), te*	*iel, ia, i(l), o*
Plural:	N.	*noi*	*voi*	*iei, iele*
	D.	*noauă, ne, ni*	*voauă, vă, vi*	*le, li*
	Ac.	*noi, ne*	*voi, vă*	*iei, iele, (i)i, le*

Formele *m* și *ț* se întrebuințează în expresii ca *nu-m place; ț-am spus, ț-ai făcut dătoria*.

Pronumele reflexive sînt: *i(ș), să*. Întîlnim des pleonasmul cu pron. reflexive: *ce m'oi face-mă? s'av duce-să; ne-am gîndi-ne* etc.

93. Posesive:

I	*al mieu, a mea*	*ai miei, ale mele*
	al nost(u), a noastă;	*ai noști, ale noaste*
II	*al tău, a ta*	*ai tăi, ale tele*
	al vost(u), a voastă	*ai voști, ale voaste*
III	*al (a) lui, iei, al lor, al său, a sa* etc.	

94. Demonstrative:

Sg. nom.-ac. *(h)ăsta, (h)asta; (h)ăla, (h)aia*
Gen.-dat. *(h)ăstuia, (h)ăstiia; (h)ăluia, (h)ăliia*
Pl. nom.-ac. *(h)ăștia, (h)estea; (h)ăia, (h)elea*
Gen.-dat. *(h)ăstora, (h)ălora* și *(h)alora*.
(H)ălălant, (h)ailantă; (h)ăstălant, (h)ăstălantă.

95. Nedefinite: *nimini* și *nima*. Interesantă e forma *oricel* care înseamnă „ceva": *ți dau un oricel* = îți dau ceva.

Verbul

96. Nu se întrebuințează totdeauna ca reflexive verbele *căsni, întuneca, îmbolnăvi;* în schimb, ca reflexiv, e foarte obișnuit *a se greși*.

97. Schimbări de conjugare se constată la verbul *a ursa* (= a ursi) de unde şi substantivul *ursătoare*. Alături de *a găta* se întrebuinţează şi *a găti*.

98. Indicativul present. — La verbul *a lucra* nu e cunoscută, în multe sate, terminaţia *-ez*. De asemenea, unele verbe de conj. a IV-a nu primese terminaţia *-esc: bănui, kinui, prăfui, tu sucĭ, ĭel suce*, acesta din urmă, însă, în vorbirea Ungurenilor. Nu se aude *-z* şi *-ţ* la pers. 1-ii sg. a verbelor al căror infinitiv se termină în *-dea, -de, -te: văd; cred, rid; scot, trimit* (tot aşa *aud*), iar la pers. a 2-a avem: *vez, crez* etc. Verbele *a rămînea, a ţinea, a pune, a spune* au persoana 1-ii sg. în *-i* şi *-u: rămĭi, ţiu, pui, spui*.

De relevat şi următoarele forme: *mă'c, mă'uc* (= mă duc); *împăc, împeĉi; înkep* (= încap), *înkepi, înkeapă; minc*, alături de *mănînc; ieu mori; ploă*, mai rar *ploaie; poĉi* şi *poţ* (= pot); *ieu săr(i), tu săĭ* (şi *sai*); *mă sparĭi; usuc* (cu *-u-* şi la infinitiv şi participiu: *usuca, usucat*); *żur, żori, żoară*.

99. Presentul subjonctivului.—La pers. a 3-a sg. şi pl. a verbelor terminate în *-dea, -de, -te* apare *-dă, -tă* şi foarte rar *-ză, -ţă: să vadă; să vindă, să creadă, să scoată, să trimeată*.

Dela *a rămînea, a ţinea, a pune, a spune, a veni*, avem subjonctivul: *să ţĭie; să puie, să spuie; să vie*. Dela *a pieri: să pieie* şi, rar, *să piară*.

100. Imperfectul indicativului.—Pentru *a fi* avem *ieream, iereai, iera* şi *ăria* etc. Persoana a 3-a pl. se aude de obicei fără *u* final: *ei căuta, ei punea* etc.

101. Perfectul simplu. — E frecvent, înlocuind cele mai de multe ori perfectul compus: *adunaĭ, tăcuĭ, fusăĭ* (şi *fuşi, fui*), *auziş, dusăĭ* etc.

Verbul *a lua* se aude la acest timp sub formele: *losăĭ, losăş, lo, losărăm, losărăţ, losără*, însă numai în unele sate de munte (Schela, Horez). Pentru *a da* avem formele: *dedeĭ, deteĭ* etc.

102. Perfectul compus se formează la pers. a 3-a sg. şi pl. cu *o, or*, în mare parte din satele dela munte: *o fos(t), or fos(t); o venit, or venit;* iar în restul ţinutului *a fos(t), au fos(t)* etc.

103. Mai-mult-ca-perfectul. — Se formează în mod obişnuit, schimbîndu-se însă *e* din *-sem* în *ă: mersăsăm, fusăsăm, loasăm* şi *losăsăm*. La plural găsim pe *-ră* la toate persoanele: *venisărăm, venisărăţ, venisără*. Se aude însă şi fără *-ră*, sporadic.

104. Viitorul se formează cu *oĭ, ăĭ, ĭi, o, om, ăţ, or*.

105. Condiţionalul. — Afară de forma cunoscută cu *aş, ai* etc., aflăm în partea de nord-vest forma cu *să vrea: să vrea faĉe, să vrea veni* (Stolojani, Runcu etc.)

106. Imperativul.—Forma negativă de pers. a 2-a pl. se termină în *-reţ: nu alergareţ, nu stareţ, nu venireţ*. Aceeaşi terminaţie, uneori, şi la forma afirmativă: *stareţ, dareţ, mincareţ*. Sînt curente formele: *duceţi-vă-ţ, spălaţi-vă-ţ* etc.

107. Participiul present.—Pierde pe *d* final: *făcîn, cîntîn, văzîn* etc.

Adverbe

108. Sînt de amintit formele: *abia* şi *abĭ; acolò; acù* (alături de *acum* şi mai des *acuma*); *alanterĭ* (= alaltăieri); *amintrelea* şi *amintrenea; ba* des pentru *nu; ĝiaba; iĉĭ* —(aici); *oţîră* (= puţin), *oţîrică; tomna(ĭ)* şi *tăman* (= tocmai).

Prepoziţii

109. In loc de *către* se aude *cătă; dila* pentru *dela;* alte forme: *piu* (= prin); *p'ingă* (= pe lîngă); *d'ingă* (= de lîngă); *di pe* (= după); *su* (= sub); *dint, înt* (= dintre, între).

Conjuncţii

110. *Or* e forma obişnuită pentru *ori;* tot aşa *da* pentru *dar*.

Derivaţiunea

111. Formaţiunile cu sufixul *-oĭ* sînt frecvente: *riezuroĭ, răţoĭ, ĉepoĭ, săpoĭ, mierloĭ*, şi nume proprii: *Stănoĭu, Kesnoĭu, Popoĭu, Măndoĭu, Smărăndoĭu* etc.

Texte

I

Satu nostu n'o fost dżila înśeput tot aşa ca acu. Ârja măi multă pădure p'iśi şi căşi nu să vedżea dżecît cîtśe una, iśi colo. S'or apucat oamini să taie pădurea şi ş'o făcut căşi. Am audzît şi ieu dżila âi bătrîni că âl dżintîi om în satu nostu o venit dżin Mehedżinţ, dżin satu Busăşti, şi-l kema Şiobanu. Dżin iel s'o 'mulţît locuitori satului şi âi măi mulţ o loat numele dże Şiobanu. Pămîntu dżi p'iśi ârja propietatśea mînăstirii Tizmana şi pe vremea lu Cuza s'o dat la oamini care pînă atunśi ârjau cîcaş. Io nu ştiu bine cum o fost, că-i mul dże-atunśi, da mi-or spus şi mâie hăi bătrîni.

Godżineşti — Giorge Şiobanu, 65.

II

— Foaje verdże dże podbal,
Minca-ţ-aş coama dże cal,
Śe-m tot sui pe neica'n dżeal?
Mi-l tot sui şi mi-l coborî,
Ori ai gînd să mi-l omori?
— Ba dże-omorît nu-l omor,
Da-l sui dżealu tot uşor,
L duc la mîndra binişor.

Godżineşti — Acelaşi.

III

Foiliţă trei costrei
Naiba să vă ia fomei,
M'aţ lăsat înśins cu tśei,
Cumpărîndu-vă śerśei.

Godżineşti — Acelaşi.

IV

Foaje verdże mărtostat,
Supt un lomuleţ dże gard
Şedże Sbangă pitulat,
Nebeut şi nemîncat.
Dże-acum pîn'apus dże soare,
El tot unże la pistoale,
Le unże cu undżelemn,
Să bată bine la sămn

Godżineşti — Acelaşi.

V

Foaje verdże dże urez,
Mîndră, dże dragă śe mi-eştśi
Noaptśea dżin somn tśe visăz,
Pui mîna să tśe găsăsc,
Cu păreţi mă sfădżesc,
Pui mîna cat dupe tśine,
Dau dże păreţ, vai dże mine;
Pui mîna pe căpătîi
Şi zic că tu mă mîngîi,
Găsăsc perinjoarele,
Zic că-s ţîţişoarele,

Godżineşti — Acelaşi.

VI

Foaje verdże ş'o lelea,
Haiduc Petre śe făśea?
Cîn venja primăvara
În codru verdże intra,
Cu vulturu să'ntîlnja,
Să'ntîlnja şi-l întreba:
„Vulture, pene'nspicatśe,
Spune-mi drumu un să'mpartśe,
Să păzăsc cu zî cu noaptśe
Pîn'or treśe negustori,
Să le iau żeanta cu poli".
Haiduc Petre śe făśea?
Iar pe vultur l-întreba
Ca să-i măi spuie śeva,
Şi vulturu-i răspundżea:
„Haiduc Petre, hai cu mine,
Haj cu mine'n vale, 'n lunśi,
Călušei buni să-ţ apuśi".
Haiduc Petre śe făśea?
Iel pe vultur l-asculta,
În luncă'n vale merżea,
Pe vînătu'ncăleca
Şi pe murgu îl lega
Şi cai fi înşira
Şi vulturu-l învăţa:
„Haiduc Petre, hai cu mine,
Haj cu mine'n dżial pe plaj,
Dże nimini fricâ să n'aj".

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Astăzi luni și mîine marț,
Plecă neica la Galați
Cu trei cai dże apucați
Și cu patru dże furați,
Detșei pi la primăraș:
„Bună dziua, primăraș,
Ia, poftim un gălbinaș
Și să-m mai fași un răvaș
Pe vr'o șaptșe armacsaraș".
Pusăi mîna pe răvaș,
Mersăi pîna'nt'un ogaș,
Iac'un hoț dże păgubaș
Și mă'ntrebă dże răvaș.
„Fir'al dracu păgubaș,
Șe mă'ntrebi tu dże răvaș?
Ia, măi dă-m un gălbinaș,
Ca să-l beau dże adălmaș,
Că te-asvîrlu'n hal ogaș.
Ieu sînt tatal cailor,
Arimbașa hoților".

Godzinești — Același.

VII

Foaje verdze dzę-o alună,
Călușei cum să fură?
Scoală-tșe sara pe lună
Și ja-ț funia pe mînă.
Călușei cum să fură?
Prindze iapa ha bătrînă,
Cai dupe ia să'nșiră,
Du-tșe cu iei la vînzare,
Că fași dzestule părale.

Godzinești — Același.

VIII

Su poală dże codru verdze
Ședze Iorgu, hodzinește,
Hodzinește, socotșește
Cît a căștigat aznoaptșe,
Și-altă foaje pădușel,
La umbră dże fățetăl
Fișiori lu Corcodzel
Mănîncă carne dże mńel

Și beau vin dzin burduște!
Și'nkină fratše cu fratše,
Să-ș aibe dże sînătatše.
Aha, aha, aha,
Să trăiască toț fișiori în tata.

Godzinești — Același.

IX

Frunzulița trei zmișcle,
Mă'nsurai și-m luai muiere,
Ia mă'ntreabă dże avere,
Ieu îi spui: «averea mea:
Șaptše nasturi pe-o manta;
Racu și mîndzînoaua
Și pustșia sabia,
Aia m'a îmbătrînit
Tot umblîn cu ia la gît».

Godzinești — Gîorge Șiobanu, 71.

X

Foiliță ș'o lelea,
Săraca inima mea,
Nu măi ieste cum jerea
Cîn jerçam în firea mea
Tăjam calu cu scara
Pișioru trăgătoarea.

Godzinești — Același.

XI

Foiliță leuștșean,
A înflurit florile'n dzeal,
Pe un ne jubeam noi an,
A'nflurit și s'a uscat,
Une noi ne-am sărutat.

Godzinești — Același.

XII

Foaje verdze dże susai.
Toată iarna aștșeptai
Să vie luna lu mai,
Să mă plimb și io pîn plai

Dupe herçelii dże cai.
Am s'alég un căluşel
Vînát porumbel,
Să mă plimb cu drag pe iel,
Din dżial pănă în colniśe,
Dżela muntśe pînă în tîrg,
Să mă duc cu al mieu murg,
Şi dżela tîrg păn la vale
Să crojesc murgului cale,
Să má văz că sîn voinic.

Racoţ — Simion Diaconescu, 68.

XIII

Ardă-te focu pădure,
Frumos cîntă cucu'n tine
Şi măi gros şi măi supţire,
Iar io n'am nicî o venire
Să mă plimb şi ieu pin tine,
Cu mîndruţa dupe mine.

Părău-Vulcan — Tudor Cazan, 68.

XIV

Frunză verde mărăcine,
Singur m'am născut pe lume
Ca pasărea din pădure.
Pasărea măi stă pe cręacă,
Io mă duc une am trębă;
Dar nicî ja nu-i singurę,
Că ęaţă şi scęate pui
Şi-şi făce vecini destui.

Părău-Vulcan — Măria Şerban, 67.

XV

Foe verd'e d'e-o lalęa
Am găsît pe mama męa
Trăgîn apă şi plîngęa,
Frăţiori mi-o întreba:
„D'e če plîngi, mămica męa"?
Iară mama răspund'ęa:
„Plîng d'e milă şi d'e voi,
Că tatu-i mort în război.
Tata cîn ieręai cu noi
Ieręam ca niśte čiocoi,
Iar acu čiobani la oi".

Runcu — Şiorge Arbağic, 45.

XVI

Foe verd'e trei lalale,
Apucai pe drum la vale.
D'e če nu mă trăsneşti, Doamne?
Şi s'apuc pe drum în d'eal,
Să sui la mărgăritar,
La gorunu d'in măjdan,
Une stam cu puica an
Şi înşiram la mărgęan,
Şi nu'nşiram cum să'nşirá,
Înşiram cîi'e un bob,
La tot bobu făčęam nod
Să mă bagi, mîndruţo, rob.

Runcu — Nicolaje Petcoju, 60.

XVII

Foae verd'e d'e repetru,
Veni postu lu Sînpietru,
Părăsi cucu făgetu,
Turturęaoa hălînğęaoa
Şi neicuţa potečęaoa.

Runcu — Dumitru Prodan, 60.

XVIII

Foae verd'e trei lăstari,
Čine şed'e pe prăgari?
Neica Ion numa'n pieptari,
Gura lui pare cleştari,
Oiki'n cap mărgăritari,
Păru-i je mătasă verd'e,
Ieu d'in oiki nu l-aş măi pięrd'e.

Runcu — Acelaşi.

XIX

Cîn ieręam şi ieu băjat,
Aveam cal înzorzonat,
Cu zorzęane d'e arğint
Şi cu frîu aurit,
Iar acum cîn mă'nsurai
Vîndui calu pe mălai
Şi şaua pe lapt'e dulče
Să-i dau nevest'ii să mînče.

Runcu — Gligore Logje, 45.

XX

Foae verd'e d'e susai,
La fintiniţa d'in plai
Pusăi masa şi mîncai,
Aruncai oiki pe masă
Şi-m veni un dor d'e-acasă;
D'e-o fi d'ila nevastă,
Să las calu să măi pască;
Iar d'e-o fi d'ila copii,
Să pui şaua şi să mîi.

Runcu — Acelaşi.

XXI

— Foe verde di-un dudău,
Spune, cuce, pop'al tău,
Să mă spovedesc şi ieu.
— Pop'al mieu i di-un vînători,
Poartă puşca numa flori;
Cîn te-o spovedi, tu mori.

Bumbeşti-Piţic — Ion Neagoe, 79.

XXII

La fintiniţa din Lotru
Să ceartă cucu cu corbu,
Care să rămîie'n codru.
Cucu ie cu pene verz,
Intră'n codru, nu-l măi vez;
Corbu ie cu pene negre,
Intră'n codru, lumea-l vede.

Bumbeşti-Piţic — Acelaşi

XXIII

Sus la piatra gurguiată
Multă pădure-i tăiată
Şi de arme stă'ncărcată.
Arimbaşa armelor
La umbra ciolpanilor...:
„Beţ, voinici, şi kiotiţ
Şi de cale vă gătiţ,
Că une ne-om duce noi,
Nu ie apă, nu-i părău,

Numai singe pănă'n briu...
Beţ, voinici, şi uspătaţ
Şi de cale vă cătaţ,
Că une om merge noi
Nu ie apă, nu-i cesmea,
Nici mîndră de sama ta".

Pojenari — Pătru Mihăilescu, 55.

XXIV

Dila val' de Crajoviţa
Bate vîntu romaniţa,
De ce bate, de ce'nfloare?
Că mi-e Mihu la'nkisoare.
Da Mihu ce mi-a furat?
Şapte cai din Ţarigrad.
Veni tat'al Mihului
Cu şapte sute de boi;
Dete boi zumătate,
Pe Mihu nu-l putu scoate.
Veni mama Mihului,
Cu şapte sute de vaci;
Dete vacile pe toate,
Pe Mihu nu-l putu scoate.
Veni sora Mihului
Cu şapte sute de oi;
Dete oile pe toate,
Pe Mihu nu-l putu scoate.
Veni mîndra Mihului,
Din ceţută scîrţăin,
Din mînecă fîlfăin
Şi din salbe zornăin,
Şi pusă o salbă pe masă,
Plecă cu Mihu acasă;
Pusă salba a măi bună,
Pe Mihu îl lo de mînă.

Pojenari — Sevastiţa Neagoe, 34.

XXV

Ce s'aude'n depărtare?
Striga Mihu dintr'o vale.
— Ce to striği, tu, Mihule?

Ori porci că ţ-ei pierdut,
Ori merindea aţ sfîrşit?
— Nici porci nu ţ-am pierdut,
Nici merindea n'am sfîrşit,
D'am greşit de-am adurmit
Su un pom mare înflurit.
Vîntu mare a aburat,
Florile s'a scuturat,
Şerpe'n sîn că mi-a tunat,
Cîn să'ntinde
Mă cuprinde,
Să zgîrcească,
Mă sfîrşeşte».
Tată-su cîn auza
Şi la Mihu că venea;
Mihu din gură-i zîcea:
„Învăluje mîna'n bezmea
Ş'o bagă'n sîn de mi-l ja".
Tată-su cîn auza,
Din gură că îi grăja:
„Io copii oi măi vedea,
Da mînă n'oi măi vedea".
Ţel măi sta če măi sta
Şi la mamă-sa striga
(Se repetă versurile de mai sus):
Mamă-sa cîn auza,
Ţa din gură că-i zîcea:
„Decît ieu fără o mînă
Mai bine ieu fără tine".
Şi pe rînd frate, soră întreba,
Tot aşa răspuns îi da.
Şi măi sta ţel če măi sta
Şi la mîndra că striga;
Mîndra că mi-l auza
Şi la Mihu că-m venea.
„Če ţi-e, Mihule, de striği?"
Ţel din gură că-i zîcea
(Se repetă ca mai sus):
Mîndra cîn îl auza
Nici mîna n'o'nvăluja
Şi în sîn că o băga
Şi şerparu că-l scotea.

Pojenari — Dumitru Neagoe, 50.

XXVI

Mîndruţă di su pripor,
Nu-m trimiţe-atîta dor
Pin gurile tutulor;
Trimite măi puţinel
Şi vin dumneata cu ţel.

Simbotin — Costandin Lupulescu, 17.

XXVII

Foae verde de-alion
Pe livadja lu Ion
Toate pasările dorm,
Numa una n'are somn
Şi umblă din pom în pom,
To strigîn pe nume «Ion».
— Nu je Ion, nu je nimic,
A plecat dupe iubit.
— Fi-i-ar iubitu de cap,
Că nu s'a măi săturat,
Că jo de cîn am venit,
Tot aşa l-am pomenit.

Simbotin — Elena Oprişăscu, 40.

XXVIII

Frunză verd'e trandafir,
Ş'am un băieţăl copil
Şi mi-l kjamă Costănd'in,
Duşmani l-a pus la bir.
Ţel d'e frica birului
A loat drumu Gjurgjului.
Trecu drumu žumătat'e,
Mîndruţa mi-l lo de spat'e:
„Costănd'ne, fă'ndărăt,
Că mi-oi vînd'e vîlnicu
Şi ţ-oi plăt'i jo biru,
Şi mi-oi vînd'e če-oi avea
Şi ţ-oi plăt'i şuşaua".

Vălari — Elena Giorge, 68.

XXIX

— Şi jar verd'e rug înt'ins,
Če stai murguleaşa trist?
— Cum n'oi sta, stăpîne, trist?

C'am auzit că mă vinz.
N'o fi, stăpîne, păcat?
Că t'e-am trecut Oltu'n înot
Și d'e loc nu t'e-am udat.

Vălari — Aceeași.

XXX

Mărițo, fet'iță,
Ieu m'aș îndura
D'e ț-aș cumpăra
Trăsură cu harc
S'avem d'e plimbat
Ca doi golumbei
Mîndri, frumușăi.

Vălari — Măria Eftenoiu, 80.

XXXI

Verdičică bît d'e nuc,
Mărie, gură d'e cuc,
Ș'am o cale să mă duc
Pest'e Olt la Cîmpulung,
Und'e fac fet'ele plug
Și băieți trag în jug.
Logofătu ăl d'e čeța:
„Stăi, fetiț'o, nu măi da,
Că și ieu m'oi însura
Și pe t'ine t'e-oi ioa".

Vălari — Aceeași.

XXXII

Săraca nevasta mea
Cu capu cît čiutura,
Țoarče o lună la o lînă
Și mîncă un sac d'e făină
Și-o čiopată d'e slănină
Și nu să măi ved'e plină.
Fug vačile pin obor,
Că gînd'esc că-i čiuma lor,
Și viței tot așa,
Gînd'esc că vine și-i ia.
Cîn scoasă capu pe ușe
Cu činči oca d'e čenușe,

Rupsă Bojan și să dusă.
Na, na, na, Bojene, na,
Că nu iest'e moart'ea ta
Și ie nevest'ica mea.

Vălari — Pătru Vlajcu, 35 ani.

XXXIII

Merge leleca pe colnic
Răsučin la boranjic
D'e trei zîle răsučeșt'e,
Ia pe fus nu măi sporeșt'e;
D'e trei zîle sfîr, sfîr, sfîr
Și ia n'are nici un fir.

Vălari — Același.

XXXIV

Foc verd'e murele,
Să'nfrundă pădurile
Să mă duc cu vačile.

Vălari — Același.

XXXV

Nu t'e ițita că-s imos,
C'am durmit la oi pe žos.

Vălari — Ion Eftenoi, 23.

XXXVI

D'e n'ar žuca nătăfleți,
Nu s'ar face castraveți.
Foae verd'e ș'o lalța
Țîn'e-i, Domn'e, nu-i lăsa,
Că s'a'nvățat a žuca.

Vălari — Același.

XXXVII

Fečioru care-i fečior
Nu doarme noapt'ea su țol.

Vălari — Același.

XXXVIII

Dragă mi-i mîndruța mică,
Că să suje pe opinca
Și-m dă gurița d'e frică;
Dragă mi-i mîndruța naltă,
Că-m dă gura pest'e poartă.

Vălari — Același.

XXXIX

Mă uitai int'o fîntînă
Şi vădzui că nu-s bătrînă,
Mă uitai int'o cişmea
Şi vădzui că-s frumuşea.
Cît'e fet'e-s cu cercei
Toat'e-aşt'eaptă să le ei.

Vălari — Acelaşi.

XL

Leu la joc, mama la joc,
Mălaiu d'e joi în foc;
Bătui mîţa cu jordit'a,
Că d'e ce n'a scos turt'iţa,
Şi mîrtanu cu vătraiu,
Că d'e ce n'a scos mălaiu.

Vălari — Acelaşi.

XLI

Fet'ele d'in satu mieu
Să roagă la Dumn'edzău
Să le vie apa'n uşă,
Să să spele d'e cenuşă.

Vălari — Acelaşi.

XLII

D'ecît slugă la ciocoi
Măi bin'e ciobanu la oi
Cu capu pe muşuroi,
Şi cu ochi dupe oi.

Vălari — Acelaşi.

XLIII

Foaie verd'e rugulet,
Între Olt şi'ntre Olt'eţ
Frumos creşt'e-un nuculeţ,
Nucu-i nalt şi frunza-i rară,
Cîntă cuci d'e s'omoară.
La tulpina nucului
Cîntă tat'al cucului,
Iar în virfu nucului
Cîntă mama cucului
Şi măi jos pe rămurele
Cîntă doauă turturele.

Parcă-s surorile mele;
Iar măi jos pe lăstăreţ
Cîntă şi doi porumbeţ,
Parcă-s fraţiori mieţ.

Stolojani — Giorge Dăţăscu, 65.

XLIV

Foe verde bob năut,
Pe djal viu, pe djal mă duc
Şi n'am nici un cunoscut
Să mă'ntrebe un mă duc;
Io mă duc în ţară strină,
Să găsăsc tată şi mumă;
Tată, mumă nu găsîi,
Mă'ntorsăi iar la grădină.
— Ce ţi je ţie, grădiniţă,
Dţ-ai ăzuns călugăriţă?
— Păi, de ce să nu ăzung?
Că nimini nu m'a plivit,
Dudău m'a prididit.
Mîncată-s, Doamne, de rele
Ca grîu de păsărele,
Mîncată-s, Doamne, de strini,
Ca iarba de boi bătrîni.

Timişani — Alisandra Munţeanu, 68.

XLV

Şi iar verde bob năut,
Am făcut cu doru plug
Dragostea pune porumbi,
Privigetoarea la coarne,
Cucu mi-l pun la hait,
C'a venit măi de curîn.
Io cu mîndra stau în crîng
Şi mă'nvaţă s'o sărut.

Timişani — Măria Popescu, 72.

XLVI

Firi-al naibii tu, făgui,
În tine-a dat frunza'ntîi
Şi tu n'ai venit să-m spui

Să-m iaŭ armele din cui,
Armele şi cu verğeaŭa,
S'apuc la vale valčeaŭa,
Une cîntă turtureaŭa.
Una cîntă, doaŭă ascultă,
Una-şi face penele
Ca mîndra sprînčenele,
Una zbîrnăje din čioc,
Ca mîndra dila mîžloc.

Pożoğeni — Ion Copăčeanu, 58.

XLVII

Cît îi frunza'n patru dunği
Geme codru de hajduči,
La tot fagu patru, činči,
Şi la fagu din culare
Zače-un voinic de lingoare:
„Zači, voiniče, or te scoală,
Că mie mi s'a urît
Tot căpătîje mutîn".

Pożoğeni — Aurica Pielea, 48.

XLVIII

Şi iar verde leuştean,
Frumos cîntă cucu'n g'al,
Frumos ca un căpitan,
Leana şede pe măjdan
Şi înşiră la mărğean
Şi nu înşiră cum să'nşiră
Şi înşiră cîti-un bob,
Să mă vadă la ja rob.

Licuričiu-de-sus — Costandin Hurezanu, 62.

XLIX

La fîntîna din faget,
Mă fači, puică, să te-aştept.
S'aşteptai pân la prînşor
Şi nu măi putui de dor,
S'aşteptai pîn la amjaz,
Nu măi putui de năcaz,

Aşteptai pân la kindie,
Nu măi putui de mînie.
Dacă văzui ca'nsărai,
Îm loai puşca şi plecai
Şi-m apucai pe-o vălčea
Şi zării o turturea
Şi trăsăi cu puşca'n ja.
Păsărica aşa zîčea
Şi din gură blăstăma:
„Firi-al najbii vînători,
Dar'ar Dumnezaŭ să mori,
Să rămîje cringu taŭ,
Cum a rămas cuibu mieu.

Licuričiu-de-sus — Giorge Zăvoi, 48.

L

— Cuculeţ cu pana sură,
Če tot cînţ pe arătură,
Că-ţ intră ţărîna'n gură?
Ori ţi foame, ori ţi sate,
Ori ţi dor de codru verde?
— Nu mi-e foame, nu mi-e sate,
Da mi-e dor de codru verde.
— Măi cîntă pe-un bolovan,
Să te-asculte-al mieu duşman,
Măi cîntă şi pe-o talea,
Să te-asculte mîndra mea.

Petreşti-Vărsături — Gore Negrescu, 63.

LI

Cuculeţ dila pădure,
Du-te la mîndra şi-i spune
Să nu să măi poarte bine
Cu părale dila mine:
Să să poarte măi aşa
Cu parale dila ja,
Să să poarte şi măi răŭ,
Ca să poči trăi şi jeŭ.

Petreşti-Vărsături — Acelaşi.

LII

Vrăbiuţă di pe djal,
Zbori de grabă în Arğjal

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Şi înfoarče-te de-m spune
Ori veşti rele, ori veşti bune;
Du-te, vez, dacă măi sînt
Fraţ de-aj miei pe äst pămînt,
Sau dacă i-a omorît
Ungureanu al urît.
Dę-o fi vii, să mă răped
Într'o fugă ca să-i văd;
Dę-o fi morţ, să mi-i răzbun
C'o măčiucă de alun,
Če-i bună de deseîntat
Şi morţî de răzbunat.

Petreşti-Vărsături — Mihail Vârgatu, 76

LIII

Ş i ţ ă C ă t ă n i ţ ă

Foaje verde lămîiţă,
Pe čel g'al, pe čea culmiţă,
Treče Şiţa Catăniţă
Cu a lui dalbă mîndruliţă.
— Mîndruţo, de cîn tę-am loat
Niči un cîntec n'aj cîntat.
— Leu Şiţă, cîn ţ-oj cînta,
Moldova s'o legăna,
Boeri marj s'o minuna,
Pietrile s'or despica
Biseričile o crăpa".
Atît mîndra că graja
Ş'începeţa jar a cînta,
Jar Lotrişor c'auza,
Repede'n g'al să suja.
„Şiţă, čę-aj tot fi cătin,
Tot la fineţe'ncurcîn
Şi la livezi-mi călcîn?
Haideţ ca să ne luptăm
Şi'n săbii să ne tăjem
Şi care ne-om birui
Să rămîie mîndra lui".
Să loară şi să luptară,
Să luptară pănă'n sară,
În săbii nu să tăja
Şi nu ştiu cum să'ntîmpla
Lu Şiţă briu-i pica,
Jar jel mîndrii îi zičęa:
— Lasă, mîndră, calu'n frîu,
Sumete-m pustiu de brîu.
Saltă, mîndră, brîuşoru
Că mă omoară Lotrişoru.
— Soţiorule, nu vîu,
Că voj care aţ birui
Tot un bărbăţaî mî-aţ fi".
Jar Şiţă cîn auza,
Lăsa brîul de-i pica,
Cu Lotrişor în pămînt da
Şi capu că i-l tăja
Şi îş loa pe mîndra sa
Şi'n spre casă că porneа,
Cînči kile de vîn îş loa
Şi la masă s'aşeza.
„Ţîne, mîndră, vîn de bęa
Că mi-eşti soţijoara męa".
Dupe če vinu-l beură
Să loară şi să bătură.
Atunči Şiţă cîn vedęa
Că-i sărisă contra sa
Mîna pe sabje punęa
Şi capul că i-l tăja
Şi la mă-sa să ducęa:
„Ţîne, mamă, cărničęa,
Cărničęa din fata ta,
Fata ta a rîzgîită
Şi de tine rău crescută".

Petreşti-de-sus — Lecu Kilom, 50.

LIV

La noj morţî să pun în tron făcut din patru blănj bătute în cuje. Čine je bogat face căpacu tronului boltit şi-i dă cu văcsa. Tot âj bogaţ zîdesc groapa mortului ca să nu putrezască jute. Unî ţamini îş pun măj de vreme blănile în podu căşij, ca să le aibă gata la moarte.

Cîn jeste mortu'n casă nu trebuje să pleče čineva d'îngă jel, ca să nu treacă v'o mîţă or v'un cîne peste jel, că nu je bine.

Dipe če-l îngroapă să zičę că sufletu colindă şasă stămîni, pe une a umblat jel cu trupu cît a trăit, şi pe urmă suje la čerj.

Nu ţe bine să tăiĭnuţe ţamini şi să deţa răului (dracului) cîn ţe mortu'n casă.

Uni morţ să fac moroţ la şasă stămînţ dipe če-i îngroţapă şi dacă ţamini n'au grijă să-i desgroţape şi să-i ardă, ţei mînîncă sufletele la toţ din neamu lui.

Moşteni — Ţiorge Lăutaru, 80.

I.V

Descîntec

Amin, amin,
Descîntecu mieu
Leacu dila Dumnezău.
Leacu din mîna meа,
Dila Maica Prečesta,
Din ziua de az
Cutăruia să-i fie.
Să sculă,
Să simnică.
Să mînecă
Din pat de aor,
Pe oki negri să spălă,
La apă-m plecă.
Trecu pin tindă
De oglindă,
Lučin, sclipin şi strălučin,
Să dusă la apă
Pe potecă de arğint necalcată,
Pe roauă nesculturată.
Poteca de arğin o călcă,
Roaua o scutură,
Dragostile le-adună
Dila toate fetele,
Dila toate nevestele,
Dila toate cocoanele,
Dila toate persoanele
Şi în astă apă mare,
Doamnă mare,
Le băgă
Peste tot trupu ţei le presără,
Cu busuioc le răsfiră,
Cu floĭerul le strigă,
Cu cručča le pusă,
Cu condeiu le scrisă;

Din creştet pîn la picioare,
Peste ale ţei toate ţoale,
Şi pe faţă şi pe dos
Şi peste trupu ţei frumos,
Ca să fie văzută şi auzită
Şi de lume cunoscută,
De toată lumea în samă băgată,
Strigată şi de sînatate'ntrebată,
Că toţ pomi a înflurit şi s'a scuturat,
De pin toate mugurile sînatate;
Dumnezău şi Maica Prečesta
Cu tărie i-a răscumpărat.
[Cutare] cîn păşeşte mătăşeşte,
Cîn ride inima le aprinde,
Că toţ după [cutare] întreba,
Ai călări să suie'n şea,
Ai pe žos înălţa-să pe groşi.
Toţ murira, toţ plesnira,
Pe pleteru gardului să suira
Pîn la [cutare] venira
Şi cu ţa tăinuira,
Inima nu-şi potolira.
Pe pleteru gardului sa cocoţară
În picioare sa'nălţară,
Pîn la [cutare] plecară
Şi [cutare] să dusă'n gura mare
Kiraindu-să, olicăindu-să,
Pîn la riu lu Ţordan,
La fintîna lu Adam.
Maica Prečesta şi Sfîntă Maria
Din čerĭ o auzîră,
Pe scară de arğint să scoborîră
Înaintea [cutaruia] ieşira
Şi-ĭ spusără:
„Nu te kirăi, nu te olicăi,
Că noi fetele noaste le-om trimete
Şi de mîna dreaptă te-o lua
Şi cu tine s'o duče la riu lu Ţordan,
La fintîna lu Adam,
În riu lu Ţordan te-o băga,
De susuori te-o ridica,
De urîčiuni te-o spăla,
Te-o spăla, te-o uşura, te-o scutura,
De dragoste te-o încărca,

Cu soarele te-o'mbrăca,
Cu luna te-o încalța,
Ț-o pune soarele cu razăle'n piept,
Luna cu lumina'n spate,
Ca să lucești,
Să luminez,
Să strălucești.
Pe unde-ai merge tu,
Pin fete frumoasă,
Pin neveste frumoasă,
Să fii mîndră și frumoasă,
Din toată lumea mai aleasă.
Să fii ca soarele răsărit,
Ca busuiocu'nflurit,
Ca pjarsăcu îmbobocit,
Ca luna cîn je plină,
Ca busuiocu'n grădină,
Ca popa'n voiniči,
Ca mînăstirea'n orași
Ca trandafiru cîn înflorește,
Ca cucu înte păsări.
Cum să aleğe popa de voiniči,
Mînăstirea din orași
Și busuiocu din florării.
Din toate miroasăle,
Din toate frunzăle,
Din toate bucatele,
Din toate ierburile
Și cocoșu din găini
Și cucu din păsări.
Cum ascultă toata lumea
La cocoși și cuc cîn cîntă,
Așa să asculte la [cutare]
Cîn o vorbi.

Popești — Baba Mitruța, 80.

LVI

Duminecă, cîn venea,
Goržan frumos să premenea
Și la mîndre că pleca.
Mîndrele cîn îl vedea,
Înainte că-i ieșea,
Doaună calu îl plimba,

Una poarta-i deșkidea.
Mîndra lui a mai frumoasă
Scoasă capu pe ferească.
„Mai poftim, Goržene'n casă,
Că ți e cafeaua pe masă,
Sticla cu rom în fereastă".
Iel din cafea cîn gusta
Și cu romu înkina:
— Rămîi, mîndro, sînătoasă,
Că-m vorbișî vorbe frumoasă.
— Rămîi și tu sînătos,
Precum înkini de frumos".
Și cîn ceasu bate patru,
Pe Goržan îl doare capu,
Și cîn ceasu bate cinči,
„Desculță-mă de opinči
Ș'așterne-m în patu tău,
Că mă doare capu rău".
Cîntă cucu sus pe moară
Și Goržan trağe să moară;
Cîntă cucu pe balcon,
Pe Goržan l-așează'n tron;
Cîntă cucu sus pe creacă,
Pe Goržan în groapă-l bagă;
Cîntă cucu pe fîntînă,
Pe Goržan trağe țărînă
Și-l želesc două surori:
„Nu ț-am spus, Goržene, spus?
Mîndrele capu ț-a pus".

Plopșor — Ileana Udriștioju, 85.

LVII

Frunză verde de-o laleа,
Unkeșu cu mătușea
Numa un fičior avea,
Și cîn timpu i-a venit
Și lui de căsătorit,
S'a dus vineri'n petît,
Sîmbătă a așezat,
Duminecă s'a'nsurat
Și luni i-a venit hîrtie
Să plece la milițîe

Nouă ani și nouă zile...
„Și iar verde de-un dudău,
Tajcă, tăiculiț'-al micu,
Vino să-ț sărut mîna,
Că ț-oi fi greșit ceva,
Că mă duc la miliție,
Nouă ani și nouă zile
Nu mă vei vedea pe mine,
Nu-m măi vez umbra pin casă,
Decît locu gol la masă.
Majcă, măiculița mea,
Vino să-ț sărut mîna,
Că ț-oi fi greșit ceva,
Că nu mă măi vez pe mine
Nouă ani și nouă zile,
Nu-m măi vez umbra pin casă,
Decît locu gol la masă.
Și tu, nevestica mea,
Să faci cum te-oi învăța:
Sapi nouă brazde de foc,
Să le saminî busuioc,
De-o ieși verde frumos,
Să știi că sîn sănătos;
De-o ieși galbin pălit,
Să știi că m'am prăpădit".
Bună ziua că mi-și loa
Și pe cal încăleca
Și la sărvici să ducea.
Nevasta mi-l asculta,
Busuioc imi sămăna,
Verde frumos răsărea,
Nouă ani mi-l aștepta,
Nouă zile nu răbda
Și cu altu logodea,
Cu bărbat de-a doaua oară.
Iar unkieșu ce făcea?
Loa săpoiu și săpa
La vie'n dial să ducea
Și la vie îm săpa
Și nu săpa cum să sapă
Și săpa din vină'n vină
Și-o scotea din rădăcină,
Și-o arunca peste grădină

Că n'avea cui să rămînă.
Să ujta pe drum la vale,
Vedea călărași călare
Cum venea, așa venea:
Calu spumă mi-și făcea,
La moșu că-mi ăzungea,
Nică bună ziua nu da:
— Ce faci, moșule, ăcia?
— Iacă, moșule, săp via,
Și n'o săp cum s'ar săpa
Și o săp din vină'n vină
Și o scot din rădăcină,
Că n'are cui să rămîie,
C'am avut un fiiorași
Voiniicel și drăgălași,
Mi l-a loat în miliție,
Nouă ani și nouă zile
Și n'a măi dat pi la mine.
Ș'am avut o norurea,
Astăz je nuntă la ia
Cu bărbat de-a doaua oară.
— Lasă, moșule, via
Și hai să vedem nunta,
Că la vie ăi măi săpa,
Da nuntă n'ăi măi vedea".
Amînsloi că să ducea,
Di pe cal descăleca,
Calu'n grăzdi că și-l ducea,
La masă mi s'așeza
Un păhar de vin că bea.
Da un sătean l-a'ntrebat:
— Cine iești tu, măi soldat?
Vii la masă nekemat,
Duci calu'n grăzdi nentrebat,
Șez la masă nerugat,
Bei paharu neînkinat.
— Măi, moșule, dumneata,
Seoate afară mireasa
S'o dăruim cu ceva,
C'așa merge regula".
Iei afară mi-o scotea.
Mireasa cîn mi-l vedea
Cu ojki mi-l pătrundea

Şi'n braţă-l îmbrăţişa
Şi din gur' aşa grăia:
„Beţ, băieţ, şi uspătaţ,
Merğeţ la masă şi staţ,
Că io pe čine-am dorit
Tomn' acuma a sosît".

Săuleşti — Lina Berbeče, 75.

LVIII

Văzuĭ frunza ca păraua,
Lăstărelu ca undreaua
Şi-mi luaĭ puşca şi verğeaua
Ş'apucaĭ în dial vălčeaua,
Une cîntă turtureaua.
Şi-apucaĭ pe-o potečea,
Mă'ntîlniĭ č'o păsărea
Şi'ntinsăĭ puşca în ia
Şi-i doborîĭ haripa.
Păsărica če zičea?
Din gură mă blăstăma:
„Mă, băiete vînători,
Dar'ar Dumnezău să mori,
Să rămîie casa ta,
Cum a rămas ieasa ta,
Să rămîie plugu tău
Cum a rămas cuĭbu mieu
Şi să-ţ rămîie copiĭ
Cum mi-a rămas mie puĭ.

Tulburea — Măria Şarlău, 40.

LIX

Anu ăsta nu s'a făcut gogleze, că le-a mîncat homizile.

Berleşti — Pătru Barbu, 40.

LX

Ie bine la oraşi, că noaptea staŭ fălinarele aprinsă, da noi ne'mpiedecăm de toţ gloanţani şi ne zgîriem pičioarele.

Berleşti — Acelaşi.

LXI

Paică dumneavoastă nu ştiţ cum ie pi la noi, că v'aţ născut peste ğal, în Popeşti?

Ce să făčem? Trăim cam răŭ, că ne-am băgat dătorĭ pîn bănĭi din cauza sărăčii de an. Anu ăsta a dat Dumnezău bişag de porumbĭ şi de grîŭ. Prune nu s'a făcut, da măĭ bine, că-ş spărğea oamini capetele de răkiŭ.

Ie răŭ că statu s'a pus cu birurile pe noi şi nu măĭ putem trăi. Şuşaua s'a scumpit şi ia şi noi n'avem de une plăti, că nu s'a făcut prune.

Berleşti — Acelaşi.

LXII

Frundză verd'e trest'ioară,
La căsuţa d'în privoară
Zače un voiničel să moară.
D'e păzît čin să-l păzască?
Soru-sa şi maică-sa,
Măĭ ales ibomnica...
„Orĭ zači, neica, orĭ t'e scoală,
Orĭ măĭ dă-m şi mie boală,
Că mie mi s'a urît
La căpătîie mutîn,
Că şt'ii, neică, orĭ nu ştii
Cîn ieream nişt'e copiĭ
Ne zburăturčam cu gliĭ".

Arcani — Gligore Petcu, 60.

LXIII

Foaie verde izmă creţată,
Sîmbătă de dimineaţă
Mă cătă moartea pe-acasă,
Mă găsî şezîn la masă
Cu ocaoa plină rasă.
Io'ntind mîna s'o činstesc,
Ia-m spune să mă gătesc.
„M'oĭ găti moarte, găti,
Am o sumă de copiĭ
Şi-o mie de dătoriĭ;
Copilaşi să mi-ĭ cresc,
Dătoria s'o plătesc
Şi-atunčĭ, moarte, mă gătesc".

Crasna — Rusa Dănaşel, 26.

LXIV

Trandafîr cu creaca'n rîŭ,
Mîndră, mîzloc čilibiŭ,

Nu te strînge tare'n briu,
Că te-am văzut şi te ştiu
Că porţ otrava la briu,
Să mă otrăveşti de viu.
Crasna — Sava Dănăşel, 34.

LXV

Foaje verde de susai,
La fintîna di pe plai
Di pe cal descălecai
Şi cu apă mă spălai,
Pusai masa să mănînc,
De vin nu mă saturai.
Ş'am zis verde de-avrămeasă,
Mi-aruncai oki pe masă:
Mă izbi un dor de-acasă,
De-o fi dor dila nevastă,
Să-m las calu să măi pască;
De-o fi dor dila copii,
Să pui şaua şi să mii;
De-o fi doru dila tată,
Să-m fac calu numa apă;
De-o fi doru dila mumă,
Să-m fac calu număi spumă;
De-o fi doru dila frate,
Să-m mîi calu pinte braz;
De-o fi dor dila surori,
Să-m mîi calu pinte flori.
Cărpiniş — Alisandru Dănăşel, 43.

LXVI

Săracu piţioru mieu,
Une-l pui nu stă mereu,
Paică e cu lucru greu;
Sărăcii piţioarele mele,
Nu le poţi duce de grele;
Cin le ştie rînduiala
Le sucește ca sucala.
Polovrăgi — Ion Zăvoianu, 27.

LXVII

Auz, lele, pitigoiu,
Lasă la naibii războiu;

Auz, lele, pipalaca,
Măi lasă la naibii natra
Hajde, c'a'nfrunzît şi salca.
Polovrăgi — Acelaşi.

LXVIII

Fă-mă, Doamne, ce m'ai face,
Fă-mă pui de porumbel
La leliţa'n umerel,
Să mi-o ţiugulj de cerčel.
Polovrăgi — Acelaşi.

LXIX

Polovrăgean cămaşe scurtă,
Treci djalu de mă săruta;
Polovrăgean cămaşe creaţă,
Treci djalu de mă ja'n braţă.
Polovrăgi — Acelaşi.

LXX

De cin pe frunză mi-a nins
Mîndrele'n casa s'a închis;
Mi s'a 'nkis din casă'n sobă,
Nu măi dau cu jele vorbă;
Mi s'a'nkis la cusătură,
Nu măi dau cu jele gură.
— Če faci, mîndră, ce lucrez,
Că pe-afar nu te măi vez?
— S năcăjită, vai de mine,
Am pus pînză de-a suptire,
Dau cu brîgla nu să ţine,
M'am topit 'nodîn la fire.
Polovrăgi — Nicolaje Lăcătuşu, 75.

LXXI

Toată iarna mi-adăstai
Să vie luna lu mai,
Să văz pădurea ca'n rai,
Poiana plină de cai.
De s'ar duce iarna grea,
Să vie primăvara.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Să dați mîna cu mîndra
Și să trag de-o brazdă, doauă,
Ca să fac dragoste noauă.

Polovrăgi — Ion Dancîu, 52.

LXXII

Din pricina dor ului
Oi fi talpa jaduluj;
Lasă-mă, talpă, să ard
C'am jubit ce mi-a fos drag;
Lasă-mă, talpă, să fiu,
Că ce-am jubit nu măi știu.

Polovrăgi — Toma Lungu, 60.

LXXIII

Surioară căprioară,
Nalță-te'n doauă picioare
Și roade codru pe poale,
Să văd keia Oltului
Și lunca Brașovului
Și tîrgu Sîbiului,
Să văd cai cum să vînd
Și mîndruțale cum vin,
Să-m jau di-un cal porumbac,
Pintenog la un picior,
Să pui șaoa și să zbor
Pe brațale cui mi-e dor.

Polovrăgi — Nicolaje Catalina, 70

LXXIV

Sui în luncă, taj nuiele,
Lunca-i plină de viorele.
Nîcj jo nu măi taj nuiele,
Ca să culeg viorele
Și să le fac kitičele.
Kitișoara măi alcasă
S'o dau la puica frumoasă,
Kitișoara măi urîtă
S'o dau la puica urîtă.

Răkita — Ioana Gaiță, 75.

LXXV

Dragostea cin intra'n om
To ca uscătura'n pom:
Cît aj vrea să te umbrești,
To măi rău te ofilești.

Răkita — Aceeași

LXXVI

Foaje verde de trej poame,
Toata lumea doarme, doarme,
Numai jo nu pocj durmi
De gîndurile mîndrij
Și de vorbele lumij.

Răkita — Aceeași

LXXVII

Vorbește lumea ce știe,
Jo jubesc če-m place mie;
Vorbește lumea și tače,
Jo jubesc pe čine-m place.

Răkita — Aceeași

LXXVIII

Foaje verde rug de mure,
Fusaj astăz pin pădure
Și-m luaj pe mîndra cu mine,
Să-m cînte puțin și bine.
„Ja măi cîntă, mîndră dragă,
Cu gurița ta a fragă,
S'asculte neica la tine,
Că nu știj moartea cin vine
Și mă ja di lîngă tine".

Răkita — Aceeași

LXXIX

Mă culcaj într'un năduf,
Mă culcaj și mă lunjij,
Lăsaj vorbă că murij,
Să văd dușmani če zic
Și mîndrele care-mi plîng.

Răkita — Aceeași

LXXX

Cît oi trăi să iubesc,
Dac'oi muri, putrezăsc.
Şi pe mormînt creşte iarbă
Şi de noi nimini nu'ntrcabă.

Răkita — Aceeaşi

LXXXI

Cît oi trăi pe pămînt
Număi să beau şi să cînt
Şi să nu duc niči un gînd,
Că gîndurile sînt rele,
S'atacă omu din iele,
S'atacă şi să usucă
Pînă din pičioare pică.

Răkita — Aceeaşi

LXXXII

Voi, stele strălučitoare,
Strălučiţ sara măi tare,
Strălučiţ măi cu tărime,
Să văd drumu un mă duče,
La mîndruţa mea a dulče.

Răkita — Aceeaşi

LXXXIII

— Bată-te, cručea de naşi,
Cu čine mă cununaşi!
Cu proastele din oraşi,
Cu urîta satului,
Cu propteaua gardului.
— Učigă-te cručea, fine,
Da oki n'a fos la tine,
Să te uiţ la fina bine?

Răkita — Aceeaşi

LXXXIV

— Frunză verde ca măru,
Bate bălu clopotu,
Ca să răsune Bărcu [1].

[1] Deal în Sîrbeşti.

Bate ţacheşa birža,
Să răsune uliţa,
Să m'audă mîndruţa,
Să-m deşkidă portiţa.
— Măi, bădiţă, bădiţ drag,
Învaţă-mă če să fac,
De doru tău ca să scap.
— Io, mîndro, te învăţ bine:
Ia-ţ haine şi haj cu mine,
Ia-ţ haine de premeneală
Şi hajda cu mine'n ţară;
Haj, mîndro, de mă petreči
Barim pîn la Cărbuneşti;
Pînă trînurile vin
Noi amîndoi să bem vin;
Trînu cîn o şoera
Noi amîndoi dăm mîna.

Roşia-Amăradia — Floarea Stanca, 82

LXXXV

Cîntec haiducesc

Verde frunză lîn pelin,
Pe şuşaua Bolintin
Patru băieţăi că vin,
Zdreléa şi cu Mărunţălu,
Dascălu cu Čîmpojeru,
Că pe-un popă că-l sosa
Şi mi-i da ş'aşa, ş'aşa,
Ca să spuie bani toţ.
Dară popa če grăja?
— Mă rog, Zdreléa, dumneata
Haj la bisărica mea,
Bagă mîna su prăstol,
Ia la banj cu capu goi.
Frunză verde de-un spanac
Măi, Zdreléa, n'o fi păcat
Să mă laşi aşa sărac?
— Nu je, părinte păcat,
Nu i-ai loat di pe săpat
Şi i-ai loat di pe tocat,

Mătușile bani ț-a dat.
Nu ie, părinte, păcat
Nu ț-ai luat di pe prașit,
Și i-ai luat di pe cetit;
De-ai cetit, de n'ai cetit,
Toț sărăci ț-a plătit.

Roșia-Amăradia — Dumitra Diaconu, 50

LXXXVI

Foaie verde foi de dud,
Florile du pe pămînt
Toate merg la zurămînt,
Număi floarea soarelui
Șede în poarta raiului
Și zudecă florile
Ce-a făcut miroasăle.
Ni le-a luat Sfîntu Ilie
C'o ploaie cu vîzulie.

Vîrtopu — Gîorge Popescu, 25

LXXXVII

Foaie verde trei smicele,
A trimes mîndrele mele
Pe doi pui de turturele
Să mă duc pînă la iele;
Le-am răspuns pe-un pui de cuc
Că io nu pot să mă duc,
Că sînt cu mîndra la plug.

Vîrtopu — Același

LXXXVIII

Io avusăi az un pročest la trebunal pentu nește moșie pe care vrea să mi-o ia un nenorocit. Pe iel l-a supțînut un avocat tînăr și pe mine unu măi bătrîn. Cre că tot io căștig, fincă pămîntu ț-al mieu și Dumnezău nu doarme. Pročestul s'amînă pentru marturi.

Măi tîrziu avem înfățișerea la o supceslune, tot la trebunal.

Șasa — Constandin Negomireanu, 45.

Cîntece[1]
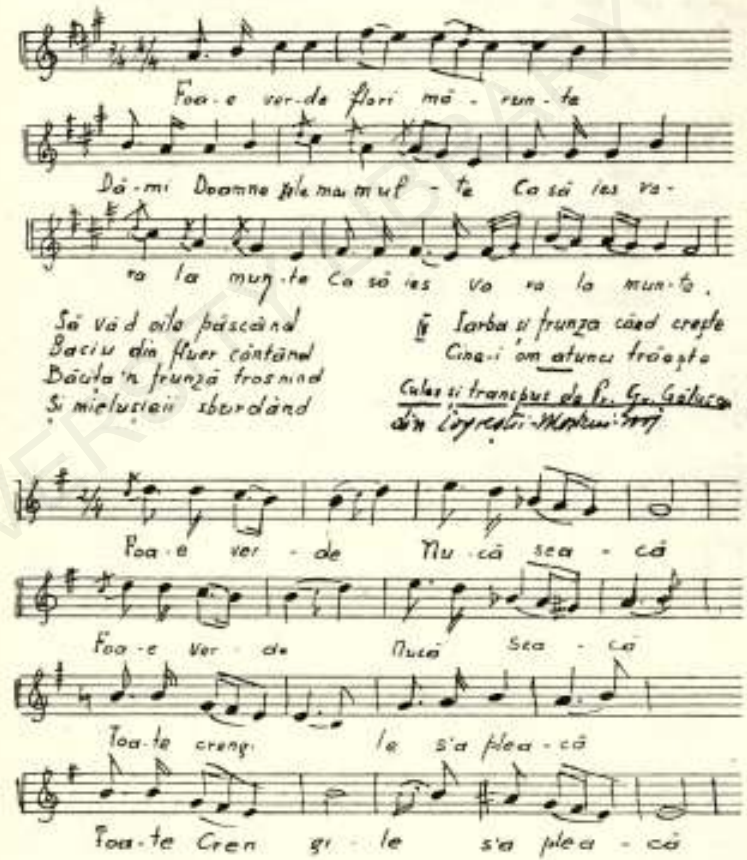
Foa-e ver-de flori mă-run-te
Dă-mi Doamne ple mu mul-te Ca să ies va-
ra la mun-te Ca să ies va ra la mun-te.
Să văd oile păscînd
Baciu din fluer cîntînd
Băuța'n frunză trosnind
Și mieluseii iberdînd
Și Iarba și frunza cînd crește
Cine-i om atunci trăește
Culese și transpuse de Pr. Gr. Gîlcescu
din Cîrpești-Motru-Jiu
Foa-e ver-de Nu-că sea-că
Foa-e ver-de Nucă Sea-că
Foa-te crenș le s'a plea-că
Foa-te Cren gi-le s'a plea-că

[1] E greu de prins caracteristicile cîntecelor din Gorj, ca mai pretutindeni, cunoscută fiind marea circulație și schimbările ce sufer melodiile populare, trecînd dintr'un ținut în altul.

Gorjul își are cîntecele sale, dar are și altele, multe, introduse din alte părți. Melodiile gorjenești se caracterisează prin aceea că mai întotdeauna încep într'o gamă majoră și se sfîrșesc în relativa ei minoră. Chiar cîntecele importate sufer aceste modificări. Cele mai obișnuite și mai gustate de Gorjeni sînt ariile în tempo de horă, mai ales de sîrbă. Doine se aud mai rar, cîntate mai cu samă de bătrîni și de lăutari pe la petreceri.

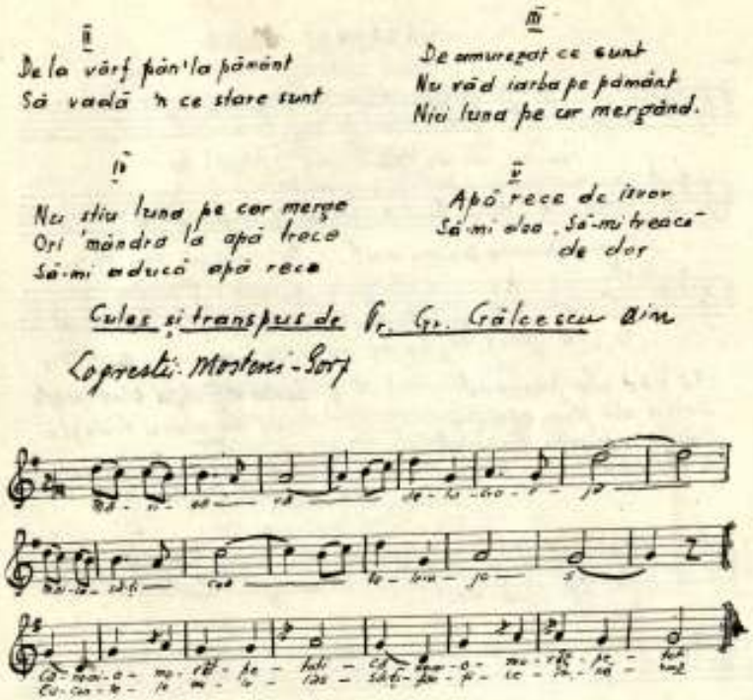

GLOSAR [1]

aba, *expresie întrebuințată mai ales pe lîngă un vocative:* aba, Ioane, ascultă Ioane!

abí, *abia.*

acupa, *a ocupa.*

águst, *august.*

amărința, amărunța, amerința, amelința, *a amenința.*

amirui, *a aduna cîte puțin și greu, a agonisi.*

aniĝi, aninĝi, *arnici* (Godinești).

apipiia, apipii, *a pipăi* (Negoiești).

arimbașa VI, XXIII, *gazdă de hoți și căpetenia hoților.*

arindă, *arendă.*

armăcsar II, VI, *armăsar.*

așăza LVII, *a logodi.*

astrinĝe, *a strînge.*

astruca, *a acoperi cu o pătură* etc. (Godinești ș. a.)

aţîlfelnic, *acid fenic.*

bădăi, *putinei pentru bătut laptele* (Godinești etc.)

băl LXXXIV, *miel alb.*

bălătenje, *uriciune, sparcăciune.*

bambă, *pătlăgea roșie* (Godinești).

bărbat, *vrednic, harnic.*

ba'sam'că, *poate că.*

bașca, *contrariu, altfel:* una vorbim, bașca ne înțăleĝem.

băscăși, *a separa.*

bătătarniță, *alergătoare, vrednică.*

băuni, *a mugi (boii).*

belči, *loc mlăștinos, plantat de obicei cu arbori.*

bereĝiată, *beregată.*

beţîu, *beţiv.*

bezmeca, *basma.*

biĝineca, *bidinea.*

bîlbără, *flacără.*

bișag LXI, *belșug.*

bît XXXI, *băț mic, subțire.*

blagă, *scofală, ispravă* (Popești).

boală, *băț, toiag și ciomag.*

bobică, *oală mică de pămînt.*

bolbotini, *buruieni care se fierb pentru hrana rațelor și curcilor.*

bolbură, *volbură.*

boldej, *cîne mic și rău.*

boșomelše, *cartaboș* (Godinești).

brăčiri, *bete, cingătoare.*

brădoaică, *putină mică pentru murături.*

briflă, *briceag.*

brîgle LXX, *scînduri în care se așează spata pentru țesut.*

brînișor, *brăcinar, o sfoară de lînă pentru încins.*

bubat, *vărsat.*

bui, *a se revărsa (un rîu sau un vas prea plin).*

bumni, *a pocni.*

bunar, *fîntînă cu găleată.*

bunĝini, *a se căzni la un lucru migălos.*

burduşel VIII, *vas de piele de oaie pentru apă sau vin.*

burduși, *a lovi des cu pumnii.*

butje, *butoi mare pentru vin sau țuică.*

buture, *carnea tăiată dela piciorul sau pieptul vitelor.*

butușină, *ce rămîne în pămînt și afară după tăierea unui copac.*

călîje: apă –, *apă călduță.*

căpete, *măsură de capacitate, oca.*

cărăbăni (a să), *a se umfla de mîncare.*

cășiță, *fagure de viespi.*

čęa: logofătu ăl de – XXXI, *logofătul la boul care se înjugă în partea stîngă a jugului, iar cel din dreapta se zice* de hăș; *chiar cu aceste cuvinte se mînă boii înjugați.*

cîl, *leneș și murdar (se aplică la oameni).*

cîrstață, *grămadă de snopi de grîu.*

cîrșenje, *neînțelegere, pricină de ceartă.*

cîrtav, *pe jumătate bolnav.*

clanaretă, *clarinet.*

cloță, *cloșcă.*

codobaltură, *codobatură.*

colocășii, *colăceri la nuntă.*

conči, *îngrămădirea părului la spate, la femei.*

contra (a se), *a se împotrivi.*

copilete, *lăstarul ce crește nou la vrejul de dovleac sau la vie.*

copiță, *căpiță, grămadă mică de fîn.*

corcoli, *a se învîrti în loc, a pierde timpul.*

corobaje, *scorbură de copac* (Godinești).

coșere, *leasă de nuele pentru uscat prunele.*

coșmelie, *casă sărăcăcioasă, loc de adăpost.*

[1] Cuprinde nu numai formele relevate din texte, ci și cuvintele culese și explicate din convorbirile avute cu sătenii.

coţobăni, coţopeni (a să), *a se căzni.*
cotovaică, *coaja unei jumătăţi de docleac* (Godineşti).
cram, *hram.*
croşnă, *povară luată în spate.*
crumpi, *cartofi.*
cucă, *vîrf de deal.*
cuibar, *cuib.*
culare XLVII, *scufundătură adîncă şi largă pe un deal*
cupi, *a lua pe neaşteptate, a cuprinde.*
cumpreri, *v.* crumpi.
cura, *a curge.*
cura, *a curăţi porumbul de boabe.*
curastă, *colastră.*
curuelnic, *coteţ de păsări* (Godineşti).
cusătură: a sta —, *a sta pe capul cuiva.*
cutrupit, *încunjurat de toate părţile.*
cuţurişte, *care înşală, „trage chiulul"* (Godineşti).
čeair, *loc de păşune.*
čikie, *briceag cu mîner de lemn.*
čilibiu LXV, *subţire, delicat.*
čjoclovină, *vîrf de munte.*
čjocîlteu, *cui de lemn pentru car sau plug.*
čjolpan XXIII, *copac mai înalt, în cîmp.*
čjopată XXXII, *bucată de carne etc.*
čjopor, *grămadă de păsări, vite etc.*
čiţov, *sdravăn.*
čjubarcă, *putină de cazan pentru facerea fuicei.*
čjuči, *a şedea pe vine.*
dăjman, *maidan.*
delniţă, *bucată de pămînt scurtă şi îngustă.*
deşkjotora, *a deschela.*
diplă, *vioară.*
dobori, *a coborî* (Godineşti).
dodă, *lele.*
dodiţă, *leliţă.*
dorîngă, *culme.*
drîglu, *lopată pentru tras cărbunii din cuptor.*
dudăi, *a bubui, a tuna* (Godineşti).
dudău XXI, LVII, *buruienile ce cresc pe un loc muncit printre semănături.*
dudui, *a goni pe cineva.*
duduloi, *cocean de porumb curăţit de boabe* (Godineşti); *fusul dela ceapă care poartă semiţele.*
dundăr, *mulţime de oameni în casă* (Godineşti).
dura, *horă, joc.*
fălion, *fanion.*
ferfeliţă, *ferfeniţă.*
fîčie, fučie, *vas mai mic ca* butja, *un fel de butoiaş.*
firostii, *pirostii* (Popeşti).
fistic, *opreg, căţrinţă.*
fuliğină, *funingine.*
fuscel, fuştel, *băţ pus între firele natrei.*
gadin(ă), *lup* (Godineşti).
gagă, *ţaţă, lele* (*în partea din spre Vîlcea*).
Găgăuţ, *Turc* (Godineşti).
găjdăra (a să), *a se agăţa.*
gardin, *şanţ circular în doage, la capetele butoaielor, pentru a se pune fundurile.*
gavăl, *murdărie în cap, insecte în cap* (Godineşti); *lup* (Popeşti).
giclej, *gîtlej.*
gîrgălod, *partea ieşită dela gît, „mărul lui Adam".*
ğizdav, *fălos, încrezut.*
glămnic, *podbeal.*
glonţan LX, *ieşiturile de pămînt provenite din noroi uscat.*

goangă, *muscă.*
gogleze LIX, *fructe de mîncat.*
golumbjel XXX, *porumbel.*
gospodi pămilie, *Doamne păzeşte-mă.*
govje, *horă (la circiumă).*
gurgujat XXIII, *ascuţit.*
guşui, *a sugruma.*
gutunar, *guturai.*
hăit XLV, *mînatul boilor.*
hala, *vînt puternic cu ploaie, vijelie.*
halap, *lacom.*
hălîngea XVII, *tufiş.*
hîrîng, *clopot de biserică.*
hătău, *brăzdarul la plug.*
hoagă, *vale adîncă* (Popeşti).
hobaică, *adîncătură, scobitură.*
hodină, *odihnă.*
hojandră, *curte fără poartă*
huda, *spărtură în gard; dim.* hudiţă.
jagod, *dud* (Celeiu).
japă, *talpa la războiul de ţesut, pentru mişcarea iţelor.*
jestimp, *anul acesta şi mai ales vara aceasta.*
îm, *murdărie.*
imos XXXV, *murdar.*
inğitate, *identitate*: bilet de inğitate (Răchita).
iscurtă, *excortă.*
ituvă, *etuvă.*
izăcutare, *executare.*
izăltat, *scos din minte, exaltat.*
izămăn, iczamăn, *examen.*
izîdi, *a risipi.*
izmeni (a să), *a se răsfăţa.*
îmbunğinat, *rămas cum a fost.*
împjelma, *a amesteca de obicei făină de grîu cu de porumb pentru mălai.*
împroor, *ajunul Sf.-Gheorghe.*
împroora, *a lega oala de muls laptele, cu verdeaţă, la gură, în ajunul Sf.-Gheorghe.*
împropodi, *a îmbrobodi.*
împupi, *a îmboboci.*
înfricat, *cuprins de frică.*
înfrundă XXXIV, *înfrunzeşte.*
înlete, *pe îndelete, încet.*
învoldorit, *încelit de mai multe ori.*
kirăi (a să) LV, *a ţipa, a se văita.*
kită LXXIV, *buchet; dim.* kiticęa kitişoară LXXIV.
lăjbărac, *haină de dimie scurtă.*
lamba, *lampă.*
lamură, *ramură.*
lănteţi, *scînduri dreptunghiulare groase de care se prind în cuie ulucile sau ştaţiketi.*
lesne, *eftin.*
leşia (a să), *a se spăla pe cap cu leşie.*
lihoarcă, *apă chioară.*
lîlă, *femeie leneşe.*
linje, *uliţa principală într'un sat, şosea.*
lohoame, *poame multe.*
lom, *gard de mărăcini; dim.* lomuleţ IV.
lotră, *lotru, hoţ de codru.*
luminâ, *prăjină dreaptă de care se atîrnă găleata pentru scos apa din puţ.*
majstur, majstor, *meşter.*
măldăjag, *grămadă de fîn.*
mătăşi LV, *a face mătăsos.*
meždri, *a roade coaja arborilor (oile sau caprele).*
mindžineа IX, *instrument pentru strîns fiarele, un fel de cleşte.*
mîrtan XL, *motan.*
mîtcă, *un băţ care la cap are o scîndură rotundă îngăurită şi serveşte pentru a bate laptele în putinei.*

mîzgura, *a picura de ploaie.*
mocănesc: căciulă mocănească.
mohilă, *movilă.*
motcă, *scul de bumbac, arnici etc.*
mujcă, *mamă.*
mur, *dud.*
murui, *a mîrâi.*
muzgurit, *murdărit.*
nană, *nene.*
năpîrstoc, *degetar.*
năproor, năprior = împroor.
năpusti, *a părăsi.*
năstămit, *nepriceput.*
năstrap, *strop.*
natră LXVII, *urzeala dela sulul dinapoi pînă la ițe.*
năzvoși (a să), *a se lungi la soare.*
neam, *de fel, de loc:* nu-i neam de struguri.
nedeie, *petrecere cu masă și horă la hramul unei biserici.*
nelei, *pîlnie mare.*
neremzi, *a potrivi, a netezi.*
nestăvit, *neastîmpărat.*
ogară, *pasări de curte.*
oblamnic, oblanic, *cdac de cîrpe pentru a-l pune sub greutatea ce poartă femeile pe cap.*
obod, *pîrlău.*
ogaș, *scufundătură în pămînt și părău.*
oğeac, *coș, horn.*
ogori, *a ara un loc care mai înainte a fost mirişte sau livadă de fîn.*
ohota, *a umbla de colo pînă colo.*
olicăi (a să) LV, *a se văita.*
omnă, *ocnă.*
opreg, *cătrinţă.*
orceag, *arbagic.*
oțîră, *puțin.*
otoritate, *autoritate.*
padină, *loc șes, cîmp.*
pajcă, *parcă.*
parajstas, *parastas* (Popești, Izvoare etc.).
pătujag, pătiag, *pătul pentru finul coceni, fîn.*
perpeli, *a curăți de pene o pasăre* (Godinești); a să ~, *a se întoarce și pe o parte și pe alta, cînd ești culcat* (Sacă).
perpeliță, *prepeliță.*
picura, *a ciuguli.*
pînganje, *uriciune, scîrbă.*
pîrlău, *un vas de lemn în care se opăresc cu leșie rufele.*
pîrmac, *par.*
piroj, *cui mare.*
piroti, *a dormita.*
pîrpor, *cenușa udă din pîrlăul în care se opăresc rufele* (Celei); *foc de paie ce trece repede* (Moșteni).
piţărăi: în ~, *colinda în ajunul Crăciunului.*
plătăğea, *pallagea.*
pleter LV, *împletitura de nuiele la gard; șnur pentru legarea coadelor împletite, la femei.*
pljută, *plută.*
plosapă, *pleoapă.*
podobi, *a împodobi.*
policră, *porcită.*
polimi, *a zîmisli.*
polomidă, *pălămidă.*
pomoroage, *poame uscate, prune, mere, pere etc.*
porumbac LXXIII, *cenușiu.*
postață, *bucată de pămînt împărțită pentru muncă.*
postavă, *albie.*
pozdării, *rămășițele dela cînepa meliță tă.*
Prabaženje, Obreženje, *Schimbarea la față.*

prăgari XVIII, *pray.*
prăștilă, *un fel de șindrilă groasă pentru acoperit casa.*
prileaz, *pîrleaz.*
primez, *ridicătură la un lemn cioplit (d. e. la jug).*
prînșor XLIX, *prînzișor, prînzul mic.*
propoadă, *broboadă.*
puiț, *arbagic; pomi tineri pentru răsădit.*
răboli, *a se porni cu cearta pe cineva* (Izvoare).
răcănel, *brotăcel.*
rariță, *constelație.*
răsalniță, *răzsadniță.*
răstău, *resteu.*
repetru XVII, *plantă.*
rîp, *murdărie pe corp.*
roapă, a alerga într'o~, *a alerga repede, într'un suflet.*
rotilat: mere rotilate, *mere mari.*
rovinos, *mlăștinos.*
rozmalin, *rosmarin.*
săcuj, *tristă.*
sălatră, *salată.*
scaldă, *baie.*
sclinti, *a scrinti.*
scump, *sgîrcit, avar.*
scupja, *a scuipa.*
scura, *a scurge.*
sfulğera, *a fulgera.*
șișcav, *peltic.*
sîlniči (a să), *a se păzi de ceva.*
sîmnica (a să) LXV, *a se sineca (în descîntece)*
sînvăsîia, *a face vrăji în ajunul de Sf.-Vasile* („Sînvăsîi").
șiță, *șindrilă.*
smicărăj, miscărăj, *fărîmituri de pîine sau mălai.*
șoartă: a să face ~, *a se uda pînă la piele.*
soba, *camera de dormit.*
șocîtše, *șoarece* (Ciuperceni).
șomojag, *o prăjină care are legate la un cap cîrpe sdrențuite, servind la curățirea pereților casei.*
sosi LXXXV, *a ajunge pe cineva din drum.*
sprînzi, *a risipi, a răspîndi* (Broșteni).
ștaket, *ulucă.*
stăvi (a să), *a se potoli, a sta la un loc.*
stežer, *stejar.*
știubej, *un fel de fîntînă cu izvorul la suprafață care este acoperită cu un trunchi de copac, scobit și așezat vertical.*
stobori, *pari* (Fărcărești).
strafiga, *a strănuta.*
ștraport, *transport cu vehicule.*
ștup, *gunoi dat în ochi* (Godinești).
sudumi (a să), *a se surpa.*
supčesiune LXXXVIII, *succesiune.*
șurdumoale, *surpături pe deal din causa izvoarelor subterane.*
surupa, *a surpa.*
tăjnui LIV, *a vorbi, a sta de vorbă.*
Taljan, *Italian.*
tărăulă, *un om care umblă fără socoteală.*
țăst, *vas făcut din pămînt pentru coacerea mălaiului și pinei.*
tindikea, *tinichea.*
țioc, țeoc, *toc.*
țîrîșoară, *puțin de tot.*
tîrnaț, *prispă.*
țîuči, *cenon de mănăligă.*
țîugă, *un fel de țite, umflat mai mult la un cap, în care se păstrează sarea etc.; troacă.*
țoacă, *tei.*
țoale, țoleturi LV, *îmbrăcămintea în genere.*

trăgătoare x, *curea la opinci și la șaua calului.*
trăgulă, *tîlv.*
trămni, *a tresări din somn.*
treçam, *drum pe coastă, în pantă.*
treçasc, *praf, pulbere.*
tron LIV, LVI, *sicriu.*
tuna XXV, *a intra, a năvăli (mai ales în statele de munte).*
turugă, *copac bătrîn scorburos.*
udi, *a rămînea* (Godinești).
uică, *moș:* uică Vasile!
uloi, *ulei.*
undi, *a da în undă, a fierbe în clocot.*
urdina, *a ieși des.*
urloi, *tub de pămînt ars pentru sobe.*
ursa, *a ursi.*
usuc, *grăsimea de pe lîna oilor.*
vătîi, *pui de iepure.*
vîlnic XXVIII, *un fel de rochie încheiată la o parte.*
volvură = bolbură.
vrenic, *vrednic.*
vuj, *vai:* vuj de mine!
zăplăic, *cauc mare pentru pus borhotul de prune în cazan* (Godinești).
zburători, *a arunca cu pietre în ceva.*
zdroși, *a sdrobi.*
zgorni, zgurni, *a izgoni.*
zob, *fărîmituri.*
zogoni, *a izgoni.*
zapiță, *nuia groasă.*
zoavină, *lighioană.*
Zoimari, Zoimărele, *joia Paștilor.*
zordea, *nuia; dim.* zordiță XI.

T. GÎLCESCU

LIMBA DESCÎNTECELOR

II

In gruparea formelor lexicale — dispărute azi ori întrebuințate numai prin unele regiuni, cum și acelea care presintă înțelesuri vechi —, înșirarea lor pe categorii, după cum sînt de origine latină etc., nu mi s'a părut necesară, așa că le voi lăsa să urmeze în ordine alfabetică, indiferent de proveniența lor.

Alină „nisip" apare într'un descîntec din Vîlcea [1] și numai contextul arată că avem a face cu derivatul din lat. arena:

Semănă țărînă,
Răsări alină,
Să s'aline junghiurile.

Tot contextul explică fonetismul lui, cu *-l-*, pentru că descîntătoarea se vede că l-a schimbat astfel sub influența lui *să s'aline* din versul următor (ar putea fi considerat și ca un cas de disimilație, analog lui *amelința* <*amerința*, *ameninț*a, dar cum *alină* nu mai este atestat astfel, cred că trebue interpretat cum spuneam).

Alinta arată semnificația veche „a face să se liniștească, să se astîmpere" (mai aproape de lat. *allenitare), în versul:

Inima i-a alintat [2].

[1] Tocilescu, *l. c.*, 1586.
[2] D. Ionescu și Al. Dantil, *l. c.*, I, 135.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Barbă cu sensul de „bărbie" ne e dat în descîntece din Bucovina și Maramureș:

Soarele ți s'a scrie în frunte...
Și luna în barbă
Și tu-i fi cea mai de treabă,
Mai frumoasă [1]...

Să'nfloreşti ca o rujiță,
Apa pînă'n barbă [2].

Bere, ca postverbal din *bea* și însemnînd „băutură", cum e des atestat în vechea romînească, se întîlnește în mai multe descîntece, alăturat de obicei la *mîncare:*

Acolo i-i berea
Și mîncarea
Și hodina [3].

Biera „a sbiera":

Unde nu cîntă cocoșul
Și oi nu biară [4].

Bohaz „gură de rîu", de origine turcească, e de sigur forma greșit tipărită dintr'un descîntec de brîncă:

De-o fi brînca din scorbură,
De-o fi brînca din bohuz,
De-o fi din trestie [5].

Cătușe „pisică" îl întîlnim în versurile invariabile:

Face pită de cenușe
Și cu lapte de cătușe [6].

[1] Marian, *Însemnătatea*, 16; cf. 17.

[2] T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maramureșului*, 137.

[3] Tocilescu, *l. c.*, 1512; cf. D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 97; II, 23; D. Bălășel, *Vers. pop. rom.*, I[II], 120; Grigoriu-Rigo, *Mod. pop.*, I, 136; *Buciumul romîn*, III, 141; *Șezătoarea*, IV, 26; X, 47, 105; XIII, 2; *Ion Creangă*, VI, 241.

[4] *Grai și suflet*, II, 82.

[5] *Șezătoarea*, XI, 32; tot acolo (48), iarăși cu eroare de tipar: *botuz*, și în vol. VII, 54, forma mai alterată încă *bohod*, înregistrată de *Dicț. Acad.*, I, 599, ca părînd neclară.

[6] Marian, *Descîntece*, 229; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maramureșului*, 126; cf. *Minerva*, Bistrița, IV (1894), 94, 95.

Ceață lasă să recunoaștem sensul lui primitiv (ca derivat din caecus) cînd, asociat cu *albeață*, înseamnă „turburare a vederei":

...curățiți albețele
Și cețele
De pe ochii lui...[1]

Da voi să mergeți...
L'a lui N. albeață
Și la a lui ceață [2].

...luați albeața
Și ceața
De pe luminile acestui om [3].

Să veniți la ochii lui...
Să-i răniți de albeață,
De ceață [4].

Cerca apare sinonim cu *a căuta* și, cum se întîmplă și alteori în descîntece cu arhaismele care nu mai sînt ușor înțelese, sensul lui e precisat prin adăugarea cuvîntului care i-a luat locul în vorbirea generală:

Mergeți la Toader
De-l aflați
Și-l cercați...
Curînd,
Mai curînd
Căutați,
Cercați [5].

[1] Marian, *Descîntece*, 4.

[2] *Ibid.*, 12.

[3] Tocilescu, *l. c.*, 1527; cf. 1593.

[4] *Ion Creangă*, I, 87; cf. *Lumina p. toți*, III (1887), 528, 529.

[5] Marian, *Nașterea*, 385; cf. Marian, *Descîntece*, 239, 240; *Vrăji*, 23, 24; El. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred.*, 474; *Apărătorul sănătății*, IV, 90; *Șezătoarea*, XXV, 138.

BCU ASTRA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ciudi (a se) „a se mira", cu înțelesul vechi corespunzător vsl. *čuditi se*:

Toate s'au ciudit,
Toate s'au mirat [1].

Și *ciudat* „minunat":

Brîncă ciudată,
Minunată [2].

Clinci „ghimpe":

Să-l curăț de hinciuri,
De clinciuri [3].

unde, prin rimă, e păstrată și forma veche *hinci* „tufiș de mărăcini".

Conteni „a opri, a face să înceteze":

Te contin cu cuvîntul meu,
Cu porunca lui Dumnezeu [4].

Te contenesc cu puterea lui Dumnezeu
Și cu cuvîntul meu [5].

Îl întîlnim și cu înțelesul de „a lăsa să stea într'un loc":

Să nu-l slăbești,
Să nu-l contenești
Și la mine să-l pornești [6].

A se cuntina — aceeași formă, dar cu conjugația schimbată — înseamnă „a se potoli":

Să vă potoliți...
Să va cuntinați [7].

Crunt „însîngerat":

Sa n'aibă loc de hodină,
Precum n'a avut

[1] *Familia*, VIII, 316.
[2] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 52; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 19.
[3] *Lumina p. toți*, I (1885), 532.
[4] *Familia*, XXXII, 142.
[5] *Ibid.*, XXXII, 164; cf. 8, și Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 281.
[6] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 134; cf. 145.
[7] E. Hodoș, *Descîntece*, 13.

Și mă-sa cînd l-a născut
Cu șalele rupte,
Cu poalele crunte [1].

Cu aceeași semnificație e dat *crunta* [2] și *încrunta* [3].

Cufrînge:

Fugi, izdate,
Blestemate,
Nu-l strînge
Și nu-l cufrînge [4].

In-de-soare.....
Nu strînge,
Nu frînge,
Nu cufrînge [5].

Se vede că are aproape același înțeles ca *frînge* și redă pe lat. confringere.

Cura (a se) „a se curăți":

Ochiul se cura,
Se lumina [6].

Depăra (și: *a se d.*) „a-(și) smulge părul":

Părul i-a depărat [7],

Purces-am,
Depărînd,
Văltîndu-mă [8].

[1] Marian, *Vrăji*, 34; cf. 45, și C. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstițioase*, 47; *Buciumul romîn*, III, 177.
[2] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 127, 142 (tipărit *cruate*); *Șezătoarea*, VII, 90; *Tinerimea rom.*, VI (1901), 83.
[3] Marian, *Vrăji*, 43; *Ion Creangă*, II, 94.
[4] G. Alexici, *Texte din lit. pop.*, 205.
[5] I. Bîrlea, *Cînt. pop. din Maramureș*, 357.
[6] *Conv. lit.*, XXV, 355.
[7] Colecție inedită din Putna.
[8] *Familia*, XXXVII, 235.

Ce vă văicărați,
Ce vă deparați [1]?

Depune „a apune":

Ca sîn-soare
Cînd răsare
Și ca luna
Cînd depune [2].

Semnificație care se întîlnește cu a ar. *dipunire* „a cobori".

Dor „durere, boală" e foarte des atestat [3], cum întîlnim și forma înrudită *duroare* [4], care cu timpul nu a mai fost întrebuințată în limba curentă, pentru că a fost înlocuită cu *durere*; obișnuit apare pluralul *durori* și păstrarea lui în descîntece a fost înlesnită de rimă, pentru că îl vedem într'adevăr rimînd cu *surori* ori *fiori*; cînd se spune:

Eu îți dau două doruri.
Tu să-mi dai două surori [5].

...ai nouă surori
Și eu am nouă doruri [6],

în locul lui *doruri* forma primitivă se vede clar că a trebuit să fie *durori*; alteori cuvîntul vechi a fost înlocuit cu *dureri*, dar rima arată iarăși versiunea originară:

[1] *Ibid.*

[2] Marian, *Vrăji*, 170-171; comp. la *depus de soare*: I. Diaconu, *Ținutul Vrancei*, I, 104.

[3] G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.*, 376, 396; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 115; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 110, 193; II, 47, 71, 150; Ch. Laugier, *Sănătatea la Dolj*, 81, 99; *Șezătoarea*, VI, 93; VII, 92; IX, 30; XI, 68; *Ion Creangă*, VIII, 152; IX, 50.

[4] G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.*, 396, 397; T. Bălășel, *Vers. pop.*, I[11], 102; *Șezătoarea*, X, 45; XI, 30, 67, 68; XXIII, 27; *Lumina p. toți*, I (1885), 532; III (1887), 529.

[5] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 194.

[6] *Ibid.*, I, 196.

[Cutare] are 99 dureri,
Soarele are 99 surori [1].

Duios arată bine înțelesul mai vechi („care dă dureri, dureros"), apropiat de lat. *doliosus, cînd se spune despre o bubă că e *duioasă* [2].

Fericе e de relevat pentru că nu apare numai ca în construcțiile cunoscute azi, ci reproducînd mai de aproape forma latină:

Nu-mi este a fura spice,
Cîc a să mă văd fericе [3].

Gîmfa (și: *a se g.*) se întîlnește de foarte multe ori cu sensul mai vechi de „a se umfla", din care e derivat acela al lui *a se îngîmfa*; apare mai ales în formula obișnuită:

Nu umfla
Nu gîmfa.

Nu te umfla.
Nu te gîmfa [4].

Forma *gîmfla* [5] nu e probabil o urmă de fonetismul mai vechi, ci e influențată de *umfla* care o precede în descîntecul

[1] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 194; cf. *Șezătoarea*, VI, 100; *Ion Creangă*, VIII, 242; tot *durorile* trebue restabilit în descîntecul din culegerea lui Ionescu și Daniil, I, 100, 101:

Că-i luai
Durerile,
Fiorile.

[2] *Bucsmul rom.*, III, 140; *Ion Creangă*, I, 149.

[3] *Tudor Pamfile*, I, 71.

[4] Tocilescu, *l. c.*, 557, 560, 576, 601, 604, 1574, 1589, 1596, 1597; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 136; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 19; G. Alexici, *Texte din lit. pop.*, 207, 208; E. Hodoș, *Descintece*, 26, 27; L. Costin, *Mărgăritarele Bănatului*, 56; *Familia*, VI, 555; *Șezătoarea*, VI, 97; IX, 53; X, 45, 94, 106; XI, 32, 42, 66; XII, 185, 187; XXIV, 109; *Ion Creangă*, VIII, 152; *Comoara satelor*, III, 27, 47; V, 107; *Izvoraşul*, VIII, n-rele 9-10, p. 17.

[5] *Șezătoarea*, VI, 99.

unde e atestată, după cum *gumfla* dintr'un alt descîntec [1] arată contaminarea lui *gîmfa* cu *umfla*. La fel e întrebuinţat *a (se) îngîmfa* [2] şi găsim şi derivatul *gîmfătură* „umflătură“ [3]; de asemenea, *a se desgîmfa* [4].

Gligan „mistreţ“:

La picioare,
Picioare de gligan [5].

Ne mai fiind înţeles prin unele locuri, a fost alterat în diferite feluri:

Cap de ligan [6].

Cap de lighian [7].

Cap de viclean [8].

La picioare,
Ghersgan [9].

Picioare de ghiligos [10].

Hotări „a pune hotar“:

Cum s'a hotărît hotarul
Aşa să se hotărască
Boala diavolească
De pe trupul [cutăruia] [11].

[1] Tocilescu, *l. c.*, 559.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 51, 1511, 1524; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 67; E. Hodoş, *Descîntece*, 51; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, II, 42, 43; T. Bălăşel, *Vers. pop. rom.*, I[II], 107; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 17; *Şezătoarea*, III, 197; XII, 191; *Doina*, I (1928), 147.

[3] Tocilescu, *l. c.*, 644; *Şezătoarea*, X, 106; XII, 192.

[4] *Grai şi suflet*, II, 81.

[5] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 130; cf. C. Boceanu, *Glosar de cuv. din jud. Mehed.*, 12; *Tinerimea română*, II (1899), 305.

[6] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 135.

[7] *Ibid.*, II, 111, 112; *Graiul nostru*, I, 90.

[8] *Şezătoarea*, X, 91; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 89.

[9] Grigoriu-Rigo, *l. c.*, I, 93.

[10] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 134.

[11] *Şezătoarea*, X, 44; cf. Grigoriu-Rigo, *l. c.*, I, 14.

Iboste (pentru *iuboste*) „iubire, dragoste“:

...eu apă de iboste c'oi lua,
Cu apă de iboste m'oi spăla [1].

Apare şi sub forma *liboste* [2], din care derivatul *a libosti (lăbosti)*:

Ea să drăgostească,
Ea să lăbostească [3].

Încălţare „încălţăminte“:

Cu încălţări de ghimpi încălţatu-ne-a [4].

Incinde (şi: *a se i.*) „a (se) aprinde“ apare de mai multe ori, chiar cu fonetismul vechi (*d* netrecut la *g*), şi în alte expresiuni decît cele curente azi, asociat de obicei cu *aprinde*:

Nu încind
Şi aprind
Ăst pietroi bălţat,
Şi încind
Şi aprind
Inima scrisului [cutăruia]...
Incind
Şi aprind
Trupul [cutăruia] [5].

[1] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 130; *cf.* Tocilescu, *l. c.*, 679, 1160 *(iboştile)*; Marian, *Vrăji*, 49; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maram.*, 137; L. Costin, *Mărg. Bănatului*, 44 *(ipostă)*, 45; *Şezătoarea*, XXI, 68 *(ipostă)*; *Rev. crit.-lit.*, V, 120 *(iboşte)*; *Ion Creangă*, III, 110; *Comoara satelor*, IV, 131; *Sănătatea*, I (1901), 238 *(ipost)*; la N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 137, *impostatele* e pentru *ibostele* (greşit explicat în glosar cu „mîndru, înalt...“).

[2] N. Păsculescu, *l. c.*, 124, 133; *Şezătoarea*, VII, 108.

[3] Marian, *Vrăji*, 83.

[4] *Familia*, XXXVII, 235; *cf. Şezătoarea*, XXIII, 111 *(încălţuile*, de sigur forma alterată).

[5] Tocilescu, *l. c.*, 692, 693; *cf.* 576, 1561, 1594, şi *Şezătoarea*, XI, 51, 58, 66; XIV, 105; XVI, 60.

DIGITAL CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Confundarea lui *încinge* < *incinde* cu forma omonimică din lat. c i n g e r e a dus la versuri de felul acesta:

Nu încingereţi,
Nu cuprindereţi [1],

unde, de fapt, regăsim tot pe *încinge* cu sensul de „a aprinde".

Alături de el întîlnim forma înrudită *incinta:*

Cum se'ncintă
Vatra de foc,
Focul de vatră
Aşa să se'nciute
Inima'n [cutare] [2].

Indura (a se) cu semnificaţia veche de „a nu avea milă, a se arăta nesimţitor", care explică pe cea actuală [3], e atestat în două descîntece:

Maica Precista nu s'a îndurat,
Pe scară de argint s'a coborît,
Pe copil de mîna dreaptă l-a luat [4].

Maicelor, sfintelor....
Să nu vă'nduraţi,
De [cutare] să nu vă'nduraţi,
Leacul lui [cutare] să i-l daţi [5].

Innota, ca transitiv, cu o nuanţă de înţeles pe care-l avea şi lat. n a t a r e ne e dat în acest vers:

Marea înnotaţi [6].

[1] E. Hodoş, *Descîntece*, 28; cf. 30, 57, şi C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 33; *Ion Creangă*, III, 109.
[2] Tocilescu, *l. c.*, 1561; cf. E. Hodoş, *l. c.*, 8; *Şezătoarea*, XXV, 81.
[3] Cf. Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 857.
[4] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 38.
[5] *Ion Creangă*, IX, 179.
[6] Marian, *Descîntece*, 210.

Întiri (*înteri*) „a goni":

...din casa mea te înteresc [1].

Învești (*învește*) „a îmbrăca":

În piele de lup învăscut [2].

Istrovi (*a se*)=*a se istrăvi* „a se risipi, a dispărea":

Ea s'a istrovit
Şi leacul a venit [3].

Lămurat, în versuri ca:

...să rămîie curat,
Curat şi lămurat [4]

arată bine sensul mai vechi al lui *lămura, lămuri*, a cărui etimologie trebue pusă în legatură cu lucrarea aurului şi argintului (comp. *aur, argint lamurâ*); semnificaţia originară a lui *lămurat* se evidenţiază iarăşi cînd în atîtea descîntece se spune la sfîrşit despre cineva să rămîie „curat" ca „argintul" sau ca „aurul strecurat".

Leşina, cum îl găsim într'un descîntec:

Plămîiele leşinatu-i-a [5],

lasă să recunoaştem înţelesul lui vechi de „a răni", care ne duce spre etimologia *l a e s i o n a r e*, dată de Candrea [6].

[1] *Ion Creangă*, VI, 91; cf. IX, 204.
[2] Marian, *Naşterea*, 367; cf. T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maram.*, 137; *Şezătoarea*, XXII, 38 (unde trebue cetit *învăscut*).
[3] *Ion Creangă*, XIII, 76.
[4] Marian, *Descîntece*, 156; cf. 197, şi E. Hodoş, *Descîntece*, 64.
[5] Marian, *Descîntece*, 207.
[6] Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 983.

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY CENTRAL LIBRARY

Libov „iubire“:

....libovul
Eu să-ți spui [1].

Meriza „a sta la umbră, la amiazi“ (despre vite):

Noi mergem la bradul cel mare [la] care merizează
ciurda celor 99 de sate [2].

Miață „friguri“:

De-o fi deochiat de fată,
Să zacă de miață [3].

Mied „băutură îndulcită cu miere“:

Cine-a băut mied
S'a îndulcit [4].

Miglisitor „amăgitor“:

Spurcate miglisitor [5].

Mișela și *mișeli* (*a se*) „a se tîngui, a se boci“ se întîlnește foarte des, ca derivat din *mișel* cu semnificația veche de „sărac, nenorocit“:

....ce te văierezi,
Ce te mișelezi? [6]

[1] *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 189.

[2] *Familia*, XXXII, 309 (tipărit greșit *mezereză*).

[3] L. Costin, *Mărg. Bănatului*, 52.

[4] *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 141.

[5] Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 171 (tipărit *migliițor*). In *Sănătatea*, II, (1902), 208:

Spurcatelor,
Migliților

trebue de sigur cetit *miglisitoarelor*.

[6] Marian, *Descîntece*, 78; cf. 111, 112, 146, 172, 173, 213, 214, 215, 219, 220, 221; *Vrăji*, 191, 193, 221; *Legendele Maicei Domnului*, 327, 328; *Immormîntarea*, 13; C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 35; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 142; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 27; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 39; *Graiul nostru*, I, 499; *Familia*, XXXVII, 223, 259; *Rev. p. ist. ark. fil.*, III, 384; VII, 160, 165; *Șezătoarea*, II, 88, 90, 91, 92; XXIV, 81; *Ion Creangă*, IV, 152; VIII, 240; *Izvorașul*, V, n-rele 4-6, p. 67; și: *a se mișula*, Marian, *Descîntece*, 114, 115 (comp. *mișulie* ca nume de boală, T. Bălășel, *Vers. pop. rom.*, I[II], 114, 140).

Cu același înțeles ca *a se mișela* descîntătoarele întrebuințează, de altfel, un șir întreg de cuvinte; pe lîngă *a se văiera* din citatul de mai sus (și *a se învăiera* [1]), cum și obișnuitele *a se boci*, *a se căina*, *a se cînta*, *a se jelui*, *a se tîngui*, *a se văicăra*, *a se văita*, întîlnim astfel: *a se aoli* [2], *a se chirăi* [3], *a se dăuli* [4], *a se glăsi* [5], *a se glăsui* [6], *a se hăuli* (*hăula*) [7], *a se olicăi*, [8] *a se oligări* [9] și *oricări* [10] (<*olicăi*+*văicăra*), *a se oricăi* și *orăcăi* (confundat cu cuvîntul care arată strigătul broaștelor, cum se poate ca și forma precedentă să fie influențată de aceasta) [11], *a se vălăcăi* (<*olicăi*+*văita*) [12].

Mistreț „de colori amestecate, pestriț“:

Bubă neagră....
Bubă galbenă,
Bubă mistreață [13].

Năsîlnic „rău, aprig“:

Așa să piară gîlcile,
Năsîlnicile [14].

[1] Marian, *Descîntece*, 78, 111, 112.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 682, 684.

[3] *Ibid.*, 680; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 113; *Șezătoarea*, X, 109.

[4] L. Șăineanu, *Studii folkl.*, 84, 86; *Șezătoarea*, X, 95; XXIV, 54; XXV, 82, 136; *Comoara satelor*, II, 43, 116; *Minerva*, Bistrița, IV (1894), 49, 50, 189, 190; *Izvorașul*, VIII, n-rele 3-4, p. 46; Mss. I. Pop Reteganul (Bibl. Acad. rom. 4544, f. 65 v°).

[5] *Buciumul romîn*, III, 135, 178.

[6] Marian, *Descîntece*, 1, 2, 3, 62, 63, 208, 337; *Leg. Maicei Domnului*, 331; *Buciumul romîn*, III, 135, 138.

[7] Marian, *Descîntece*, 101, 331; *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 176, 184.

[8] Tocilescu, *l. c.*, 551 (și *oligăi*, 584); Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 54, 131; G. Dem. Teodorescu, *Poezii pop.*, 363, 364; *Rev. p. ist. ark. fil.*, III, 383; *Șezătoarea*, VI, 95; XXIV: 74. *Lumina p. toți*, III (1887), 528.

[9] Tocilescu, *l. c.*, 585.

[10] *Comoara satelor*, III, 11.

[11] *Șezătoarea*, XXIV, 166; *Revista critică-literară*, V, 119; *Ion Creangă*, VI, 151.

[12] Tocilescu, *l. c.*, 678, 1160.

[13] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 120.

[14] Marian, *Descîntece*, 130.

Năzări „a zări" (comp. vsl. *nazrěti* „a privi"):

Mîne'n zori să-l năzăresc
Și cu el să vorbesc [1].

Nemernic „călător, pribeag" e de sigur de recunoscut în acest descîntec de „întîlnitură", unde contextul arată că nu poate fi vorba de înțelesul lui actual, ci de cel pe care-l presintă în textele vechi:

Cu întîlnitură din cărare,
Din osteneală...
Ieși tu, nemernicule.
Și să te duci pe-o cărare părăsită [2].

Obidui (a se) „a se tîngui":

...plîng și se obiduesc
Și se tînguesc [3].

Padie „vale", de origine slavă (comp. ar. *pade* [4]):

Du-te'n padia fără iarbă [5].

Pas, imper. dela *a păsa* „a merge":

Pas de vă duceți [6]!
Pas, drace, îndărăt [7]!

Și pl. *păsați*:

Păsați
Și plecați [8].

[1] Tocilescu, *l. c.*, 688.
[2] *Șezătoarea*, I, 123.
[3] Marian, *Leg. Maicei Domnului*, 329.
[4] Th. Capidan, *Elem. slav. în dial. aromîn*, 76.
[5] *Țara nouă*, II (1885), 691.
[6] Marian, *Descîntece*, 210.
[7] Tocilescu, *l. c.*, 1512.
[8] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 90 (așa trebue înțeles, deși e tipărit *țăsați*).

Păs, cu sensul mai vechi de „ce apasă, cade greu, face rău":

...să ghiciți.....
Ce păs are,
Ce greutate are [1].

Ieși.....
...din șale.
De unde am păs tare [2].

Și verbul *păsa* presintă semnificația mai veche în versurile:

Să nu mai știe de odihnă,
Nici cîna să mai fie cînă,
Nici somnul somn,
Nici casa casă,
Să-i pese, fără a ști ce-i pasă [3].

Plașcă „haină de deasupra, manta":

...Maica Domnului...
De sîrg că s'a sîrguit,
Pe scară s'a scoborît,
Pe scară
De ceară,
Plașcă sfîntă 'nainte întinsu-le-a [4].

Aceeași formă — alterată de descîntătoare sau greșit redată de Marian — apare într'un alt descîntec:

...Maica Domnului...
Fleașcă albă întinsu-le-a [5].

Numai ca termen botanic („alchemilla vulgaris") pare să mai fie întrebuințat azi, dar derivatul *împlășca* se aude prin Ardeal [6].

[1] Tocilescu, *l. c.*, 694.
[2] *Ion Creangă*, VIII, 242; cf. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 148.
[3] *Tudor Pamfile*, I, 72.
[4] Marian, *Descîntece*, 166, 167.
[5] *Ibid.*, 159; necunoscînd înțelesul lui *plașcă* și confundîndu-l cu *fleașcă*, Marian (162, 170) credea că înseamnă „cataplasmă"; în *Dicționarul Academiei*, II, 136, unde e citat descîntecul din culegerea lui Marian, se spune că *fleașcă* are înțelesul special de... „un fel de cataplasmă (cu aluat s. alt conținut moale)".
[6] *Dicț. Acad.*, II, 508.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Plotun „cerb“ (< vsl. *plotunъ*) îl întîlnim în două vrăji din Bucovina:

Din papuci de plotun descălțatu-o-a.

Din opinci de plotun descălțatu-o-a [1].

Apărînd în același timp în toponimie [2] și onomastică [3], *plotun* a fost de sigur un cuvînt des întrebuințat în dacoromînă, cum ne e cunoscut și din aromînă [4].

Prilej arată o urmă de înțelesul vechi care lămurește pe cel actual (< vsl. *priležati* „a sta lîngă, aproape de“), cînd într'un descîntec se spune:

Bine spălatu-ne-am...
Din casa mea,
Din masa mea,
Din tot prilejul meu...
Bine spălatu-ne-a...
Din casa noastră,
Din masa noastră,
Din silișlea noastră,
Din prilejul nostru,
Din vitele noastre [5],

unde surprindem trecerea dela sensul din slavă la acela din textele noastre vechi („avere“), prin fasele semantice:

[1] Marian, *Vrăji*, 71, 80; într'o notă dela p. 85 Marian îi dedea această explicație: „după spusa Românilor din Bucovina, un fel de animal sălbatic, foarte puternic și fioros, care avea un corn în frunte și care în vechime a trăit prin pădurile Carpaților și mai cu samă prin cele din ținutul Dornei și Cîmpulungului“.

[2] Ov. Densusianu, *Studii de fil. rom.*, 14; de adăugat: *Plotunul-mare* și *Plotunul-mic*, dealuri din Muscel: C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, CXVII.

[3] Un *Luca Plotun* e atestat în *Doc. lui Ștefan-cel-Mare*, II, 99, 146, 147, publ. de I. Bogdan.

[4] Th. Capidan, *Elem. slav în dialectul aromîn*, 78.

[5] *Familia*, XXXVII, 235.

„ce se găsește pe lîngă o casă—ce vine să se adauge la avuția cuiva [1]“.

Prisăci, în versurile:

Mesele le farimă,
Vasele le prisăci [2],

înseamnă de sigur „a sparge“ și ne duce spre tema slavă *sčk-* pe care o întîlnim și în alte forme împrumutate dela Slavi; sensul lui nu corespunde exact celui slav (comp. vsl. *prisěkati*, *prěsěkati*, *prěsěsti* etc. „a tăia, a despica“), dar a putut deriva ușor din acesta.

Pucios, însemnînd la origine „care miroase rău“, apare și în alte expresii decît cele cunoscute azi — astfel cînd se zice:

Bubă pucioasă [3].

Întrebuințat singur într'un descîntec, sensul lui rămîne neprecis—poate că un cuvînt de care era asociat a fost lăsat la o parte:

Te va spăla...
Din genunchi în jos
De pucios,
Te va spăla pe tălpi
De piei de șerpi [4].

Piatră pucioasă e dat uneori astfel [5], fără suprimarea primului cuvînt, ca în limba curentă, iar, alteori, ne mai fiind bine înțeleasă expresia veche, e schimbată astfel:

[1] Deci înțelesul de „avere“ pe care Tiktin, în dicționarul său, referindu-se la cîteva exemple vechi, îl găsește nu tocmai clar, se explică bine astfel.

Tot un descîntec, *Șezătoarea*, IV, 155, 156, ne dă forma *prelej*, însemnînd cu totul alt ceva:

Calu-și poteovin
Cu poteoavele'n jos,
Cu preleju'n sus.

Etimologicește, se vede că ne îndreaptă tot spre sl. *priležati* sau, mai curînd, *prědležati*, dar înțelesul lui precis nu reiese din text.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1590.

[3] *Șezătoarea*, XI, 51.

[4] *Ion Creangă*, IV, 326.

[5] *Șezătoarea*, VII, 56; XVI, 60.

...cu piatră de pucioasă...
Te-oi venina [1].

Cu piatră,
Cu pucioasă...
Te-oi împușca [2].

Răpune (a se) „a se nimici, a dispărea" și totodată cu înțelesul de „a apune" (cf. mai sus *depune)* îl întîlnim în descîntecul:

Cum se răpune soarele de pe cer,
Așa să se răpună toate boalele dela [cutare] [3].

Răzbuna, cu accepțiunea mai apropiată de etimologia lui, apare într-o cîtva altfel decît în expresia cunoscută *vremea se răzbună*:

Răzbună, Doamne, răzbună
Și fă vreme bună [4].

Runc apare într'un descîntec astfel:

Pe-acest om să-l părăsiți.
Să-l curățiți
Cu runc
Și cu runc [5].

Marian îl lăsa neexplicat, dar e de presupus că sensul lui ne duce spre lat. runco „unealtă pentru curățirea unui loc de buruieni"; *runc*, reproducînd propriu zis un *runeus [6], se întîlnește deci cu aceeași formă însemnînd însă (ca

[1] *Șezătoarea*, XI, 43.
[2] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.* I, 76; cf. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 45.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 1161.
[4] *Șezătoarea*, XXI, 69.
[5] Marian, *Descîntece*, 69-70.
[6] Cu alt înțeles e cunoscut și sardel (v. dicționarul lui Meyer-Lübke, 7446 a).

derivat din runcare) „loc curățit, despădurit, lăzuit" — bine representată, cum se știe, în toponimia noastră [1].

Săcui „a tăia":

Cu bîrzile vom bărdui,
Cu săbiile te vom săcui [2].

E o altă formă corespunzînd vsl. *sěšti, sěką* etc. (comp. mai sus *prisăci* și vrom. *săcivi*, pentru care se pot vedea exemple în dicționarul lui Tiktin) [3].

Scăpăta poate fi relevat pentru că cu înțelesul de „a apune" e dat uneori astfel cum a fost întrebuințat la origine, adică „a se coborî după capul, vîrful unui munte, unui deal", în acord cu etimologia lui [4]:

Soarele scapătă după deal [5].

Și opusul său *a răsări* arată bine semnificația lui primitivă („a sări, a trece peste vîrful unui munte, unui deal"), cînd se zice:

Soarele răsare de pe deal [6].

Răsai, soare frățioare...

[1] Nu trebue confundat cu *runc* „coadă de lemn sau lanț de fier legat cu ambele capete de carimb în formă de laț, unde se pune leuca cu capul de sus, ca să ție loitra", *Ion Creangă*, VIII, 89; cf. 156; acesta e numit și *rîncă* și asupra lui v. dict. lui Tiktin; S. Pușcariu, *Dacoromania*, II, 604; G. Giuglea, *ibid.*, III, 769.
[2] *Comoara satelor*, I, 16.
[3] Trebue deosebit de *secui* dintr'un alt descîntec (*Graiul din Țara Hațegului*, 282):

Rădăcina ți-oi secui,
Mijlocul ți-oi mijloci,
Vîrful ți-oi vîrfui.

Aici avem a face cu *seca*, schimbat în *secui*, pentru ca să se potrivească cu formele care încheie versurile următoare.
[4] V. în această privință, *Grai și suflet*, II, 322.
[5] *Șezătoarea*, XIII, 3.
[6] *Ibid.*, XIV, 112.

Să răsai...
Din deal şi pînă'n plai [1].

Scruntar „loc nisipos“:

Să se ducă din vad în vad,
Pînă o ieşi pe scruntar uscat [2].

Şcitan, pe care l-am întîlnit ca nume de persoană, apare (schimbat în *şoitan*) cu sensul de „dracul“:

Şi a văzut pe şoitan viind în fuga mare,
Din copite scîntei dînd,
Din gură hopaie lăsînd [3].

Ai umblat, şoitane,
Din casă în casă [4].

Sub altă formă, *şoitar*, e dat în descîntecul:

... mă 'ntîlniii în vale
C'un pui de şoitar...
Cu dinţii ca secerile [5].

Sineca (mai des: *a se s.*) e, cum se ştie, un cuvînt propriu descîntecelor şi pentru ca să putem preciza înţelesul lui — ceea ce ne va ajuta să-i lămurim originea — vom căuta să arătăm cum este întrebuinţat alături de alte cuvinte.

Cele mai de multe ori e urmat *de a (se) mineca* „a porni la drum de dimineaţă“:

...a sinecat
Şi-a minecat.

Sinecatu-s'a.
Minecatu-s'a [6].

[1] Tocilescu, *l. c.*, 683.
[2] *Ion Creangă*, VI, 337.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 1602.
[4] Grigoriu-Rigo, *Med., pop.*, I, 68 (explicat greşit acolo prin „Şotman, Duh de prin văzduh“).
[5] *Sănătatea*, I (1901), 191.
[6] Marian, *Descîntece*, 1, 9; cf. 2, 61, 62, 77, 78, 95, 111, 112, 136, 175, 200, 231, 241; *Vrăji*, 65, 66, 77, 174, 186, 196; *Naşterea*, 384; *Legendele Maicei Domnului*, 327, 328, 330, 331; Tocilescu, *l. c.*, 1533; D. Ionescu şi Al. Dantil, *l. c.*, I, 73; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 38; P. Pîrvescu, *Hora din Cartal*, 62; *Anal. Acad.*, seria a 2-a, t. V, 170; *Şezătoarea*, VII, 94, 108; XXIV, 79, 80; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 384; VII, 133, 159, 160, 164, 177, 179; *Tudor Pamfile*, II, 38; *Izvoraşul*, V, n-rul 1, p. 20. Uneori *sineca* apare de tot alterat sau confundat cu alte cuvinte:

S'a fumicat,
S'a minecat.
Sănătatea, II (1902), 174.

Intunecatu-s'a,
Immînecatu-s'a.
Marian, *Sărbătorile*, III, 220.

Aici şi *mineca* a fost schimbat în *immineca*.
Rar, un alt verb vine să despartă cele două forme:

S'a sinecat,
S'a suflecat,
S'a minecat.

la Marian, *Descîntece*, 218, 219-220.

[1] Marian, *Descîntece*, 207, 209; cf. *Vrăji*, 94, 168; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 127, 146; *Şezătoarea*, VII, 94; XXIII, 23, 24; *Ion Creangă*, VIII, 245; cînd în *Şezătoarea*, VI, 90, cetim:

M'am mîniat,
M'am săniat,

avem evident aceleaşi forme, dar alterate de descîntătoare sau greşit tipărite.

Din *mineca*, *sineca* s'au derivat chiar subst. *minec(ă)* şi *sinec(ă)* pe care le întîlnim în culegerea lui Săulescu, *Anal. Acad.*, s. a 2-a, t. V, 158:

Marţi la minec,
În sinec,

şi la Marian, *Vrăji*, 122. 123:

M'am luat pe sinecă,
Pe minecă,
În sfînta duminecă,

unde totuşi *sinecă*, *minecă* au putut fi provocaţi de *duminecă*.

Invers, *a (se) sineca* e dat după *a (se) mineca*:

...a minecat
Şi a sinecat...
...m'am minecat
Şi am sinecat [1]

Seria întîi fiind cea mai bine representată şi apărînd în culegerile cele mai vechi, urmează de aici o primă indicaţie pentru felul cum rămîne de interpretat *sinecca:* în descîntece a trebuit să fie întrebuinţat de multe ori la început şi să aibă un înţeles completat prin al lui *minecca*. Pentru a-l precisa ne vin în ajutor descîntecele, numeroase şi ele, în care *a se minecca* e precedat de *a se scula:*

.. m'am sculat,
Şi am minecat.

S'a sculat,
S'a minecat [1].

Duminecă dimineaţa m'am sculat,
Duminecă dimineaţa am minecat [2].

Paralelismul *a (se) sinecca — a (se) minecca* şi *a se scula — a (se) minecca* nu poate fi întîmplător şi ne îndreptăţeşte să admitem că, la origine, *a (se) sinecca* a însemnat „a se trezi din somn, a se scula". Adăugîndu-se după el *a (se) minecca*,

[1] Marian, *Sărbătorile*, III, 67, 222.

[2] Marian, *Vrăji*, 93; cf. P. Pîrvescu, *Hora din Cartal*, 64; C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 92; Ionescu-Buzău, *Mic magazin de med. pop.*, 421; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 22, 71; T. Bălăşel, *Vers. pop. rom.*, I[2], 77; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 210; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 114, 115; 121; *Familia*, XXXVII, 196, 259; *Conv. lit.*, XXV, 355; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 178; *Şezătoarea*, XI, 68; XXIV, 27; *Ion Creangă*, VI, 151; IX, 82; *Tudor Pamfile*, I, 154; *Comoara satelor*, I, 109; *Ion Creangă*, IX, 82.

Fie că au fost schimbate de descîntătoare, fie că au fost rău imprimate, trebue privite în acelaşi fel versurile:

S'a sculat
Şi-a mincat,
Ion Creangă, VIII, 169.

S'a sculat,
S'a mîniat,
Şezătoarea, XIII, 10; cf. D. Lupaşcu, *Med. babelor*, 12.

Devieri, dela aceeaşi asociere, arată:

Sculatu-m'am
Cu mînecile suflecate,
Graiul nostru, I, 299.

se reda gradaţia naturală a celor două acţiuni care explicau începutul multor descîntece [1].

Sensul propriu lui *sinecca*, la început, reiese şi din alăturarea lui la alt cuvînt decît *minecca* — astfel:

Mă sînecai
Şi plecai [2].

O dovadă că primul vers al atîtor descîntece a trebuit să exprime ideea de „a se scula" ne-o dă întrebuinţarea chiar a acestui cuvînt şi alteori la începutul lor:

Cînd fu vineri de dimineaţă
[Cutare] se scula [3].

Eu m'am sculat
Şi am plecat [4].

De dimineaţă mă sculai [5].

M'am sculat într'o sfîntă zi de dimineaţă...
Afară am ieşit şi m'am uitat [6].

(Cutare) s'a sculat,
La cîmp a plecat [7].

unde cele două cuvinte din urmă apar ca o vagă reminiscenţă din formula obişnuită *minecca*, deşteptînd în mintea descîntătoarei *sînecca* şi *sufleca* (comp. citatele dela p. 145, n. 1).

[1] Dacă uneori, cum am văzut, *sinecca* e pus după *minecca*, nu ne poate surprinde, cînd intervertiri de acestea, schimbînd ordinea normală a cuvintelor, sînt obişnuite în descîntece; chiar *minecca* apare uneori înaintea lui „a se scula", ceea ce e în desacord cu înşirarea la care ne-am aştepta:

... m'am minecat,
Duminecă dimineaţa m'am sculat,

la C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 34; cf. 52, şi *Tudor Pamfile*, II, 39.

[2] *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 145.

[3] *Lumina p. toţi* III (1887), 528.

[4] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 35.

[5] *Lumina p. toţi*, I (1885), 284.

[6] *Şezătoarea*, XI, 58.

[7] G. Dem. Teodorescu, *Poezii pop.*, 393.

S'ar putea obiecta că *sineca* e urmat ori precedat uneori de *a se scula* şi deci se făcea deosebire între o formă şi cealaltă— găsim astfel:

Am sinecat,
Am minecat,
Dimineaţă m'am sculat [1].

Sinecatu-m'am,
Minecatu-m'am,
Des dimineaţă sculatu-m'am [2].

Sinecatu-m'am,
Sculatu-m'am [3].

M'am sculat,
M'am sinecat [4].

De fapt, e o repetare sinonimică, cum se întîmplă de atîtea ori în descîntece, şi corespunde foarte bine la ce ne dă un alt descîntec, cu expresii pleonastice:

Duminecă dimineaţă mă sculai,
Din somn mă deşteptai [5].

Prezenţa simultană a lui *a (se) sineca* şi *a se scula* se poate, de altfel, explica şi prin faptul că atunci cînd forma dintîi nu a mai fost bine înţeleasă i s'a adăugat cea de a doua (comp. mai sus *cerca* alături de *căuta* şi *ciudat — minunat*, *gîmfa — umfla*, *încinde — aprinde*).

Care să fie atunci originea acestui cuvînt aşa de caracteristic în descîntece?

[1] Marian, *Vrăji*, 129; cf. 131.

[2] Marian, *Vrăji*, 162; cf. 164, 168, 229; P. Pîrvescu, *Hora din Cartal*, 61; *Familia*, XI, 64; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383; VII, 134, 165, 183, 184.

[3] *Şezătoarea*, XXIV, 82.

[4] Marian, *Immormîntarea*, 15; cf. N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 130, 138.

[5] Dintr'o colecţie inedită din Putna; cf. *Foaia Societăţei Romînismul*, I, 96.

Episcopul Melhisedec îl punea în legătură cu „a-şi face semnul crucei“ [1], pentru motivul că „aceasta o face Romînul înainte de a întreprinde ceva şi cum se deşteaptă din somn“. Deci *sineca* ar fi un derivat din s i g n u m, *s i g n i c a r e [2].

Nu ne vom gîndi, ca să contestăm această explicaţie, la descîntecele pentru animale, în care se spune că şi ele *se sinecă* [3] — deci ....şi-ar face şi ele cruce —, pentru că şi alteori vedem transpunîndu-se în asemenea descîntece expresii din cele referitoare la oameni. Alte consideraţiuni vin să lase la o parte această etimologie. Dacă se spune, uneori, în descîntece despre cineva că se închină, aceasta apare ca un adaus, în felul atîtor amplificări pe care le găsim în ele — niciodată *a se sineca* nu e pus direct în legătură, ca o explicaţie a lui, cu faptul de „a-şi face cruce“:

Mă sculai,
Luni de dimineaţă,
Mă spălai,
Mă închinai [4].

Duminecă dimineaţa m'am sculat,
Pe ochi negri m'am spălat,
La icoană m'am închinat [5].

M'am sinecat,
M'am minecat,

[1] *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383; cf. Marian, *Descîntece*, 7, unde i se atribue acelaşi înţeles; se spune însă tot acolo că, după unele descîntătoare, ar însemna „a sili des dimineaţă“.

[2] Etimologia aceasta e considerată ca sigură de S. Puşcariu, *Conv. lit.*, XLIV, 540; *Locul limbei române*, 37; Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, 7906, şi N. Drăganu, *Dacoromania*, IV, 743; cu oarecare îndoială o înregistrează Tiktin, *Dicţionar*, s. v.

[3] Aşa într'un descîntec de adusul laptelui, *Şezătoarea*, VII, 94:

S'a sinecat
Şi minecat
Şi la cireadă a plecat.

[4] T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 50.

[5] *Şezătoarea*, VII, 157.

Din pat de-argint m'am sculat.
Pe obraz m'am spălat,
In straie de-argint m'am îmbrăcat,
La Maica Domnului m'am rugat [1].

M'am minecat, m'am minecat,
Duminecă dimineața m'am sculat,
Cînd toaca'ntîia a tocat,
Eu cofă în mînă am luat,
La fîntînă-am alergat,
Apă limpede și curată am luat,
Față albă și frumoasă mi-am spălat,
La icoane m'am închinat [2].

Mai hotărîtoare însă e fonetica: admițînd că **signicare* ar fi devenit, normal, **semnecare*, rămîne neexplicată forma *sumica*, ce apare alături de *sineca*, după cum vom vedea mai departe.

Se înțelege atunci că nici derivarea din **sericare* (<*serus*), propusă de G. Giuglea [3], nici aceea din vsl. *sъnicati* (slov. *nikati*) sau din lat. **sanicare* la care s'au gîndit V. Bogrea [4] și D. Caracostea [5], nu pot fi luate în samă.

Dacă *a se sineca* înseamnă „a se scula", cum cred că pare stabilit, etimologia lui nu poate fi decît lat. **exsomnicare*. O formă absolut echivalentă nu se întîlnește în vre-o altă limbă romanică, dar spre un derivat analog, **dissomnicare* ne duce posch. *dišodigú* „deșteptat, treaz" (contaminat cu *desedí* [6]); avem, apoi, tosc. *scionnare*, val-lev. *dessonar* etc. „a deștepta", care presupun un **exsomnare* și **dissomnare* [7] (comp. cat. *deixon-*

[1] Marian, *Vrăji*, 233.

[2] C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 34; cf. 53; Marian, *Vrăji*, 190, 192, 193; D. Lupașcu, *Med. babelor*, 13, 47; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 131, 142; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 175, 176; *Ion Creangă*, III, 109; VI, 336; *Comoara satelor*, III, 26.

[3] Cf. *Dacoromania*, I, 473.

[4] *Ibid.*

[5] *Miorița în Moldova, Muntenia și Oltenia*, București, 1924, 16.

[6] Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 2690.

[7] *Ibid.*, 3069; Jud, *Revue de ling. rom.*, II, 181, 202; *exsomniare* e atestat în *Corp. glose.*

dar, *eixondir* „a deștepta"). *Exsomnicare, devenit **sumneca*, a fost schimbat pe urmă în *simnica*, prin trecerea lui *u* aton la *i* dinaintea lui *m* + *cons.*, ca în *simcea*<*summicella* (după etimologia lui Candrea). *Simnica* ne este dat de descîntecul publicat de T. Gilcescu în acest număr al revistei (p. 102), iar *simnica*, arătînd schimbarea lui *i* în *i* sub influența lui *e* următor (comp. *simcea*, alături de *simcea*), se găsește în culegerea lui Ch. Laugier [1], cum și într'un descîntec, nepublicat, pe care l-am auzit, în 1906, dela Ioana Ticoci, de 70 de ani, din Săcel (Gorj). Chiar o urmă a fonetismului mai vechi, cu *u*, ni s'a păstrat în forma *sumica* (<**sumnica*) din trei descîntece (Putna, Bacău) tipărite de Grigoriu-Rigo [2] și căreia i se dă înțelesul de „a se scula" [3], tocmai cum am spus că trebue admis; în ce privește consonantismul, *sumica* se explică ușor, prin reducerea lui *mn* protonic la *m* (ca *dumitale* <*dumnitale*, dialectalul *Dumezeu* <*Dumnezeu*, etc.) [4]. Cît despre schimbarea lui *simneca*, *simneca* în *sineca*, ea este datorită influenței lui *mineca*, amîndouă cuvintele fiind puse alături în formula tipică a atîtor descîntece.

Sminti (și: *a se s.*) „a (se) mișca din loc":

Din mijloc am smintit-o [5].

Podeaua s'a smintit [6].

[1] *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, 133; cf. *Sănătatea în Dolj*, 97 (unde o greșit tipărit *siminicat*).

[2] *Med. poporului*, I, 54, 104, 153.

La Marian, *Sărbătorile*, III, 65, un descîntec începe astfel:

Duminecă dimineața
M'am sculat,
Duminecă dimineața
M'am suliminicat;

poate că *suliminicat* e alterat din **sumnicat*, așa că ar fi un alt exemplu de forma mai veche; e posibil însă să fie o contopire a lui *sineca* și *mineca*.

[3] Nu reiese însă din nota dela p. 54 dacă explicația aceasta vine dela descîntătoare sau dela culegător; ar fi fost interesant să știm, pentru că în casul întîi am avea confirmarea că unele descîntătoare mai cunosc sensul adevărat al lui *sineca*.

[4] Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 40.

[5] Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 137.

[6] T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 127; *Ion Creangă*, XIII, 81.

Socoti „a arăta grije pentru cineva, a îngriji pe cineva“:

Să vă duceți la fată de împărat...
Și aia vă știe cinsti,
Vă știe socoti [1].

Somna „a trage un somn“:

Un somn somnînd [2].

Și, ca transitiv, „a face pe cineva să doarmă, a-l adormi“:

Nu vă poate somna,
Nu vă poate culca [3].

Spăima (a se) „a se înspăimînta“:

Nu te spăima [4],

din care sb. *spăimat:*

Cu spăimat,
Cu spăriat [5].

Se întîlnește, de altfel, și derivatul *înspăima* [6] (comp. *înfrica* [7]).

Ștergură „prosop, ștergar“:

Cu nouă șterguri ștergînd [8].

Strat „așternut, pat“:

...vă sculați pe stratul meu [9].

---

[1] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 24.
[2] T. Papahagi, *l. c.*, 141.
[3] L. Costin, *Graiul bănățean*, 183.
[4] *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 190.
[5] T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 43.
[6] Marian, *Descîntece*, 72, 82.
[7] *Ibid.*, 81, 82.
[8] *Ibid.*, 347; cf. T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 143; *Gaz. poporului* (Timișoara), II, n-rul 45; *Comoara satelor*, III, 67.
[9] A. Nour, *Descîntece și vrăji*, 39.

Și în expresia: *strat de moarte:*

La strat de moarte pusu-m'a [1].

Suflet arată încă bine înțelesul lui primitiv, derivat din *a sufla*, cînd se spune:

Cu sufletul voi sufla [2].
Nu suflai sufletul [3].

Supune „a pune sub“:

Cum se pun
Și se supun
Mieii la oi...
Cum se pun
Și se supun
Puii sub aripile cloștei [4].

De aici *fapt supus* și *supus* „farmec ce se pune în calea cuiva, ca să calce pe el“:

Fapt în cale.,
Fapt aruncat în cărare...
Fapt supus [5]

---

[1] *Șezătoarea*, II, 96; cf. XXV, 82; *Tribuna*, X (1893), 493; *Comoara satelor*, III, 27.
Comp. (C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 122, 123):

...în pat de moarte l-au lăsat.

[2] Marian, *Descîntece*, 142.
[3] *Familia*, XXV, 603; cf. E. Hodoș, *Descîntece*, 15; *Graiul nostru*, I, 28; II, 143; *Ion Creangă*, VI, 344; *Comoara satelor*, II, 11; *Șezătoarea*, IV, 190, 192 (unde la un descîntec de deochi se adaugă observația: „cînd suflă spre cap zice“:

Sufletu'n frunte.
Și *suflu:*
Cu suflu-l suflu eu.
Cu suflu te-oi sufla,

în *Gaz. poporului* (Timișoara), II, n-rele 42, 45; cf. III, n-rul 6.
[4] *Buciumul rom.*, III, 177.
[5] Marian, *Vrăji*, 219; cf. 58-71.

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Taftă „stofă subțire de mătase“:

Cînd din guriță vorbiam
Taftă ghivizie croiam [1].

Țară pare să fi păstrat înțelesul vechi în versurile:

...foc cine le da?
Dracii mărei
Și ai țărei [2].

Tiriac „preparat medicinal cu opiu“:

Istriță pestriță,
Lipită de peliță,
Carnea de os,
Să fie de folos;
Liliac, tiriac,
Să fie de leac. [3]

unde *liliac* e adăugat prin simplă asociere de rimă și se vede bine că sensul lui *tiriac* nu mai apare clar—cum și mai puțin precis îl arată un alt descîntec:

Etiță, etiță,
Dat-ai de peliță...,
Osul de tiriac,
Dumnezeu să-i dea pe leac [4].

Și de tot alterat îl dau versurile:

Chiliac,
Leac [5].

[1] Marian, *Vrăji*, 190, 192, 194; cf. C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 51; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 117; *Buciumul rom.*, III, 179; *Ion Creangă*, III, 110.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 691.

[3] El. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred.*, 843.

[4] *Lumina p. toți*, I (1885), 284.

[5] *Ion Creangă*, IX, 53.

Topsăca „a învenina“:

M'a mușcat,
M'a topsăcat [1].

Brîncă...
Veninată,
Topsăcată,
Nu topsăca [2].

Și derivatele: *topsăcătură* [3] și *intopsăca* [4].

Tun „tunet“:

Cu paloș de tun,
Cu sabie de fulger
Tăind [5].

Turungiu „portocaliu“:

Brîncă turungie [6].

Ucide „a strivi pe cineva în bătaie pînă aproape să-l omoare“:

Il frînseră,
Il uciseră,
Pînă rînza îi și pierdură;
Rămase cu amețeală
Și cu firșeală [7].

[1] *Foaia Soc. Romînismul*, I (1870), 96.

[2] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 80; cf. Tocilescu, *l. c.*, 611, 614, 624, 1574, 1587, 1591; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 64; II, 37, 41; N. Georgescu-Tistu, *Folkl. din jud. Buzău*, 36; *Graiul nostru*, I, 137. Greșit redat *torsecat* (V. Gomoiu, *Din ist. med.*, 31), *dosicat* (*Șezătoarea*, XX, 5), *hopsecat* (T. Bălășel, *Vers. pop. rom.* I[11], 100).

[3] *Foaia Soc. Romînismul*, I (1870), 96.

[4] El. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred.*, 473, 475; *Șezătoarea*, III, 196 *(intopsocat)* și într'o colecție inedită din Putna (tot acolo forma schimbată *intorsoca*).

[5] Marian, *Descîntece*, 77, 79.

[6] Tocilescu, *l. c.*, 619, 1573, 1589, 1590, 1591; cf. T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 17; *Șezătoarea*, II, 91; XI, 53; XII, 186; *tutungie* (*ibid.*, XII, 182) e aceeași formă, dar confundată cu *tutun* (comp. *tutunie*, Tocilescu, *l. c.*, 1591; Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 28).

[7] Tocilescu, *l. c.*, 1509.

UNIVERSITY OF CENTRAL FLORIDA LIBRARY

Urcoi „duh rău" (derivat din lat. orchus[1]):

L-au întîlnit, l-au întîmpinat
Nouă urcoi, nouă urcoaie [2].

Pe urcoi
Şi pe drăcoi
I-oi duce'n munţii Sinaiului [3].

Vintre „pîntece":

Ieşiţi din vine,
Din vintre [4].

Cu o deviere a înţelesului:

Scoate din vintrile picioarelor
Junghiurile şi aprinderea...
Din pulpile picioarelor,
Din genunchii picioarelor [5].

Virtute „putere, vlagă":

Vîrtutea venitu-i-a...
Trupul uşuratu-i-a [6].

Aşa să se plămădească
Putere
La putere...
Vîrtute
La vîrtute [7].

Vorbi mai arată semantismul de altădată, „a sta la sfat" [8], în acord cu etimologia lui, cînd se spune:

Voi vorbiţi
Şi vă sfătuiţi [9].

[1] V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 262; cf. 557.
[2] C. Gheorghiu, *Cal. fem. superst.*, 122; cf. 123, 124.
[3] *Comoara satelor*, II, 43; cf. 116.
[4] Tocilescu, *l. c.*, 1603.
[5] *Ion Creangă*, VIII, 19; cf. 151.
[6] Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 30.
[7] *Ibid.*, I, 156; cf. 137; Tocilescu, *l. c.*, 1508; L. Şăineanu, *Studii folkl.*, 85; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 27.
[8] V. *Grai şi suflet*, II, 16-17.
[9] *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 187; cf. Marian, *Vrăji*, 107; *Şezătoarea*, XI, 69.

Tot aşa *vorbă* „sfat":

Aşa să asculte...
La vorba mea,
La sfatul meu [1].

Zahara „cele trebuincioase pentru hrană, provisie":

...eu vă dau foc de culeare,
Zahara de mîncare [2].

Zdruncina „a strivi":

Trupul că i-ai zdruncinat [3].

Să-l zdrobească,
Să-l zdruncinească [4].

Şi *struncinătură* într'un descîntec de vătămătură dintr'o colecţie inedită din Putna.

Zgarbură „încălţăminte", schimbat în: *scorbură* — pentru că nu a mai fost înţeles:

Cu scorburi încălţată [5].

Zimbat „cu dinţii ieşiţi în afară, colţat":

Tu colţato,
Tu zîmbato,
Tu Muma-pădurei [6].

OV. DENSUSIANU

[1] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 199.
[2] *Ion Creangă*, IX, 51.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 1150.
[4] T. Pamfile, *Prietenii şi duşmanii omului*, 230.
[5] *Comoara satelor*, III, 43; cf. 116.
[6] Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 117; cf. D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 200; II, 137; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 86; T. Pamfile, *Duşmanii şi prietenii omului*, 229; E. Bucuţa, *Rominii dintre Vidin şi Timoc*, 126; *Ion Creangă*, IX, 52; *Comoara satelor*, III, 131; *Tinerimea română*, II (1899), 223; *Arhivele Olteniei*, IX, 423.

DR. *JUPÎN, SMÎNTÎNĂ, STĂPÎN, STÎNĂ* ŞI *STÎNCĂ*

Dacă, după cum s'a spus de către un om de spirit, singurele etimologii juste sînt aceleа care, fiind evidente, au fost găsite în primele timpuri ale cercetărilor etimologice, atunci acelora care au venit după această epocă de aur le revine sarcina ingrată a stabilirei etimologiilor incerte. Acest rol e determinat de împrejurări: printre posibilităţile oferite, alegerea aceleia care e mai puţin nesigură.

După ce, printr'un consens unanim al cercetătorilor, se căzuse de acord asupra originei slave a termenilor *jupîn*, *smîntînă*, *stăpîn*, *stînă* şi *stîncă*, admiţîndu-se că au pătruns în dacoromînă la o epocă veche şi că au participat la închiderea şi la modificarea timbrului vocalei accentuate urmată de *n* (*a*>*î*)[1], în anii din urmă unii cercetători au căutat să fixeze altă origine acestor cuvinte. Punctul de plecare pentru o nouă explicaţie a fost tocmai dificultatea de a admite că numai aceşti termeni au participat la o lege fonetică ce caracterisează fondul latin al limbei, pe cînd grosul elementelor slave a păstrat, în aceeaşi situaţie, timbrul lui *a* nealterat (*hrană*, *rană* etc.).

In consecinţă, s'au luat în consideraţie alte limbi pentru explicarea originei acestor cuvinte: Ov. Densusianu a explicat pe *stînă* prin iranică[2], iar Barić[3], Giuglea[4] şi Puşcariu[5] au

[1] Ov. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, 282.

[2] *Grai şi suflet*, I, 238 urm.

[3] *Albanorumänische Studien*, I, Sarajevo, 1919, 93-94.

[4] *Dacoromania*, II, 358 urm.; III, 604 urm.

[5] *Dacoromania*, III, 378 urm.

reconstruit prototipuri latine ipotetice. Reconstrucţiunea este însă un joc prea uşor, lipsit de putere probantă, atunci cînd nu e clădită pe o bază reală şi al doilea termen al comparaţiei lipseşte. Dar afară de această consideraţie, etimologiile propuse de Barić, Giuglea şi Puşcariu mai sînt atacabile şi pentru motivul următor: dacă termenii indicaţi s'ar explica în dacoromînă prin latină, de exemplu, ar urma ca formele slave evident înrudite cu cele romîneşti, atît ca fonetism cît şi ca semnificaţie, să fie împrumutate romînei. Dar, după cum vom vedea, corespondenţele fonetice care ar trebui neapărat stabilite, pentru fiecare cuvînt în parte, între sunetele slave, pe de o parte, şi romîneşti, pe de alta, nu sînt de loc justificate; în consecinţă, posibilitatea împrumutărei acestor termeni romînei este exclusă.

Imi propun să reiau, în paginile următoare, cercetarea termenilor dr. *jupîn*, *smîntînă*, *stăpîn*, *stînă* şi *stîncă*, şi să susţin originea lor slavă. Gruparea acestor cuvinte laolaltă e justificată de tratamentul la fel al vocalei accentuate. Acest tratament particular constitue dificultatea fonetică ce a impus unor cercetători, după cum am văzut, să caute alte explicaţii; ea trebue resolvită, prin urmare, cea dîntîi.

Examinarea foneticei limbei romîne ne permite, într'adevăr, să stabilim existenţa unei *tendinţe* fonetice, al cărei efect s'a manifestat la epoci diferite şi care poate fi formulată astfel: timbrul unei vocale accentuate e *închis* şi *modificat* de *n* care urmează imediat după această vocală, atunci cînd vocala şi oclusiva nasală fac parte din aceeaşi silabă; cu alte cuvinte, *n* implosiv închide şi modifică timbrul vocalei accentuate precedente. Acest fenomen se petrece în două casuri:

1. cînd oclusiva nasală este intervocalică: c a n i s > *cîne*, b ĕ n e > *bine*,

2. cînd oclusiva nasală e urmată de o consoană, de care e separată prin tăietura silabică: c a n t a r e > *cîntare*, d ĕ n t e > *dinte*.

Vocalele au fost închise şi timbrul lor a fost modificat după cum urmează: *a* > *ă*, *i*, *e* > *i*, *o* > *u* (l o n g u s > *lung*)[1].

[1] Candrea a arătat în *Bulet. Soc. fil.*, I, 28, că *a* neaccentuat trece la *i*: *adîncat* etc.

Această tendinţă fonetică se manifestă în cuvinte de origine latină, greacă (*spin* <σπανός, *mingli* <μαγγανεύω), ungară (*bintui* < *bántani*) şi turcă otomană (*cintar* < *kantar*)[1].

Principiul de explicaţie al închiderei şi modificării timbrului lui *a* slav, în cuvintele pe care le studiem, a fost combătut de Densusianu, cu prilejul criticei lucrării lui Balotă asupra nasalisării şi rotacismului: „nu ni se arată însă de fapt", ne spune Densusianu, „pentru ce asemenea forme slave (*hrană* etc.) s'au sustras nasalisării pe care în aceleaşi condiţiuni silabice o întîlnim în cuvinte latine (*lină* ş. a.)"[2]. Dar faptele probează că „condiţiunile silabice" nu erau aceleaşi în *lină* şi în *hrană*, prin alterarea timbrului vocalei accentuate, în primul caz, şi prin nealterarea lui *a*, în al doilea caz; *n* slav a fost tratat ca explosiv, adică a făcut parte din silaba următoare, ca *n* geminat în cuvintele de origine latină[3].

In ceea ce priveşte existenţa „tendinţei" fonetice presupuse, exemplele enumerate mai sus justifică în mod suficient existenţa ei.

Aşa dar, oclusiva nasală n'a avut nici o influenţă asupra vocalei precedente, atunci cînd oclusiva nasală nu a fost grupată în aceeaşi silabă cu această vocală: *pană* <p e n n a, *rană* < *rana*.

Admiţînd existenţa „tendinţei" fonetice amintite, trebue să lămurim imediat situaţia fonetică a lui *jupîn*, *stăpîn* şi *stînă*, pentru că, dacă admitem că vocala accentuată a acestor cuvinte, care reproduc pe *županъ*, *stopanъ* şi *stanъ* a suferit modificările indicate, causate de tendinţa fonetică ce am analisat-o, ele cer o explicaţie în comun.

[1] Cf. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 387 urm.

[2] *Grai şi suflet*, III, 273.

[3] V. articolul meu, *Noi contribuţiuni la studiul rotacismului lui -n-*, în *Omagiu lui I. Bianu*, Bucureşti, 1927, 316 urm.

Plecăm, deci, dela cuvinte slave care presentau în aceeaşi silabă: 1. o vocală de timbru *a*, 2. o oclusivă nasală dentală, 3. o vocală ultra-scurtă -ъ (ier tare), neintensă, care din causa situaţiei sale la finală şi-a pierdut cu timpul timbrul propriu şi a fost redusă la zero.

Fără a putea intra aci în amănunte cu privire la valoarea lui -ъ în împrumuturile slave ale limbei române[1], ne mulţumim să constatăm că termenii slavi indicaţi au putut să fie împrumutaţi între sec. al VI-lea şi al X-lea, adică atunci cînd ierurile finale mai erau pronunţate în slavă şi nu amuţise, pentru că nu avem nici o indicaţie care să ne facă să credem că -ъ ar fi putut să fie redat în română printr'o vocală cu un timbru determinat; aşa dar, româna a procedat cu aceste cuvinte ca şi cum finala lor ar fi fost consonantică.

Resultă din aceste consideraţii că, oricare ar fi data împrumutului, *n* final în *županъ*, *stopanъ* şi *stanъ* era implosiv şi, ca atare, a putut să aibă influenţa aşteptată asupra timbrului vocalei precedente.

Ne mai rămîne, acum, să răspundem unei alte obiecţiuni a lui Densusianu: de ce *n* implosiv n'a avut aceeaşi influenţă asupra timbrului vocalei precedente în alte cuvinte slave pătrunse în română, de ex. în *bolovan* şi în sufixul *-an*?[2].

Răspunsul cred că nu poate fi decît acesta: *jupîn*, *stăpîn* şi *stînă* au intrat în dacoromînă la o epocă veche, şi anume înainte de sec. al XII-lea; *bolovan* a pătruns în limbă la o epocă posterioară, fiind împrumutat bulgarei.

In adevăr, în textele româneşti din sec. al XVI-lea, *bolovan* apare sub aspectele următoare: *boloani*, *boluanii* (Ps. Hurmuzaki), *bolovanii*, *bolvanilorŭ* (Ps. Scheiană); toate aceste forme reproduc pe bg. *boluvan*, iar nu pe *balъvanъ*, atestat în v. slavă.[3]

[1] V. în *Rev. istorică română*, I, darea mea de samă asupra cărţei lui I. Bărbulescu, *Individualitatea limbei române şi elementele slave vechi*.

[2] Densusianu, *loc. cit.*

[3] Miklosich, *Lex.*, s. v. *balъvanъ*: *balvanъ* (ms. bg. din sec. al XIII-lea), bg. *boluvan*, s.-cr., slov. *balvan*, r. *bolvan*.

In ceea ce privește sufixul *-an*, el nu este continuatorul, în dacoromînă, al vsl. *-анъ*; în adevăr, *-анъ* servește pentru a forma nume de agent, substantive derivate din adjective și augmentative; originea și rolul lui *-an*, în dacoromînă, sînt diferite: *-an* a fost isolat în cuvinte ca *golan* etc., pentru a forma substantive augmentative; dacă *bețivan* e adjectiv, aceasta e datorită faptului că cuvîntul, la origine nume de agent, a devenit adjectiv în dacoromînă [1]. In consecință, nealterarea timbrului vocalic în sufixul *-an* este justificată, deoarece nu e vorba de un sufix împrumutat slavei la o epocă veche.

Celelalte dificultăți pe care le presintă explicarea prin slavă a cuvintelor ce ne interesează vor fi examinate succesiv, odată cu cercetarea fiecărui termen în parte: dificultățile sînt reale, însă nu de natură a ne face să părăsim acest criteriu de explicație. Se poate întîmpla, de altfel, ca detaliul explicațiilor ce vor fi date mai jos să trebuească revisuit; principiul, însă, pare a fi just.

Trecem, prin urmare, la examinarea fiecărui termen în parte.

Jupîn

Cuvîntul nu poate fi despărțit, atît ca sens, cît și ca formă, de s. *župan* „șeful unui district, unei jupe" și *župa* „district administrat de un *župan*". In slavă — *župa*, *župan* și *župnik* sînt atestați în slovenă, croată, sîrbă, cehă și polonă — *жупанъ* a fost explicat fie prin vechiul fond indo-europeean al limbei [2], fie ca un împrumut din iranică sau mongolă (avară) [3]. Termenul dacoromîn nu poate fi explicat, însă, decît prin slavă: un împrumut direct din avară este exclus, din causa înțelesului special al cuvîntului; în adevăr, în cele mai vechi documente slavo-romîne din Țara românească, termenul *жупанъ* precedează numele propriu al dregătorului; usajul acesta este de sigur importat: în sec. al XII-lea, în Croația, înalții demnitari regali poartă titlul de *župan*. S. Dragomir a regăsit, în Bănat, urme ale unei vechi organisații administrative în *jupe*, de origine evident sîrbească, anterioară veacului al XI-lea [1].

Dacă forma sud-slavă explică în mod mulțumitor, și ca formă, și ca înțeles, termenul *жупанъ* din documentele Țării românești, rămîne de explicat forma dacoromînă diferită fonetic, *jupîn*, cu timbrul *a* trecut la *î*. De sigur, trebue admis că modificarea timbrului vocalei accentuate (*a*) s'a petrecut la o epocă foarte veche; pentru că forma fonetică sub care e atestat cuvîntul, în documente, nu trebue să ne înșele: ea este impusă de limba cancelariei. Trebue admis, deci, că *jupîn* se ascunde sub forma scrisă *жупанъ*, deși *jupîn* e atestat de abia în 1602, cu sensul de „domn, termen de politețe întrebuințat față de persoane supuse" [2].

Forma cu *g* inițial (*gupîn*), din Moldova și nordul Ardealului, nu presintă dificultatea de explicare invocată de Giuglea, pentru că semi-ocluziva inițială se explică prin adaptare fonetică, potrivit corespondenței: Țara românească *j*: Moldova -nordul Ardealului *g*. Observația lui Bogdan, privitoare la forma *жупанъ*, atestată în documentele lui Ștefan cel Mare, care este un muntenism, nu trebue să ne înșele cu privire la data cînd s'a produs această adaptare fonetică [3]; în adevăr, în documente *жупанъ* e impus de cancelarie și trebue separat de termenul popular. Acesta apare rotacisat, (*gupărul*), într'o scrisoare particulară din nordul Ardealului dela începutul secolului al XVII-lea [4]. Rotacismul se explică

[1] A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, 62 urm.

[2] V. acum St. Mladenov, *Studij po slavjansko sravnitelno ezikoznanje*, în *Godišnik* al Univ. din Sofia, Fac. ist.-fil., XIII-XIV, 58-59.

[3] P. Cancel, *Despre „rumîn" și despre unele probleme lexicale vechi slavo-romîne*, București, 1921, 69 urm.

[1] *Dacoromania*, I, 147 urm. Cf. C. C. Giurescu, *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în sec. XIV și XV*, București, 1925, 57 urm.: o serie de dregătorii din Țara românească sînt de origine serbo-croată (logofăt vistier, vornic, paharnic și postelnic).

[2] Tiktin, *Rum.-deutsches Wb.*, s. v.

[3] *Doc. lui Ștefan cel Mare*, I, 101: „limba în care este scris [documentul, Suceava, 1466] nu e curat românească, ca în cele de pînă acum, ci e amestecată cu multe elemente medio-bulgare din limba bisericească și cu muntenisme rare în documentele moldovenești, ca *županu* în loc de *panu*".

[4] Al. Rosetti, *Lettres roumaines...*, 78, n-l 36 (Sucidul-de-sus, 1608).

aci tocmai prin faptul că termenul fiind popular, intrat în limbă la o epocă veche, inovaţia este o urmare firească a tratamentului special suferit de *n* implosiv, în regiunea rotacisantă.

Smîntînă

Cu toate că acest termen este înrudit, ca formă şi ca sens, cu o serie de termeni bine representaţi în slavă, unii cercetători, ca Barić, Cancel, Giuglea şi Puşcariu, au pus la îndoială originea lui slavă. Vom examina numai de cît dificultăţile de natură fonetică şi semantică ce ar pleda, după aceşti cercetători, împotriva originei slave a termenului dacoromîn. Pentru moment, să examinăm termenii slavi înrudiţi.

S'a propus ca etimon al dr. *smîntînă* un vsl. **sъmętana*, dar prototipul acesta cu nasală, bine representat în limbile slave, nu satisface cerinţele semantice, pentru că vsl. *mętǫmęsti* e atestat cu sensul de „a turbura, a agita, a amesteca", iar termenii slavi derivaţi au fie sensul de „moulinet, moussoir", fie acela de „Buttermilch, Rührmilch" [1]. De aceea, s'a propus ca etimon al termenului dacoromîn un vsl. **sъmętana*, plecîndu-se dela vsl. *mętǫ-męsti* „a aşeza, a plasa", atestat în slavă printr'o serie de derivate care denumesc „smîntîna": ceh. *smetana*, bg. *smetána*, s. *smetana*, r. *smetána*, pol. *śmietana*, *śmiotana*, polabă *sämatonə*, sorabă *smjetana*, *smjatana*. Etimonul acesta satisface pe deplin cerinţele semantice: în adevăr, „smîntîna" nu se produce, ca untul, prin baterea laptelui, ci prin lăsarea laptelui să se aşeze, bucăţelele de unt ridicîndu-se la suprafaţă şi formînd un strat care se depune deasupra laptelui. Noţiunea representată de vsl. *mętǫ-męsti* explică, deci, în mod mulţumitor, sensul termenilor slavi şi dacoromîn.

[1] R. Trautmann, *Baltisch-slavisches Wb.*, Göttingen, 1923, 181, s. v. *mentio*. Cf. megl. *mătăniţă* „laptele bătut ce rămîne în putinei, după ce s'a ales untul" (<bg. *matenica*, Candrea, *Grai şi suflet*, I, 35), ar. (Albania) *mintător* „bătul cu care se amestecă laptele în cazan, cînd fierbe" (Al. Rosetti, *Cercetări asupra graiului Rom. din Albania*, Bucureşti, 1930, n-l 354,5; cuvîntul nu e un împrumut recent, pentru că ę nu e redat prin *e*, ca în bulgară); cf. av. *mąθβa* „Rührstock, Butterstössel", os. *zmäntſa* „zusammenmischen".

Din punct de vedere fonetic, s'a spus că **sъmętana* ar presenta dificultăţi de explicaţie, ca prototip al termenului dacoromîn. In adevăr, pentru a explica forma dacoromînă, trebue să plecăm dela o formă cu oclusivă nasală introdusă în prima silabă: **smentana*. Fenomenul acesta nu presintă, însă, nici o dificultate de explicaţie, contrar afirmaţiei lui Cancel, basat pe o clasificare eronată a lui Tiktin [1]: prezenţa lui *n* în prima silabă se explică prin anticiparea unei mişcări articulatorii, ca în *pecingine* <**pecigine*.

Nu este exclus, însă, ca să se fi produs o contaminare între **smęt-* şi **smet-*, nasala fiind introdusă, în felul acesta, în formele care n'o cunoşteau [2].

Pornind dela **smentana*, forma dacoromînă poate fi explicată fără dificultate. Trebue admis că accentul de intensitate lovia prima silabă: *smen-*; *e* accentuat + *n* precedat de *m* şi urmat, în silaba următoare, de *a*, a trecut în mod normal la *î* (<*i*), ca în elementele latine şi slave în care *e* + *n*, în aceeaşi situaţie, era precedat de o consoană labială şi urmat în silaba următoare de *a*, *o* sau *u* [3]; cît priveşte pe *a* neaccentuat din silaba a doua *(-tana)*, el a trecut în mod normal la *ă*: **smîntănă* [4].

Există, însă, o dificultate la această explicaţie: ea este constituită de vocalismul primei silabe a istr. *smăntărę*, cu *ăn*; ne-am fi aşteptat, în adevăr, după cum a observat Puşcariu, la *în* [5]. Totuşi, dificultatea aceasta poate fi suprimată, dacă admitem că termenul istroromîn a fost adus sub acest aspect fonetic de emigranţi Dacoromîni; în sec. al XV-lea, găsim atestată forma dacoromînă rotacisată, în Croaţia, ca nume pro-

[1] Cancel, *op. cit.*, 78. In *junincă* şi *genunchi*, epentesa lui *n* e datorită nasalisării progresive.

[2] V. Vondrak, *Vergl. slav. Gr.*, ed. a 2-a, I, 547 urm.

[3] Ov. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, 270-271; II, 21.

[4] *î* din silaba a doua, în *smîntînă*, e datorit unei asimilări de timbru.

[5] *Dacoromania*, III, 384. Cf. istr. *pəmînte* <*pəmętь*, iar în elementele latine: *cuvîntă*, *mînă* = dr. *cuvînta*, *mîna*.

priu (*Zmantare*). Astăzi se admite că emigranţii care au dus dacoromîna în Istria au trecut prin Croaţia.

În resumat, vsl. **sъmetana* explică în mod satisfăcător termenii daco- şi istroromîn.

Stăpîn

Cuvîntul e atestat numai în dacoromînă; în aromînă, aceeaşi noţiune e representată prin termenul de origine latină *domn*. Cuvîntul dacoromîn trebue alăturat, ca formă şi ca sens, de vsl. *stopanъ*, *stopaninъ*, bg. *stopan*, *stopanin*, s.-cr. *stopanin*, *stopinica* „Herr, Gemahl, Eigenthümer, pater familias". Sensul primitiv al cuvîntului apare deci la fel ca în dacoromînă; alb. *stopan* „praefectus pastoribus" este împrumutat slavei de sud: sensul cuvîntului s'a restrîns şi specialisat [1]; că împrumutul e recent, în albaneză, o probează atît vocalismul cît şi consonantismul acestei forme (*s* iniţial neprefăcut în *ŝ*).

Dacă *stăpîn* ar fi autohton în dacoromînă şi slava de sud l-ar fi împrumutat dacoromînei, ar trebui probată existenţa corespondenţei fonetice bg., s. *o*: dr. *ă* şi bg., s. *an*: dr. *în*; dar aceste corespondenţe fonetice nu pot fi justificate [2].

Termenul dacoromîn a fost considerat de primii cercetători ca împrumutat slavei de sud; totuşi, este o dificultate la această explicaţie: vocalismul primei silabe (*stă-*) nu permite o atare presupunere, pentru că ar trebui să admitem, în acest caz, că bg. *o* a fost redat în dacoromînă prin *ă*, ceea ce e neobişnuit.

---

[1] *Stopan* apare specialisat cu sensul de „stînă" la Romînii din Albania; v. lucrarea mea *Cercetări asupra graiului Rom. din Albania*, n-l 244.

[2] Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 150: „acest *stăpîn* prin labializarea lui *ă* din prima silabă în *o* şi trecerea lui *i* în *a* — o prefacere care, după cum se va vedea la schimbarea sunetelor romîneşti în limba bulgară, se arată ca un fenomen regulat — a dat în bulgăreşte *stopan*". Dar la locul indicat (p. 180-181) nu găsim nimic care să justifice această afirmaţie (bg. *kъšara* nu reproduce, de sigur, pe ar. *căşare*; chiar Capidan recunoaşte aceasta la pag. 207).

Barić socoteşte termenul autohton în dacoromînă şi pleacă dela un **stopan* [1]; dar sînt o serie de piedeci la acest fel de a vedea. Mai întîi, trecerea lui *o* la *ă*, neobişnuită, după cum am văzut, în dacoromînă. De aceeaşi părere este Philippide, care reconstrueşte o formă **stapan* [2]; cuvîntul n'ar putea fi explicat prin vechiul fond indoeuropeean, în slavă, pentru motivul că i.-e. *ā* nu e redat în slavă prin *o*. Observaţia e justă; numai că trebue să plecăm dela radicalul **stā(i)-stə*, indicat de Mladenov [3], representat în slavă prin **sto-* [4].

În ceea ce priveşte vocalismul termenului sud-slav, dela care trebue să pornim pentru a explica forma dacoromînă, s'ar părea, la prima vedere, că plecînd dela *sto-*, cu timbrul vocalic caracteristic al slavei de sud, nu am putea explica pe dr. *stă-*; în adevăr, *stă-* presupune un stadiu precedent **sta-*. Soluţia acestei dificultăţi residă în faptul că slava nu făcea o distincţie hotărîtă între timbrele *a* şi *o*; o probă evidentă despre aceasta o avem în faptul că *o* slav, într'un nume propriu ca *Slovêne*, e redat în greceşte prin *a:* Σκλαβηνοί [5]. Acestei nedeterminări a timbrului vocalic al primei silabe din *stopan*, se datorează, de sigur, faptul că *o* a fost redat în dacoromînă prin *a*, care a trecut în mod normal la *ă*, sau chiar a fost redat direct prin *ă*.

În felul acesta, mi se pare că dr. *stăpîn* se explică în mod mulţumitor prin slava de sud.

---

[1] *Op. cit.*, 93. Trecerea lui *o* la *ă* în că (<q u o d) ar justifica, după Barić, pe *ă* din *stăpîn*. Dar în că trecerea lui *o* la *ă* s'a petrecut într'un monosilab neaccentuat, ca în celelalte casuri indicate de Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 26.

[2] Al. Philippide, *Originea Romînilor*, II, 451.

[3] *Op. cit.*, 118-122.

[4] *A* şi *o* sînt confundaţi în *o* în epoca slavă comună, pe cînd în baltică *a* a rămas neatins; e vorba de o tendinţă fonetică ce se manifestă şi în împrumuturile recente, latine şi greceşti. Cf. A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, 45 urm.; Vondrak, *Vergl. slav. Gr.*, ed. a 2-a, I, 106 urm., şi St. Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, Berlin-Leipzig, 1929, 86.

[5] A. Meillet, *op. cit.*, 47.

Stînă

Dr. *stînă* presintă reale dificultăţi de explicaţie prin slavă. Cea dintîi este tratamentul suferit de vocala accentuată; a doua dificultate e presenţa finalei *-ă*, care presupune un *-a* slav, neatestat. Prima obiecţiune a fost examinată mai sus; vom examina a doua mai departe. In sfîrşit, a treia dificultate e constituită de sensul cuvîntului dacoromîn. In adevăr, în limbile slave sensul „stînă" nu apare generalisat, ci, în fiecare limbă, accepţiunea aceasta e dată representanţilor lui *stāna-* din causa unor condiţii de vieaţă particulare. Cu toate că Giuglea recunoaşte înrudirea de sensuri dintre termenul dacoromîn şi termenii slavi pe care îi vom examina numai de cît, dînsul caută să explice pe dr. *stînă* prin latină, pentru motivul că nu există „un sens de basă, *specific concret*, legat de un *lucru* numai" [1].

Dela început, trebue observat că sensul cuvîntului dacoromîn nu face dificultate, şi că nu exclude explicaţia prin slavă, sau, dacă o exclude, atunci exclude şi posibilităţile de explicare a lui prin alte limbi decît slava. In adevăr, sensul lui *stînă* se explică printr'o restringere a semnificaţiei, datorită unei specialisări provocată de condiţiuni particulare de vieaţă: cuvîntul, în dacoromînă, face parte din vocabularul păstoresc; acelaşi fenomen se observă într'o parte a domeniului sîrbesc şi în Moravia, fără ca să fim obligaţi să vedem în acest fapt o influenţă a păstorilor romîni, după cum presupune Puşcariu şi afirmă Densusianu.

Consideraţiunile acestea semantice ne duc la examinarea explicaţiei lui Densusianu, care vede în termenul dacoromîn un cuvînt iranic. Pentru ca această explicaţie să fie admisibilă, ar trebui ca în iranică *stāna-* să fie specialisat ca termen păstoresc, cu sensul de „stînă". Dar, de fapt, în avestică *-stāna* indică „locul unde se află ceva"; *-stāna* e întrebuinţat ca al doilea termen în compoziţia numelor toponimice sau comune, de ex. *Guržistān*, av. *aspō-stāna* „locul unde se află caii (grajd)". Conclusia lui Densusianu, după care forma iranică ne-ar duce spre vieaţa păstorească,

[1] *Dacoromania*, II, 360.

nu e deci justificată de fapte. In resumat, dacă termenul dacoromîn ar fi de origine iranică, dificultatea de a explica specialisarea sensului, în dacoromînă, ar rămînea întreagă.

Am văzut mai sus că specialisarea de sensuri de care e vorba se explică în chip mulţumitor prin alte considerente. Trebue observat însă aci că dacă e vorba să plecăm dela un **stāna-*, cu sens nespecialisat, atunci este de sigur mai justificată teoria lui Puşcariu, care presupune că **stāna-* a existat în limba autohtonă a Daciei. In adevăr, avem motive să credem că radicalul **stă-* va fi existat în tracă sau în iliră, pentru că **stă-* e general în limbile indoeuropene. Dacă această ipotesă este justificată, sînt însă unele obiecţiuni care ne obligă să o abandonăm. Mai întîi, *stînă* e isolat în dacoromînă, în sensul că nu găsim la noi, ca în slavă, bogăţia de combinaţii în care a intrat **stă-*, compus cu sufixe variate: **stāiō-*, **stāna-*, **stāti*, **stāta*, **stātu*, *stāya*, *stăla-*, din care derivă o serie de termeni cu sensuri care variază în jurul noţiunei fundamentale de „a sta" [1]. In al doilea rînd, dacă termenul dacoromîn ar fi autohton, ar fi de mirat să nu-l regăsim în albaneză şi în aromînă. In albaneză *stau* „Stall, Schafpferch" este un împrumut sîrbesc [2], iar ar. *stane* „stînă, strungă" e împrumutat din ngr. στάνη „bergerie, parc de moutons" [3].

[1] R. Trautmann, *op. cit.*, s. v. Puşcariu presupune că *stînă* ar fi pătruns din romînă în slava de sud: „precum arată Capidan în acest volum p. 180", ne spune Puşcariu (*Dacoromania*, III, 382, n. 1), „romînescul *ă* şi *î* e [!] redat în împrumuturile făcute de Slavii de sud dela noi prin *a*, încît serbo-croatul *stana* [?] ar putea chiar fi împrumutat din *stînă*". Dar la locul indicat e vorba de *ă* neaccentuat, şi corespondenţa dr. *-ă*: s.-cr. zero rămîne, de asemenea, nejustificată. De sigur că dacă e vorba să explicăm pe dr. *stînă* printr'un termen autohton, nimic nu ne împiedecă să admitem că *stāna-* a existat în slavă şi în tracă sau iliră, în mod independent.

[2] Alb. *štqzə*, *štəzə* „animal" (<**stā-n* + sufixul colectiv şi locativ *-zə*), care face parte din vechiul fond indoeuropean al limbei, trebue separat de dr. *stînă*, atît din punct de vedere al originei, cît şi din acel al sensului. Ca în slavă, cuvîntul nu e isolat, în albaneză: cf. alb. *Shtuare* „stehend", *shtoarsë* „aufrecht": v. N. Jokl, *Linguistisch-kulturhist. Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin-Leipzig, 1923, 245 urm.

[3] Cf. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 240, n. 3.

De aceea, cu toate dificultăţile fonetice pe care le-am indicat, cred că dr. *stînă* nu poate fi explicat decît prin slavă.

Am văzut că în slavă radicalul **stă-* e productiv; **stănа-* e atestat în toate limbile slave, cu sensuri variate: slov. *stan* „Viehstandort, Hürde, Stall, Herde", ceh. *stan* „Zelt, Standort", s.-cr. *stân* „das Gepäck des Reisenden; cartierul regelui şi al familiei sale, Gasthaus; locuinţă"; în vestul domeniului: „Sennerei im Gebirge; locus et casa mulgendis aestate ovibus, crates pastorales" (Daničić)[1]; bg. *stanъ* „loc unde călătorii petrec noaptea, conac"; r. *stan* „cort".

Specialisarea de sensuri, provocată de ocupaţiunea populaţiei respective, despre care am vorbit mai sus, e bine reprezentată în această enumerare.

Aşa dar, din punct de vedere al sensului, am putea pleca dela *stanъ*.

Ar rămînea de explicat, acum, *-ă* final şi genul feminin al termenului dacoromîn. In adevăr, în slavă, *stanъ* e masculin.

Greutatea residă, deci, în faptul că trebue să admitem că genul lui *stanъ* a fost schimbat în dacoromînă, şi că cuvîntul a căpătat, ca feminin, terminaţia *-ă*.

Fenomenul nu e isolat în dacoromînă. Iată cîteva exemple de cuvinte slave care, în dacoromînă, au fost simţite ca feminine şi au căpătat, ca atare, terminaţia *ă*; aceste cuvinte au finale consonantice în slavă, şi sînt masculine sau feminine: *buranъ* f. <r. *buran* m. „tourbillon de neige"; *buruianъ*, *buriană* f. <s. *bûrjan* m. „bozie"; *hlibъ* f. <ucr. *chlib* m. „pîne"; *hurtъ* „en bloc" <ucr. *hurt*; *lebădă* f. <bg. *lebedъ* m. „cygne"; *năpastă* f. <s., bg. *napast* f. „malheur"; *posadă* f. <r. *posad* m. „bourg, faubourg, quartier"[2].

[1] Cf. *stânár*, *stanára* „der Senner, pecoris custos", *stanárica* „die Sennerin, ovium curatrix", *stanáričin*, adj. „curatricis ovium", *stanárna* „die Sennerei", *stanárov*, adj. „curatoris ovium" (Ivekovič-Broz, *Rječnik hrvatsoga jezika*, Zagreb, 1901, s. v.)

[2] V. D. Scheludko, *Nordslavische Elemente im Rumänischen*, în *Balkan-Archiv*, I, 153 urm., s. v.

Acelaşi fenomen s'a petrecut în neogreacă, unde s. *stân* (m.) a fost redat prin fem. στάνη.

Motivul schimbărei de gen residă, de sigur, în faptul că, atunci cînd cuvîntul a fost împrumutat, în dacoromînă, era sinonim cu un termen feminin existent în limbă; astfel, de exemplu, pentru noţiunea representată de *stanъ*, va fi existat un termen feminin de origine latină şi cuvîntul slav a intrat astfel în categoria feminină. Cuvintele celelalte pe care le-am examinat au fost apropiate de noţiuni sau lucruri feminine, de ex. *lebădă*: *pasăre*, *hlibă*: *pîne*, etc. Numai în felul acesta poate fi explicată schimbarea de gen; căci, pe de altă parte, dacoromîna a împrumutat o serie de neologisme cărora le-a dat genul după forma ce o aveau în limba respectivă, de ex. *atac*, *fazon*, *seson* etc., neutre în dacoromînă, deşi în franceză sînt de genul feminin[1]. Aceşti termeni nu au fost apropiaţi de cuvinte sinonime existente în limbă, şi genul lor a fost schimbat, pentru că dacoromîna nu cunoaşte cuvinte feminine cu finală consonantică.

In felul acesta, dr. *stînă* apare ca un termen împrumutat slavei, la o epocă veche.

Stîncă

Dr. *stîncă* a fost explicat de Densusianu prin slavă; în adevăr, găsim în v. slavă, sîrbă, cehă şi rusă termeni evident înrudiţi cu termenul dacoromîn, fie că reproduc un **stănа-*, fie un **stainā-*, cu sufixele *-ьce-* sau *-ko-*: s.-cr. *stânac*, m. „Felsen, ein fest gegründeter Stein, immotum saxum", *stijènа*, f. „die Felsenwand, der Fels, Stein", *stjenjâk*, m. „die Felswand, saxa, series saxorum", c. *stěna*, *stěnka*, r. *stěná*, f. „Wand". Terminaţia formei dacoromîne (*-ă*) presintă, însă, dificultăţi de explicaţie. In adevăr, sufixul *-ko-* e masculin[2]; în consecinţă, trebue să presupunem că termenul slav

[1] I. Bărbulescu, *Individualitatea limbei române şi elementele slave vechi*, 259 urm.

[2] Cf. vsl. *stanъkъ* „reste", s.-cr. *stânak*, *stânika*, m. „kleine Wohnung", *stânak* „rendez-vous", r. *stânok*, m. „établi, métier".

masculin, cu terminaţia *-kъ*, a fost feminisat în dacoromînă, fiind apropiat de un cuvînt sinonim de acest gen, deja existent în limbă [1].

Puşcariu e însă de părere că *stîncă* nu poate fi un cuvînt slav în dacoromînă [2]; acest fel de a vedea e basat pe grafia *stincă* din *Psaltirea* romînească tipărită la Alba-Iulia, în 1651; în fragmentele din acest text publicate de Ciparin, grafia *stincă* apare de două ori [3]; Puşcariu nu ne spune, însă, dacă, în restul textului, această grafie nu alternează cu grafia *stăncă*; ea ar proba, după Puşcariu, că fonetismul originar ar fi fost *stincă*, deci o vocală accentuată de timbru *i*, nu *î*; în acest caz, este evident că nu am mai putea pleca dela un prototip cu *a* accentuat, urmat de *n*, pentru a explica pe *stincă*. Vom obiecta însă acestui fel de a vedea că timbrul *i* al vocalei accentuate nu poate surprinde, într'un text din Ardeal; în adevăr, alte texte ardelene cunosc fonetisme ca *singe*, *tinăr* etc., care corespund lui *sînge*, *tînăr* din alte regiuni [4]. Cu alte cuvinte, timbrul *i*, în *stincă*, caracterisează graiul unei regiuni anumite a domeniului dacoromîn; timbrul *i* provine dintr'un timbru *î* anterior; aşa dar, în această regiune din Ardeal, timbrul *î* a fost schimbat în *i*.

In consecinţă, fonetismul *stincă* nu probează nimic împotriva originei slave a dr. *stîncă*.

Al. Rosetti

[1] Dr. *stană-stane* (pl.), înregistrat de Tiktin, *Rum.-deutsches Wb.*, s.v., în Moldova — cuvîntul e cunoscut sub această formă şi în Ţara romînească — şi *stan-stanuri* (pl.), în Ardeal, reproduc un cuvînt slav intrat în limbă la o epocă recentă; *-ă* din prima formă e datorit, ca şi în *stînă*, faptului că termenul a fost apropiat de un cuvînt sinonim de genul feminin, deja existent în limbă.

[2] *Dacoromania*, III, 379.

[3] *Crestomaţia sau analecte literare*, 102, 110.

[4] Cf. cartea mea *Recherches sur la phonétique du roum. au XVI-e s.*, 65.

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Rom. *împîndura*

Glosarul din Săcele publicat de Elena Moroianu în acest număr al revistei (p. 45) îl dă în expresia *a împîndura lumea* „a umplea lumea, a se răspîndi în lume". E cunoscut şi în alte părţi, sub forma *împîndăra*, al cărei sens de „a răspîndi" apare clar în această frasă dela Jipescu [1]: „dăscălecii copiilor dăla ţară umblă cu nimicuri şi 'mpîndără vorbe că limba rumînească curată nu e cilibie"; cu înţeles întru cîtva deosebit e dat *împîndărat* de T. Pamfile [2]: „cînd... în toată ţarina nu se află un pic de loc nearat, ţarina se spune că este *împîndărată*". Nu poate avea nici o legătură cu vsl. *pądĭti*, etimologie la care s'a gîndit Tiktin, cum nu are de sigur nimic a face cu lat. impendere (Laurian-Massim) sau cu pinnula, din care un lat. vulgar **impindulare* (*Dicţionarul Academiei*, II, 493). Semantismul lui ne duce spre lat. pandere „a întinde, a desface, a lăsa să se vadă, a da în vileag", de unde un derivat **impandulare* poate explica forma romînească (la origine cu *-u-*, cum s'a mai păstrat, dar pe urmă schimbat în *-ă-* sub influenţa verbelor terminate în *-ăra*). Evoluţia lui semantică e uşor de reconstituit din înţelesurile latine: chiar accepţiunea mai depărtată dată de Pamfile pentru *împîndărat* reiese din aceea de „a răspîndi, împrăştia": *ţarină împîndărată* „ţarină peste care

[1] *Opincar*, 54.

[2] *Agricultura la Romîni*, 21.

s'au pus din belșug semănături, a fost acoperită cu semănături"; cît despre însemnarea de „a cheltui fără rost, a risipi" dată de *Lex. Budan* și Laurian-Massim, tot din „a răspîndi" vine să se explice.

Rom. *prepinge*

E explicat astfel într'un glosar din Teleorman [1]: „a socoti o parte de ceva într'alt loc; s. e.: „cinci lei *s'au prepins* dela mine la el...; *s'a prepins* dela fiecare... cîte un stînjen"; cunoscut și în Vîlcea, ni se spune că înseamnă „a se compensa, a se cumpăni, a se potrivi [2]". E de sigur lat. perpendere „a potrivi bine la măsură, a măsura cum se cuvine", devenit **prepinde* și, pe urmă, *prepinge* cu schimbarea analogică a lui *-d-* în *-g-*, ca *încinge* <incendere, vrom. *deștinge* <descendere.

Rom. *presură*

In Vîlcea e întrebuințat cu sensul de „prăjinile care se pun pe claie ca să nu o sboare vîntul [3a]". E evident lat. pressula, și un alt derivat din presssus, pressorium se întîlnește cu înțeles analog în graiul din Bormio: *prosoir* „stanga che si sovrappone al fieno caricato sul carro per legarlo poi con funi, premendolo insieme [4a]".

Rom. *strugure* și *ciorchine*

Pentru că s'a lăsat la o parte sensul originar al lui *strugure*, nu i s'a putut da explicația adevărată. La început a

[1] *Ion Creangă*, VII, 52.

[2] G. Cîaușanu, G. Fira și C. Popescu, *Culegere de folkl. din jud Vîlcea și împrejurimi*, 191.

[3] *Ibid.*

[4] *Studi romanzi*, IX, 206; cf. Monti, *Vocab. dei dial. di Como*, 199, și Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, 6744.

însemnat de sigur „ciorchine": dovadă că în vechea românească se zicea *strugur de auo* (așa în lexiconul lui Mardarie Cozianul, n. 768, publicat de Crețu) și tot așa îl arată expresia din Moldova *strugur de poamă*. Cît timp lat. uva, sub forma *uă* sau *auă*, ca în meglenită și aromînă, a fost și în dacoromînă termenul obișnuit pentru a numi rodul viței, *strugure* avea înțelesul de „ciorchine" și numai pe urmă a ajuns să fie întrebuințat altfel, luînd locul vechiului *auă*.

Plecînd dela accepțiunea pe care a avut-o la început, avem o primă indicație pentru etimologia lui.

Noțiunea de „ciorchine > strugure" derivă adeseori din aceea de „întors, sucit, în cercuri". Semantismul acesta reiese din forme ca: zagar. *čorčellu* <circellus [1]; trevis. *ročo*, ven. *rečeto* <rotulus [2] (comp. tema germ. *krap-* din care derivă formele romanice cunoscute, fr. *grappe* etc.; *streptis uva*, la Pliniu, un fel de strugure, gr. στρεπτός „întors, sucit"; gr. βότρυς, care pare să aibă la bază o temă însemnînd „a suci"; lit. *kekė* „strugure" față de ceh. *čečeřiti* „a încreți" [3]). Eliminînd atîtea etimologii care i s'au dat [4], sîntem duși spre o temă în acord cu înțelesul primiv al lui *strugure*. E anume tema *streb-* care, cu variațiuni de fonetism — oricît ar părea de depărtată de cuvîntul nostru — apare în lat. *strebula*,

[1] Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, 1939.

[2] *Ibid.*, 7397.

[3] Walde, *Vergl. Wb. d. indogerm. Spr.*, I, 452.

[4] Sînt arătate de C. Diculescu în *Zs. rom. Phil.*, XLIX, 414 (de adăugat că H. Petersson, *Etym. Miszellen*, 19-20, publ. în *Lunds Universitets årsskrift*, XIX (1923), îl consideră ca dacic și înrudit cu gr. στρύχνος). Diculescu, *l. c.*, încearcă din nou să apere originea gepidică a acestui cuvînt, dar fără să o poată dovedi, ca și proveniența germanică a altor cuvinte românești; cf. *Geaï și suflet*, I, 350, și mai în urmă P. Skok, *Zs. rom. Phil.*, L, 259, 268; J. Brüch, *ibid.*, 335; nici părerea lui Skok că *strugure* ar fi slav nu poate fi împărtășită, cînd invocă, după Damé, forma *strug* pentru a găsi o dovadă mai mult că cuvîntul românesc poate fi apropiat de serbo-cr. *strûk*; se poate obiecta că această formă chiar dacă ar exista — mi-i absolut necunoscută — s'ar explica la fel ca *fag* refăcut după pl. *faguri* (cf. Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.*, 541).

stribula „carnea dela coapsa animalelor care erau jertfite", gr. στρεβλός „sucit", στρόβος „vîrtej", στρόμβος „vîrtej, titirez, cocean de brad". Nu poate surprinde sensul cuvîntului latin[1] faţă de ceea ce ne dau formele greceşti, cînd un semantism analog îl întîlnim d. e. în germ. *Zirbel* faţă de avest. *dərəwžа-* „muşchi", din tema *derbh-* „a suci"[2] (comp. lat. *gamba* şi gr. σκέλος „picior"[3]). Alături de semnificaţia specială pe care a avut-o *strebula (stribula)*, putem presupune că din aceeaşi temă a fost cunoscut în latina vulgară *s t r e b u l u s, *s t r i b u l u s care, însemnînd „sucit, întors", era uşor să ajungă la înţelesul de „ciorchine"[4]. Cum şi în alte casuri *b* a labiliasat vocala precedentă[5], *s t r e b u l u s, *s t r i b u l u s a putut fi schimbat în *s t r u b u l u s, tocmai forma care explică pe *strugur*, cu fonetism — epentesa lui *g* între vocalele în hiat, după căderea lui *b* — corespunzător lui *fagur(e)*< *f a v u l u s[6].

Prin aceeaşi înşiruire semantică ajungem atunci să lă-

[1] De fapt, trecut din dialectul umbric (A. Ernout, *Les élém. dial. du lat.*, 231). Nu înrudit direct cu *strebula* pare să fie *stribiligo* „solecism", ci o formaţiune latină după gr. στρεβλός (Walde, *Lat. et.* Wb., 744).

[2] Cf. Walde, *Vergl. Wb.*, I, 808.

[3] Cf. Walde, *Lat. et. Wb.*, 333; *Vergl. Wb.*, II, 597.

[4] De notat că asocierea care s'a putut stabili chiar între tema corespunzătoare lui στρόβος şi semnificaţia de „ciorchine — strugure" reiese şi dintr'o formă cum este aceea din sudul Italiei, cosent. *straffęlę* „torsolo della mela" (alături de *staffalu* „racimolo" din acelaşi dialect) pe care Rohlfs, *Etym. Wb. der unterit. Gräzität*, 304-305, o explică prin σταφυλή + στρόμβιλος.

[5] Numeroasele exemple atestînd această transformare se pot vedea în studiul publicat, de curînd, de A. Graur, *I et u en latin*, Paris, 1929.

[6] Numai în nordul Italiei pare să se fi mai păstrat o urmă a cuvîntului latin dela care am plecat pentru explicarea lui *strugure*: Monti, *Vocab. dei dial. di Como*, 311, şi *Append.*, 112, dă forma valtell. *strubiá* „dipanare filo, svolgere filo da matassa e aggomitolarlo"; dînsul îl separă, cu drept, de *strubiá* „scannare, ammazzare" care corespunde it. *strubbiare* „a strica, a nimici"; pentru că forma dintîi arată bine că pleacă dela înţelesul de „a suci", cred că poate fi derivată dintr'un lat. vulg. *s t r u b u l a r e.

murim şi pe *ciorchin(e)*, *ciorchină*, care, cu schimbări de gen, nu poate fi decît *c i r c u l i n u s <c i r c u l u s (comp. forma dialectală it. *čorčellu* relevată mai sus)[1], devenit **cerchin*, şi, pe urmă, *ciorchin*, prin trecerea lui *ce-* la *cio-* care se observă şi în alte casuri (*ciorciovea*, *ciurciuvea* <*cercevea*, *ciozvîrtă* <*cezvîrtă*; comp. *sur'cş* <*cireş* în Bănat, Mehedinţi, Gorj).

Abruzz. *ierve de le fikęrę*

Intr'un glosar botanic publicat de Finamore în *Arch. per lo studio delle trad. pop.*, VIII, 34, e înregistrat ca termen din Abruzzi pentru „erythraea centaurium" şi se spune că planta aceasta — ca şi în alte părţi — se întrebuinţează în infusiune de vin contra frigurilor. Se vede bine că *fikęrę* nu poate fi cuvîntul identic cunoscut în abruzzeză pentru „smochin(ă)" <*f i c u s*. Trebue să admitem că redă o formă alterată a lat. *f r i g o r a e*, atestat chiar cu sensul de „friguri"[2], aşa că avem un alt cas de asemănare lexicală între abruzzeză şi romînă (chiar cintaura e numită la noi şi *floare-de-friguri*, alături de *frigurică*, *frigor*[3], iar ca formă identică celei abruzzese avem *iarba-de-friguri* „capsella bursa pastoris)". Schimbarea de fonetism e uşor de înţeles; forma abruzzeză care a trebuit să resulte din *f r i g o r a e*, ne mai fiind întrebuinţată dela un timp în limba curentă cu sensul care-i era propriu, a rămas isolată în expresiunea botanică dată de Finamore şi pentru că nu a mai fost înţeleasă a putut fi confundată cu cuvîntul curent *fikęrę*.

Un fonetism ilusoriu

In acord cu părerea pe care a exprimat-o şi altădată, Al. Rosetti încearcă să arate în articolul de mai sus despre

[1] O etimologie la fel, nepărîndu-i însă absolut convingătoare, văd că a propus-o S. Puşcariu într'o comunicare la „Muzeul limbei romîne" (*Dacoromania*, IV, 1558).

[2] *Hist. l. roum.*, I, 190.

[3] Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 640.

jupîn... că felul cum e reflectat *a*+*n* din elementele slave pe care le-am împrumutat în epoca veche — spre deosebire de acelaşi grup fonetic din elementele latine—variază după cum *n* era implosiv ori explosiv: *-an*(ъ) ar fi dat *-în*, pe cînd *-ana*, *-ană*.

E o distincţiune care rămîne departe de realităţi fonetice. Cînd, cu privire la *jupîn*, *stăpîn*< *županъ*, *stopanъ*, Rosetti admite că *-în* se poate explica din *-anъ* prin faptul că „romîna a procedat cu aceste cuvinte ca şi cum finala lor ar fi fost consonantică", acest fonetism apare inexistent. Ca împrumuturi vechi din slavă, şi *županъ* şi *stopanъ* nu puteau fi redaţi în limba noastră, la forma nearticulată, decît prin **stopanu*, **jupanu*, deci cu *n* explosiv, care, tocmai după teoria lui Rosetti, lasă neexplicată trecerea lui *a* la *î*.

Tratamentul lui *a*+*n* din elementele slave vechi în limba noastră, ca şi din cele latine, nu văd, prin urmare, că poate fi interpretat altfel de cum s'a admis pînă acum.

Ov. Densusianu

Despre vocativul romînesc

Ocupîndu-mă, în altă parte, de originea vocativului singular în *-ule*, am pomenit în treacăt faptul că acest vocativ a căpătat o valoare peiorativă (*Romania*, LII, 501). Voi încerca acum să dau unele lămuriri în legătură cu această schimbare şi, în acelaşi timp, să pun în lumină originea vocativului plural în *-lor*.

Pornind dela constatarea că vocativul vechi romînesc se termină în *-e* şi că vocativul în *-ule* este ceva mai nou, putem observa că inovaţia s'a introdus numai la acele cuvinte al căror vocativ nu era prea întrebuinţat (pentru amănunte se poate vedea articolul citat). Mare parte din substantivele des întrebuinţate la vocativ erau termeni de respect: *stăpîne*, *doamne* etc. In schimb, termenii insultători, care se înnoesc mereu, ca să-şi păstreze expresivitatea, au căpătat terminaţia nouă *-ule*.

In limba mai nouă, apelativele respectuoase sînt în general precedate de *domnule* şi, în casul acesta, nu se mai pun la vocativ, ci la nominativ: *domnule ministru*, *domnule deputat* etc. De aici crearea unui vocativ nou, întrebuinţat cînd te adresezi fie cuiva pe care nu ţii să-l jigneşti, fie cuiva faţă de care vrei să-ţi menţii prestigiul. Acest vocativ e la fel cu nominativul: *gardist*! *taxator*! *soldaţi*! *elevi*! etc. Şi de astă dată, acest vocativ decent se opune celui peiorativ, în *-ule*.

Care sînt casurile unde se întrebuinţează vocativul în *-ule*? In special la substantivele şi adjectivele calificative. In articolul meu citat, fără nici o idee preconcepută, căci nu mă gîndiam pe atunci la explicarea faptelor, înşiram exemple ca: *ticălosule*, *lacomule*, *strîmbule*, *tîlharule*, *ursule*, *boule*, *măgarule*, *chiorule*, *hoţule*. Toate aceste exemple intră în categoria pomenită.

Dar epitetele calificative, întrebuinţate isolat, au mai totdeauna o valoare peiorativă, întîi pentru că nu te adresezi cu epitete unui superior, şi al doilea din causa conformaţiei generale a caracterului omenesc, predispus veşnic spre ironie. Chiar cînd strigăm pe cineva cu un epitet care constitue un compliment, o facem de cele mai multe ori în ironie: *frumosule*! de exemplu, nu se poate spune cuiva a cărui bunăvoinţă vrei să ţi-o cîştigi.

Ce legătură poate fi însă între vocativul în *-ule* şi această valoare peiorativă? In realitate, terminaţia nu e atrasă de valoarea epitetului, ci de faptul că avem de a face cu un epitet. Fie substantiv, fie adjectiv, un cuvînt întrebuinţat ca epitet ne face impresia că e adjectiv. Ca să-l întrebuinţăm singur, trebue să punem în lumină valoarea lui de substantiv, ceea ce se obţine cu ajutorul articolului. Se va zice deci: *omul acesta e ticălos*, dar, ca exclamaţie, *ticălosul*! Tot aşa, la vocativ, ca să evidenţiem valoarea substantivală a cuvîntului, vom spune *ticălosule*, pornind dela forma articulată a adjectivului. De altfel, trebue să se ţină samă şi de legătura strînsă dintre vocativ şi exclamaţie.

Am încercat să arăt în altă parte (*Nom d'agent et adjectif en roumain*, 19 urm.) cum articolul, definit sau nedefinit, aduce identificarea unui substantiv cu o singură calitate enunţată. Şi, ca să reiau un exemplu pe care-l citam acolo, între *omul acesta e birjar* şi *omul acesta e un birjar* simţim o diferenţă precisă de înţeles: în prima expresie, substantivul *birjar* arată o meserie, pe cînd în cea de a doua, din causa articolului, înţelesul se schimbă şi *birjar* înseamnă „om cu maniere de birjar, om care se poartă ca un birjar".

O diferenţă similară există între cele două vocative: *birjar*! şi *birjarule*! Cea dintîi serveşte pentru chemarea unei persoane care are meseria de birjar, iar a doua constitue o insultă la adresa cuiva care nu are deeît grosolănia birjarilor. Şi într'un cas şi într'altul, schimbarea de înţeles se datoreşte articolului, sau cel puţin este evidenţiată prin prezenţa articolului. Căci, chiar dacă am avea îndoieli în privinţa originei terminaţiei *-ule*, paralelismul între *ticălosul* şi *ticălosule*, între *eşti un birjar* şi *birjarule* ar fi suficientă ca să ne dovedească prezenţa articolului *-ul* în *-ule* dela vocativ.

Ajung acum la originea terminaţiei vocativului plural, *-lor*. La plural, *-lor* se întrebuinţează exact în aceleaşi condiţii în care se întrebuinţează *-ule* la singular. Cele două terminaţii au exact aceeaşi valoare. In *birjarilor*! se poate simţi existenţa articolului tot aşa de bine ca în *sînteţi nişte birjari*. Sînt deci şanse ca vocativul în *-lor* să aibă o origine comună cu cel în *-ule*.

Substantivele de declinarea întîi şi a doua aveau în rominește o formă specială pentru vocativ, dar numai la singular. Lucrul acesta a putut părea nelogic: de ce vocativul plural nu şi-ar fi avut şi el terminaţia lui? Pentru a-l dota cu o terminaţie exista un mijloc foarte simplu: imitarea terminaţiei singularului. De vreme ce la singular s'a pornit dela forma articulată, *-ul*, de ce nu s'ar fi pornit şi la plural dela *-le* pentru feminin şi *-l'i* pentru masculin?

Rămîne de explicat prezenţa terminaţiei *-or*. E posibil ca aceasta să provină, cum a sugerat-o O. Densusianu (*Hist. l. roum.*, II, 145 şi în acelaşi fel o interpretează S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1297) dela forma de genitiv-dativ, confundată, în unele construcţii, cu vocativul: în *vă spun vouă*, *fraţilor*, *fraţilor* era dativ, acordat cu *vouă*, dar se putea lua şi drept vocativ. Cum limba era în căutarea unei formule care să pornească dela cuvîntul articulat pentru a ajunge la un vocativ plural, această eroare de interpretare s'a putut uşor generalisa.

Al. Graur

Roum. *abîtir*

Better est l'unique comparatif persan employé dans le langage populaire turc. Quoique littéralement et à l'origine il montre la signification de „pire" ou „pis", selon qu'il est employé comme adjectif ou comme adverbe, ce mot sert à intensifier la qualité ou l'action énoncée. En roumain on emploie au même sens la forme *abîtir*, seule ou, par pléonasme, accompagnée de l'adverbe *mai* „plus" et elle reproduit le mot turc en question.

L. Şăineanu[1] a cru pouvoir l'expliquer par une forme *abeter*, comparatif de *abe*, mais elle est tout à fait inconnue.

Roum. *cunabiu*

On ne saurait l'identifier, comme l'a fait L. Şăineanu[2], avec l'arabe *kuneb* „chanvre". Il nous renvoie à coup sûr à l'adjectif arabe *'unnabi*, prononcé populairement en turc *kunabi*, lequel est formé du substantif arabe *'unnab* „jujube", dont le correspondant turc est exclusivement *kunab*. Le dictionnaire de Bianchi l'explique par la périphrase „de couleur de jujube", mais si on se reporte au dictionnaire de Samy-Bey (p. 953) on y trouve la signification qui est propre aussi au mot roumain: „de couleur rouge".

[1] *Influenţa orientală*, II, 6.
[2] *Ibid.*, II, 149.

ROUM. *dihai*

En Moldavie on emploie l'expression *mai dihai*, composée de l'adverbe roumain *mai* „plus" et de *dihai* qui n'est autre chose que le turc *diha, daha* „plus, encore". La forme *dihai* ayant à peu près le même sens que le mot roumain *mai*, à savoir „plus, encore", cette expression hybride est tout simplement un pléonasme signifiant „plus encore, bien plus, davantage" [1] (comp. plus haut *abitir*).

ROUM. *furlandisi*

Signifiant „se rengorger, se pavaner", il passe pour un mot d'origine inconnue, mais en réalité il provient de l'aoriste *furlandi* du verbe turc *furlanmak*.

Quant à sa signification, elle s'explique aisément par celles du mot turc: „se lever avec agilité et brusquement, se jeter sur, se hausser".

G. Iocu

[1] *Dihai* ne peut donc être l'interj turque *diha*, à laquelle avait pensé Bogrea, *Dacoromania*, I, 275.

DĂRI DE SAMĂ

Donum natalicium Schrijnem, Nijmegen-Utrecht, N. V. Dekker & Van de Vegt; 1929, XXVII-926 pag.

Venind dela mulţi colaboratori, volumul acesta închinat savantului olandes aduce o varietate de contribuţii întrecînd alte culegeri omagiale, cum se obişnuesc de cîtva timp pînă ce, probabil, se vor repeta mai rar sau se va renunţa chiar la ele.

Cele dintîi pagini condensează cîteva reflexii ale lui C. Meinhof cu privire la *Sprachvergleichung und Sprachverwandschaft*. Chestiune care revine mereu în discuţiile lingvistice şi aşteaptă precisări, mai ales azi cînd cercetările s'au întins spre domenii cu totul neexplorate altădată. La p. 6 Meinhof se ocupă şi de raporturile dintre rasă şi limbă, dar o afirmare a sa, dată ca exemplu, ne opreşte cu un punct de interogaţie — anume cînd spune: «Der Franzose ist von Abstammung Kelte, spricht aber eine romanische Sprache». Ar urma deci că latinitatea Francesului se evidenţiază în limbă numai, şi părerea aceasta surprinde cu atît mai mult cu cît e exprimată după ce se aminteşte că Hotentoţii din Cap şi Negrii din Suriname păstrează rasa, dar şi-au însuşit cei dintîi exprimarea în olandesă şi ceilalţi în englesă. Nu se poate pune alături pătrunderea latinei în Galia, sau în alte provincii romanisate, cu adoptarea olandesei sau englesei în colonisările din Africa şi de aiurea. Sînt condiţiuni deosebite care explică, de o parte, schimbările datorite romanisărei, de alta, cele întîmplate în colonisările moderne şi, înainte de toate, trebue să ţinem samă că romanisarea s'a produs şi prin numărul mare al Latinilor cuceritori — împrejurare decisivă şi din punct de vedere etnic —, pe cînd în colonisările moderne numărul cuceritorilor nu a avut aceeaşi importanţă. Ce este romanic nu apare numai ca urmare a adoptărei limbei latine, dar şi a unei infiltraţiuni etnice hotărîtoare.

In articolul ca un îndemn de întoarcere la păreri ne mai luate destul în samă — *Zeker: voor een deel, terug naar August*

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Schleicher! — J. van Ginneken împărtășește convingerea sa că în transformările fonetice trebue să se ție samă de anumite predispoziții etnice și ilustrează prin cîteva figuri diferențele de articulare ale unor sunete de aceia care aparțin diverselor rase. Plecînd dela importanța pe care Schleicher o acorda factorului biologic în schimbările fonetice, cum și dela părerea lui Grammont asupra caracterului special care poate fi recunoscut în varietatea de articulațiuni ale unei limbi, observațiile lui van Ginneken ating o problemă de lingvistică spre care curiositatea cercetătorilor ar merita să se îndrepte cu stăruință.

Din constatări personale și referindu-se la un studiu al lui O. Broch asupra acelei vorbiri amestecate, *russenorsk*, pe care, înainte de război, o întrebuințau negustorii ruși și pescarii norvegieni din nordul Norvegiei, A. Sommerfelt presintă cîteva observațiuni interesante cu privire la posibilitățile de trecere de particularități dintr'o limbă într'alta, influența pe care o are sentimentul lingvistic în acceptarea ori înlăturarea de exprimări streine.

În legătură cu felul de rostire al unor consoane și vocale finale în graiuri slave, J. Baudouin de Courtenay — scria articolul său bătrînul învățat puțin înaintea morței, întîmplată anul trecut — a căutat să arate cum pronunțarea neglijată, grăbită, a celor mai mulți ajunge să fie însușită de alții și ea vine să explice unele aspecte fonetice.

W. Pessler schițează utilitatea unui atlas lingvistic al întregei Europe, nu numai pentru actualitate, dar și pentru trecut. Întreprindere care, se înțelege, cîtă muncă ar cere și ce greutăți ar întîmpina.

Articolul lui E. Sapir, *Male and female forms of speech in Yana*, descrie vorbirea curioasă din Yana (în nordul Californiei), unde bărbații se exprimă altfel decît femeile; sînt acolo adică două graiuri: cel al bărbaților între ei și cel al femeilor, cînd vorbește una alteia sau unui bărbat și cînd un bărbat se adresează unei femei. Diferențele sînt fixate prin fonetism și formele gramaticale, de unde urmează că cuvintele întrebuințate de bărbați au, uneori, mai puține silabe decît cele feminine, alteori, invers. Mai multe forme puse față în față arată deosebirile de natura aceasta proprii vorbirei yanese.

În numai patru pagini J. Marouzeau ține să arate, cu cîteva exemple din latină și franceză, ce greșită e interpretarea logică și psihologică a faptelor sintactice. Chiar considerațiunile psihologice au păcatul, spune dînsul, că pleacă dela interpretări subiective — da, într'o privință, cînd sînt rău aplicate, dar ele își

păstrează valoarea. Marouzeau insistă asupra schimbărilor sintactice care trebue explicate prin influența unor anumite construcțiuni, d. e. cînd în franceză s'a ajuns să se zică *quoiqu'il est...*, pentru că se spune *parce qu'il est* etc. Sînt însă transformări sintactice datorite asocierilor, ca și cele fonetice ori morfologice ce se explică prin analogie. Dar analogia e un proces intelectual, deci psihologic. Discuția rămîne la interpretarea care trebue dată termenului de «psihologic» în lingvistică — și în această privință sînt încă de adus puneri la punct.

Reluînd problema raporturilor între sumeriană și limbile oceanice, P. Rivet relevează cîteva asemănări lexicale ale lor, pentru a aduce dovezi nouă că sumeriana, prin India, a fost agentul de transmitere a unor elemente lingvistice, culturale, din spre Oceanul Pacific spre Africa și Europa. Părerea sa este că sumeriana poate fi chiar privită ca aparținînd grupului oceanic. Dacă în această privință pot fi reserve de făcut, faptele înregistrate de Rivet sînt de luat în considerație pentru studiile comparatiste așa cum preocupă tot mai mult pe lingviști. Nu se mai poate opri cineva la comparatismul redus, comod, de altădată și orice lingvist care înțelege azi imensitatea faptelor care-i sînt sau așteaptă să fie cunoscute nu poate rămînea sceptic în fața multor concordanțe care-și arată evidența lor.

J. Sarolhandy, contestînd explicația ce s'a dat basc. *elkar*, *elgar* pe care Azkue îl traduce cu „mutuellement", crede că trebue să i se atribue sensul primitiv de „împreună" și atunci poate fi un derivat din *eli* „turmă", cum în bearnesă *a massę*, însemnînd tot „împreună", cuprinde semnificația de „grămadă, turmă" — explicație la care s'ar putea adăuga expresiile germanice compuse cu *Haufen* etc. și cele slave în care apare *gramada* și *купъ* (v. dicționarul lui Berneker, 345, 646).

J. Melich se ocupă de numele *Ampoi*. E de părere că în inscripția latină publicată de Mommsen și atestînd întîia oară forme corespunzătoare toponimicului romînesc trebue să se citească *Ampeiensium*, nu *Ampelensium*. Cît despre originea acestei forme, Melich se oprește la afirmația că noi am primit-o dela Unguri, dar dela cine ar fi luat-o aceștia renunță să preciseze. Printr'o coincidență, m'am ocupat și eu în același volum de această formă din toponimia noastră, dar am căutat să o explic altfel.

Interesante observații aduce M. Cohen cu privire la *Sirene*: în limba greacă cuvîntul nu-și poate găsi explicația în vre-o temă a ei și cum forme asemănătoare ne duc spre etiopică și siriacă, cu variațiuni de înțeles pe care M. Cohen le pune în evidență, părerea sa e că ne găsim în fața unui cuvînt de circulație întinsă,

al cărui punct de plecare rămîne să fie stabilit, pentru că nici prin semitică nu poate fi lămurit.

Ca şi în alte pătrunzătoare analise de cuvinte, V. Bertoldi elucidează o parte din istoria lui *romp* referindu-se la cultura viţei, propriu regiunei Padului şi întinzîndu-se spre sud pînă la Roma. Excluzînd proveniența lui celtică, Bertoldi îl consideră ca o urmă a influenţei ligure. Ca element celtic susţine, în schimb, că trebue privit vfr. *sombrer* şi forme înrudite întrebuinţate în unele regiuni ale Franţei pentru a designa lucrarea viţei sau a cîmpului primăvara — toate ar sta în legătură cu *samara* atestat la Columella şi Pliniu, ca derivat din celticul *samo-* «vară». Rămîne totuşi întrebarea dacă asemenea forme francese nu trebue mai curînd considerate ca de origine germanică, cum au fost explicate pînă acum (v. dicţionarul lui Meyer-Lübke, 8451).

Cîteva adausuri la studiul său *Die rum. Diminutivsuffixe* dă S. Puşcariu, într'un articol scris în româneşte, dar parcă nu se potriveşte cu o culegere de felul acesta; într'o publicaţie de romanistică îşi are rostul o contribuţie în româneşte, dar alteori cred că trebue să se renunţe la presentarea articolelor astfel, cît timp limba noastră e încă prea puţin cunoscută. Adausurile lui Puşcariu sînt bine venite şi, de sigur, le-ar putea urma altele. Nu înţeleg pentru ce *naş* (p. 432) e dat ca un diminutiv cu sensul de «subaltern» faţă de *nun*, pentru că ar fi «un nun mai puţin important, întru cît nu funcţionează la căsătorie, ci la botezul copiilor»; *naş* nu e cineva numai la botez, ci şi la nuntă, iar derivarea lui din *nunaş* e greşită. Nu înţeleg iarăşi pentru ce la p. 434 se spune că, sub influenţa limbei copiilor, s'a păstrat şi la noi şi aiurea «diminutivul» *oculus*. Înainte de toate, *oculus* nu este diminutiv şi, pe urmă, alt cuvînt cu aceeaşi noţiune nu a existat în latină ca să fie representat în limbile romanice. Dacă Vlahuţă a întrebuinţat odată forma *actoraş de provincie*, nu cred să se fi gîndit la it. *attoraccio*, cum spune Puşcariu (p. 434), adăugînd că un asemenea derivat sună neromîneşte, «căci sensul peiorativ este caracteristic în româneşte augmentativelor». Dar şi diminutivele pot căpăta la noi o nuanţare peiorativă.

Al. Procopovici, într'un articol scris tot româneşte, cercetează cîteva casuri de încrucişări de flexiune nominală şi verbală în limba noastră. Astfel, casul lui *mă de(i)c = mă duc*, dela Moţi, pe care-l explică prin **me 'cu*, contras din *me ducu*, şi pe urmă acesta, sub influenţa formei reduse, ar fi devenit **me duecu*, de unde apoi (prin *ue* >*e*), **me decu* >*mă dec*. Explicaţie ingenioasă, dar care lasă nelămurită forma *mă deic*. Cît pentru *feiga*, tot dela Moţi, cum se ştie, Procopovici propune să plecăm dela un vechi **fui* care ar fi existat, ca imperativ, în graiul Moţilor (<*fu*, formă redusă pentru *fugi* sau *fuga* şi augmentată cu *-i*) şi din acesta s'ar fi ajuns la **fei* sub influenţa lui *mei*, imper. lui *merge*, *mere*; vocalismul lui **fei* ar fi trecut pe urmă la *fuga* şi astfel ar fi resultat *feiga*. Chiar dacă nu par convingătoare aceste explicaţii, ele aduc prima încercare de analisă mai de aproape a curioaselor forme din vorbirea Moţilor.

V. Brøndal trece în revistă diferitele etimologii date fr. *fief* şi ajunge la conclusia că nu poate fi decît lat. f o e d u s, cu fonetism care arată că a fost introdus din latina juriştilor.

Studiind adjectivele greceşti în *-τος*, A. Meillet relevează o caracteristică a limbei greci, aceea anume că a păstrat bine o particularitate a indoeuropenei: a presenta lucrurile în sens activ prin forme verbale care arată bine nuanţate aspectele acţiunei; de aceea limba greacă, mai mult decît oricare alta indoeuropeană, a desvoltat întrebuinţarea participiilor.

J. Vendryes arată că lat. *interpolare* nu poate fi isolat de *polire* şi a trebuit să însemne mai întîi «a curăţi o haină veche», sens care mai poate fi urmărit la scriitorii latini; de aici: «a repara, a îndrepta». Ambele forme ne-ar duce la tema *pel-* «a bate, a lovi» şi ar fi aparţinut la origine vocabularului industriei casnice (lucrarea ţesăturilor la piuă).

In secţiunea de etnografie şi folklor articolul lui A. Marinus, *Les approximations scientifiques et le folklore*, presintă cîteva consideraţiuni asupra necesităţei de a interpreta faptele folklorice mai mult din punct de vedere psihosociologic decît istoric. E însă o exagerare cînd se spune că această părere «heurte les conceptions reçues», pentru că sînt şi folkloriştî care privesc creaţiunile populare după semnificaţia lor psihologică şi sociologică. Marinus insistă asupra valoarei pe care o au unele elemente folklorice ca anticipări asupra constatărilor ştiinţifice şi dacă cele dintîi apar numai ca aproximaţii, nu se poate spune nici despre celelalte că aduc ceva absolut — ele se deosebesc prin caracterul lor, mai accentuat sau mai redus, de aproximaţie.

P. Bogatyrev şi R. Jakobson, în *Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens*, relevează ceea ce caracterisează în primul rînd creaţiunile folklorice: nu trăesc decît acelea care corespund unor anumite tendinţe ale unei comunităţi — contrar de ceea ce se întîmplă adeseori cu creaţiuni literare culte care, cu tot caracterul lor pronunţat individual, în conflict cu spiritul celor mai mulţi, îşi păstrează vitalitatea şi sînt înălţate chiar în valoare tocmai prin isolarea lor. Comparaţia s'ar putea duce şi mai departe, în sensul că o tradiţie poetică poate să înceteze odată ce au

dispărut aceia care o alimentau, pe cînd în literatura cultă motive, manifestaţiuni de altădată pot fi reînviate, chiar după veacuri nu încetează să fie productive. Dacă Bogatyrev şi Jacobson au dreptate cînd observă că în interpretarea creaţiunilor populare, transmise prin vorbire, se transpun de multe ori consideraţiuni aplicabile la literatura scrisă, greşesc cînd susţin de tot categoric că «das Werk zu einer Tatsache der Folklore erst im Augenblick seiner Annahme durch die Gemeinschaft wird» (p. 904) — afirmaţie căutînd să arate că numai printr'un «naiv realism» s'a putut crede că o producţiune folklorică e şi ea înainte de toate ceva individual. Concepţia aceasta a avut totuşi darul de a ne emancipa de vagul romantic, care atribuia genesa producţiunilor folklorice colaborării tuturor celor de jos, închipuiţi ca avînd însuşiri deosebite de creaţiune. Genesa şi răspîndirea motivelor folklorice — ce este individual şi ce este colectiv — nu trebue să se confunde. Aplicînd la folklor şi literatura cultă deosebirea care se face în lingvistică între «limbă» şi «vorbire» — nu totdeauna justificată însă —, autorii ruşi cred că după cum în lingvistică se admite că varietatea de particularităţi fonetice ori morfologice se reduce de fapt la cîteva structuri fundamentale, tot aşa pot fi privite şi motivele folklorice. Părere nu deplin întemeiată, pentru că nu ţine samă de împrejurarea că elemente folklorice se transmit mai uşor decît cele lingvistice — deci atîtea coincidenţe ale celor dintîi pot avea o explicaţie care nu se aplică la celelalte.

Oricît de disparate ar fi — şi nu am putut stărui asupra tuturor —, contribuţiile din acest volum pun în evidenţă o unitate de preocupări ale lingviştilor de azi şi se poate spune că aduc conturări de sinteză în unele chestiuni.

O. D.

W. MEYER-LÜBKE. Rumänisch und Romanisch, Bucureşti, Impr. naţionala: 1930; 36 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*, V, mem. secţ. lit.).

Cînd Schuchardt — mai mult în treacăt şi nu bine inspirat — exprima părerea că romanitatea limbei române nu este dovedită şi cînd, mai în urmă, Weigand spunea că „das Rumänische ist die romanische Balkansprache", asemenea afirmări deşteptau surprindere ori nedumeriri, pentru că, de o parte, se contesta ce era de mult recunoscut, iar, de alta, se făceau restricţii asupra caracterului romanic al limbei noastre din causă că arată multe particularităţi balcanice. Meyer-Lübke, amintind aceste păreri, observă — cum o observaţie la fel făcusem în *Grai şi suflet*, II, 410 — că de fapt,

nu se reduce latinitatea limbei române, chiar dacă e numită „romanică balcanică", pentru că e un termen geografic echivalent cu „ibero-romanică" pentru spaniolă şi portugheză, sau „galo-romanică" pentru franceză şi provansală. De luat în consideraţie, relevează Meyer-Lübke, sînt transformările speciale pe care le arată limba română, caracteristicile care o deosebesc în unele privinţe de celelalte idiome romanice, şi pentru aceasta în expunerea sa a ales cîteva particularităţi fonetice, morfologice etc., aducînd unele păreri noui în interpretarea lor sau dînd indicaţii pentru cercetări mai departe.

Asupra prefacerei lui *ct* în *pt* Meyer-Lübke se referă mai mult la studiul pe care l-a publicat în *Zs. f. rom. Phil.*, XLV, 646 urm.

Pentru casul lui *frapsin* > *frasin* rămîne foarte contestabilă explicaţia, prin disimilaţie, la care s'a gîndit şi Meyer-Lübke, după S. Puşcariu. Nici o disimilaţie analoagă nu e confirmată în fonetismul românesc. Meyer-Lübke crede că *p* a putut cădea prin disimilare în *frapsin*, fiind că iniţiala lui presenta tot o labială plus altă consoană — şi aceasta pentru a explica de ce *pieptene* nu s'a redus nicăeri la **pietene*. O asemenea distincţie nu e făcută de Puşcariu şi de aceea părerea sa e că tot prin disimilare a resultat megl. *fat* < *fapt*, pe cînd de sigur trebue privit altfel[1]. Cît timp avem mărturiile categorice ale unor forme ca *fript*, *frupt*, *piept*, *pieptene* sau (de proveniență nu latină) *proaptă* (*propti*), dial. *popti* (< *poftî*), neatestate nicăeri cu *pt* redus la *t*, *frasin* exclude explicaţia prin desimilarea labialelor.

Asupra sîrb. *kopsa* Meyer-Lübke pune întrebarea, într'o notă dela p. 2, dacă nu s'ar putea ca atunci cînd *coksa* a fost împrumutat de Sîrbi să fi fost disimilat în vorbirea lor sau ca o asemenea disimilaţie să fi existat în graiul romanic de unde a fost împrumutat. Şi o presupunere şi cealaltă nu văd cum ar putea fi admise: o disimilaţie de felul acesta e necunoscută ca fonetism slav sau romanic. Sîrb. *kopsa* e, evident, o urmă pe teritoriu slav a transformării fonetice proprie românei şi albanesei.

Pentru procliticul *lu* — despre care spune că nu poate fi redus din *lui* — Meyer-Lübke admite derivarea din lat. *illo*. Forma feminină corespunzătoare, *illae*, ar fi dat, după cum era accentuată ori atonă, **l'e* şi **le*, iar dintre acestea s'ar fi impus **l'e* devenit pe urmă *l'i* > *i*, *li*. Nu vedem însă cum **l'e* ar fi putut da *l'i* şi, de altă parte, Meyer-Lübke pierde din vedere că articolul prepus feminin, corespunzător masc. *lui*, *lu*, este *ei*, care nu poate fi decît

[1] Th. Capidan, *Meglenoromînii*, I, 170, îl crede influenţat de *dat.*

illaei şi numai plecînd dela el putem explica pe *i, ii*. Tocmai prezenţa lui *ei* confirmă părerea că şi *lui, lu* nu pot fi decît *illui*.

Cu privire la cufundarea genitivului cu dativul, formarea viitorului, reducerea infinitivul etc., se aduc cîteva consideraţiuni de luat în samă, mai ales în legătură cu influenţa greacă, pe care de sigur că trebue să o reducem faţă de ce i-a atribuit Kr. Sandfeld.

Cîteva forme lexicale dau prilej lui Meyer-Lübke să facă interesante apropieri (v. în special observaţiile asupra lui *trup, ceas*, p. 33). Cu privire la *lume* e de rectificat că înţelesul lui corespunzător lui *mundus*, sub influenţa sl. *světъ*, ar fi fost introdus prin biserică, prin traducătorii cărţilor religioase slave. Pentru că e cunoscut astfel şi în arom., megl. şi istrorom., nu mai încape îndoială că aparţine celor mai vechi atingeri cu Slavii.

O. D.

Pius SERVIEN, Les rythmes comme introduction physique à l'esthétique; Paris, Boivin et C-ie; 1930; 208 pag.; **Lyrisme et structures sonores;** 203 pag. (amîndouă în „Bibliothèque de la Revue des cours et conférences").

După noţiuni vagi şi interpretări convenţionale, ritmul aştepta să fie studiat în complexităţile lui şi cu o metodă înnoită de consideraţii ştiinţifice. În această direcţie şi-a îndreptat cercetările P. Servien (Coculesco), adunînd în aceste două volume integrări la studii pe care le-a publicat mai înainte.

Dela literatură ele ne duc spre lingvistică şi mai departe, chiar spre muzică, fisică şi matematică. Transgresiuni putînd părea surprinzătoare, dar nu este o caracteristică a cercetărilor de azi în orice domeniu că nu mai pot rămînea la limitările şi decretările ce mulţumiau altădată, într'o confortabilă renunţare la treceri peste obişnuinţe? Expuneri de felul acesta vor întîmpina poate oarecare scepticism chiar la cei preocupaţi de problemele ritmului, pentru că le vor găsi prea complicat presentate, în formule aritmetice, dar dincolo de aceste complicaţii răsar linii limpezi, acelea care vor rămînea şi vor simplifica interpretările.

Dacă ritmul sunetelor depinde, cum precisează P. Servien, de numărul, durata, înălţimea, timbrul şi intensitatea lor, urmează că în studiile asupra lui trebue să avem în vedere toate aceste elemente, pentru că „le rythme réel est tout cela ensemble" (*Les rythmes...*, 87). Principiu bine pus în lumină în tot cursul analiselor de o rară pătrundere pe care le găsim în aceste cărţi şi ele insistă cu deosebire asupra rolului pe care îl are accentuaţia. În ce priveşte distingerea accentelor de intensitate se spune (*ibid.*, 98-99) că în vorbire, deşi se pot deosebi accente secundare pe lîngă cele principale, de fapt nu este absolut necesar să se ţie samă de

această nuanţă. Părere ce poate face impresia de exagerare, pentru că cele mai mici gradaţiuni de accentuare pot să varieze efectele de ritmare, şi, de sigur, numai cu vremea studiile asupra ritmului vor ajunge să aducă mai multe precisări şi în acest sens.

Tot perfecţionarea mijloacelor de analisă va face să ne reprezentăm mai bine un alt aspect al ritmului: înrîuririle variate pe care le au sunetele unele asupra altora. Nu e pierdută din vedere de P. Servien nici această latură a exprimărei ritmate — aşa d. e. cînd (*ibid.*, 87) observă că „les timbres se comportent comme une matière continue" —, dar cred că se putea insista mai mult asupra ei. Ca şi cînd este vorba de colori, nuanţări variate ale sunetelor resultă din proectările unora asupra altora.

Cu toate că problemele de ritm sînt cercetate de P. Servien şi în legătură cu poesia — multe pagini sînt consacrate alexandrinului şi versurilor lui Pindar —, atenţia sa a fost îndreptată mai ales asupra prosei, şi în volumul al doilea putem vedea cum metoda sa, aplicată, cu un remarcabil dar de aprofundare, cu punerea în evidenţă a nuanţelor celor mai subtile, la stilul lui Chateaubriand din *Atala*, ne îngăduie să înţelegem multe taine ale ritmului. Stăruinţa sa de a studia cu deosebire ritmul în prosă e explicabilă cînd prea puţin interes i s'a acordat sau a fost interpretat după consideraţii contestabile şi fără perspective. Asupra unui punct mi se pare însă că părerea sa este prea categorică, anume cînd separă prea mult ritmul prosei de al poesiei. Acesta din urmă explică de multe ori aspecte ale celui dintîi: ritmul prosei moderne ori contemporane — şi constatarea ar putea fi dusă mai departe — nu se poate concepe, în mare parte, dacă excludem înrîurirea pe care au avut-o asupra lui realisările în poesie. Ori că un prosator a scris cîtva timp versuri, de o factură sau alta, ori că nu a putut rămînea strein de operele poetice, stilul lui a fost în mod firesc influenţat de poesie. Se poate spune în general că prosa merge pe urmele poesiei şi cînd ea nu ţine samă de inovaţii reale ale acesteia îşi reduce valoarea sub copleşiri de arhaism.

Între ştiinţă şi poesie, cărţile lui P. Servien sînt dintre acelea care dau la o parte presumpţiuni învechite de cercetare şi fixează dintr'odată criterii de care trebue să se ţie samă.

O. D.

C. TAGLIAVINI, Il „Lexicon Marsilianum", dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII; Bucureşti, Cultura naţională; 1930; 282 pag. (vol. V din seria *Études et recherches*, publ. de Acad. rom.).

Cu aceeaşi stăpînire desăvîrşită a limbei noastre pe care a arătat-o şi alteori, C. Tagliavini ne dă acest studiu asupra „Lexi-

conului" latin-romîn-maghiar păstrat printre manuscrisele lui Marsigli, care a fost şi un pasionat bibliofil — viaţa lui aventuroasă care l-a dus şi prin ţinuturile noastre şi activitatea lui multiplă sînt evocate în cîteva pagini dela început.

Manuscrisul tipărit de Tagliavini se găseşte la biblioteca Universităţei din Bologna şi a fost trimis de cineva lui Marsigli care a pus pe el însemnarea „Lexicon Latinum, Walachicum et Ungaricum".

Cuvintele româneşti sînt redate cu ortografia întrebuinţată de obicei de străinii care, în sec. al XVI-lea şi mai tîrziu, au încercat să adapteze alfabetul latin la transcrierea sunetelor limbei noastre. Că un străin, şi nicidecum un Român, trebue să fie cel care a redactat acest dicţionar în trei limbi, nu poate fi îndoială, cum bine arată Tagliavini. Acest străin ajunsese să-şi însuşească destul de bine limba noastră, în special graiul dintr'o anumită regiune—vom vedea care. Surprinde însă că în mai multe locuri lipseşte cuvîntul românesc corespunzător celui latin, chiar cînd trebuia să-i fie cunoscut (d. e. la *rivus, ros, sagitta, serenus, sitis* etc.). Lacunele acestea sînt înşirate de Tagliavini la p. 40-41 şi ele ar fi de explicat astfel: uneori, pot fi simple scăpări din vedere ale alcătuitorului listelor de cuvinte (şi anume cînd cuvîntul românesc reproducea de aproape pe cel latin şi asemănarea dintre ele l-a făcut să uite însemnarea, în rubrica a doua, a echivalentului românesc; ar fi casul pentru seria *rivus* ş. a. relevată mai sus); alteori, dînsul, găsindu-se în faţa unor forme latine pe care, ca străin, nu ştia cum să le traducă în româneşte — şi, de sigur, aştepta să se informeze asupra lor —, le-a lăsat neexplicate (din această categorie ar fi lipsa glosărilor la *sacramentum, saginatio, tapes* etc.; pentru că cele mai multe forme de felul acesta apar în partea din urmă, e de presupus că ele au rămas să fie explicate mai tîrziu şi autorul nu a putut reveni asupra lor); nu este exclus, de altă parte, ca manuscrisul să nu fie chiar al autorului, ci o copie şi cel care avea să-l transcrie, neînţelegînd unele cuvinte, le-a lăsat nînsemnate, aşteptînd să-i fie lămurite; că redactarea aştepta o revizuire, într'un fel sau altul, apare evident din felul cum se prezintă manuscrisul.

Ar rămînea de precisat de unde a plecat, pentru formele latine, alcătuitorul lexiconului ca să se gîndească la glosarea lor; sînt cuvinte de tot rare la care dînsul s'a oprit ca să le dea echivalentul românesc sau maghiar, aşa că nu se vede bine la ce izvoare a recurs şi cu ce intenţie; e o parte de cercetare pe care nu a putut-o duce mai departe nici Tagliavini şi se pune întrebarea dacă ne putem închipui că dînsul a cerut cuiva redactarea unui lexicon care-l putea ajuta în studiile sale.

Din unele particularităţi de transcriere a sunetelor şi din felul cum se înfăţişează manuscrisul (coloana a patra a fost lăsată liberă, ca să fie completată, cum e de presupus, cu termenii germani), Tagliavini ajunge la părerea că lexiconul a fost scris de un German, adică mai curînd un Sas, şi datarea lui trebue să fie între 1687-1700.

Că acest străin trebue să fi fost din părţile Crişului şi Mureşului, spre Bănat, reiese clar din dovezile aduse de Tagliavini; particularităţile fonetice ale textului ne îndreaptă spre o regiune pe care Tagliavini o fixează între Lipova, Făget şi Susani, ceea ce ar concorda cu împrejurarea că Marsigli a petrecut mai mult timp în acest ţinut, aşa că a putut primi lexiconul dela cineva de acolo.

Rămîne însă un punct nu tocmai bine lămurit, anume fonetismul lui *če, či* faţă de al lui *ge, gi;* pe cînd, cum resultă din forme ca *lese, fulser* etc. (= *lege, fulger*), avem dovada că *g* era pronunţat de autorul lexiconului ca *ž* (sau *ź*; *s* transcrie asemenea sunet), pentru *č* găsim fonetismul nealterat (astfel: *cser, cserk* etc., unde *cs* = *č*), cu toate că ne-am aştepta la o transcriere care să corespundă alterării lui *č* (>*š*, *s*) paralelă celei a lui *g* (>*ž*, *ź*); o singură dată totuşi se pare că textul lasă să recunoaştem şi această pronunţare specială a lui *č*, anume cînd la n. 1105 vedem scris *inkops* care ar fi de interpretat ca *incopšiu* (*incopšiu*) = *incopciu*, cum admite şi Tagliavini (p. 81). Pentru ce pronunţarea dialectală *č*>*š*(*s*) nu este atestată tot aşa de des ca aceea cu *g*>*ž*(*ź*)? O explicaţie ar fi poate aceasta: autorul lexiconului cunoştea de sigur şi vorbirea generală românească, nu numai cea dialectală, şi de aceea în unele casuri s'a conformat celei dintîi, scriind *cser, cserk* etc. De altfel, aceasta se poate observa chiar pentru *g*: cu toate că cele mai de multe ori, în acord cu pronunţarea locală, e scris cu *s*, totuşi întîlnim şi scrierea cu *gs* (=*g*): *gsinere, gsingas* (apare şi *g*: *sagyiatta* la n. 982).

Cîteva forme, înşirate la p. 160, sînt considerate ca obscure de Tagliavini; nu par să prezinte importanţă, pentru că fac impresia să fie greşit scrise sau confundate cu forme maghiare; *ster* trebue să fie *stea*, cu *r* pus poate sub influenţa lui *stercus* care urmează imediat în coloana latină; *thoam*, cum presupune şi Tagliavini, ne face să ne gîndim la *turn*, cu grosolană eroare de transcriere; *rasina* = *cuprum* stă lîngă ung. *rész*, aşa că a putut da loc la o asociere greşită; *szil* = *scintilla* nu poate fi şi el decît o greşală, iniţiala fiind luată dela ung. *szikra* ce urmează şi cuvîntul românesc fiind lăsat nesemnat cum trebuia.

Ar fi fost de relevat glosele: 311 *confluunt aquae* = *kur si se prae un*, unde trebue cetit: *curže* (*curźe*) *depreună*, 369 *culex* =

mustîcza, adică *musculiță*; 192, 394, 587, 653 *cibus, dapes, esca, ferculum = pazitura, pasature*; 277, 349 *cocus = pasitor*, forme care se întîlnesc cu *păzi* „a fierbe, a face, a găti de mîncare", *păzătură* mîncare" date de Viciu, *Supl. la „Glosar de cuv. dial."*, 12.

Făcîndu-ne cunoscut manuscrisul din biblioteca marsiliană și căutînd să lămurească pînă în cele mai mici amănunte cuprinsul lui, lucrarea lui Tagliavini aduce dialectologiei noastre o remarcabilă contribuție, pentru care trebue să-i fim recunoscători.

O. D

C. A. SPULBER. Cea mai veche pravilă românească; text, transcriere, studiu, rèsumé en français, Cernăuți, Tip. „Mitr. Silvestru"; 1930; 87 pag.

Cuprinde ediția critică a textului *Pravilelor* conținute în *Codexul* descoperit la Ieud, în 1921, de Andrei Bîrseanu, și în *Codex Neagoeanus*, descoperit de Șt. Neagoe în 1860, precum și un studiu asupra acestor două versiuni.

Textul *Pravilei dela Ieud* e reprodus în transcriere latină; cel cirilic, în reproducere fotografică, a fost reprodus de I. Bianu, într'o ediție apărută în 1925; textul *Pravilei* din *Codex Neagoeanus* e publicat aci pentru prima oară, în fototipie și în transcriere latină. Editorul a adus, astfel, un dublu serviciu cercetătorilor, punîndu-le la îndemînă reproducerea exactă a textului *Pravilei* din *Codex Neagoeanus*, și dîndu-le totdeodată transcrierea cu litere latine a celor două *Pravile*. Transcrierea nu e însă totdeauna exactă, dar acest neajuns nu presintă o mare importanță, pentru că reproducerile fotografice existente permit controlul imediat.

Textul *Pravilei dela Ieud* nu fusese comparat cu textul corespunzător din *Cod. Neagoeanus*; Drăganu indicase însă raportul dintre aceste redacțiuni [1].

Pravila dela Ieud conține, în primul rînd, *Pravila sfinților părinți după învățătura a marelui Vasilie*, text pe care îl regăsim în *Pravila* din *Cod. Neagoeanus* și într'un fragment manuscris păstrat în arhivele Bistriței, de care ne vom ocupa mai departe; acest text e urmat, în *Pravila dela Ieud*, de *Tîlcul Evangheliei dela judecată*, care se regăsește în *Codex Sturdzanus* și în *Codex Todorescu*. Textul acesta nu e conținut în *Cazaniile* tipărite de Coresi în 1564 și 1581, încît presupunerea lui Spulber (76) nu e confirmată.

[1] *Dacoromania*, IV, 1096.

Așa dar, numai primul text al *Pravilei dela Ieud* constitue o *pravilă* propriu zisă; textul al doilea a fost adaus din causa naturei conținutului său, ca o completare a textului precedent.

Din studiul lui Spulber se desprinde conclusia că versiunile *Pravilei sfinților părinți* din *Pravila dela Ieud* și din *Cod. Neagoeanus* derivă dintr'un original comun; textul de pe care ar fi fost efectuată traducerea originală ar data dela începutul sec. al XVI-lea (79, n. 1); dar versiunea din *Pravila dela Ieud* mai cuprinde, într'o redacțiune inferioară acesteia, părți care nu se regăsesc în versiunea din *Cod. Neagoeanus*.

Partea a doua a *Pravilei dela Ieud*, și anume *Tîlcul Evangheliei dela judecată*, am văzut că se regăsește în alte două manuscrise; versiunea din *Pravila dela Ieud* a fost copiată cuvînt de cuvînt și reprodusă în *Codex Sturdzanus*: Hasdeu a publicat acest text sub titlul *O predică* [1]. Același text se regăsește în *Codex Todorescu*; aci textul a fost copiat sau de pe textul tipărit, sau de pe o redacțiune intermediară; el presintă, prin urmare, mici variante față de textul corespunzător din *Cod. Sturdzanus* [2].

În sfîrșit, mai există o versiune a acestui text, copiată la Rîpa-de-jos de un anume popa Toader, în 1610; un fragment, păstrat în arhivele Bistriței, ne permite să-i stabilim filiația: o parte este identică cu textul corespunzător din *Pravila dela Ieud* (I, p. 132^{4}, 135^{31}, 131^{11-13}), dar versiunea din arhivele Bistriței conține și frase care provin dintr'o altă redacțiune [3].

Pravila dela Ieud, așa cum ne a fost transmisă, e fragmentară: lipsește dela început „cel mult o pagină" (80); lacuna dela sfîrșit e completată, în ediția lui Spulber, prin reproducerea textului corespunzător din *Cod. Sturdzanus*. Spulber a observat că textul *Pravilei dela Ieud* a fost tipărit fără grije: astfel, sînt două lacune după pag. 12 și 14; mai există alte două lacune la pag. 11, după rîndurile 3 și 5; astfel se explică de ce rîndurile intermediare sînt „absolut de neînțeles" (17); iată pasajul în chestiune, cu indicația lacunelor:

zile. Ară popa čela če nu face m⟨o⟩l⟨itvă⟩
. . . . . .
de bou și de berbeče și de poru-
ꙗmbu. E să nu fure popă ꙗ sa⁊
. . . . . .
el⁊ să-l⁊ ju⁊ghe ꙗ casa sa și să-l⁊

[1] *Cuv. den bătrîni*, II, 223 urm.

[2] **N. Drăganu**, *Dacoromania*, IV, 1094 urm.

[3] *Grai și suflet*, I, 332.

De asemenea, tipograful a încurcat succesiunea paginilor, repuse în ordinea lor firească în ediția lui Spulber (v. p. 23 urm.).

Textul corespunzător din *Codex Neagoeanus* este întreg și succesiunea paginilor normală.

Pravila dela Ieud este un text tipărit. Data tipăririi ar oscila, după Bianu, între anii 1570-1580, și tipărirea ar fi fost efectuată de Coresi.

Spulber examinează aceste ipotese în studiul care întovărășește ediția textelor și propune, ca dată a tipăririi, anul 1563 sau anii următori. Această datare e bazată însă pe o eroare, comisă și de Andrei Bîrseanu; într'adevăr, Spulber pleacă dela faptul că Coresi ar fi anunțat, în epilogul *Cazaniei* I-îi (1564), tipărirea unei *Pravile*. Se știe că eroarea aceasta e bazată pe o lectură a lui Ciparîu: fragmentul din epilogul *Cazaniei* fiind deteriorat la locul acesta, în exemplarul pe care Ciparîu îl avusese sub ochi, el completase întîia silabă *Pra...* prin *Pravila*. Dar dacă Spulber ar fi consultat tomul I al *Bibliografiei românești vechi*, la *addenda*, ar fi găsit la p. 518 descris un al doilea exemplar al *Cazaniei* și s'ar fi convins că Coresi nu a anunțat tipărirea unei *Pravile*[1]; lectura lui Ciparîu nu e, deci, confirmată; iată pasajul respectiv: „dereptă ačěă amŭ scris cum amŭ putut *Tretcevanghelulŭ* și *Praxiul* rumânĕște".

Data la care a fost tipărită *Pravila* rămîne, deci, nesigură, în sensul că e limitată de anii cînd Coresi își sfîrșește activitatea tipografică (1581); data fixată de Bianu are drept criteriu asemănarea literelor dintre tipăriturile lui Coresi, din anii respectivi, și literele *Pravilei*. De sigur că acest criteriu nu presintă garanții suficiente pentru o datare sigură: în tot casul, pînă la probă contrară, tipărirea *Pravilei* trebue atribuită lui Coresi; limba textului nu are nici o particularitate care nu s'ar regăsi în celelalte traduceri tipărite de diacon sau de ucenicii săi. Spulber presupune că textul ar fi putut fi tipărit „și de alt cineva decît Coresi" (73); de sigur; numai că, pînă la probă contrară, trebue presupus că acest „alt cineva" făcea parte din „școala" lui Coresi și era, deci, Coresi el însuși sau vre-un ucenic al său.

Pravila din *Codex Neagoeanus* este un text manuscris, copiat de același popă Ion din Simpetru care a scris și celelalte texte pe care le-a studiat și publicat N. Cartojan.

Spulber a arătat că *Pravila dela Ieud* și *Pravila* din *Cod. Neagoeanus* conțin părți ale *Nomocanonului* lui Ion Nesteutul, în redacția lui M. Vlastaris; se știe că versiunea slavă a *Sintagmei* lui

[1] V. *Dacoromania*, II, 592, n. 1, și *Grai și suflet*, I, 251, n. 3.

Vlastaris a circulat în Principate; I. Bogdan a descoperit o redacție manuscrisă care conținea, pe margini, o serie de glose românești efectuate în nordul Moldovei (poate la M-rea Neamț), în cursul veacului al XVI-lea, de sigur, în vederea unei traduceri [1]. În ceea ce privește originalul, nu încape îndoială că versiunea românească a fost tradusă de pe un text slavonesc: atît cuvintele slave rămase netraduse din *Pravila dela Ieud* și din *Cod. Neagoeanus*, cît și particularitățile sintaxice ale acestor texte, probează aceasta pînă la evidență. Rămîne ca un slavist să ne dea, acum, ediția textului slavonesc corespunzător (v. p. 81).

Ediția lui Spulber e întovărășită de o interpretare, în limba literară, a versiunei din *Pravila dela Ieud*, de indicația pasajelor corespunzătoare din *Codex Neagoeanus*, precum și de comparația textului cu izvoarele grecești, *Pravila dela Govora* (1640) și *Îndreptarea legei* (1642). Aceste indicații sînt bine venite; textul *Pravilei* din *Cod. Neagoeanus* e întovărășit, în note, de trimiteri la pasajele corespunzătoare din *Pravila dela Ieud*.

În resumat, cartea lui Spulber este utilă și aduce reale servicii, atît prin publicarea textelor *Pravilelor*, cît și prin lămuririle date de editor; aceste lămuriri trebuesc însă revisuite.

Las să urmeze cîteva observații asupra limbei *Pravilelor* studiate.

Pravila dela Ieud. 5[1]: *cătușă* „pisică"; atestat în Țara românească în prima jumătate a veacului al XVII-lea (Hasdeu, *CB*, I, 272) și în Ardeal, în veacul al XIX-lea (I. Alexi, *Grammatica daco-romana sive valahica*, Viena, 1816, 237) — 5[2]: *corui* „pasăre de pradă"; cf. *Levitic*, 11, 16-17 (printre cărnurile care nu trebuesc consumate) „și *coroiul* și cele ce sînt asemenea lui. Și corbul cel de noapte și heretele" (*Biblia*, București, 1914) — *uture* „cucuvaie" (Hasdeu, *CB*, I, 309); explicația lui Spulber „vultur", nu e justificată — 5[14]: *deĉi* în funcție temporală = „și" (cf. Rosetti, *Lettres roumaines*, 40): Arâ popa čela če va câ.ta liturghie și va prâ.zi *deĉi* va borâ, post 6 luni; 10[6-9]: Arâ u.ă voinică, el va eși la războiu, *deĉi* se vor .pe.ge cu altă voinică, *deĉi* va birui unul pre alalt; 11[9-10]: și să pue la masă, *deĉi* să kĕme popa — 6[11]: ⟨u⟩.ă obraz; cf. 8[14]: u.ă lemnă — forma de genit.-dativ a lui *popă*, în mod constant *popeĉi*: 8[6], 11[17], 12[4], 21[9] — 8[13-14]: *va[a] bate*, nu *va abate*. — 8[16]: *podmĕte* (pl.) ⟨v. sl. *podŭmetŭ* „ciucure" — *strâmături* (pl.) „lînă vopsită cu care țărancele fac scoarțele; fir de lînă" — 11[3]: popa čela če nu face *m⟨o⟩l⟨itvă⟩*; Spulber ceteșe *milă* — 11[5]: condiționalul negativ: e *să nu fure* popă .ă sată — 11[11-12]: ačela če mână.ă

[1] *Convorbiri literare*, XXIV, 727 urm.

să-ge *prijenъ*, adică „păstrat": *a sprijini* e atestat cu acest sens în *Lex. Budan* (1825) „servo, asservo", şi astăzi, în jud. Muscel (com. Prof. G. Şapcaliu); cf. interdicţiile de a mînca sînge din *Leviticˈ* (7, 16 şi 17, 10)—12[7]: determinarea iraţională şi lipsa prep. *pre*, datorită influenţei textului slav: să-l cumenece *omul* (= pre om) — 12[5-16]; imperat. pers. 2 sg. a verbului reflexiv *a se pričepe* (cf. Candrea, *Ps. Scheiană*, II, glosar, s. v.): *prečepe-te* că să-ţi botezaţi —15[4]: *latini* = „catolici" —16[2]: de se va *veky* (=vechi), nu *vecăi*, cum transcrie Spulber — 17[a]: articolul masc. proclitic *a*: sau fie de če mişel-a lui Hs — 21[5-6]: cu unt-a *os⟨fen⟩tit-a*, nu *ostit-a* (*⟨hostia!*), cum interpretează Spulber.

Pravila din Cod. Neagoeanus. 130[2]: *pre afrindon* reproduce, evident, pe ngr. αφτζρών — 130[4]: *nătari* (pl.) „slab, simplu", după Spulber; s'ar putea precisa „minor" sau, poate, „idiot", potrivit contextului (acelaşi păcat e pedepsit numai cu două luni de post, cînd e săvîrşit de *netari*, pe cînd bărbaţii vor posti un an); cf. Rosetti, *op. cit.*, glosar, s. v. — 130[5-7]: ară muere de va mînca sau va be bureni de *⟨le⟩p⟨ăda⟩t-a* fiĕorii — 130[10]: čine va *vinif⟨i⟩* di-a limba păgînă, post 1 let—„convertitul va posti un an"; sensul nu e deci obscur, cum crede Spulber — 130[14-15]: iar popa de va lega omul de leğe sau l va *cruntа* =a lovi cu sînge, a răni" (cf. *Lex Budan*, s. v. *cruntare* „Bespritzung mit Blut"), nu „a ameninţa, a îngrozi", după interpretarea lui Spulber — 135[16]: *če⟨l⟩* če o duče — îngrozi", după interpretarea lui Spulber — 136[5]: *mortăčină*, fonetism dialectal curent în jud. Muscel (com. Prof. G. Şapcaliu) — 136[15]: monoflongarea lui *ea*: să *margă* (de 2 ori); cf. Rosetti, *Recherches*, 67—136v[5]: *voa⟨od⟩* creştini.

Al. Rosetti

Sextil Puşcariu, Istoria literaturei române, epoca veche; ediţia a doua, revăzută şi întregită, completată cu o bibliografie critică şi un indice; cu 82 de ilustraţii, dintre care şase planşe în culori în afară de text; Sibiu, Krafft & Drotleff; 1930; 263 pag.

Manualul atît de util al lui Sextil Puşcariu reapare în excelente condiţiuni tehnice, într'o a doua ediţie revăzută şi întregită.

Las să urmeze, aci, cîteva observaţii sugerate de cetirea paginilor consacrate descrierei stadiului de evoluţie a limbei române în veacul al XVI-lea şi expunerei consacrate evenimentelor culturale din acea epocă (63 urm.).

„Dacă pe la sfîrşitul veacului al XVI-lea documentele româneşti se înmulţesc în părţile din nemijlocita apropiere a Ardealului", spune Puşcariu, „şi dacă în ele felul de a se exprima nu

mai e atît de stîngaci ca mai înainte, aceasta se datoreşte în mare parte tocmai cărţilor care treceau munţii şi se răspîndeau în ţările româneşti" (64; v. şi 80). Pe cît ştiu, nu sînt probe că tipăriturile lui Coresi şi ale ucenicilor săi au pătruns în Principate altfel decît în mod isolat [1]. Iar înmulţirea documentelor româneşti se explică prin alte cause: existenţa unor centre de viaţă politică şi socială în regiunea deluroasă şi muntoasă a Ţării româneşti, decăderea culturei slavone şi dispariţia unui element slav flotant, care o alimentase pînă atunci în Principate. În ce priveşte progresele de natură stilistică ce au fost realisate în aceste monumente de limbă, ele nu mai pot fi datorite influenţei cărţilor tipărite de Coresi şi de ucenicii săi, cum susţine Puşcariu, din moment ce aceste cărţi nu au pătruns în mare număr în Principate; dar, independent de aceste consideraţiuni, influenţa acestor cărţi a fost nulă, pentru că ele sînt scrise într'o limbă greoaie, cu totul diferită de limba vie întrebuinţată în scrierile netraduse, şi tocmai această diferenţă dintre textele traduse şi textele netraduse ar fi trebuit marcată, în această lucrare care urmăreşte în primul rînd scopuri didactice: stilul curgător din scrisoarea lui Neacşu nu datorează nimic cărţilor tipărite!

În schimb, autorul stabileşte diferenţa dintre limba epilogului *Psaltirei* lui Coresi (1577) „scris într'o limbă atît de apropiată de a noastră" şi limba acestei *Psaltiri* ca însăşi, „aproape neînţeleasă" (77-78). Această diferenţă ar fi de natură cronologică şi datorită faptului că textul *Psaltirei* reproduce o versiune tradusă la o epocă anterioară, „pe cînd nu exista încă o tradiţie literară, care să fi mlădiat limba" (78). Şi totuşi, explicaţia cea mai firească a acestei diferenţe residă în faptul că, pe de o parte avem de a face cu un text netradus (epilogul), în care limba vie se poate manifesta, pe cînd textul *Psaltirei* este o traducere care urmează de aproape originalul slavonesc.

Puşcariu, ca „aproape toţi filologii şi istoricii [noştri] literari" (221), admite că traducerea în româneşte a primelor cărţi religioase a fost provocată de mişcarea husită. E semnificativă, într'un sens, uşoara solicitare a unui text, în favoarea acestei teorii. Puşcariu ne spune că Hunfalvy „a arătat că *numai* prin husitism se explică înţelesul de „rău" şi „diavol" pe care-l are în limba ro-

[1] N. Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, ed. a 2-a, 215. Numai într'un singur caz ştim că „multe exemplare" [cîte?] dintr'o carte corestană (*Cazania* a 2-a) s'ar fi vîndut în Ţara românească, dacă este să-l credem pe cuvînt pe Lucas Hirscher, judele Braşovului, într'o scrisoare în care oferă spre cumpărare trei exemplare din această carte judelui Bistriţei (14 aug. 1582; *Doc. Hurmuzaki*, XI, 656, n-l 96).

mină cuvîntul *viclean*" (224). Dar la locul indicat, Hunfalvy susţine că acest înţeles se explică prin contactul Romînilor cu Husiţii *sau* cu Reformaţii [1].

Puşcariu admite că primele traduceri romîneşti de cărţi religioase ar fi fost făcute de „*un* preot romîn". Am arătat altădată că nu avem motive să atribuim unui singur om traducerea acestor cărţi, şi că, dimpotrivă, avem tot cuvîntul să credem că au fost cel puţin trei traducători diferiţi [2]. „Limba pe care el (traducătorul) o scria era stîngace... Ea şvîcnea sub condei precum sburdă un cal neînvăţat" (66). In lipsă de exemple, nu putem aprecia la justa ei valoare această caracterisare; în schimb, observăm că ar fi fost bine să fie pusă în lumină aci o altă trăsătură caracteristică a acestor traduceri, şi anume platitudinea stilului lor şi imitarea servilă a originalelor slave. E de mirat cum în aceste pagini de caracterisare generală Puşcariu nu pomeneşte nimic de influenţa redacţiilor ungureşti şi slavoneşti asupra traducerilor romîneşti [3]. In adevăr, singurul mijloc de a nu ajunge la concluzii fantesiste, în interpretarea acestor texte, este de a compara tot timpul versiunea românească cu originalul de pe care a fost tradusă. Omisiunea aceasta se repetă acolo unde ni se vorbeşte de vocabularul primelor traduceri: nimic despre elementele slave şi ungureşti, care dau un aspect atît de caracteristic traducerilor din veacul al XVI-lea.

Unele amănunte nu sînt presentate într'o lumină justă. Astfel, Puşcariu arată că articolul proclitic al numelor proprii, la genitiv-dativ, era „numai *lu* (nu *lui!*)", ceea ce nu concordă cu realitatea faptelor, deoarece, în afară de *Codicele Voroneţean*, în toate celelalte texte rotacisante *lui* este mai des întrebuinţat decît *lu* (68) [4]. Ceva mai departe, ni se spune că „la acusativ nu se întrebuinţează prepoziţia *pe* (*pre*) înainte de pronume sau nume de fiinţe"; afirmaţia aceasta ar fi trebuit însă completată, adăugîndu-se că neîntrebuinţarea prep. *pre* e datorită influenţei contextului slav. In studiul pe care Puşcariu l-a consacrat rolului şi întrebuinţării prep. *pre* [1], dînsul nu a arătat că valoarea mărturiei textelor traduse din slavoneşte este nulă, pentru că lipsa lui *pre*, în aceste texte, nu probează că limba vorbită ignora întrebuinţarea prepoziţiei. De fapt, singurele fapte probante, în astfel de casuri, sînt *abaterile* dela regulă, adică introducerea prep. *pre*, care arată că limba vorbită cunoştea de fapt acusativele cu această prepoziţie. A vedea în exemplele culese în textele amintite primele manifestări ale construcţiei cu *pre*, înseamnă, prin urmare, a forţa faptele.

Acolo unde ni se spune că „la persoana întîia se conjuga la imperfect: *eu cinta, eu auziia* (nu ca astăzi, *eu cîntam* şi *eu auzeam*)", ar fi trebuit adăugată lămurirea: „nu ca astăzi, *în limba literară*", pentru că sînt regiuni, de ex., Maramureşul, în care formele fără *-m* sînt întrebuinţate şi în zilele noastre [2].

„Diftongul *ea* nu se reducea la *e* înaintea unui *e* şi *i* din silaba următoare, încît se rostea *creade, leage, Moldoveani*", ne spune Puşcariu (68). Dar, de fapt, grafia *ĕ* (atunci cînd *e* accentuat era urmat în silaba următoare de *e*) e întrebuinţată în mod constant numai în *Codicele Voroneţean:* toate celelalte texte cunosc şi notaţia *e*; grafiile acestea, care apar şi în texte care nu sînt copiate, ca *Ps. Hurmuzaki*, ne permit, prin urmare, să afirmăm că monoftongarea diftongului *ea* era efectuată în momentul cînd s'au făcut primele traduceri, şi că grafia *e* era, încă de pe atunci, tradiţională. Exemplul *Moldoveni*, dat mai sus de Puşcariu, este rău ales; în adevăr, nu avem probe că *e* accentuat a fost diftongat atunci cînd timbrul vocalei următoare era *i*; diftongarea, în casul acesta, ar fi inexplicabilă şi ar contrazice explicaţia care a fost dată fenomenului. *Moldovĕni* şi grafiile similare, care apar, de altfel, sporadic, în textele din veacul al XVI-lea, se explică prin întrebuinţarea pur ortografică a slovei ѣ şi prin introducerea ei acolo unde grafia *ĕ* nu avea raţiuni fonetice; într'un text cum e *Ps. Hurmuzaki*, de exemplu, unde întrebuinţarea lui *ĕ* e corectă, diferenţa e bine păstrată: *berbĕce, leĕge* etc., dar *berbecĭi, leĕgiei* etc. Mai departe, ni se spune că strămoşii noştri aveau vocale nasale ca Francesii sau Portughesii; această precisare nu corespunde, însă, ideei pe care ne-o putem face despre aceste sunete:

[1] P. Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, Wien u. Teschen, 1883, 226: „Wann kamen die Rumänen dazu das „Uebel", „Böse" mittelst des ungrischen *hitlen* (ungläubig)... auszudrücken? Gewiss... zur Zeit der Hussiten und der Reformation... Dieses Wort konnte nur in der Moldau und in Siebenbürgen durch die Berührung mit ungrischen Hussiten oder Reformirten in die rumänische Sprache gelangen". Pasajul e reprodus de Drăganu, *Dacoromania*, II, 587-588.

[2] *Grai şi suflet*, III, 460-461.

[3] Influenţa originalului slav asupra traducerei romîneşti e marcată numai cu prilejul caracterisărei limbei *Psaltirilor* rotacisante: „traducerea e făcută în mod servil după originalul slav, redîndu-se în romîneşte cuvînt de cuvînt, fără să să ţină seama adesea de înţelesul frasei" (71).

[4] V. Candrea, *Psalt. Scheiană*, I, CLXXXIII-CLXXXIV.

[1] S. Puşcariu, *Despre pre la acusativ*, în *Dacoromania*, II, 565 urm.

[2] V. T. Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, LXVIII, § 56.

ar fi mai exact să se spue că vocalele noastre nasale se asemănau cu vocalele nasale franceze pronunțate de un Provansal: *on*, *en*.

„Saşii... izbutiră să-l îndemne pe diaconul Coresi să se mute împreună cu ucenicii lui — între care şi Oprea logofătul — dela Tîrgovişte la Braşov" (84). Coresi apare de fapt ca ucenicul lui Oprea logofătul, „fiind arătat în al doilea rînd" în *Octoihul* mic slav din 1557. La rîndul său, Oprea era ucenicul lui Dimitrie logofătul Liubavici [1].

Al. Rosetti

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*; Paris, H. Champion; 1930; 242 pag. (vol. XXXI din *Coll. ling. publ. par la Soc. de ling. de Paris*). — Cu remanieri şi mai multe adausuri, e a doua ediție a cărții apărute în 1926, *Balkanfilologien*, de care m'am ocupat în darea de samă din vol. III, 442, arătînd ce temeinice cercetări şi cîte fapte noui aducea pentru studiul comparativ al limbilor balcanice; mult aşteptata, aceasta nouă ediție va înlesni cunoaşterea părerilor învățatului danes şi de către aceia care, nefamiliarisați cu limba danesă, nu le puteau urmări în ediția de mai înainte.

Din şirul problemelor studiate de Sandfeld, unele trec dincolo de domeniul limbilor balcanice, avînd însemnătatea lor pentru lingvistica generală şi, firește, vor putea fi reluate cu lămuriri noui, cu amplificări. Aducîndu-ne, în cuprinderi largi, cea dintîi prezentare sistematică a asemănărilor dintre română, albaneză, bulgară etc., cartea aceasta ne dă în acelaşi timp prilejul să prețuim încă odată metoda riguroasă, spiritul critic şi claritatea pe care ştiu să le pună în studiile lor lingviştii şcoalei danese. — O. D.

G. Rohlfs, *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Halle, M. Niemeyer; 1930; XLVI-393 pag. — După materialele publicate de Morosi, Pellegrini ş. a., cu multe adausuri din anchete personale, Rohlfs ne dă acest dicționar etimologic care-şi ia locul printre cele mai de samă cercetări de lexicologie comparată. Va fi de mare ajutor celor care se ocupă de limba greacă — chiar cuvinte vechi grecești ajung să fie mai bine lămurite prin confruntări cu cele păstrate în sudul Italiei —, dar va putea fi des consultat şi de romaniști. Explicațiile etimologice sînt însoțite adeseori de lămuriri care ne fac să cunoaştem substratul

[1] I. Bianu, în *An. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XXXII, desbateri, 17-18.

real al unor cuvinte, aşa că istoria lor ne duce spre anumite aspecte de cultură, spre condițiuni de viață locală (v. d. e. ce se spune cu privire la βοσκή, τάξις, νάνη). Din mulțimea de forme înşirate unele dau loc la interpretări deosebite, iar altele nu apar de tot clare ca etimologie — Rohlfs a renunțat chiar să le explice. Otr. *krombulo* etc. „mură" (n. 30) e greu să fie derivat din ἀγριόμωρον (comp. formele de sub 2393 alăturate la *χαμόμωρον); trebue să plecăm dela *columbula care, ca şi palumba, apare ca denumire a unor fructe de coloare porumbie (Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.*, 398, 2432). Otr. *krukuturi* „Hürde für Schweine" (2543) arată, cu terminațiunea lui (< -torium), proveniență latină. Poate fi un derivat din collocare. Pian. *paraski* „Teil des Ackers rings um einen Baum, der nicht vom Pflug bearbeitet werden kann" (2553) reproduce probabil un compus, παρά + σηκός „loc oprit, închis". — O. D.

V. Bertoldi, *Gava e derivati nell' idronimia tirrena*; Firenze, Tip. classica; 1929 (extr. din *Studi etruschi*, III, 293-320). — Rămas pînă acum de tot obscur, acest cuvînt e studiat, întîia oară, de Bertoldi în legătură cu diferite forme sub care apare — mai ales în toponimie, pe un teritoriu foarte întins —, cum şi cu altele care, prin tema lor, pot fi luate în samă. Unele concordanțe la care s'a gîndit Bertoldi, cum ar fi un şir de cuvinte ce ne duc spre înțelesul de „mlaştină" ori apar ca nume de păsări şi de plante, sînt departe însă de a fi convingătoare. Constatarea la care ajunge Bertoldi e că tema *gab-* (*gav-*) se întîlneşte cu deosebire în regiuni unde au trăit Ligurii (regiunea Alpilor, Apeninilor şi Pirineilor). Şi un fapt care nu trebue pierdut din vedere, cum bine observă Bertoldi, e că formele care reprezintă această temă desemnează de obicei un „rîu de munte". De altă parte, *gab-* e cunoscut şi cu înțelesul de „despicătură, cheie în munți". Istoria lui *gab-* ni se înfățişează astfel într-un chip mai puțin enigmatică, în urma acestei luminoase cercetări. Se pune însă întrebarea dacă tema *gab-* poate fi privită ca de origine ligură. Extensiunea ei geografică pare să pledeze în favoarea acestei presupuneri; Bertoldi relevează şi faptul că derivate toponimice din *gab-* apar cu sufixe care pot fi considerate ca ligure. Dacă, prin urmare, nu este exclus ca această temă să fie de origine ligură, rămîne, firește, să fie urmărită mai departe. Şi atunci intervine problema înrudirei Ligurilor. Cum se admite, nu fără temei, că ei se înrudiau cu populațiuni nord-africane, poate nu este prea riscat să căutăm o identificare a lui *gab-* cu forme din graiurile acestor populațiuni. Şi tocmai în aceste graiuri găsim într'adevăr o temă cu variațiuni de fo-

netism între *k-* și *g-*: Chamir *kab* „a despica, a tăia", Nuba *gambo* „săcure" etc. (comp. arab. *gabba*, tot cu sensul de a „tăia"; v. Trombetti, *Comp. less.*, 195); de altfel, *gamb-*, alături de *gab-*, e constatat și de Bertoldi în seria formelor pe care le relevează în legătură cu *gava*. Deci, și ca fonetism și ca înțeles, o asemănare care s'ar putea să nu fie întîmplătoare. — O. D.

H. Gavel, *Grammaire basque*, t. I; Bayonne, Impr. du „Courrier"; 1929; 69*-220 pag. — Dînd numai prima parte — a doua va cuprinde morfologia verbului —, această gramatică se adresează atît Bascilor care ar dori să aprofundeze particularitățile limbei lor, cît și lingviștilor care caută să cunoască structura acestei limbi, recunoscută tot mai mult astăzi ca ofere comparatiștilor un cîmp întins de cercetări. S'au publicat și alte gramatici basce, plecînd fiecare dela unul sau altul din dialecte, și pînă vom ajunge să avem o gramatică a tuturor dialectelor ei, Gavel a ținut să înfățișeze ce este propriu bascei literare din Labourd. Cunoașterea graiului din acest ținut înlesnește inițieri în celelalte dialecte, și ele au fost luate, de altfel, în considerație de Gavel ori de cîte ori i s'a părut că unele caracteristici ale bascei nu numai din Labourd merită să fie puse în vedere.

Din studiul foneticei se desprind cu deosebire cîteva capitole, cum sînt cele asupra nasalisării și rostirei lui *r* inițial — chiar pentru limba noastră aduc puncte de comparație interesante. Pentru morfologie, pe lîngă observațiile, bine condensate, asupra declinării, sînt de relevat cele cu privire la conjuncții. Interjecțiile ar fi cerut o tratare mai amănunțită — sînt unele de tot caracteristice bascei și putînd da chiar indicații, alături de alte cuvinte, pentru înrudirea ei.

Expunerile clare ale lui Gavel vor ajuta la cunoașterea bascei — limbă de sigur cu aspecte complicate, dar bogată în nuanțări și, înainte de toate, viguroasă și de o concisiune ce-i dă un relief deosebit. — O. D.

P. Bogatyrev, *Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathique*; Paris, H. Champion; 1929; 162 pag. (vol. XI din *Travaux publiés par l'Inst. d'études slaves*). — Monografie cum ar fi de dorit să se publice cît mai multe, cu un bogat material adunat în curs de patru ani; au fost folosite și informații inedite din culegerea lui Řehoř ce se păstrează în biblioteca Muzeului național din Praga. In legătură cu folklorul nostru ar fi de relevat multe asemănări, fie ca elemente pe care le-am împrumutat, fie ca împrumuturi dela noi (cum sînt descrise d. e. obiceiurile la Sf.-Gheorghe,

unele din ele arată că au fost luate dela ciobanii noștri). Interesantă e constatarea cu privire la superstiții provocate de asemănări de cuvinte: de pildă, dacă visezi un munte (*gora*), vei avea supărare (*gore*). La fel se întîmplă și în folklorul din alte părți, așa că ar fi o temă de cercetat mai departe de cum s'a făcut pînă acum. Lucrarea lui Bogatyrev nu e, de altfel, numai culegere de material: ea cuprinde și o critică a metodelor folklorice și dă îndemnuri la cercetări cu largi perspective. Numai o observație cum este aceea dela p. 32 — „souvent, loin que les rites chrétiens et populaires soient en conflit, ils se renforcent mutuellement" — ne spune cîte constatări ar fi încă de făcut în acest sens și cum unele aspecte ale folklorului am ajunge astfel să le explicăm mai bine. — O. D.

A. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX a z poč. XX st.*; Praha, Nákl. české Akademie; 1929; 34*-219 pag. — Putem cunoaște mai bine, grație acestei cărți, toponimia ținutului care formează acum partea extremă sud-estică a Cehoslovaciei; pe lîngă cercetări pe care le-a făcut în cursul unei călătorii în 1927, A. Petrov a pus la contribuție materialul pe care l-a găsit în manuscrise ale lui Pesty, Stripsky și Banov, așa că avem o bogată documentare pentru toponimia regiunei subcarpatice. Multe nume arată că Românii au trăit prin ținuturi slavisate azi, și unele din ele se întîlnesc cu cele date de Miklosich în *Wand. der Rum.* și T. Papahagi în *Graiul și folkl. Maramureșului*, 210. Foarte des se întîlnesc *Kičera* și *Gruň* (= *Grui*). De relevat, de asemenea: *Mutatore, Pikuj, Pikujata, Uturja, Formoza, Furmaza*, dacă nu sînt cumva alterări, ar confirma fonetismul mai vechi al lui *frumos*, asupra căruia v. Tagliavini, *Il „Lex. Marsilianum"*, 145. — O. D.

Al. Rosetti, *Curs de fonetică generală*, cu 26 de figuri în text; București, ed. Casei Școalelor; 1930; XV-120 pag. — In primul rînd studenților, dar și celor care au curiositatea să cunoască directivele nouă ale lingvisticei, cartea lui Al. Rosetti le aduce o presentare sistematică a problemelor de fonetică generală, cu înlesniri de urmărire mai departe prin indicații bibliografice bine alese. Exemplificările se îndreaptă spre domenii foarte variate ale lingvisticei și, cum era natural, multe din ele sînt luate din limba noastră. Prea categoric, ca și Vendryes, mi se pare că se exprimă Rosetti cu privire la *originea limbei*, că nu ar interesa pe lingviști. Cum în istoria artei se ține samă de manifestările artistice ale omului primitiv, cred că și lingvistica nu poate renunța la încercări de a elucida originea vorbirei. Că problema cuprinde multe

taine — de sigur, dar de aici nu urmează că lingviștii trebue să o lase cu totul la o parte. Asupra influenței substratelor ar fi fost poate de insistat mai mult (cu adausuri și la bibliografie), iar în legătură cu expresivitatea ar fi trebuit mai bine pus în evidență și rolul geminațiunei. — O. D.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOUA ORTOGRAFIE

Mai puțin trecătoare decît ne-am aștepta se arată superstițiile ortografice ori de cîte ori este vorba să înlăturăm șovăirile, nedumeririle care prea mult au dăinuit în scrierea noastră. Nu renunțăm nici aici la unele stăruințe care se condamnă dela sine, repetăm mereu experiențe inutile și rămînem astfel tot prea aproape de unde am plecat, cu o săracă mulțumire că totuși am făcut cîțiva pași, cînd ar fi trebuit să-i lăsăm să ne ducă mai departe.

Impresia acestor prea persistente rămîneri în urmă au reînnoit-o discuțiile pe care le-a provocat reforma ortografică în două ședințe ale Academiei din sesiunea extraordinară ținută de curînd, la 5 și 6 februar. Veniau ca o urmare la alte discuții din sesiunea anului trecut și pentru ca să se ia hotărîri ce nu mai puteau fi amînate.

Reforma din 1904 cerea revisuiri, după ce chiar dela început s'a văzut că nu răspunde la tot cît trebuia să aducă. Revisuirea ei a fost propusă la întîiul congres al filologilor, ținut la București în 1925. S'a ales atunci o comisie [1] pentru cercetarea ortografiei și raportul ei a fost adus în desbatere la al doilea congres al filologilor, în 1926, întrunit la Cluj [2].

---

[1] La lucrările ei am participat împreună cu: G. Adamescu, I. Bianu, Al. Procopovici și S. Puşcariu.

[2] Spuneam în încheierea raportului:

„Și în ortografie inovațiile sînt hotărîte de anumite înclinări care s'au afirmat, au ceva din psihologia vremei, dar în ele intervin și predilecțiuni ale acelora care s'au gîndit să le formuleze. Sînt acestea îndrep

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Din discuțiile care au urmat atunci s'a ajuns la fixarea punctelor principale de adoptat și a rămas ca încheierile congresului [1] să fie aduse la cunoștința Academiei, pentru ca ea să hotărască ortografia ce ar trebui să înlocuească pe cea din 1904.

Dorinței arătate de filologi Academia a răspuns în sesiunea generală din 1926. In două ședințe s'a pus în desbatere scrierea lui *i* și aceea a lui *s* între vocale în neologisme. S'a hotărît ca la ortografia generală cu *î* să se admită o singură excepție — cu *â* — pentru *Român* și derivatele lui, iar în ce privește neologismele să renunțăm la *z* între vocale și să scriem cu *s* (deci *poesie* etc., nu *poezie*, cum decisese Academia în 1904). Trebuiau discutate și alte modificări, dar în ultima ședință s'a propus să se revină asupra punctului din urmă, ceea ce, cum am căutat să pun în vedere, nu se putea admite, pentru că știm la ce duce sistemul răzvoturilor [2]. Discuțiile s'au oprit... o poticnire iarăși, amînarea pentru altă sesiune.

---

tățite, apar în acord cu cele dintîi și ca o completare a lor, se înțelege atunci dela sine că ele au temeiuri să fie adoptate. Proectul de reformă pe care-l presentăm pleacă în parte și dela asemenea preferințe pe care le-am avut, dar, controlîndu-le, punîndu-le în armonie cu ceea ce este principial admis și de alții, credem că nu ne-am îndepărtat dela soluțiile ce trebuiau date.

Am avut în vedere înainte de toate simplificarea ortografiei — fără a o duce însă la simplism, la ampatări sau nivelări prea elementare. Nici o limbă nu poate fi redată în scris absolut cum se pronunță și deoarece scrierea cere totdeauna o anumită cultură dela acela care o aplică, o stăruință de a înțelege unele nuanțe ale ei, de aceasta trebue să ținem samă și cînd este vorba de a fixa ortografia noastră.

Nu am admis nimic ce ni s'a părut de prisos, complicații pornind din pedanterie sau din reminiscențe de falsă disciplină ortografică, așa că modificările la care ne-am gîndit vor arăta, credem, în ce sens poate fi resolvită problema scrierei noastre".

[1] Se pot cunoaște din memoriul adresat Academiei, în ședința dela 7 iunie 1927, de Al. Procopovici, ca president al congresului filologilor dela Cernăuți care și-a însușit desideratele exprimate în congresul dela Cluj.

[2] *Analele Acad.*, XLVI, 155.

Au trecut mai multe și după ce un anteproect a fost presentat Academiei, în 1929, de S. Pușcariu [1], numai în ședințele dela 20 febr. și 8 mart. 1931 s'a decis să se reia problema ortografiei și să se numească o comisie din secțiunea literară care să aducă raportul său în viitoarea sesiune generală [2]. Raportul comisiei [3] a fost cetit în ședința dela 23 mai 1931 și discuțiile asupra lui au început dela scrierea cu *s* sau *z* intervocalic în neologisme, deși asupra ei se luase o decisie în 1926; părerea majorității a fost să se lase revisuirea acestui punct pînă la o nouă reformă, păstrîndu-se deocamdată scrierea cu *z* [4]. In ședințele următoare propunerile nu au mai găsit timp să fie desbătute și plenul Academiei s'a oprit la părerea să se reia problema ortografică într'o altă sesiune, după ce comisia din 1931 va fi completată cu alți trei membri și va presenta proectul definitiv [5].

Proectul nu a întîrziat, așa că în februar a putut fi convocată o sesiune extraordinară. S'a ajuns de data aceasta la formularea definitivă a modificărilor de adus, cu toate că i s'ar fi putut îngădui ortografiei să ocupe mai mult de două ședințe — însă nu cu reveniri la legendare pledoarii și rechisitorii în jurul unei litere —, cînd era vorba de fixarea ei pentru mult timp, cînd se aștepta să fie limpezită, după atîtea temporisări.

Aduce ortografia stabilită acum de Academie cît eram îndreptățiți să cerem dela ea? In parte da, atîta numai, pentru că s'au lăsat să vorbească iarăși unele concesiuni, a mai fost un consens pentru timidități care nu mai trebuiau totuși să se repete.

---

[1] *Ibid.*, XLIX, 200.

[2] *Ibid.*, LI, 68, 70-72.

[3] Au făcut parte din ea și: I. Bianu, Gen. Gr. Crăiniceanu, C. Rădulescu-Motru și S. Pușcariu.

[4] *Analele Acad.*, LI, 197.

[5] *Ibid.*, LI, 216, 228-229; au fost aleși ca membri noi ai comisiei: I. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu și G. Adamescu.

S'a cîştigat cînd s'a hotărît să nu se mai pună accentul grav pe vocalele finale şi tot aşa în mijlocul cuvintelor pentru a deosebi forme omonime — era o încăreare şi inutilă şi antipatică a ortografiei; a scrie *lăudà* etc. (unii ţineau să pună accentul şi în monosilabe ca *dà*) nu avea nici o raţiune, cu atît mai mult cu cît accentuarea nu era indicată în casuri ca *lăudă, hotări* etc.; pe urmă, obiecţiunea că distingerea prin accent a unor forme ca *modele* şi *modèle* ar fi fost necesară nu putea fi luată în samă cît timp nu se impunea şi nici nu era posibil să se facă deosebirea între cuvinte cu aceeaşi înfăţişare (d. e. *mare* sb. şi adj., *viu*, adj. şi vb., *noi* adj. şi pron. etc.); şi în vorbire şi în scris, după context, înţelesul formelor omonime poate fi uşor prins — chiar jocurile de cuvinte cele mai neaşteptate ajungem să le deslușim.

Inlăturîndu-se motivul confundărilor posibile în casurile amintite, a fost logic ca ortografia nouă să nu mai admită scrierea cu doi *s* în *cassă, massă, rassă*, pentru ca să se deosebească de *casă*.... — şi aici sensul fiecărei forme răsare dela sine, după cum e întrebuinţată.

Pentru scrierea diftongilor şi vocalelor în hiat s'a ajuns la soluţii care nu vor mai lăsa loc la atîtea desorientări de pînă acum; uniformisarea la terminaţiunile verbale *-esc, -ească*; *-ez, -ează* (deci nu *-iesc, -iască; -iez, iască*) poate fi considerată ca bine venită, aşa că se va scrie numai: *îndoesc, îndoească, sfîrşească, îngrijească; întemeez, scînteează, înfăţişează, încurajează*, nu *îndoiesc*.... *încurajază*.

Principiul uniformisărei e justificat şi cînd s'a admis ca prefixul *des-* să se scrie totdeauna astfel, indiferent de vocalele sau consoanele care urmează: *dezamăgi, dezbina, deschide, desgheţa;* dacă ar fi fost să se ţie samă de variaţiunile de fonetism ale lui, ar fi trebuit să fie scris în patru feluri: *des-* (în *desface*), *dez-* (în *dezamăgi, dezbina*), *deş-* (cum e pronunţat de mulţi în *deschide*) şi *dej-* (rostit adeseori astfel în *dejgheţa*); o dovadă, dintre atîtea, că nu se pot face, cum cred mulţi, concesiuni nelimitate fonetismului.

In ce priveşte despărţirea sau scrierea la un loc a unor

cuvinte s'au fixat iarăşi cîteva norme după care ne vom putea orienta mai bine decît pînă acum (vom şti astfel că trebue să se scrie d. e. *ceea ce, ca şi, pe la, de-a-dreptul* etc., nu *ceeace, caşi, pela, deadreptul*, cum obişnuesc mulţi).

S'a ajuns la înţelegere şi asupra scrierei lui *răz-, iz-, bez-* (astfel: *războiu, răzbuna; izbi; bezmetic* etc.), deşi punctul acesta a fost o grea punte de trecere spre ortografia cu *z* sau *s* în alte casuri, şi cred că soluţia potrivită nu a fost găsită nici acum. In corpul cuvintelor s'a admis să se scrie cu *z* dinaintea lui *b, d, g* (*năzbîtie, brazdă, guzgan*); tot aşa, cînd un cuvînt presintă sufixul *-nic* alăturat la o formă cu *z* în silaba finală: *groaznic, obraznic, paznic*, lîngă care au fost puşi şi *năpraznic, praznic;* în alte casuri s'a lăsat preferinţa pentru scrierea cu *s: casnă, glesnă* etc.; propunerea comisiei care a presentat raportul ei în 1931 mi se pare că era mai bine întemeiată; se spunea acolo că se vor scrie cu *z* formele care apar cu această consoană în pronunţarea obişnuită: *caznă, gleznă;* cu *s*, cele care se aud mai mult astfel: *lesne, trăsni*[1]. La începutul cuvintelor, adoptarea scrierei cu *s* (*sbiera, sdrobi, smeu, svîrli, svon*) poate avea raţiunea ei, mai ales după ce în neologisme s'a păstrat ortografia cu *z* intervocalic şi trebuia să se aducă o atenuare la întrebuinţarea prea deasă a lui *z*, care dă un aspect de tot rebarbativ ortografiei.

Va surprinde pe mulţi că nu s'a suprimat *u* la sfîrşitul unor substantive, adjective şi verbe ca: *ochiu, vechiu, puiu, voiu*. Această reminiscenţă de ortografie de mult discreditată şi-a găsit apărători pentru motivul că menţinîndu-se *-u* se evită confundarea unor forme (sg. şi pl. lui *ochi* etc.) şi se ţine samă de păstrarea uneori în pronunţare a acestei vocale finale. Argumentare în desacord, întîi, cu principiul de care s'a ţinut samă în stabilirea unor puncte ale ortografiei noui: am văzut

[1] *Anal. Acad.*, LI, 190; sînt însă de rectificat unele erori din raport, pentru că nu a fost controlat în copia dactilografiată şi s'a tipărit fără să văd corecturile.

că s'au înlăturat accentul grav şi dublarea lui *s* în cîteva forme, pentru că nu e nevoie de asemenea expediente ortografice ca să se evite confusiuni. De ce să se recurgă atunci la *-u* pentru ca să se deosebească sg. lui *ochi* etc. de pl.? Şi — mai mult — chiar cînd se aplică sistemul scrierei cu *-u*, motivul confundării nu e totdeauna valabil: d. e. *biciu* nu poate fi confundat cu pl. *bice* (nu mai vorbim de inconvenientul unei asemenea ortografieri cînd *biciu* vine să se întîlnească cu o formă ca *indiciu*, unde *-u* e bine la locul lui). Nu are, pe urmă, nici un temei păstrarea în scris a lui *-u* după *i* pentru că el se mai distinge uneori în pronunţare. Dar pronunţarea astfel e dialectală: în limba literară acest *u* e inexistent. Atunci?.... literei parasitare i s'a îngăduit să mai apară în ortografia noastră pentru acea „révérence" pe care Th. de Bèze o revendica în scrierea franceză unor litere la fel cu a noastră. Hotărîrea Academiei se va opri, de altfel, în broşura ei — vor scrie cei mai mulţi fără *-u*, pînă ce toţi vor recunoaşte că de geaba s'a încercat continuarea unui tic ortografic.

Cred că nu era îndreptăţită nici menţinerea scrierei în două feluri a gen.-dat. sg. articulat al sb. fem. de decl. I[i] şi a III[a], cu *-ei* şi *-ii* (*casei, bisericii, lumii*, după formele nearticulate de gen.-dat. sg. şi cele de pl.). Odată ce şi în alte cazuri s'a ţinut samă în noua ortografie de principiul uniformisării, pentru ce nu ar fi fost aplicat şi aici, primindu-se peste tot *-ei*? Cu atît mai mult cu cît ştim că unele substantive nu sînt încă fixate în forma lor nearticulată de pl. şi cea de gen.-dat. sg. — aşa: *aripe—aripi, boale—boli, coale — coli, rane — răni, roate — roţi, strade — străzi*. Pe urmă, chiar Academia a făcut acum — ca şi în 1904 — o concesiune scrierei genitivelor cu *-ei* cînd a admis o categorie aparte pentru sb. în *-ie*, cu pl. în *-ii*, care pentru a se evita trei *i* se vor scrie cu *-iei*: *Academiei* etc.

Asupra terminaţiunei de imperfect a vb. de conjugarea a IV-a s'a decis să fie ortografiată cu *ea: auzeam*. E adevărat că s'a obişnuit să fie redată mai mult astfel, dar cred că ar fi fost

de preferat *ia*, cum vedem în vechile texte — tradiţia putea fi păstrată aici — şi cum se aude încă prin unele ţinuturi; aceasta ar fi evitat ortografii ca *înnoeam, vocam*, care e de prevăzut că nu vor fi acceptate.

Pentru că s'a admis scrierea fie cu *-e*, fie cu *-ă* în cuvinte ca *bătrîneţe — bătrîneţă, tristeţe — tristeţă*, nu văd pentru ce s'a impus numai *-ă* la sb. care presintă în silaba finală un *ş* sau *j* (şi tot aşa la vb. cu aceleaşi consoane în temă): *cenuşe, coaje* sînt prea obişnuite ca să fie excluse şi am impresia că asemenea forme vor ajunge să se generaliseze, cu toată hotărîrea Academiei; ele corespund bine fonetismului romînesc, cu *-ă* trecut la *-e* după *ş, j* (ca şi în *foaie* etc.), pe cînd cele cu *-ă* redau ori fonetism dialectal *(ă <e* după *ş, j)* ori sînt analogisate după sb. în *-ă*.

Un punct care a rămas prea vag formulat e acela al neologismelor cu *h* iniţial: în unele s'a păstrat această consoană, în altele s'a suprimat. E ceva arbitrar în distincţiunile admise de ortografia Academiei şi ele nu vor înlesni limpezirea scrierei noastre în această privinţă. Tendinţa este incontestabil spre înlăturarea lui *h-* şi de ea trebuia să ţie mai mult samă Academia. Chiar pentru un cuvînt ca *humor*, nu mai poate fi motiv să se menţie *h*, cînd derivatul lui *umoristic* e ortografiat de obicei astfel (e deci o inconsecvenţă cînd cei mai mulţi scriu *humor*, însă *umoristic*). Soluţia ar fi fost să înlăturăm pe *h-*, cum se obişnueşte în ortografia italiană, şi în alte cuvinte decît cele generalisate azi astfel *(ierarhie, ipocrit)*, deci şi în: *alucina, asard, ecatombă, emistih, exametru, iat, ibrid, idroavion, ipism, ipodrom, oroscop, orticultură, otel;* s'ar face excepţie pentru *himeră*, care se deosebeşte de această serie (ca şi fr. *chimère*, it. *chimera*) şi *hidrogen, hectar, hectolitru* pentru ca să corespundă abreviaţiunilor convenţionale *(H, ha., hl.)*, cum s'a admis să se scrie *kilogram, kilometru, kilowat*, în acord cu prescurtările *kgr., km., kw.* S'ar păstra firesc *h-* şi în forme ca *hangar, hidalgo* şi încă vre-o cîteva care nu se pot îndepărta de prototipurile lor şi numai astfel sînt pronunţate.

Ortografiei nouă i se va putea obiecta că nu lămureşte, cum s'ar fi aşteptat, şi alte cîteva puncte mereu controversate. Sînt însă amănunte asupra cărora nu s'a insistat, pentru că ele aveau să fie precisate în „glosarul" ortografic. Un asemenea „glosar" s'a dat în 1904, dar fără cît trebuia să cuprindă. Alt glosar nu poate întîrzia — ca să fie pus în acord cu ortografia nouă şi să dea toate indicaţiile complementare —, dar cînd l-am propus răspunsul a fost că mai poate întîrzia.

Sîntem deci tot la o ortografie cu multe deficenţe, pentru că bascula hotărîrilor s'a înclinat ori prea mult ori prea puţin într'o parte. Tot aşa s'a întîmplat în 1926, cînd a fost vorba de scrierea lui î. Era totuşi prilejul atunci să nu se mai lase nimic din echivocul ortografiei din 1904, să se renunţe la orice concesiune pentru *â*. Că se va continua să se scrie singur *Român* astfel, întru cît ne afirmăm mai mult romanitatea? Să se fi întîmplat chiar să ne zicem altfel, tot nu putea fi umbrită latinitatea noastră şi dacă am păstrat numele nostru dela origine, de ce am stărui să credem că *â* mai bine decît *î* îl pune în lumină? Din ce este al sufletului nostru, din felul cum vorbim ne arătăm destul latinitatea — nu cîştigăm nimic cu o literă salvată dintr'un naufragiu ortografic.

Ceea ce mai bine întemeiat adusese votul Academiei din 1926 — păstrarea lui *s* intervocalic, în neologisme — tocmai aceasta s'a lăsat pe urmă la o parte, pînă la o nouă revisuire. Cum arătam în broşura apărută în 1904, *La nouvelle orthographe de l'Académie roumaine*, ar fi fost cuminte să nu se adopte scrierea cu *z* în reforma ortografică de acum treizeci de ani.

Se obiectează că scrierea cu *s* nu redă pronunţarea adevărată şi prin urmare numai *z* este justificat. Dar atunci de ce nu se ţine samă de „pronunţarea adevărată" şi la o altă serie de neologisme, cele cu *x* între vocale? Aşa: *exagera, exigent, existenţă* etc. care se aud ca *egzagerat, egzigent, egzistenţă*; dacă se preconisează scrierea cu *z* în

poezie etc., logica, după consideraţiuni fonetice, ar impune să fie scrise cu *gz* neologismele din urmă, dar îi poate trece aceasta prin gînd cuiva, nu li s'ar da o înfăţişare de tot barbară?

Se mai pledează în favoarea lui *z* că ne scuteşte de unele confusiuni: între *caza, oaze, viza* şi *casa, oase,' visa* se zice că, urmînd ortografia Academiei, nu se poate face distincţiunea necesară—suprimată dacă în cele dintîi se scrie tot cu *s*. Motivarea cade dacă este vorba de confusiuni, deoarece am văzut că şi Academia a admis acum că nu este nevoie să se ţină samă de ele în alte casuri: cuvinte care sînt scrise la fel arată singure cum trebue înţelese.

Să recunoaştem deci că principiul strict fonetic nu are de ce să fie aplicat la neologismele cu *s* intervocalic, cum şi alteori sîntem siliţi să renunţăm la el. Pentru cuvintele de acest fel criteriul fonetic e cu atît mai mult eliminabil cu cît ele formează o categorie aparte. Aparţinînd patrimoniului culturei generale, fiind cuvinte ale civilisaţiei, ele trebue să-şi păstreze o anumită fisionomie, să nu se îndepărteze prea mult de cum sînt scrise în alte limbi. Ca şi numele proprii, nu le putem schimba în totul după ortografia noastră: ce ar fi dacă am scrie şi *Şecspir, Rasin, Haine*? ne-am întîlni, e adevărat, cu Ruşii care obişnuesc rusirea ortografică a numelor streine, dar le putem lăsa această originalitate.

Se spune că nu pot ajunge toţi să ştie dacă cutare cuvînt e neologism şi trebue ortografiat cu *s*. Inainte de toate, să nu uităm că cine trece prin şcoală şi caută să se cultive cît mai mult ajunge să-şi fixeze imaginea grafică a fiecărui cuvînt; aceasta e, printre altele, cultura adevărată. De altă parte, învăţarea limbei latine şi a celei franceze, de care nu ne putem dispensa, dă orişicui orientări în ce priveşte neologismele, pentru că spre aceste limbi ne duc cele mai multe din ele şi cum apare acolo o formă sau alta ne ajută să ştim în ce fel urmează să fie scrisă româneşte. Nu e nimeni deplin cult dacă nu stabileşte mereu apropieri, nu asociază cunoştinţele dintr'un izvor ori altul.

Şi să convenim iarăşi că şcoala, cultura în general, presupun unele sforţări, nu numai asimilări uşoare. Dela ele nu ne putem sustrage nici cînd este vorba să ne obişnuim a scrie cum cere exprimarea literară, şi în ce priveşte ortografia putem spune că noi sîntem avantajaţi faţă de alţii: de cîte complicaţii se izbesc Francesii şi Englesii în scrierea lor şi dacă ei le birue, nouă ne-ar veni oare mai greu să ne deprindem cu o ortografie mult mai simplă, dar implicînd şi ea unele impuneri peste care nu se poate trece? Altfel, ar însemna să ne acordăm privilegiul mijloacelor celor mai expeditive, al minimului, dacă nu chiar al lui zero de disciplinare, să fie lăsat fiecare să scrie după bunul plac.

OV. DENSUSIANU

EPICA POPULARĂ DIN ARGEŞ

Bogatul material de acest gen pe care l-am aflat în ţinutul Argeşului este departe de a duce la constatări cum erau acelea pe care le făcea Coşbuc cu privire la decadenţa baladelor [1]. El răsplăteşte munca folkloristului, oricît de sceptic ar fi pornit în asemenea cercetări.

Evident, nu se poate spune de această regiune că s'ar deosebi mult de altele, că nu s'ar îngloba şi ea în comunitatea noastră folklorică, nu ar fi fost cuprinsă în cîmpul de radiaţiuni folklorice, primind şi transmiţînd numeroase motive. In ceea ce circulă însă cu o pronunţată preferinţă găsim elemente semnificative ca substrat sufletesc, date precise pentru psihologia acelora care trăesc acolo. Alături de ce păstrează cu sfinţenie, Argeşeanul—cu firea lui vioaie, foarte impresionabilă—ştie să derive în folklorul său momente din actualitate şi îl vedem deseori creînd cîteva balade. Dacă fapte cu nimb de eroism lipsesc, sînt totuşi întîmplări ce prin neprevăzutul lor impresionează, şi în acestea Argeşeanul găseşte subiecte de balade, adaptîndu-le mai mult ori mai puţin la cele tradiţionale.

Dacă şi cei tineri păstrează, relativ, respectul pentru trecut, la cei bătrîni acest sentiment apare ca un adevărat cult, cu regretul că nu se mai ţine la ce era preţuit altădată, că se risipesc mereu moşteniri scumpe. Caracteristic e ce-mi spunea, în acest sens, un bătrîn de 65 ani din Cepari, Gheor-

[1] Prefaţă la Rădulescu-Codin, *Din Muscel*.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ghe Ţurlă: „Cîn mi-ave aminte dă cîntecili estça bătrîne îm vinę-a plînge. Sîn cîntece dă fac o mije dă lei, unu. Ar h'i feriče dă copii noşti s'auză şî iei cîntecili ielça! Iera *Mieuriţa*, iera frumoasă tare... s'o putem noi dovedi! Paic'o auz, da nu mi-o poči anče-aminte". Cuvinte ce sînt un preţios document pentru răspîndirea motivului *Mioriţei* — care se crede că ar fi circulat puţin în Muntenia —, dar mai ales pentru deosebita preţuire ce aveau asemenea cîntece; bătrînul ce-mi vorbia aşa socotia fericiţi pe aceia care s'ar mai putea desfăta la auzul lor. Ţin să notez că entusiasmul acesta nu i l-am provocat printr'o anticipare schiţîndu-i motivele a căror extensiune o urmăriam, nici nu era o explosiune sub impresii de vorbă la o zi de sărbătoare. Dimpotrivă, acasă la el l-am găsit ros de multe necazuri şi de care se plîngea că i-au slăbit memoria.

In acelaşi sat o tînără femeie măritată acolo, venită din Cicăneşti, îşi arăta şi ea — aşi putea zice — încîntarea pentru baladele vechi, din care ştia şi dînsa multe şi se făliа cu aceasta, nelăsîndu-se prea mult rugată să le cînte. Ea era şi de un pronunţat optimism în ce priveşte soarta acestor cîntece, dar adăuga că trebue să ştie cineva unde şi cui să se adreseze, căci sînt multe femei care nici nu le bănueşte cîte pot spune, deoarece ele obişnuesc să cînte mai ales cînd sînt singure.

Dacă în unele părţi m'am lovit de oarecare indiferenţă faţă de dispariţia baladelor, motivul trebue căutat în diferite împrejurări de acum. Greutăţile vieţei nu le dau răgaz unora să se gîndească la cîntece şi ei ţin chiar să spună mereu aceasta; de altă parte, nici petrecerile, nunţile, nu mai au importanţa şi fastul patriarhal de odinioară, la care bătrînii să aibă cuvîntul lor şi să-şi impună preferinţa; cînd se găsesc la un loc tinerii preferă cîntecele de lume şi ştiu bine că ei vor fi mai curînd ascultaţi.

Mai intervine încă ceva: reducerea analfabetismului şi preţuirea cuvîntului scris. Culegerile de poesii populare, oricît de puţin ar fi pătruns în popor, au totuşi înrîurirea lor. Cînd

s'a ştiut că sînt cărţi de cîntece şi, prin urmare, fiecare ar putea să le găsească destul de uşor a scăzut stimulentul de a mai memora pe acelea ce erau spuse de unii ori alţii. Nu odată mi s'a întîmplat ca, drept răspuns la întrebările mele, să mi se spună de ce mă obosesc să viu prin sate cînd aşi putea găsi în cărţi la oraş ce urmăriam; unii se oferiau chiar să-mi aducă vre-o asemenea carte. Nu poate fi un paradox, cred, că motivul cel mai puternic de dispariţie din tradiţia orală a baladelor este tocmai răspîndirea lor pe cale scrisă. In mintea celor simpli nu a mai primat interesul pentru varianta ce ar fi cunoscut-o şi de aceea au dat-o uitării sau nu s'au mai silit să reţie măcar o parte din ea.

Ca şi în alte părţi, lăutarii păstrează încă multe cîntece bătrîneşti, însă mai mult din simţ practic pentru a fi bine răsplătiţi în anumite împrejurări sau pentru a-şi arăta o superioritate faţă de aceia care spun „după cărţi" şi sînt socotiţi de ei că rămîn în urma lor fie că nu ştiu atîtea cîntece ca dînşii, fie că le schimbă. Unii lăutari păstrează cu grije — cînd le au — caiete cu file îngălbenite ce un neavertisat nu ar putea bănui cîte ascund. Nu sînt totdeauna scrise de ei, ci moştenite dela înaintaşi ai lor şi recurg la ele spre a-şi înviora aducerea aminte. Singurul lăutar dela care am ţinut să culeg cîteva texte, pentru că alţii mi-au inspirat mai puţină încredere, a fost Niculae Iordache din Căpăţîneni, ale cărui cunoştinţe şi memorie nu erau mai pre jos de ale lui Petrea Creţul Şolcan, lăutarul Brăilei, care i-a dat lui G. Dem. Teodorescu o bună parte din materialul pe care l-a publicat. Se pare să fi avut şi el un caiet din cele pomenite, deşi ţinea să conteste. In orice caz, de fiecare dată cînd am stat să-l ascult mi-a depănat un număr însemnat de cîntece, cu o promptitudine ce mă făcea pareă să înlătur bănueala.

Mai mult am culeş dela femei, pentru că ele sînt într'adevăr, în Argeş, cele mai bune păstrătoare ale cîntecelor bătrîneşti; bărbaţii — afară de lăutari — dau mai puţină atenţie acestui gen. Explicaţia, în parte, pentru vremea nouă ar fi aceasta: obligativitatea învăţămîntului primar practicîndu-se

cu multă blîndeţe faţă de copile, ele rămîn aproape singurele care să se ducă cu vitele pe coastă, în lipsa frăţiorilor lor, şi acolo singurătatea le îndeamnă să cînte ce au auzit dela mama, dela bunica lor sau vre-o vecină. Cînd ajung la casa lor, ele, poate, în grijile gospodăriei, mai lasă la o parte cîntecele pe care le spuneau altădată, dar la bătrîneţe şi le aduc aminte, ca o evocare a tinereţei trecute sau pentru a astîmpăra pe prichindeii prea sburdalnici. Melodia trăgănată, duioasă şi aproape jalnică, face ca genul acesta să fie mai potrivit vîrstei înaintate decît cel liric. Rar mi s'a spus de către o bătrînă că a învăţat cîntecele dela lăutari, mai mult că le ştia de cînd era mică, dela mama ei sau dela altă femeie mai în vîrstă.

S'ar părea că prin aceasta vreau să susţin exclusivitatea pentru elementul feminin a păstrărei acestui gen; de fapt, ţin să relevez că trebue să i se acorde importanţa cuvenită, cînd uneori se reduce rolul femeilor în creaţiunea sau răspîndirea motivelor populare [1].

Nu mă ocup mai de aproape aci de această prea controversată problemă a creaţiunei populare, dar pentru ceea ce este contribuţia feminină în această direcţie dau aci două exemple.

In comuna Muşăteşti s'a petrecut un cas rar acolo, o

[1] T. Papahagi, în *Creaţiunea poetică populară*, publ. în *Grai şi suflet*, II, 264, se exprimă astfel: „Atît fondul, cît şi orizontul unei personalităţi feminine sînt departe de a cadra cu amploarea viziunilor ce le-ar comporta măreţia unui fapt impresionant atunci cînd acest fapt ar urma să fie cîntat", şi mai departe: „Evident, un atare cîntec — poesie şi muzică — putea fi ascultat şi de o femeie şi, deci, învăţat; în nici un caz însă purtătorul-bărbat al unor atari cîntece sau rapsodii nu le va fi ascultat, şi cu atît mai puţin învăţat, dela o femeie". Putem însă face abstracţie de femeia mamă sau bunică dela care „purtătorul-bărbat", încă de cînd nu se putea înstreina de îngrijirea şi autoritatea lor, avea tot prilejul să le înveţe? Alături de basmele cu care mama îşi alintă copiii şi le alimentează imaginaţia nu se pot oare pune şi baladele? cu atît mai mult cu cît ele nu implică numai decît acompaniament muzical şi pot foarte bine în nopţile lungi de iarnă să strîngă pe toţi la un loc.

crimă al cărei mobil a fost furtul faţă de o bătrînă care a avut imprudenţa să se laude că ar fi găsit nişte bani. Principalul făptuitor, un flăcău Petrică, ce se bucura de bună reputaţie în sat, îndemnat fiind la crimă de un altul, a fost dus în lanţuri în faţa satului întreg. Cele mai atinse de această privelişte au fost fetele, care se uitau la el cu drag la horă. Osînda lui l-a făcut să treacă drept „erou" şi i-au scos cîntec nu băieţii, ci fetele. Baladei astfel improvisate i se zice *Cîntecul lui Solomon*, adică al aceluia care, prin sfatul lui rău, a adus pieirea flăcăului slab de înger. Începutul baladei este acesta:

Solomoane, piază rea,
Ai venit la casa mea,
Am lăsat maica la masă,
Am lăsat soră frumoasă.
Surioara mă'ntreba:
„Unde pleci în miez de noapte?"
Eu-i spuneam că la armată.
„Cată, soro, 'n tronul tău
Şi-mi dă bricegelul meu..."

Cu acesta el va da „zeci de înţepături" femeiei Marina pînă cînd o va omorî cu toate rugăminţile ei:

„Eu sînt femeie săracă,
N'a avut bani cin să-mi facă".

In cele din urmă, prins, el regretă fapta lui în lacrimile mamei şi sorei, care îl compătimesc.

Procedeul epic iniţial este, cum se vede, dialogul; urmează apoi povestirea versificată a faptului însuşi, fără să aibă însă desvoltarea gradată pînă la peripeţia finală, cu profunzimea de sentiment din alte alcătuiri (de aceea nici nu am tipărit textul întreg).

In afară de mărturia ce mi s'a dat că balada a fost alcătuită de fete din sat, şi felul cum se presintă ea îi arată bine proveniența.

Cîntecul aşa cum a fost compus sub impresia momentului a avut epoca lui, dar azi puţine sînt femeile care îl mai ştiu; bărbaţii abia dacă l-au înregistrat.

La Cotmeana, unde s'au petrecut la o nuntă două crime, mi s'a spus, de asemenea, că întîmplarea a avut răsunet într'un cîntec pe care însă nu l-am putut afla şi pe care tot fetele l-au „scornit".

Informaţiile acestea concordă cu felul în care e privită femeia în Argeş. I se recunosc, oricum, drepturi alături de bărbat, i se preţuesc calităţi, iar ca mamă este mult respectată de copii. Conştientă de însuşirile ei, îşi creează oarecare independenţă, arătînd totuşi respectul ce crede că i se cuvine bărbatului. Inteligentă şi energică, ea ştie să se impună; de aceea e lăsată să urmeze toate îndemnurile spre frumos; dovadă timpul îndelungat ce-l pune pentru executarea măiestrită a portului ei, căruia îi dă tot atîta importanţă ca şi întregei ei presentări fisice.

Înţelegem atunci de ce Argeşencele cîntă mereu balade în care femeia apare într'o lumină deosebită.

Una dintre baladele ce se bucură de o întinsă circulaţie este *Milea*: voinicul care pune la încercare afecţiunea şi putinţa de a se jertfi a părinţilor, fratelui şi sorei, care rămîn cu mult în urmă iubitei, singura în stare să-i aline suferinţele. Motivul acesta circulă, se ştie, în foarte multe părţi, în Bănat [1], Oltenia [2], Muntenia [3], Moldova [4], Bucovina [5], Maramureş [6], ca şi la Romînii din Serbia [7]; rareori contaminat, variază mai mult după numele eroului, după enumerarea şi specificarea motivelor imaginate pentru ca el să cheme după

[1] G. Alexici, *Texte din literatura pop. rom.*, 73 („Mîrţa").

[2] G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 29; *Şezătoarea*, XII, 94.

[3] G. Tocilescu, *l. c.*, 30 („Cîntecul lui Milea"); Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 54 („Milea"); *Din Muscel*, 267; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 682 („Mitul").

[4] *Şezătoarea*, I, 45 („Milea"); X, 125; XIII, 215 („Strigă Petrea Făt-frumos").

[5] *Şezătoarea*, XXIII, 4-6.

[6] T. Papahagi, *Graiul şi folkloral Maramureşalui*, 118 („G'eorg'e întemniţatul"); I. Birlea, *Balade, colinde şi bocete din Maramureş*, 43, 46 („Robul şi mîndră-sa").

[7] Ginglea-Vîlsan, *Dela Romînii din Serbia*, 189 („Mirea").

ajutor. In poesia Mahomedanilor vorbind bulgăreşte găsim aceeaşi temă [1], cu deosebirea că fata este aceea căreia, adormind după culesul şi topitul inului, i-a intrat şarpe în sîn pe care tatăl, mama, sora, fratele nu consimt să-l scoată, ci numai iubitul, după ce şi-a muiat mîna în lapte dulce. Versurile dela început, cu toate că nu au nici o legătură cu balada, sînt interesante; ele pomenesc de ţara noastră:

Cade rouă, pică rouă,
Pe nefericita ţară a Valahilor.
Poate nu-i rouă ce cade,
Ci stele strălucitoare,
Stele roşii lucitoare.

Punerea la încercare a sentimentelor acelora care înconjoară eroul apare în poesia tuturor popoarelor învecinate cu noi şi constitue ciclul cîntecelor de „probe de iubire". In poesia sîrbă [2], bulgară [3], albanesă [4] se evidenţiază însă iubirea de mamă, faţă de aceea a sorei sau soţiei care rămîne aproape indiferentă.

Balada noastră însă preamăreşte putinţa de sacrificiu a iubitei, care pune în umbră pe mamă. De aceea surprinde varianta III, unde nu mai apare de loc iubita şi pe primul plan stă devotamentul matern. Ea arată de bună samă o nuanţare locală şi e datorită unei femeimamă ce nu-şi putea închipui copilul scăpat de primejdie decît prin sacrificiul ei şi astfel a căutat să reacţioneze [5]. Cum constatăm alteori în balade că

[1] „Das Mädchen und die Schlange", la A. Strausz, *Bulgarische Volksdichtungen*, 441; se aminteşte acolo că motivul acesta se găseşte şi la Unguri şi Ţigani.

[2] Vuk Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, I, 597, trad. lui Talvy, *Volkslieder der Serben*, II, 86 („Mutter, Schwester und Gattin").

[3] A. Strausz, *l. c.*, 459 („Der Kranke Stojan"); 105 („Macedonisches Lied").

[4] Max Lambertz, *Die Volkspoesie der Albaner*, 42-43. K. Dieterich, *Die osteuropäischen Litteraturen*, 33, constată acelaşi motiv ca la Albanesi şi Slavii de sud, la Ruşi, Lituani, Unguri, Greci şi la noi; trebue făcută însă o distincţiune cu privire la felul cum apare la noi.

[5] Ov. Densusianu, *Viaţa păstorească în poesia noastră populară*, II, 67; „...spiritul popular... reacţionează direct şi e deprins să înlocuească imediat, fără şovăiri, fără reticenţe ceea ce nu-i convine".

un personaj antipatic e înfăţişat ca venind din altă regiune [1], tot aşa aci s'a căutat să se înlăture cu totul impresia ce lăsa mama care ţinea să-şi cruţe mîna în loc să-şi salveze fiul.

Ca tip, în schimb, al mamei fără suflet, care îşi ispăşeşte cu prisosinţă rătăcirea, este eroina din balada pe care am culeş-o dela Niculae Iordache din Căpăţîneni şi pe care el o numia *Şandra* (nu am publicat-o aci, deoarece ca realisare estetică rămîne mult în urma celorlalte, deşi este susţinută ca desvoltare epică). Fiica bogatului Şandru este amăgită de un voinic şi ca să ascundă ruşinea îşi părăseşte pruncul departe de sat:

În mijlocul florilor,
În creierii pădurilor,
Acolo mi l-a lăsat
Şi singurel mi-a rămas
Prunculeţul tot plîngînd
Şi de nimeni auzind.
Numai pasările din cring
Toate vin şi mi se string
Şi de mila lui îl plîng.
Şi mierlele codrului
Au văzut de soarta lui,
Au văzut şi l-au crescut
Cu goange şi cu gîndaci,
Cu bureţi de pe copaci,
Pînă mare l-au făcut
Şi l-au învăţat mai mult,
Multă limbă păsărească
Şi mai multă românească.

Ajuns voinic, mierlele îl sfătuesc şi-l întovărăşesc să meargă la mama lui, ajunsă cîrciumăreasă, pentru ca s'o judece cum s'a purtat cu el. Ascunse pe sub streşini, ele ciripesc şi-l învaţă cum să se poarte, ce să vorbească. Intr'o zi, cînd el cîntă de înstreinarea lui, mierlele vin să i se aşeze pe umăr:

Mierliţele-mi ciripiau
Pe umerii lui, cum stau;
Toată lumea se mira
Cum pasările de cring
Stau pe umeri de voinic.

[1] D. Caracostea, *Mioriţa în Moldova*, 11.

Cuvintele lui şi ciripitul mierlelor îl revelează mamei, însă ea nu poate îndura mustrarea şi după ce şi-a recunoscut păcatul, sărutînd pe băiatul ei, îşi dă sufletul.

Motivul nu este prea cunoscut colecţiilor noastre de folklor. Cîteva balade pomenesc, într'adevăr, de un prunc părăsit în pădure, dar mama lui e silită la aceasta de ameninţarea hoţilor [1] sau Turcilor care-i ies în cale, atunci cînd ea a fugit de acasă de urîtul bărbatului. Impunerea aceasta e un prilej de uitare de sine care o face să izbucnească în cele mai duioase tînguiri, lăsînd pruncul să fie păzit de pasări, de păltinaşi etc. Ea cere voie s'o lase să-i facă pruncului cel puţin:

..... un legănaş
Intr'un vîrf de păltinaş [2].
Cînd primăvara o ploua
Pruncuţul mi l-o scălda
Şi vîntul cînd o sufla
Pruncul mi l-o legăna,
Pasările-or ciripi,
Pruncul mi l-or adormi,
De mîncare s'o'ndura,
I-o da Maica Precista [3].

Versuri ce ne aduc, într'un chip, aminte de *Mioriţa* şi *Ciobănaşul*, derivate aici la simţirea de mamă, printr'o analogie de situaţii. Aceeaşi grije o are pentru pruncul ei, care rămîne singur din vitregia unui vis, Caplea, soţia meşterului Manole [4]. Ase-

[1] *Şezătoarea*, XXIV, 41; Pamfile, *Cîntece de ţară*, 87 („Păunaş"); S. Fl. Marian, *Poesii pop. române*, 108 („Nevasta cu prunc mic").

[2] La G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 662 („Nevasta fugită"), altă variantă:

.....un legănel
Intr'un vîrf de stejărel.

[3] *Şezătoarea*, XXII, 124 („Nevasta fugită dela bărbat").

[4] C. N Mateescu, *Balade*, 26 („Zidirea Mănăstirei Argeşului"):

Doamne, Doamne bune,
Trimete pe lume
Ingeraşul tău
La copilaşul meu;
Ploaia de-o cădea
Pe el l-o scălda;

mănări cu balada noastră găsim în poesia bulgară [1], unde mama e dusă prisonieră cu pruncul de un Turc şi-l roagă să-i dea voie să facă un leagăn între doi brazi şi-i spune copilului:

„Mamă-ţi va fi muntele,
Aceşti doi brazi, două surori dragi;
Vîntul va sufla, te va legăna,
Ploaia va cădea, ea te va scălda,
O căprioară va veni şi te va alăpta".

Cînd copilul îngrijit astfel ajunge mare, pădurea îi dă să vîndă ceară ca să aibă cu ce trăi şi-şi întîlneşte mama pe care o readuce în ţară.

Identitatea aceasta nu pare a vorbi însă pentru o origine sud-dunăreană a baladei la noi. Versurile de înfrăţire cu natura şi de încredere în ocrotirea ei lasă mai curînd să presupunem că la Bulgari motivul e transplantat dela noi.

Balada de care mă ocup merge mai departe, ca desvoltare epică. Pierzînd lirismul de care am vorbit mai sus, ajunge la cristalisare epică însufleţind elementele şi personificînd în mierlele codrului pe acelea care se ocupă de creşterea copilului. In Bănat [2] întîlnim o baladă cu analogie de desfăşurare a acţiunei. Mierla, „mama cucului", creşte copilul părăsit de frica hoţilor şi, ajuns mare, e recunoscut de mamă la „birtuţul lotrilor" şi ea, copleşită de emoţie, moare cînd îl vede.

Tot o mamă care îşi părăseşte copilul, însă într'un moment de rătăcire sentimentală, apare în balada *Stanca Ar-*

Zăpada de-o nînge
Pe el mi l-o unge;
Vîntul de-o sufla
Mi l-o legăna,
Soarele-o luci
Şi mi l-o 'nălzi.

V. şi N. Păsculescu, *Literatură populară romînească*, 191.

[1] A. Dozon, *Poésies populaires bulgares*, 238 („La captive et la forêt"); v. şi A. Strausz, *l. c.*, 399 („Vöglein singt").

[2] G. Alexici, *l. c.*, 92 („Mama şi copilul").

deleanca. Intervine aci răzbunarea soţului înşelat, care procedează în tocmai ca în poesia populară sîrbă [1], ungînd-o cu smoală şi dîndu-i foc, mergînd cu cruzimea pînă într'acolo încît să se desfete de priveliştе stînd la masă. In balada aşa cum circulă, copilul nu intervine ca în poesia sîrbă sau ca în varianta maramureşeană [2]. Nu cred că balada ne dă tipul femeiei necredincioase [3]. T. Papahagi o apropie de balada albanesă [4] şi de cea neogreacă [5], unde într'adevăr poate fi vorba de o ficţiune. In balada noastră însă se reliefează sentimentul matern. Cînd femeia, cedînd insistenţelor haiducului, ajunge cu el în pădure, cîntecul pasărilor îi deşteaptă remuşcări de părăsirea copilului şi numai pentru el se hotărăşte să se întoarcă acasă şi să roage soţul părăsit să-i îngădue să mai alăpteze odată copilul. Nici în balada albanesă, nici în cea neogreacă nu se pomeneşte de soţie că ar fi mamă, încît cred că intenţia poetului anonim dela noi a fost de a crea un tip de femeie la care sentimentul matern primează [6] şi care nu se gîndeşte cît de aspră va fi răzbunarea soţului. Numai ca femeie necredincioasă e presentată Stanca într'o variantă din Romanaţi [7], dar aceasta e o degradare a motivului. Nu constatăm, aşa dar, o identitate deplină în fondul acestor balade; chiar moartea ce se dă femeiei e cu totul alta, ceva ce ne duce, cum spuneam, mai de grabă spre poesia sîrbă.

[1] A. Dozon, *Poésies populaires serbes*, 161 („Trahison de la femme de Gruïtza"). La Bulgari, v. A. Strausz, *l. c.*, 250 („Grujo Dervendžia").

[2] T. Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, 103 („Horja n'evest'ej").

[3] *Ibidem*, XXXVI.

[4] A. Straticò, *Letteratura albanese*, 115, şi A. Scura, *Gli Albanesi in Italia*, 184-186.

[5] C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, II, 371 („L'épouse infidèle"); v. şi H. Pernot, *Anthologie populaire de la Grèce moderne*, 101, o variantă culeasă în insula Chio.

[6] Cu atît mai mult cu cît în varianta *Cizmaş* (I. Bîrlea, *l. c.*, 27) ea omoară haiducul în somn şi, îmbrăcată în hainele lui, se întoarce acasă. După ce soţul o omoară el regretă actul necugetat cînd vede ce era ea pentru copii.

[7] N. Păsculescu, *l. c.*, 294 („Ibraim").

Foarte răspîndită este *Tudor, Tudorel*, despre care N. Iorga spune că e singura care a mai supravieţuit din ciclul numit de d-sa „dobrogean“ [1]. Ceea ce a impus-o în folklorul argeşean a fost caracterul bine precisat al eroinelor. Alături de soţie, reliefată cu sentimentul de supunere oarbă faţă de soacra ei, apare mama eroului, Sîrba, care, voluntară, îşi însoară fiul cu o fată a cărei frumuseţe îi va aduce ruina, căci, atrăgînd pe mulţi la hanul ei, se vor îmbogăţi încît vor fi puşi la biruri grele ce le depăşesc averea. Prin dărnicia lui Vodă, căruia i se plînge de nedreptate, se reîntoarce încărcat de turme care rămîn în urmă cu ciobanii lor, dar fiind noapte şi vrînd să-şi potolească setea în pivniţă e omorît de mamă, care-l bănuia că e iubitul norei sale. Cînd ea îşi dă samă de nelegiuire se omoară, iar soţia se căsătoreşte cu unul din păstorii ce semăna cu Tudorel. Toate variantele ce am culeş — din ele public aci numai două — redau astfel balada fără a fi înregistrat contaminarea de motive cu *Voinicel Oleac*, aşa cum a fost culeasă tot din acest ţinut, şi anume din Albeşti, de C. N. Mateescu [2], şi cum a fost analisată de N. Iorga. O dovadă de păstrarea nealterată a baladei este că nu s'au făcut concesiuni nici credinţelor locale, încît nu vedem pe erou recurgînd la iarba fiarelor cu care să descuie lacătul pivniţei, ca în alte variante [3]. Credinţa în puterea acestei plante o regăsim în toată regiunea, şi totuşi acest amănunt lipseşte în toate variantele, ceea ce arată că balada s'a sustras influenţelor locale, păstrînd înfăţişarea ei mai veche.

Din balada aceasta reiese tipul femeiei păstrătoare a cinstei familiei şi care nu se dă în lături dela crimă spre a răzbuna presupusa pată. Tragicul culminant care îi aduce moartea este atunci cînd ea, în întunerecul nopţei, nu-şi dă samă că se găseşte în faţa copilului ei. Setea de răzbunare o duce apoi aşa de departe că în o altă variantă — nepublicată aici — îşi omoară nora care a adus nimicirea copilului prin procedeele ei şi apoi se sinucide. Bănueala lipsită de logică a soacrei, care mai înainte se opusese la vinderea femeiei, cum şi intransigenţa cu care reacţionează par că ne îndreaptă spre o altă origine decît cea romînească [1] în această peripeţie finală, cu pronunţat caracter de cruzime [2]. Însuşi numele eroinei este un indiciu. Lîngă ceea ce se vădeşte a fi „dobrogean“ — prin amănunte ca birul, averea lui compusă din vii, moşii, mori (bogăţii ale acestei regiuni), funcţiunea de saigiu pe care o exercită apoi spre a se reface, din bunătatea împăratului — se adaugă acest caracter al eroinelor, care dau o notă de cruzime acestei balade.

Foarte răspîndită e şi balada haiducească *Corbea*. In variantele culese nu se vede redus rolul mamei, care dacă, naivă, se lasă la început amăgită de făgăduelile alegorice ale Domnului, la urmă se arată isteaţă şi hotărîtă, urmînd sfatul feciorului spre a-l scoate din captivitate. Pentru o interesantă relevare mă voi opri la o variantă ce am culeş dela Ioana Ion Săndulache de 81 ani, din Sălătrucul-de-jos. Varianta, nepublicată aici, aduce o desfăşurare completă şi logică a acţiunei, arată causa întemniţărei lui Corbea care a jienit pe Vodă, lăudîndu-se că el ar purta mai maiestos hainele şi armele acestuia:

Cel hosman din capul tău
Bine i-ar mai sta 'ntr'al meu,
Pistoalele din brîul tău
Bine le-ar mai sta la al meu.

De remarcat că în această variantă lipseşte blestemul de mamă, aşa cum balada circulă mai ales în Vrancea [3]. Ceea ce

[1] *Istoria literaturei româneşti*, Bucureşti, 1925, I, 42.

[2] *Balade*, 86-92 („Tudor Dobrogeanul“).

[3] G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 675 şi 669; *Şezătoarea*, III, 212; N. Păsculescu, *l. c.*, 303.

[1] Cf. D. Caracostea, *Mioriţa în Moldova*, 11: „motivul este general sud-dunărean“.

[2] In poesia populară bulgară găsim ceva asemănător. Crîşmarul, întors noaptea acasă, cere soţiei adăpost. Necunoscut de ea, este omorît ca să i se ia banii. La zină vin păstorii lui cu turme nouă şi dela ei află femeia că, sfătuită de mamă, şi-a ucis soţul: A. Stransz, *l. c.*, 188 („Hei, Frau Ivan...“). Pentru cum apare motivul în poesia neogreacă, v. H. Lübke, *Volkslieder der Griechen*, 196.

[3] I. Diaconu, *Ţinutul Vrancei*, 196-217.

dă mai multă coloare locală este descrierea temniței, care nu este numită „a lui Opriș“ [1], femeia o știa ca temnița dela „Nazgov“, unde în forma metatesată recunoaștem Snagovul:

În temnița părăsită,
Cu trestie învelită,
Cu troscot acoperită
De toți domnii e știută [2].

Iar Domnul care are cruzimea diabolică să-i spună mamei că-i eliberează fiul și-l însoară

Cu jupîneasa Carpena,
Născută din Galbena,
Din pădurea Slatina,
Mireasă frumos gătită,
Cu strugur e strugurită,
Tot de Corbea e gătită.

și că, mai mult, va fi mărinimos:

De zestre eu îi dau
Satul Cioroienilor
Și cu al Corbenilor,
Cu al Vulturenilor;
Și'ncă îi mai dăruesc
Tot de-un vultur mare sur
Ca să-i fie'n loc de nun,
Să-l scobească de spinare,
Să-i fie 'n loc de nun mare,

nu este cel care apare în culegerile de pînă acum, Ștefan-Vodă sau Negru-Vodă, ci Țepeș. Constatare ce are valoarea ei cît timp numele acestui domnitor nu s'a semnalat în poesia noastră populară [3]. Aceasta ar întări părerea despre originea veche muntenească a ei. Numele lui Țepeș este acela care s'ar impune, judecînd după felul osîndei, punerea în țeapă, pe care Domnul o pregătește lui Corbea.

[1] *Ion Creangă*, I, 79; Gr. Tocilescu, *l. c.*, 1256.

[2] C. Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 34, unde eroul se plînge că temnița a înundat-o Argeșul.

[3] N. Iorga, *l. c.*, 36; D. Marmeliuc, *Figuri istorice românești în cîntecul poporal al Românilor*, București, 1915.

Lipsa de respect cu care se adresează Corbea mamei sale, că nu a priceput ironia, surprinde cînd știm sacrificiile ce ea le-a făcut pînă să-i descopere locul de osîndă; se explică însă nu ca o izbucnire a eroului, ci ca o repetare a cuvintelor cu care mai înainte o calificase Domnul. Sfîrșitul variantei acesteia nu cuprinde răzbunarea Corbei, ca în alte versiuni unde se spune că el fură copilul Domnului să-l spînzure și omoară pe acela care l-a păzit în închisoare [1].

Alt cîntec haiducesc, *Radu lui Anghel*, circulă sub forma în care a fost culeș în *Graiul nostru*, I, 106, din Tutana. O variantă ce mi s'a spus are la sfîrșit adausul că haiducul, deși „dres“ pentru gloanțe pe care le întorcea înapoi cu mîna, piere prin șiretlicul unui dorobanț care aflase în ce-i constă imunitatea. Interesant e că „domnia“ cînd află despre aceasta trimite la închisoare atît pe dorobanț, cît și pe căpitanul lui, căci este profund impresionată de această pierdere ce însemna o micșorare a veniturilor:

N'aducea țara 'ntr'o vară
Cît aducea Radu'ntr'o seară.

Aceasta ar arăta sprijinul ce-l aveau vechii haiduci din partea Domnului cînd asupritorii contra cărora se ridicau erau de altă naționalitate. Balada, luîndu-și naștere în Muscel [2], a ajuns să fie foarte răspîndită în Argeș, cum circulă și în Dîmbovița [3], Vrancea [4], Teleorman [5].

Bine păstrat e și cîntecul despre *Busuioc*. Popularitatea lui o putem explica prin faptul că alături de el, îndurînd

[1] G. Tocilescu, *l. c.*, 149, 191; Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 34. Răzbunarea aceasta pare că e un adaus ulterior, mai ales cînd înregistrăm și moartea Domnului (v. N. Păsculescu, *l. c.*, 224, 228).

[2] Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, 240, 210 (se dă biografia haiducului, a cărui fată foarte vitează are și ea cîntec: *Prica Radului*, 294).

[3] T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 32.

[4] I. Diaconu, *l. c.*, 260. „Cîntecul Radului“ culeș în Țara Oltului de G. Tulbure, *Cîntece din lumea veche*, 33, cum și cel din ziarul *Țara Oltului*, II, n-rul 16, nu se raportă la haiducul nostru; sînt o simplă coincidență de nume. Ele sînt două versiuni ale cîntecului lui *Busuioc*.

[5] Tocilescu, *l. c.*, 176.

asprimile vieţei de rătăcitor, apare soru-sa Ilinca. Rolul ei e acela de straje a haiducilor, ca şi în alte cîteva balade [1].

Tipul acesta de femeie haiduc apare foarte rar în balada românească şi nu corespunde realităţilor etnice. De aceea surprinde cînd asculţi isprăvi ale ei punînd pe goană poteri întregi [2], înspăimîntînd chiar pe „Impărat" cu vitejia ei ce lasă în urmă pe a fratelui [3]. Zona de expansiune a motivului ne îndreaptă spre ce ştim din poesia bulgară [4]. O *pesma* [5] arată pe eroină haiducind alături de fratele ei, care-i încredinţează cele mai grele misiuni, deoarece îl întrece ca iscusinţă. O alta o aşează chiar căpitan de haiduci [6], recunoscută şi de cel mai neîncrezător dintre ei, care e nevoit să cedeze în faţa probelor de curaj şi îndemînare la care nu se pot ridica nici unul. In poesia neogreacă [7], chiar dacă se întîlneşte acest motiv el este surprinzător, iar în cea sîrbă, nu s'a înregistrat ceva la fel, după cîte cunosc; cel mult dacă apare o femeie vitează, care caută să-şi scape soţul dela închisoare [8].

Din aceeaşi serie mult cîntat este *Ghiţă Cătănuţă*, sau, pentru că a schimbat haina de preot pe cea de haiduc, *Ghiţă popă vechi*.

E bine înfăţişată femeia necredincioasă. Moartea aceleia ce se arată fătarnică şi cu soţul şi cu iubitul ei care se luptă

[1] T. Pamfile, *l. c.*, 59 („Stanciu"); Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, 288 („Stanciu Bratu"); C. N. Mateescu, *l. c.*, 79 („Stanciu al Bratului").

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1059 („Voichiţa").

[3] N. Păsculescu, *l. c.*, 239 („Voica Bălaca").

[4] A. Dozon, *Poésies pop. bulgares*, XXXII: „Un trait particulier du brigandage bulgare c'est la part active que les femmes paraissent y avoir prise et la tradition d'après ce qu'on rapporte à Philipopolis confirme celui des pesmas sur ce point".

[5] „Dragana et Ivanchо", 191; v. şi A. Strausz, *l. c.*, 226 („Stojan und Todorka").

[6] „Boïana et Kérima, 183-189.

[7] Pernot, *l. c.*, 62 („La jeune Klephte"), din Passow, *Popularia carmina Graeciae recentioris*, 21.

[8] A. Dozon, *Poésies pop. serbes* 170 („La femme du haïdouk Vonkoçar"); aceasta îl scapă prin vicleniе dela Turci şi, travestită, îl tratează aşa încît indirect să-i aducă aminte maltratările suferite dela el.

pentru ea, e în acord cu neomenia ei [1]. Sfîrşitul impresionant e de reţinut, pentru că a influenţat în această regiune altă baladă, *Badiu cârciumarul*, şi e elocvent ascendentul uneia asupra celeilalte. Ghiţă, ducînd „odoarele" soacrei sale şi aceasta încercînd să-l mustre, el o închide în casă şi-i dă foc. Darea foc la case e o notă comună în ambele balade, pentru că în ambele s'a petrecut o nelegiuire. Ea arată clar cum s'a petrecut contaminarea de motive din balada ce am cules-o la Albeşti, dela Nicolae Popescu de 80 ani, nepublicată aici. Mai intervine şi o altă analogie: atitudinea echivocă a femeiei ce stă în expectativă să vadă ce vor decide împrejurările. Intr'adevăr, în culegerile se s'au publicat pînă acum rolul Bădulesei nu e clar. Ea priveşte chinurile soţului fără a lua o hotărîre pînă ce nu primeşte sugestii dela el. Are timp chiar să se gătească, să puie:

Faţa la bileală,
Sprîncene la condeială,
Buze moi la rumeneală,

ca să se ducă la fratele Badiului, de a cărui faimă auzise Turcii. Pe urmă, dacă în unele variante ajută la măcel, în cele mai multe stă de o parte. Nedumerirea în ce priveşte această atitudine e înlăturată în varianta de care mă ocup; Băduleasa este omorîtă de Niculcea, fratele Badiului, care ucisese mulţi Turci, pînă ce-i făcuse „claie":

Tăiară, tăiară
Dela unul pîn' la mie,
Vîrful claiei nu ieşiră.
„Cumnăţico cea frumoasă,
Vin să te sărut odată".

[1] *Cf.* Dozon, *Poésies pop. bulgares*, 226, poesia *La visite* în care eroina apare hotărîtă; ea desleagă brîul lui Iskren pentru ca Pervan să-i lege de un arbore. Intervine aci rolul important al unui păstor ce desleagă pe haiduc ca să se răzbune. Balada noastră trece peste aceste amănunte penibile şi singure cuvintele femeiei îi decid soarta. La A. Strausz, *l. c.*, v. variantele: „Vojvoda Košan, 181; „Zwei alte Lieder", 243, şi „Marko geht auf Besuch", 358; soţia taie legăturile bărbatului care omoară pe acela ce nu uita o iubire veche.

Capul i-l tăiară
Și vîrf cîlăi îl puseră.
„Cu Turcii ai tras,
Cu Turcii să te las".

Așa dar asociația de idei a pornit dela faptul de a pune vîrf unei cîlăi cu un cap trădător, cum ținea Ghiță Cătănuță să pedepsească soția lui; analogia de atitudini a dus la identitatea sfîrșitului în cele două balade.

Tipul femeiei rătăcite, al femeiei „Putifar", cum o numește D. Marmeliuc [1], apare în balada căreia i se zice *Cireșar*, deși numele lui Vartici e pomenit; mi s'a explicat că eroului i se zicea Vartici Cireșar. Așa cum am culeș-o, rămîne în urma celei pe care a publicat-o C. N. Mateescu [2], unde soția neputînd suporta pierderea aceluia care nu voise să cadă în păcat față de Doamnă, nașa lui [3], se sinucide, iar din mormîntul lor ies:

... doi trandafiri
De mijloc învîlcinați,
De vîrfuri apropiați.

Domnul [4], care acum înțelege rostul insinuărei soției amorale, exclamă:

Cine strică dragostea
Dumnezeu să nu i-o dea,
Să i-o dea și să i-o ia,
Ca să creadă altuia.

Deoarece balada aceasta pretutindeni presintă situații ce ating vulgaritatea, nu este de mirare că varianta pe care am culeș-o coboară chiar pe Domnul, Ștefan-Vodă, cînd ne spune că el a consimțit la gîndurile perverse ale Doamnei:

Cîte averi le am pe lume
Toate ți le dau pe-anume

[1] *L.* c. 90.

[2] *L.* c. 29-34 („Vartiel").

[3] La A. Corcea, *Balade poporale*, 47, în varianta *Rozan*, nașa nu e Doamnă și renunță la capriciile ei văzînd miseria în care a adus pe cei botezați de ea prin fuga finului în pustie. Căutat de ea și rugat să o lase să ispășească greșala, Rozan o ia acasă și ajung să se împace.

[4] In alte variante Doamna e văduvă. Sfîrșitul e moartea amîndurora, căci finul se înjunghie și nașa sfîrșește în același fel. V. N. Păsculescu, *l.* c., 195; *Șezătoarea*, XIV, 145.

Și am să dau și pe la popi
Averi, să cetească toți,
Să te scape dela foc.
Voi da la călugărițe
Bani, parale și leițe
Să se roage pentru tine,
Numai tu să faci ca mine.
Încă m'oi ruga și eu
Să-mi scap Doamna dela rău.
Decît să moară Doamna
Mai bine ți-oi lua viața.

Cu atît mai puternic se reliefează caracterul lui Vartici la care predomină ideea morală, cu cît nu cedează nici stăruințelor Domnului, deși știa că-l așteaptă spînzurătoarea. Începutul cîntecului e interesant: povestind copilăria eroului printre streini pînă ce a ajuns să fie slugă la „domnie", versurile amintesc de o altă baladă, *Mircea Ciobănașul* [1]:

Foaie verde dibomnic,
De cînd eram copil mic
Prin streini că m'am născut,
De streini parte-am avut.
Slugulița că m'am dus
Pe mîna streinilor,
În coada tăciunilor.
Simbrioară ce-am avut
Numai domnul mi-a știut.
Slujii un an pe o oaie
Și'ncă un altul pe două
Și din două făcui nouă
Și din nouă făcui zece
Și din zece douăzeci.
Cînd eram mai mititel
Eram drag stăpînilor
Și urît stăpînelor.

[1] C. N. Mateescu, *l.* c., 3-12, a culeș-o din Curtea-de-Argeș. Interesîndu-mă de aproape de această baladă, care am impresia că într'o vreme a fost foarte prețuită, dată fiind popularitatea eroului în aceste părți, nu am putut afla decît fragmente. Ca o dovadă de întinsa circulație în trecut a ei este și faptul că aproape aceleași versuri s'au furișat în începutul din *Tudorel*. I.

După ce mă mai mării
Eram drag stăpîncelor
Şi urît stăpînilor
Ca pomii cireşelor.

In aceste ultime trei versuri cred că s'a căutat să se explice numele de Cireşar al lui Vartici.

Remuşcările aceleia care, după ce s'a văzut dusă în ispită, se isolează de tot ce e omenesc, sînt tema din *Ivan Iorgovan*. Voinicul e mai puţin viu înfăţişat aci, pierzînd aureola lui de vînător, cum îl vedem în variantele din regiunile vecine [1]. El rătăceşte în căutarea aceleia ce i-a fost dragă şi care nu mai consimte să-l întovărăşească, ci îl blestemă să ajungă stană de piatră. Dînsa e convinsă de puterea acestui blestem, cu toate că după ce el s'a împlinit e cuprinsă de păreri de rău şi sărută pe acela a cărui moarte a voit-o. Interesant e că în această variantă motivul nu este contaminat cu acela al greşelei între frate şi soră, cum apare în alte părţi [2]. Varianta ce public e mult mai susţinută şi conturează bine caracterul intransigent al fetei, care a părăsit tot ce a avut mai scump „de ruşinea maicăi şi de cinstea taicăi". Predomină ideea că vinovatul trebue pedepsit [3].

[1] C. N. Mateescu, *l. c.*, 115: Ivan Iorgovan este băieţaş „rîmlean" şi pleacă la vînătoare:

Cu şoimei pe mînă,
Cu ogari pe urmă,
Cu Vidra 'nainte,
Că e mai cuminte.

El alungă fata. Sălbatecă şi ea îl blestemă, încît el se îneacă în Cerna. Şi la Rădulescu-Codîn, *Din Muscel*, 196, eroul păstrează atributele de vînător. Vidra descopere fata, care îi aduce aminte de dragostea lor şi îl blestemă la fel ca în varianta noastră.

[2] N. Păsculescu, *l. c.*, 180; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 415, 419; G. Alexici, *l. c.*, 103. Aci motivul este contaminat şi cu acela al „Şarpelui" care încolăcise pe fată şi pe care îl omoară eroul.

[3] Pentru puterea blestemului de fată baladele populare ne dau numeroase exemple. Unul, proferat de iubita părăsită, sună astfel:

Urască-te bînele,
Îndrăgi-te-ar boalele,

Intransigentă şi cu teama de păcat este şi *Iana Cosînzeana*, sora Soarelui, care nu vrea să-i fie soţie. Comparată cu alte variante (*Soarele şi luna*), arată o degenerare a motivului. Nu mai asistăm la călătoria soarelui în iad şi rai, nu se vorbeşte de ce-i impune dînsa soarelui crezînd că nu va fi în stare să îndeplinească [1], nu se pomeneşte nici de moartea tragică a fetei, aşa cum cred eă trebue să fi fost

Şapte boli, şapte lingori
Şi o pereche de friguri,

Iar mai departe:

Să dea unul Dumnezeu
Pe cal cînd îl încăleca
Calul să ţi-l potlenească,
Peste cap să ţi-l trîntească,
Mîna stîngă să ţi-o frîngă
Şi dreapta să ţi-o scrintească;
Să ţîţi frîul cu dinţii,
Să mîi calul ca muţii,
Să te vadă părinţii,

Şezătoarea, XIV, 142.

şi altul, care îl întrece în cruzime:

S'ajungi rob la Turci,
S'ajungi rob pe Marea Neagră,
Să tragi ziua la catargă,
Seara s'o tragi la uscat,
Iar noaptea cu fier legat.

Ion Creangă, II, 209.

Versuri ce dau o pronunţată notă lirică baladelor şi cum le regăsim cu uşoare modificări locale şi în poesia albaneză, v. A. Scura, *l. c.*, 237 („La partenza del soldato") şi A. Stratico, *l. c.*, 113; în cea greacă, v. C. Fauriel, *l. c.*, II, 177 („L'imprécation") şi H. Pernot, *l. c.*, 62 („La séduction de la jouvencelle"), după Le rand, *Recueil de chans. pop. grecques*, 20, şi cea bulgară, v. A. Strausz, *l. c.*, 190 („Rabro).

[1] Ca dovadă de vitalitatea în trecut a motivului fără degenerări este ghicitoarea răspîndită în Argeş:

— Ce nu e trei în lume?
— Punte peste mare,
Măduvă la fier
Şi scară la 'naltul cer.

sfîrşitul baladei. Ceea ce îmi întăreşte această convingere este varianta II din *Ilincuţa*. Fata robită de Turci, cu toate silinţele mamei de a o ascunde, se aruncă în Dunăre; Turcii se reped după ea să o prindă şi atunci ea se preface în mreană ca să nu fie găsită. Tot în mreană se preface, după ce s'a aruncat în mare, şi Ileana Cosînzeana, pentru ca apoi Dumnezeu sau Adam să o arunce pe cer să nu se mai întîlnească cu soarele, fratele ei [1]. Se vede clar nota comună care a dus la contaminarea de motive. Totuşi sfîrşitul e original: din Dunăre Ilincuţa a sărit într'o fîntînă, unde aude plînsetele mamei care o căuta desnădăjduită, iar Dumnezeu o preface în fată să se întoarcă la casa părintească. Numele mamei tot în această variantă este acela de „Băduleasa" şi chiar felul cum i se adresează Turcii aminteşte de cîntecul lui *Badiu circiumarul*. Este o transmisiune explicabilă prin înrudirea dintre cele două balade, socotite ca făcînd parte din ciclul dunărean [2].

Schimbarea în mreană pentru a scăpa de urmăritor ne

[1] I. Diaconu, *l. c.*, 263-268 („Cîntecu Soarilui"). Pentru deasa întîlnire de motive între *Soarele şi Luna* şi *Ilincuţa*, v. Alexici, *l. c.*, 51; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maram.*, 118 („Fratele şi sora"). Şi în aceste variante ea se aruncă în apă spunînd cuvintele cunoscute.

[2] N. Iorga, *l. c.*, 44, care o consideră ca „specifică Ţării Româneşti". La aceasta se adaugă şi împrejurarea că Oltul e des pomenit în baladă. Numele acestui riu apare în foarte multe variante, arătînd locul unde sînt aşezate casele Şandrului, tatăl fetei, sau chiar riul în care ea se azvîrle. Cf. T. Pamfile, *Cîntece de jară*, 51, o variantă culeasă chiar din Argeş; Gh. Cardaş, *Cîntece poporane moldoveneşti*, 113; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 635; G. Tocilescu, *l. c.*, 1269.

Apariţia Nistrului, din *Dochiţa Sandului* la D. Furtună, *Cîntece bătrîneşti de pe valea Prutului*, 19, *Fata Sandului* din colecţia Marian, *Poesii poporale romîne*, 46, se explică prin încercarea de localisare.

Interesantă este varianta *Ilincuţa Şandrului* dela Răduleseu-Codin, *Chira Chiralina* 9, unde fata, scăpată tot ca „mreniţă", amăgeşte pe Turci că va lua de soţ pe acela care se va arăta viteaz. Turcul ce dă dovada de vitejie e de fapt un Romîn răpit de mic de păgîni.

Pentru contaminarea cu *Badiu circiumarul*, v. *Catincuţa Gendrulescî*, la T. Pamfile, *Cîntece de jară*, 49.

duce spre o altă baladă care este foarte răspîndită în această regiune, *Mierliţa şi sturzul*, aparţinînd genului pe care Hasdeu îl numia „cîntecul metamorfoselor" [1]. Diferitele transformări ale mierlei pentru a scăpa de insistenţele sturzului cred că pornesc dela ce constatăm şi în *Soarele şi Luna*. Mierla e socotită de poporul nostru ca fiind sora sturzului [2] şi numai pentru a scăpa de păcat îl evită [3].

Din ciclul numit „transdunărean sîrbesc", Argeşul păstrează foarte puţine balade. Isprăvile lui Novac şi ale urmaşilor lui nu se mai aud. Răspîndită este *Ienceа Săbiencea;* numele eroului a fost identificat cu acela al lui Hunyadi [4] şi a fost socotit ca tipul Don Juan-ului [5]. De fapt, ceea ce predomină în variantele noastre este eroina care încearcă să ispitească şi să braveze bărbaţii, încrezîndu-se prea mult în

[1] *Cuvente den bătrîni*, II, 501-566, 694-705; v. şi Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique en France*, 13 urm.

[2] De exemplu versurile:

Dar nici mierla din pădure
Nu e streină ca mine,
Ea mai are-un frăţior,
Pe sturzul cel pestriţior.
Cînd mi-este mierla bolnavă
Vine sturzul şi mi-o 'ntreabă:
„Ce ţi-e, mierlă, ce ţi-e dragă"?
Şuici (Valea-Unghiului) — Ioana Hărăiman, 70.

[3] D. Caracostea, *Lenore, o problemă de literatură comparată şi folklor*, Bucureşti, 1929, spune că „e cunoscut la noi sub numele de *Cucul şi turturica*", p. 14, însă în colecţiile noastre mai mult apare *Mierliţa şi sturzul*.

[4] N. Iorga, *l. c.*, 46.

[5] D. Marmeliuc, *l. c.*, 27. Locul naşterei e indicat de „deghisarea în haine femeieşti, legată în balada sîrbească de haiducul Gruiţa fiul lui Novac" spune d-sa mai departe, p. 28, ocupîndu-se de originea baladei. Ca liberator însă apare el în balada sîrbă, *Der seitwe Freier*, traducerea lui Talvy, *l. c.*, 125, din Vuk Karadžić, *l. c.*, I, 637. Cît priveşte faptul de a se deghisa în haine femeieşti pentru a înşela o fată, îl găsim şi în poesia neogreacă; v. H. Pernot, *l. c.*, 84 („Chartzianis et Arétè", culeasă în insula Chio); M. Jeannaraki, *Chansons crétoises*, 8-10; Legrand, *Trois chansons pop. grecques*, 11-20.

puterile ei de resistență [1]. Și trăsătura aceasta de caracter ne îndreaptă spre poesia sîrbă [2].

Cîntecul *Letinului bogat* din același ciclu s'a cîntat probabil mai mult la nunți, unde rolul precumpănitor al nunului, atît de isteț și viteaz, impunea o asemenea baladă, dovadă că în Argeș i se zice *Cîntecul nunului*, iar versurile:

Dară nunul cel mai mare,
Cela cu grija 'n spinare

ne lămuresc pentru cine mai ales se cînta. Cît privește numele eroilor, într'o variantă ce am culeș apar: Iancu-Vodă, finul, și Ștefan-Vodă, ca naș; Letinul însă e socotit ca fiind din Dobrogea:

...Se 'nsoară Iancu-Vodă
Și-l cunună Ștefan-Vodă.
Mireasa de unde-o ia?
Tot din tîrg din Dobrogea,
Dela Letinul bogat,
C'âla e cine spurcat.

Prin urmare, tocmai Iancu-Vodă [3] a trecut pe planul al doilea ca vitejie, explicabil prin aceea că numele acesta de Domn nu era prea cunoscut în părțile noastre față de acela al lui Ștefan-Vodă [4]. Varianta ce am culeș nu cuprinde răzbunarea nunului

[1] O astfel de eroină apare în *Nicola Nicolcea*, publicată în *Ion Creangă*, II, 67; ea spune că va lua de soț pe cine va întrece pe toți prin fapte minunate. Eroul al cărui nume cred că e refăcut după Iencea Săbienecea o ucide după ce a ajuns a îndeplini totul. Pentru numele „Niculae Niculcea" v. și N. Pascuiescu, *l. c.*, 160 („Fata de Fring"). Moartea fetei care e mîndră de farmecele ei amintește de poesia bulgară „La Turque tuée par trahison", la A. Dozon, *Poésies pop. bulgares*, 195; v. și „Ileana Frînculuĭ" la T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.* 97; I. Birlea, *l. c.*, 27; Țiplea, *Poezii pop. din Maram.*, 32, unde ea se laudă că nimeni nu ar putea-o amăgi.

[2] A. Dozon, *Poésies pop. serbes* („La soeur du capitaine Lèka") și Vuk Karadžić, *l. c.*, II, 40, tradus de Talvy, *l. c.*, I, 188 („Die schöne Uebermüthige").

[3] N. Iorga, *l. c.*, 30, identifică pe acest erou cu Ioan Hunyadi.

[4] D. Marmeliuc, *l. c.*, 87; eroul este Ștefan Dușan, spune d-sa, și mai departe amintește că motivul este cunoscut Slavilor de sud. Hasdeu l-a analisat în balada sîrbă „Ženidba Dušanova", *Etym. magnum Rom.* IV. CXVII-CXXI.

— întors acasă — pentru cîte i-a impus Letinul [1]; iar numărul vitejiilor făptuite este redus la două: sărirea porților datorită calului [2], și recunoașterea miresei; o variantă deci scăzută față de altele și de aceea nu am crezut că merită să fie publicată.

Dintre alte balade mult răspîndit este cîntecul fetei luate prin vicleșie de un Arap, *Chira Chiralina*. Relevez că într'o variantă, pe care n'o public aci, frații ei sînt trei, nu doi cum sîntem obișnuiți a-i vedea; al treilea e adus, cred, de necesitatea rimei:

Chir și Constantin
Și cu Mustafa,
Toți frați cu Chira.

Sfîrșitul e moartea mamei cînd revede pe Chira, deoarece ea fusese aceea care consimțise să o dea Arapului.

Numele Chirei apare într'o altă baladă, în care rolul Arapului îl ia un Țigan ce amăgește o fată de boier. Cîntecul merge mai departe ca desvoltare epică, plecînd dela realitățile dela noi, cînd ne spune că fata ajungînd la cortul Țiganului și văzînd sărăcia de acolo stă mereu întristată și nu poate să-și spuie durerea decît mierlei:

Ea mult suferia,
Pe cer se uita,
Mierlița-mi zăria
Și mi-o cunoștea,
La ea se plîngea,
De ea se ruga:
„Papucii mei,
Aduc apă 'n ei
Și rochița mea,
Țin mălai în ea.

[1] G. Tocilescu, *l. c.*, 110 („Cîntecul lui Minea"), unde scoate cîte un ochi la „cochinzeri", pentru care, de inimă rea, moare Letinul. V. și G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 653 („Nunul mare").

[2] Și în poesia bulgară există tema aceasta. Nepotul desconsiderat face aceleași două minuni pentru rege, unchiul său; v. A. Strausz, *l. c.*, 264 („König Miluš und Stojan").

Mierliță, mierliță,
Pasăre pestriță,
Pune-mă pe pană,
Scoate-mă la țară,
Să-ți fiu surioară".

Balada aceasta[1], de origine mai recentă, pare să fie derivată din *Chira Chiralina*; la aceasta se adaugă și măsura versului care, cum se vede, este aceeași.

Tot de origine relativ recentă par a fi și baladele cunoscute sub numele de *Vălenaș* și *Barbu*. Povestea versificată a tînărului iubitor de aventuri, sfîrșind prin a fi otrăvit chiar de mîndrele lui, este subiectul celei dintîi, care este pretutindeni cunoscută în această regiune. A doua cuprinde răzbunarea băieților pe Barbu, care venise cu mama lui în petit în satul lor. Este omorît de ei și plîns de mamă și iubită. Intinsa lor circulație se explică prin aceea a ușoarei memorări și pentru că pomenește de lucruri ce se pot petrece în orice sat. Cum ceea ce am culeș nu diferă de ce e cunoscut din colecțiile noastre de folklor, nu am publicat aci nici o variantă.

In schimb, nu se mai știe așa cum se cînta odată *Zidirea Mănăstirei Argeșului*. Constatarea aceasta surprinde, cînd cei din partea locului ar fi trebuit cu deosebire să o păstreze. Dovadă că nu de mult era încă bine păstrată este că cea mai frumoasă variantă a ei a fost culeasă de C. N. Mateescu din Albești[2]. De cîte ori am întrebat de ea mi s'a răspuns să o caut în cartea copiilor de școală și, insistînd pe lîngă unii să-mi spuie ce știau din ea, am aflat numai cîteva fragmente. Ruga soției lui Manole de a nu o zidi și grija pentru copil și casă, moartea zidarului îndrăzneț ce încerca să biruie văzduhul cu „aripi de șiță", toate acestea, cum le spune legenda,

[1] In varianta dela I. Bîrlea, *l. c.*, 35: „Fată de domnar, celuită d'on corturar", fata se roagă de turturea să ducă veste părinților ca să renunțe la ea. In *Nevasta Țiganului*, la T. Papahagi, *l. c.*, 98, ea se roagă de un pui de rîndunea să ducă departe dorul ei. La fel și la Miron Pompiliu, *Balade pop.*, 29 („Fata Ghincarilului").

[2] *L. c.*, 13-28.

se știu, dar nu se mai spun în cîntec, și pentru lăsarea la o parte a ei în versuri să fie oare cartea de vină?

Că s'a cîntat mult în trecut și *Miorița* stau mărturie cuvintele bătrînului din Cepari, cum și versurile ce am culeș dela bătrîne, cu toate că nu voiau să se mai oboosească să mi le spuie, zicînd că aproape tot așa le știu și nepoții lor. Cu toate acestea, Lisaveta Ion Bolovan din Mușătești cunoștea alt sfîrșit al baladei: cei nouă ciobani care au omorît pe stăpîn au spus mamei bătrîne „cu brîu de cămilă" alegoria cu nunta fiului ei, dar bătrîna, cînd a cerut să fie dusă și ea acolo, a înțeles din urletul unui cîne care era adevăratul înțeles al ei și a renunțat să-l mai caute. Oaia care-l vestește pe stăpîn este în această versiune, nepublicată aici, tot „o mioriță laie", iar în cea pe care o public are ca semne: o ureche peagă și alta bleagă.

Un alt cîntec păstoresc care circulă în Argeș — știut mai ales de lăutari, dată fiind natura musicală a lui — este *Ciobanul care și-a pierdut oile*. Intr'o variantă ce am culeș-o dela Gheorghe Toma Bolovan din Mușătești începutul cîntecului arată pe ciobani „tulind" la vale, pentru ca să-și împartă oile, la Vinerea-mare. Un cioban însă fuge de ceilalți și, apucîndu-l seara, adoarme; cînd se deșteaptă nu-și mai găsește oile. Se întîlnește cu un lup care-i spune:

Le-am văzut și le-am păscut
Pe piraie
Mățăgaie,
Pe costițe
Numai cornițe;
Sus la furca puțului
E capul măgarului[1].

Ciobanul pornește mai departe și se întîlnește cu un Turc, apoi cu un Neamț cărora le cere să-i cînte „ca la țara lui":

[1] In *Graiul nostru*, I, 67, se vorbește și de

Sămarul măgarului,
Hrana ciobanului,

care este „în vîrful dealului".

Să sară oţinca,
Să rupă vîrzogul,
Să-ţi dau galbenul şi polul.

Fiecare cîntă ce ştie, nu cum l-ar fi mulţumit pe el, de aceea nu le dă nimic. Numai un cioban care păştea nişte oi îi cîntă „hora băciţei" şi, crezînd că vede oile lui, joacă de bucurie. Fuga ciobanului în momentul coborîrei oilor din munte, cînd se apropia împărţeala lor, presupune că el se temea de ceva şi pare a vorbi pentru o circulaţie a cîntecului nu strein de *Miorița* şi îndreptîndu-ne spre varianta acesteia aşa cum a fost culeasă în Teleorman [1].

Foarte interesantă baladă, a cărei versiune aşa cum o public nu am întîlnit-o în colecţiile noastre de folklor, este *Manea*. Punctul de plecare a fost de sigur *Toma Alimoş*, însă elaborat într'un fel cu totul original. Creatorul anonim a eliminat din partea dela început a acesteia tocmai pe cea mai luminoasă: răspunsul ulmilor fraţi ce-şi pleacă frunţile şi „se ploconesc" drept mulţumire la închinarea voinicului. In ce priveşte numele eroilor s'a făcut o intervertire: în rolul antipatic apare nu Manea, ci Toma Alimoş. S'au luat elemente dintr'un alt cîntec, *Voinicul şi furul* [2], şi anume visul acestuia de a se căsători cu o fată de crai, din care e deşteptat de nechezatul murgului. De aci începe însă partea proprie a baladei. Fata aceasta, frumoasă ca o „zînă", nu a fost numai nălucire de vis, ci realitate; ea venia ca să-l ispitească pe Manea, ca să-l ducă la luptă cu Toma. Intervenţia aceasta ispititoare, care aduce moartea stăpînului, este pedepsită de calul eroului şi asistăm la o luptă în văzduh între calul lui Manea, ca duhul răzbunărei, de o parte, şi, de alta, zîna călare care în cele din urmă trebue să cadă. A intervenit, prin urmare, un personaj feminin al cărui rol este mai mult nefast: din causa ei mor

[1] Tocilescu, *l. c.*, 1254-1256.

[2] G. Alexici, *l. c.*, 38; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 686 („Voinicul"), aci murgul chiar îl duce la fata visată a lui Mizil Crai, cu care voinicul se însoară; Tocilescu, *l. c.*, 1226 („Voinicul şi hoţul").

cei doi voinici. Zîna aceasta sîntem înclinaţi să o privim mai curînd ca o zînă a pădurilor, după puterea ce avea de a se arăta în vis şi a apărea pe neaşteptate la distanţe aşa de mari, decît soţie de haiduc. Felul cum e înfăţişată zîna aminteşte de poesia transdunăreană — anume de „vila" [1] a Sîrbilor, de „samodiva" [2] a Bulgarilor şi de „ora" [3] a Albanesilor — cînd ocroteşte pe Toma. Presentată călare [4] şi ţinînd piept murgului înfuriat, are înfăţişarea de amazoană, i se adaugă însă o lumină de basm adusă de lupta aceasta aeriană. Remarcăm aci o amalgamare folklorică prin introducerea unor elemente din basme. Calul răzbunător este parcă acelaşi ca în *Harap Alb*, care aruncă din văzduh pe spînul ce omorîse pe stăpînul său. In orice caz, avem în *Manea* un exemplu de insinuare a elementelor de basm în baladă, alături de ceea ce cunoaştem ca balade provenind din basme versificate [5].

[1] Krauss, *Volksglaube und relig. Brauch der Südslaven* 69-109.

[2] A. Strausz, *l. c.*, „Diese Wesen (Samovilen oder Samodiven) standen in innerer Verbindung mit den beliebtesten Helden des Volkes". Şi mai departe: „Zahlreiche epische und balladenartige Lieder berichten, dass einzelne hervorragende Helden, besonders solche von grosser Körperkraft, mit Samovilen Liebesverhältnisse gehabt".

[3] M. Lambertz, *Die Volkspoesie der Albaner*, 8, spune: „Wie nämlich im serbokroatischen Heldenliede die Wila ihrem Helden im Kampfe zur Seite steht, ihn liebt und ihn beschützt, so hat jeder Albanerheld seine Ora als Schutzgeist".

[4] La fel apare şi în poesia sîrbă; v. Vuk Karadžić, *l. c.*, II, 38, tradus de Talvy, *l. c.*, 178 („Marko's Geschwisterbund mit der Wila"). Motivul acesta e transmis la Bulgari, v. A Strausz, *l. c.*, 341 („Marko Kraljević und die Vila Belogorska"); 345 („Marko Kraljević, Ivo und Dukadinče"). Şi la noi, v. A. Corcea, *Bal. pop.*, 125 („Gruia lui Novac şi Zîna"), s'a înlăturat însă tocmai motivul de care ne ocupăm: lupta aeriană între erou şi zînă călări. Aci Novac săgetează zîna fără ca să fi fost ureat de calul său în nori, ca în balada sîrbă şi bulgară. Versiunea românească se apropie mai mult de cea tradusă de Fr. S. Krauss, *Slavische Volksforschungen*, 373 („Wie die Wila vom Hintergebirge uns Leben gekommen").

[5] „Mizil Crai", la Tocilescu, *l. c.*, 126 şi 128; *Şezătoarea*, VII, 57; XVI, 152-158; „Mizilea", în *Şezătoarea*, XVI, 78; „Ardiu Crăişor", la Giuglea şi Vîlsan, *l. c.*, 229; „Chilidor", *ibidem*, 251.

Acestea ar fi baladele ce am aflat în cercetările făcute în Argeș (nu mai vorbesc de unele cîntece haiducești diluate, cum este *Cîntecul lui Graur și Bujor*, o hibriditate ce numără mai mult de 350 versuri înșirînd isprăvile haiducilor ce îngrozesc cu prezența lor chiar pe Sultan). Ele arată cît a conservat ținutul acesta din comoara noastră epică. Evident, lipsesc multe pe care le cunoaștem din alte colecții; pentru dispariția unora s'ar găsi poate o explicație, însă este surprinzător să constați dispariția tocmai a baladelor istorice, cînd regiunea aceasta a fost multă vreme cea mai aproape de scaunul Domnului, la ale cărui ospețe asemenea cîntece de bună samă erau preferate. In tot casul, este greu de dat o explicație, mai ales cînd constatăm că există o tradiție epică incontestabilă în această regiune și dela o vreme mai mult femeile o păstrează.

Obiceiul de a fixa în cîntece amintirea faptelor ce au impresionat la un moment dat persistă și astăzi.

O întîmplare tragică, ce a făcut să piară tineretul dintr'un sat întreg, a fost incendiul bisericei din Costești. Nu au mai fost în sat petreceri, ci numai întîlniri de cutremurătoare amintire, unde suprema mîngîiere pentru fiecare era să audă pomenit și numele a lor săi în cîntecul jalnic al celor pierduți ce sună ca un bocet colectiv. Un cîntec jalnic a lăsat această întîmplare și el e un fel de pomelnic în versuri, un șir întreg de cruci imaginare pe care ar sta scris cum și-a găsit moartea fiecare dintre aceia care se duceau să-și amintească de patimile Mîntuitorului în lăcașul unde și-au încheiat cu groază zilele. Cîntecul așa cum e tipărit aici nu arată „decadența" acestui gen, numai că faptul în sine, petrecîndu-se prea de curînd și atingînd aproape pe toată lumea din sat, a lipsit puterea de obiectivitate de a prinde din intreaga întîmplare ce era mai concentrat evocativ, așa că tot cîntecul se reduce la cîteva impresii ale tragediei în cadrul de fum de lumînări, de îngrămădire omenească și de vaet sinistru; nu recunoaștem visiunea adevărată epică, deoarece lipsește perspectiva celor petrecute. De altfel, cîntecul l-am culeș și relativ curînd: un an

după grozava întîmplare. Rămîne să vedem cum va privi mai tîrziu faptul cineva dacă va fi dotat cu darul epic și ce va alege din această întunecată improvisare.

Cum se presintă un cîntec atunci cînd autorul a avut perspectiva faptului ce nu l-a atins personal avem un exemplu în *Cîntecul lui Codin*. Subiectul cîntecului e acesta: un flăcău frumos din sat e ucis din invidie de alții într'o pădure învecinată. Dar totul nu se mai desfășoară așa de simplu ca în realitate. Flăcăul are o prorocire dela calul său: el îi ia căciula din cap, nechează și oftează cînd stăpînul vrea să-l încalece, ca să urmeze pe acela ce-l chema la moarte. Este, de sigur, o elaborare după baladele vechi unde calul restește o nenorocire eroului, poate chiar din *Toma Alimoș*, însă adaptată spiritului vremei: flăcăul nu se ridică la eroismul acestuia, de aceea el nici nu pricepe ce presimția animalul credincios. Mai departe avem intervenția unui element miraculos: o lumînare din cer cade ca să înspăimînte pe nelegiuiți și să-i împiedece de a arunca mortul nevinovat în fîntîna părăsită. Avem, prin urmare, un exemplu de elaborare fantastică a unei întîmplări reale[1].

Și în cîntecele nouă nu constatăm propriu zis o decadență, nici monstruozități versificate[2]. Chiar versurile, dacă au scăderea de a fi prea monotone ca rimă, păstrează încă o vigoare a ritmului, pentru care Argeșeanul are un simț foarte viu. Remarcăm astfel o bună tradiție în a păstra ceea ce a fost moștenit, precum și aptitudini pentru creațiuni nouă, fără a se îndepărta prea mult de modelele transmise.

Astfel cred că trebue considerat din punctul acesta de vedere Argeșul.

---

[1] Surprinde menționarea precisă a anului întîmplărei (1910), cînd se știe că în producțiile populare timpul este tratat ca ceva secundar.

[2] D. Ionescu Sachelarie, *Studii din poesia noastră poporală*, 8.

Texte

Manea

Foaie bob năut,
La vale, la cîmp
Doarme d'un voinic,
Murgu-i priponit
C'un lănțuș d'arğint,
Lung pînă'n pămînt.
Murgu strănuta,
Voinic dăștepta,
Voinicu-m zîča:
„Murgule, murgule,
Lupi te-or h'i mîncat,
Urșî te-or h'i spart
Dă m'ai dășteptat;
Frumos vis visam:
Un' mă logodeam
C'o fată dă craĭ
Dîn sus, dă pă plaĭ;
Haĭ, murgule, haĭ.
Cu ğeana sumeasă,
Cu sprînceana deasă,
Cu fotiț'aleasă,
Kip dă župineasă.
Haĭ, murgule, haĭ
P'un picor dă plaĭ,
Că am kin și vaĭ;
Îndeamnă, murgule, maĭ sus,
Maĭ curînd ca să mă duc,
Visu să mi-l împlinesc,
Pă cine-am g'isat doresc".
Dar murgul če-m făča?
Toate dealurli-m sărea,
Stînč, văĭ, poenĭ cu florĭ,
Pînă zbura ca nește norĭ
Și-m zbura și-m obosa,
La o trupină că-m sta.
Dară Manea če-m făča?
După murgu să dideа,
Lîngă trupină că-m sta
Și murgu mi-l priponea,

Mîna'n dăsăğeĭ băga,
D'o ploșkiță că-m scotea,
D'o ploșkiță mititea,
D'o vadră și činč oca
Și maĭ pristosa ceva,
Și'nkina Manea din ĭa
Și din gură că-m zîča:
„Cu čîn să maĭ înkin dîn ĭa?
Înkina-o-aș codrului?
Codru ĭeste verde tot,
Nu m' mulțumește de tot.
Înkina-o-aș murgului?
Murgu mĭ-este cam nebun
Și dă fugă și dă drum.
Înkina-o-aș florilor?
Florile au mirosase tarĭ,
Dăzmierdează codrĭ marĭ.
Înkina-o-aș ulmilor?
La trupina cu činč ulmĭ,
Činč ulmĭ dintr'o trupină
Ca činč fraț dintr'o mumă.
Înkina-o-aș armilor?
Armili sînt h'ară reči
Și ĭele nu mulțumesc".
Pînă Manea că mi-ș bea
Nič vorba nu isprăg'ĭa,
O zînă'n cale-i venea,
Kiar carĭ să gîndea la ĭa
Și mĭ-o urmărea Toma,
D'alde Toma Alimoș
Dîn fund din țara dă žos.
Cîn să-i spuie mîndruța:
Ĭoĭte Toma pă coleа,
Dară zîna-m dispăreа,
Ĭoĭte Toma că-m sosa
Și din gură că-m zîča:
„D'aleș, Maneo, dumneata
Če mĭ-aĭ făcut pă mîndra?
Că nu scăpĭ din mîna mea.
O aĭ văzut, aĭ încîntat,
Ca să-ĭ h'iĭ ĭeĭ tu bărbat".
Dară Toma če-m făča?
Sabĭa că mĭ-o scotea

La Manța să răpeza,
Vîrfu capului-i tăja
Și pă Negru 'ncălica.
Dară Negru če-m făča?
Ca vîntu că mi-ț zbura.
Dară Manța că-m zîča:
„Alțo, Tomo, dumnțata
De tę-oi prinde'n mîna mța,
Cum o să-ț mai frîng vjața".
Dară Manța če-m făča?
Pă Murgu încălica.
Dară Murgu če-m fača?
Cu pămîntu s'așternța,
Fuga dă nu să vedța
Și pă Toma mi-l sosa.
„D'alțo, Toma, dumnțata
Ai venit în mîna mța,
Io tę-am činstit cu plosca,
Tu ai dat cu sabija,
Tu ai dat cam mișălește,
Io să te taj hajducește".
Binișor că mi-l tăja,
După Negru-l dobora.
Ioite zîna că-m vența
C'un cal mare și roșcat,
Merğța ca vîntu turbat,
Și pă Manța-l întîlnța
Și din gură că-i zîča:
„Alțo, Manțo, dumnțata
Vrei să-ț h'iu ieu dă soție?
Io sînt zînă'n hajducîje,
Tu pă mine m'ai visat
Că la capu tău am stat,
Pă Murgu tău l-ai blestemat
Că lupi l-ar h'i mîncat,
Și urși l-ar h'i spart,
Că dă če mi-a strănutat,
Că din somn tę-a dăsteptat.
Dă mine n'ai scăpat
Că mi-ai luat če mi-a fost drag".
Dară zîna če-m făča?
O sulită că-m scotța
Și'n ficat că-i înțăpa.

Dă lîngă jel dispărța.
Dară Manța če zîča?
Către murgu că-m grăja:
„Haj, murgule, tu cu mine
Undę-am hodinit mai bine,
La trupina cu činč ulmj
Činč ulmj dintr'o trupină,
Ca činč fraț dăla o mumă.
Acolo groapă să-m fač
Și cu dinți să mă trağ
Și'n groapă să mă bağ."
Dară murgu če făča?
La trupină să duča,
Cu copita că-m săpa,
Groapă lu Manța-i făča
Și cu dinți mi-l trăğa
Și'n groapă că mi-l băga.
Dară murgu če-m făča?
Coama cu dinți o zmulğa,
Pă Manța mi-l învălța,
Dă trei ori că-m nekjeza,
Lăcrămilî-l podidța.
După zînă că să lua
Și'n gînd că să gîndța:
Kjar dă mi-oj pjerde vjața,
Și jo tot nu m'oj lăsa
Pîn n'oj omorî zîna.
Dară murgu če-m făča?
Șase hăripi că-m scotța
Și pă zînă mi-o prindța.
Zîna cîn mi-l vedța
Din sîn un zmeu că-m scotța
Și nainte i-l punța.
Dară murgu če-m făča?
Drept în sus că s'azvîrlța
Și pă zmeu că mi-l prindța
Și cu dinți că mi-l lua
Și la pămînt să lăsa
Cu picioarili-l prăpădța
Și după zînă să lua
Și pă zînă o sosa,
Dă trei ori că-m nekjeza
Calu zînii îj spunța:

„Aiča ne-am pierit viața,
Că iel are hăripioare
Ș'a venit să ne omoare,
Ca i-ai pierdut stăpînu
Ș'a venit ca vîntu".
Dară murgu če-m făča?
Pă zînă cu dinți o lua
Ș'î'n aier să ridica,
Drumu d'acolo-i didea
Și calu iei o prindea,
Cu dinți dă spate-o lua
Ș'î'n sus să ridica,
Murgu lu Manea-m venea,
Îndată cîn să izbea
Zîna zop că mi-o făča,
Cu calu să'ntovărășa.

Căpățineni — Niculaĭ Iordakje, 38.

Miorița

Foaie ș'un susaĭ,
P'un pičor de plaĭ,
P'o gură dă raĭ
Če tulește'n vale?
Treĭ turme dă mieĭ,
Cu treĭ čobăneĭ:
Unu je Vrînčan,
Altu-ĭ Ungurčan,
Ș'altu-ĭ Moldovčan.
Čel Vrînčan,
Cu čel Moldovčan
Ieĭ s'au vorbit
Ș'ĭ s'au sfătuit
Ca să mi-l omoare
La apus dă soare
Pă čel Ungurčan,
Că je ortoman,
Are oĭ maĭ multe,
Multe și cornute
Și dulăĭ bărbați
Și caĭ învățați.
Oili-m tulea
Și că mi-ș pornea
Și că mi-ș zbiera

O mioriță laje,
Laje bucălaje,
Cu lînă plăviță,
Zbiară din guriță.
Čel če-i Ungurčan
Din gură-m zîča:
„Mioriță laje,
Laje bucălaje,
C'o urekje pčagă,
Și cu alta bleagă,
Dă treĭ zile'ncoače
Gura nu-ț maĭ tače
Iarba nu-ț maĭ plače.
Ori ieștĭ bolnăg'ioară,
Drăguță mioară?
Mioriță-m sta,
La iel asculta,
Din gură-ĭ spunea:
„Stăpîne, stăpîne,
Încă nu știĭ bine,
Tovarășĭ tăĭ,
Čel če-ĭ Moldovčan
Și cu čel Vrînčan,
Ieĭ s'au sfătuit
Să mi te omoare
La apus de soare.
Dă-ț oili'ncoače,
Dă-ie la zăvoĭ,
Că-ĭ iarba dă noĭ
Și umbră dă voĭ".
Čel če-ĭ Ungurčan
Din gură-m zîča:
„Drăguță mioară,
Dă ieștĭ năzdrăvană,
Čel če-ĭ Vrînčean
Și čel Ungurčan
Ieĭ dă mă omoară,
Drăguță mioară,
Tu să-m spuĭ așa
Cu guriță ta,
Pă min să mă luaț
Și să mă'ngropaț
La stîna bătrînă

Cu muşkiu pă bîrnă,
Groapă să-m săpaţ
Sus în dosu stînii,
În groapă să-m aşterneţ
Dalba gluguliţă,
Căpătîi să-m puneţ
Neagră căčjuliţă,
Stîlpuleţ să-m puneţ
Roşu flujeraş:
Cîn mi-o bate vîntu
Flujeraş mi-o zîče,
Oili s'or strînge,
Pă mine m'or plînge.
Învăliş să-m daţ
Mica ţoal'a męa.
Cîini cîn s'or da
Şî ieį mi-or urla
Tot dă soarta męa.
Şî'n loc dă luminări
Stelili dă pă cerį.
Şî dă'i vedęa
Pă măjcuţa męa
Întrebînd dă mine,
Tu să-i spuį aşa:
Că m'am însurat,
Nevastă mi-am luat
Stînuţă bătrînă,
Cu muşkiu pă bîrnă.
Čîn m'a cununat?
Soarili şi luna,
Cununiia męa.
Şî'n loc dă făcliį
Doi lučeferej.

Căpăţînenį – Acelaşi.

Mierliţa şi sturzul

Foaje izmă creaţă,
Într'o žoi dă dimineaţă
Pă roo, pă čiaţă,
Cam pă negurčaţă
Čartă-mi-să čartă
Doo rămurele,

Doo păsărele,
Nu sînt rămurele,
Či sînt păsărele,
Mierliţa cu sturzu.
Sturzu că-m zîče:
„Mierliţă, mierliţă,
Įo ţ-am spus drăguţă
Să te jau pă tine
Ca să h'ij cu mine".
Mierla că-m zîče:
„Toate că s'or fače,
Asta nu să poate:
Să ia sor pă frate".
Sturzu că-m zîče:
„Mierliţă, mierliţă,
Păsăre pestriţă,
Dalbă la pieliţă,
Neagră la hăjnuţă,
Kip călugăriţă,
Curvă dă uliţă,
Įo ţie ţ-am spus
Cuibu să-ţî-l fač
La colţ dă četate,
Unde vînt nu bate,
Nič plęaja nu ploo,
Nič nu pică roo,
În vîrf dă sipică,
Nimini nu ţî-l strică,
Şî tu l-aį făcut
În marğine dă drum,
În stuf dă alun.
Kiriğii mi-or treče,
Cu scînduri domneştį
Trec la Bucureştį;
La poįana mare,
Făr dă nič o floare.
Įei mi-or dăžuga
Şî mi-or ospăta,
Boi mi-or strekja,
Resţęa or rupęa
Şî ieį or căuta
În marğine dă drum,
În stufur dă alun,

Resţea or tăja
Şi dă cuib or da,
Pui ţi i-or lua,
Tu ti-i văjcăra".
Mierliţa-m zîca:
„Sturzule, sturzule,
Sturzu pestricior,
Tu fîcor dă domn,
Domn Vasilion,
Şî jo că m'oi duce
Lupi să mă mănînce,
Să mă mîncę-aşa,
Dă tinę-oi scăpa".
Sturzu că-m zîca:
„Mierliţă, mierliţă,
Pasăre pestriţă,
Şî jo că m'oi face
Mic vînătoraş,
Lupi oi împuşca
Şî dă tine-oi da
Şî tę-oi săruta
Dă min n'oi scăpa.
Mierliţa-m zîca:
„Şî jo că m'oi face
Mręană gălbeoară
Pă fund dă viltoare,
În năsîp m'oi băga,
Dă tine-oi scăpa".
Sturzu că-m zîca:
„Mierliţă, mierliţă,
Lumęa męa drăguţă,
Şî jo că m'oi face
Mic dă năvodari,
În mînă la năvoz,
Cu cucur dă plumb
Să mă las la fund,
În apă m'or băga,
La fund m'oi lăsa
Şî dă tinę-oi da
Şî tę-oi săruta,
Dă min n'oi scăpa".
Mierla că-m zîca:
„Şî jo că m'oi face

Bob dă grîu m'oi face
În mînă la fomei
Şî m'or sămăna
Şî m'or săcera
Şî m'or măcina,
În foc m'or băga,
Azîmă m'oi făca,
Dă tinę-oi scăpa".
Sturzu că-m zîca:
Mierliţă, mierliţă,
Nęagră la hăinuţă,
Kip călugăriţă,
Lumęa męa drăguţă,
Şî jo că m'oi face
Vătrăjas dă h'er
În mînă la fomei
Şî'n foc m'or băga
Şî dă tinę-oi da
Şî tę-oi săruta
De min n'oi scăpa".
Mierliţa-m zîca:
„Nu scap nîc aşa?
Jo că m'oi face
Doo cruculiţe
În marginj dă uliţe,
Una poleită ş'alta zugrăvită".
Sturzu că-m zîca:
„Şî jo că m'oi face
Mic călugăraş,
Viu dăla oraş,
Dă tine oi da
Şî te-oi săruta
Dă min n'oi scăpa".
Mierliţa-m zîca:
„Sturzule, sturzule,
Če să mă maj fac,
Dă tine să scap?
Am să plec în lume,
Să-m şkimb al meu nume,
Să nu fiu cu tine".
Sturzu că-m zîca:
„Şî jo că m'oj duce
În păduri pustii

Tu să nu mai ştii,
Vinătorj mă 'mpuşte
Şi să mă mănînce
Că mi-e carnea dulce".

Căpăţineni — Acelaşi.

Tudor Tudorel

I

Tudor, Tudorel
Ţera mic şi ţititel,
N'ititel şi borţoşăl.
Sluguliţă să băga,
Sluguliţă pă hăjnuţă,
Ţăgăraş pă măgăruş,
În coada tecunilor,
Pă mîna streinilor.
Tudorel cîn maj creştea
Frumuşăl ni să făca,
Ţera drag stăpînčilor
Şi urît stăpînilor.
Dacă vidţa şi vidţa,
Bine sama că ş-o luţa,
La majcă-sa să duca
Şi pă urmă să'nsura,
Frumoasă mîndră că-ş luţa.
Dă frumoasă če ţera,
Cîrčumăreasă o punţa,
În calţa Dobroğenilor
Şi'ncă a stăvarilor.
Bţa Trrči işličili
Şi bojeri şăpčili,
Čobani cîrliği
Şi Rumîni coasili,
Ţîgani baroasili,
Ţîgăncili trăjstili;
Vinţa omu cu patru boj,
Dimineaţa 'nzuga doj;
Vinţa omu dă călare,
Pleca cu şaua'n spinare,
Şi bogat ni să făca,
Domnu dacă auza

La harač mare-l punţa,
C'avţa morj pă su pămînt
Dă măčina la arğînt
Şi'o moară la Ostrovel
Dă măčina aurel,
Şi činzăč dă ţepe breze
Cu totu ni le vindţa,
Dă luţa bani cu obrocu
Şi măsura cu merticu;
Cu totu ni le vindţa,
Să să vază corlorosît,
Da dă harač nu s'a plătit.
Dacă vidţa şi vidţa,
Lumţa'n cap că ş-o luţa
Şi'altă avere strînğa,
Acasă ni să'ntorča,
În k'imniţă să băga.
Dară mă-sa če făča?
„Mîndro, mîndruliţa mţa,
Aşa sete nu m'a ăzuns
Dă cîn Tudor ni s'a dus;
Ţa, ja tu d'o năstrăpţoară
Şi te du la k'imničoară".
Noru-sa ni-o asculta,
Îndărăt cîn să'ntorča:
— Majcă, măiculiţa mţa,
Nu ştiu dă čine m'am împiedicat,
Năstrăpţoara că s'a spart".
— N'o h'i ibomnicu tău?
— Să mă bată Dumnezeu
D'o h'i ibomnicu meu".
Dară má-sa če făča?
Mîna pă funje punţa
La k'imniţă să duča,
Laţu dă gît i-arunca,
După buţ îl azvîrlja.
Ţată čobani sosa:
„Hej, Tudore, hej,
Dobroğan Tudore,
Drăgălaş Tudore,
Curăţă-ţ livezîli,
Că-ţ vine oiţili.
Hei, Tudore, hej,

Drăgălaș Tudore,
Dobroĝan Tudore,
Dășkide ne porțili,
Să-ț băgăm haznalili".
Dară mă-sa ce zîca?
— Če voi pă Tudor strigați?
Că Tudor dă cîn s'a dus
Sîn noo ani și zumătate
Și povîrnește la zăče.
— O h'i greșît dă s'o h'i 'mbătat
În k'imniță o h'i intrat".
Acoló cîn să duča
Pă Tudor mort îl găsa.
„Voi čobanilor
Și'ncă voi stăvarilor,
Întinde-vă-ț gluĝili
Să vă dați simbriili".
După če asta făča
Îndărăt la Tudor să duča.
Lațu dă gît și-l punča
Și majcă-sa săraca..

Mușăteșți — Anica Ion Bran, 58.

II

Și mi-avča Sîrba, mi-avča
Și mi-avča șapte fečori
Și toț șapte vînători:
Șase din șapte-au pierit,
Numa unu mi-a rămas
Care-l kiema Tudorel
Și iera mai frumușel.
N'avča Sîrba če lucra?
Pă Tudor că însura,
Tinerică mîndră-i da,
Ca a lui nu mai iera.
Dă frumoasă če iera
Numili Mîndra-i punča,
Cîrčumărčas'o punča
Tot la puntča oilor
În calča Dobroĝenilor.

Cît p'acoló că treča
Tot la dînsa kjeltuia,
Sărac, frate,-m rămînča.
Venča car cu patru boi,
Dimînčața'nžuga doi;
Venča voinicu călare,
Pleca cu dăsagi'n spinare;
Vindča čobani gluĝili
Și stăpîni punĝili
Căpitani kiverli
Și Turči zăbunili,
Colonei bastoanili.
Darî d'un hoț dă Dobroĝan
Binișorî sama că-i lua,
La greu harač îl punča,
Vindča Tudorel č-avča,
Vindča porči cu purcari
Și vačili cu văcari
Și lua bani cu obrocu
Și-i măsura cu merticu,
Ca să să vază plătît,
Tot plătit cortorosît
Cu păgîni'mpăčuit,
Dă če da, dă če mai da
Tot datorii că făča.
Mai avča Tudor, avča
Noo morî pă su pămînt
Dă măčina la arĝint,
Una la Ostropior
Dă măčina aurel,
Și p'alča că le dădča
Și plătit tot nu jerča.
Tudorel dacă vedča,
Jel acasă să duča,
Către mă-sa că-m grăja:
„Majcă, măiculița mča,
O să dau și pă Mîndra,
Pă Mîndra și căștoara
Doar dă nę-om vedča plătiț,
Cu păgîni'mpăčuiț".
Mă-sa așa dac'auza:
„Tudore, Tudore,
Pă Mîndruța să n'o dai,

Doaș dă s'o șkimba ceva,
Ne-o rămînea căşčoara,
Căşčoara cu Mîndruța,
Că să umbli lumea toată
Ca Mîndra ta nu să poate".
Tudorel če-m cuvînta?
„Majcă, măiculița mea,
Dacă je vorba așa,
Măturaț hambarili
Și-m gătiț merindili."
Și mă-sa că-l asculta,
Hambarili măturа,
Merindili le gătja
Și Tudorel că-m pleca,
Mîna cu mă-sa că da
Și pă Mîndra săruta,
Lăcrămili-l podideа
Și la Vodă că-m pleca,
Iarș Vodă cîn mi-l vedeа
Dîn gură că-i cuvînta:
„Tudore, Tudore,
Drăgălaș Tudore,
Tare te-ai îmbogățit
Pă la mine d'ai venit"?
Da Tudorel če zîca?
„Să trăiești Mărija ta!—
Lăcrămili-l podideа —,
Da jo n'am îmbogățit.
Foarte răș am sărăcit.
Dă cîn tajca mi-a murit
Mult harač jo am plătit,
Foarte răș am sărăcit,
La Mărija ta am vinit."
Da Vodă če cuğeta?
— Če vrei, Tudore, să-ț daș?
Vrei să-ț daș căpitănije
Orș să-ț daș d'o bojerije?
— Să nu-m daș căpitănije,
Să nu-m daș d'o bojerije
Și să-m daș d'o saiğije,
Să staș la puntea oilor
În calea Dobroğenilor,
Să jaș dîn zeče un berbeče

Și'ncă dîntr'o sută zeče,
Dîn herșjellije un cal bun".
Și Vodă că-l asculta,
În puntea oilor îl mîna
Și lua dîn zeče un berbeče
Și'ncă dîntr'o sută zeče,
Dîn herșjellije un cal.
Le făča și le'ndoja
Mai multe dăcît le-aveа.
Čjobanș și vătafș băga:
Čjobani că le păza
Noo anș și jumătate,
Zovîrnja, frate, la zeče
Da čjobani če zîca?
„Tudore, Tudore,
Drăgălaș Tudore
Să ne daș simbriili
Că ț-am păzît oili,
Ne-am părăsît casili,
Ne-am văduvît nevestili".
Tudorel dac'auza,
Dăsağ dă banș că umpleа
Ș'acasă că-m pleca,
La čobanș le porînča:
„Ridicaț perdelili
Și plecaț cu oili".
Dăsağ pă cal că puneа,
Jel nainte că venja
Și la uşe că-m bătеa,
La ferăastră că striga,
Nimeneа nu-l auza
Și îndată că să gîndja:
Or că maica mi-a murit
Or Mîndruța mi-a fuğit.
Casili s'a pustiit.
Žos la pimniță să da,
Mîna'n buzunarș băga
D'o kjeje d'arğint scoteа.
La pimniță dăscuja
G'în din noo buț gusta,
Dă tare să kjefuja,
Žos la prag că să culca.
Mamă-sa că să scula,

Către Mîndruța grăja:
„Ia, scoală-te noru-mea,
Noru-mea și draga mea,
Și te du la pimnicioară,
Mi-adu g'in cu năstrăpioara
Să-m domolesc inimioara,
Că dă cîn Tudor s'a dus
Setę-așa nu m'a ăzuns".
Noru-sa c'o asculta,
Lumînare aprindea,
Năstrăpioară'm mînă lua,
Žos la pimniță să da,
În pimniță cîn să da
Dă Tudor să'mpiedica,
Puținel că mi-l zărja,
Cu Tudor l-asemuja,
Lumînarea să stingă,
Năstrăpioara să spărgă,
Îndărăt că să'ntorca,
La soacră-sa să duca:
„Majcă, măjculița mea,
La noi, majcă, 'n pimnicioară
Zaċ'un vojnicel să moară,
Samănă cu Tudorel,
Mi-a rămas inima la jel".
Soacră-sa cîn auza
Doo palme că-i trăga:
„Ai sictir, curvă, căța,
Ai tu d'un ibomnicel,
Pă picior mi te-a călcat,
În gură te-a sărutat,
În lumînare ț-a suflat,
Năstrăpioara că ț-a spart"
Doo palme că-i trăga
Și dă frică c'o făca
Scul dă mătase căta,
Un lănțișori că făca.
Žos la pimniță să da,
Nic lumînare nu lua,
Dă gît lu Tudor punea,
Pă Tudor că sugruma.
Noru-sij că lj zîca:
„Trage tu, curvă, căța"!

Ja trăga și nu trăga,
Că trăga ja nădeždea.
Pă Tudor că-l sugruma,
După buț că l-arunca.
Nic prea mult că nu-m treča
Și cocoși că-m cînta,
Čobani cu oili venja,
Dăla poartă că-m striga:
„Tudore, Tudore,
Haj dă-ț ja oițili
Și ne dă simbriili,
Că ț-am păzît oili,
Nę-am părăsît casili,
Nę-am văduvit nevestili."
Mă-sa atunč cîn auza
Žos la pimniță să da,
Lumînare c'aprindea,
Un cuțît în mînă lua,
După buț îm lumina,
Pă Tudor mort îl videa,
Cuțîtu'n ja că-l băga:
Dup'o moarte s'altă moarte.
Da noru-sa če făča?
La čobani că să duča:
„Da voj, čobăneilor,
Și voj, păstoreilor,
Ja tinde-vă-ț gluğili."
Čobani c'o asculta,
Gluğili că le tindea,
Bani cu dăsağ turna.
Pînă bani socotea
Unu dîn jej ș-aleğa,
Nic înalt, nic scundičel,
Dă sama lu Tudorel,
Și nevastă d'ar avea,
Tot îl cunună cu ja
Dacă s'a'ntîmplat așa.

Căpățîneni — Ioana Băženoaja, 78.

Busuioc

Foaje verde ș'o maslină,
Busujoc doarme'n struțină,
Su tulfină dă cătină,

Cu durdulița pă mînă.
Busuioc dșarme la foc
Învăluit într'un cojoc.
Dar la foc cine-ș h'erbea?
D'o ulcică mititea,
Dă cinc vedre ș'o oca
Și mai pristosa ceva,
Carț h'erbea zuninca'n ia.
Și d'ulcică îngriża
Soru-sa Ilinca.
Și Busuioc că-ș durmia,
Și dșarme nepomenit,
Pînă șoarili-ț răsărit,
Dă poteră ocolit.
Dar soru-sa Ilinca,
Ia din gură că-m grăia:
„Scoală, frate Busuioače,
Če tot dormț nepomenit.
Cu șoarili răsărit,
Dă poteră ocolit?
Potera lui Opreа
Și a lui Pană Roșcan,
Ș'a lu Cîncă din Stănești.
Busuioc să te păzășți!
Ș'a lu Stan dă Bovilsan,
C'au auzit că aț bani
Și'nc'o čată dă dușmani.
Scoală, frate Busuioače,
Șapte poteri că te-o bate"!
Dar Busuioc če-m striga?
„Tač, soru-mea Ilinca,
Că nu-s fomeje cu conč,
La poteră să nu poč,
Da sînt voinic comănat,
Cu șapte poteri mă bat!
Soră Ilinca,
Ia, du-te la scorburea
Și-m adu pă durda mea
Sa mi-o ung cu undălemn,
Ca să dau bine la semn,
Ce dă trii ani părăsită,
Dă rugină ruginită
Și dă mine nengrižită"

Dar soru-sa Ilinca
La scorboră să duča,
Durdulița ț-aduča.
Dar Busuioc če-m făča?
Cu undălemn ș-o ungă,
Dă rugină o șterga,
Băga gloanță cu poala
Și praf cu kivăra,
Zburăturli cu mina.
Dar potera če-m făča?
Din șeapte părț că-m trăga
Și ulcica ț-o vărsa,
Busuioc să supăra.
Drept în sus că mi-ț săria,
Mina pă durdă-m punea
Și din gură că-m zîča:
„Căpitan Bălaura,
Dă te-oț prinde'n mina mea,
Am să-ț dau d'o malotea,
Dăla minușița mea,
Dă taie ca sabiia".
Căpitanu če-m zîča?
„D'alcoleo, ostașilor,
Și voț poterașilor,
Dac'om avea noț noroc,
Să'mpușcăm pă Busuioc,
Cu galbeni să mă žoc!"
Dar Busuioc če-m zîča
Către soru-sa Ilinca?
„Auz, zîče potera
Că d'o avea noroc
Să'mpuște pă Busuioc,
Să-m ia galbeni pă loc".
Dar Busuioc če-m făča?
La trupină să duča,
La trupină dă cătină,
Durdulița mi-o așăza,
Pă trupină c'o punea
Și din gură că-m zîča,
C'un glas mare că striga:
„Căpitan Bălaura,
Mi-e milă dă poteraș,
Că-ț rămîn copiț sărač

Şi nevoste tinerele
Şi copile frumuşele
Şi bătrînj făr dă minte,
N'are cin grijî nainte".
Atunč Busujoc îm sta,
Durdulița o sloboza
Pîn mjelžocu fağilor,
Pîn rçamătu frunzilor,
La žumatça crăčilor.
Durda cîn o sloboza
Copačî mi-j reteza,
Pă poterâ că-m cădça.
Care cum îm maj scăpa
Merğça dandaratelça.
Busujoc că če-m zîča?
„Căpitan Bălaura,
Jo te-am prins în mîna mça."
Dar Busujoc če-m făča?
În codru că să băga,
La căpitan să duča
Şi dîn gură că-j grăja:
„Căpitane dumnçata,
Unde ț-este potera
Carç-aj vînt la min cu ja,
Dă mj-aj dărîmat masa mça?
Căpitan Bălaura,
Cît aj avut potera
Şi j-aj lăsat nemîncaț
Acuma j-aj lăpădat.
Dacă jeşți tare, vorbeşte,
Că jo-m vorbesc cîntăreşte;
Jo vorbesc în hajdučije,
Tu căpitan dă cîmpije."
Dar Busujoc če-m făča?
Căpitanu mi-l lega
Şi la hajduč mi-l pornça
Şi dîn gură-l žuleca:
„Vaj, săračе căpitane,
Aj crezut că jeşți vojnic,
Tu potera ț-o aj pjerdut,
Acu undę-aj să te duč?
Sau dă muncă să tę-apuč.
Or vrej să h'îj în frație,

Ca să merğ în hajdučije,
Tu căpitan dă armată,
Jo căpitan cu çieba lată,
Tu căpitan cu papuč,
Jo căpitan cu opinč,
Cu curele pă pičçare,
La brîu cu şapte pistçale,
Patru pline şî trij gçale,
Dă bag căpitanî'n boale."
Căpitanu če-m făča?
Deodată să ridica:
„Jartă, frate Busujoače,
Ş'acuma mă lasă'n pače,
Că sînt răzmat d'un buştçan,
Şî mj-am pjerdut al meu nçam.
Am rămas acu cu tine,
Vrej să scoț bani dîn mine"?
Dar Busujoc če-m žîča?
„Mije nu-m trebuje banj,
Mije-m trebuje gîrtanj,
Mije-m trebuje vojnič,
Ca să mçargă la cring,
Să'ncaseze la părale,
Unde jes bojeri'n cale."
Dar căpitanu če-m zîča?
„Lasă-mă pă mine'n pače,
Că cringu mije nu-m place,
Că sînt învățat cu părale,
Dă lăcrămj şî dă mult žale,
Că căzuj în mîjnili tale".
Da Busujoc če-m făča?
Pă căpitan îl ridica
Şî capu că i-l tăja,
Către soru-sa-m zîča:
„Dară, soru Ilinca,
Îngrçapă un cap dă căpitan,
Pâcum jel nu m'a'ngropat
Cîn la mine aj strigat."

Căpățîneni — Niculaj Jordakje, 38.

Milea

1

Foaie dă trei nuc,
Strigă Milea dintre lunc,
Dintre lunc, din văi adînc,
C'a pierdut, măre, doi zunc,
Pă Vînăt şi pă Bălan,
L-a căutat dă ieste un an.
Şi maicá-sa l-auza
Şi din gură că-m zîca:
„Ce ţ-e, Mileo, dă tot strig
Dintre lunc, din văi adînc" ?
Dară Milea če-m zîca ?
„Maicá, măiculiţa mea,
Am pierdut, măre, doi zunc,
Printre stînc şi văi adînc,
Tot umblînd şi căutînd
Io, maicá, mi-am ostenit
Şi m'am dat d'am hodinit
Supt un pom marc'nflorit.
Vînt dă vară mi-a bătut,
Flori dalbe s'a scuturat,
Pă mine m'a'mpresurat,
Pui dă şarpe mi-a picat,
Pui dă şarpe bălaor
Cu codiţă dă aor,
Cîn întinde mă coprinde,
Cîn zgîrceşte mă topieşte.
Maicá, máiculiţa mea,
Înfreşură mîna'n băzmea
Şi mi-o bagă'n sîn dă-l ja,
C'ala-m topieşte viaţa".
Dară Milea mi-o'ncerca,
Dar maicá-sa če-m zîca ?
„Dăcît, Mileo, făr dă mînă
Io mai bine făr dă tine,
Căč ca tine oi mai face,
Da mînă nu mai poč face.
Dară Milea če-m făca ?
Şi pă taicá-su 'ncerca:
„Taica, tăjculeţu mieu,

Înfreşură mîna'n çizdeu
Şi mi-o bagă'n sînu mieu,
Ca să-m scoţ bałauru,
C'ała-m pierde capu".
Dar taica-su če-m zîca ?
„Dăcît, Mileo, făr dă mînă
Io mai bine făr dă tine,
Căč ca tine oi mai face,
Da mînă nu mai poč face."
Dară Milea če-mi făca ?
Pă mîndră-sa ş-o striga:
„Mîndro, mîndruliţa mea,
Tot umblînd şi căutînd,
C'am pierdut, măre, doi zunc,
Pă Vînăt şi pă Bălan,
Şi ştii că-i caut d'un an,
Io, măre, m'am ostenit
Şi m'am dat d'am hodinit
Supt un pom marc 'nflorit,
Vînt dă vară mi-a bătut,
Flori dalbe s'a scuturat,
Pă mine m'a'mpresurat,
Pui dă şarpe mi-a picat,
Pui dă şarpe bălaor
Cu codiţă dă aor,
Cînd întinde mă coprinde
Şi g'iaţa rău că mi-o stinge.
Mîndro, mîndruliţa mea,
Înfreşură mîna'n bezmea
Şi mi-o bagă'n sîn şi-l ja,
Că ała-m sfîrşăşte g'iaţa".
Dar mîndra nu să'ndoja,
Mîna'nfreşura'n bezmea
Şi la Milea să duča
Şi'n sîn mîna că-i băga,
D'o punguţă că-m scotea,
Numai poli şi gălbeori,
Nicodată să nu mori.
Dară Milea če-m zîca ?
Şi'ncepea dă mi-a cînta:
„Dăcît un tată ş'o mumă
Mai binę-o mîndruţă bună;
Dăcît un frate ş'o sor

Mai bine-o mîndră cu dor".

Căpăţîneni — Acelaşi.

II

Strigă Milţea dîntre lunc,
Dîntre lunc, dîn văi adînc,
Pă numili tajcă-so.
Tajcă-so če-i răspundţea?
„Če striğ, Milţo, če striğ, dragă,
Ori ăinuţili ţ-ai rupt
Ori porci ţî i-ai pierdut
Ori merindţea ţ-ai fîrşît?"
Şî Milţea că-i răspundţea:
— Tajcă, tăjculeţu mieu,
Nič čismuţîli n'am rupt,
Nič ajne n'am ponosît,
Nič porci nu i-am pierdut,
Nič merindţea n'am fîrşît,
Da jo, tajcă, am greşît,
Am greşît d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Un vînt mare mi-a bătut
Şî pomu s'a cletinat,
Florili m'a presurat,
Şarpe'n sîn că mi-a intrat,
Şarpe mare bălaor,
Cu codiţa dă aor.
Tajcă, tăjculeţu mieu,
Nfăşură mîna în bezmţea
Şo bagă'n sîn dă mje-l ja,
Că mi-a stricat inima.
— D'aleu, Milţo, dragă Milţo,
Dăcît jo fără d'o mînă
Maj bine jo fără tine,
Că d'o trăi majcă-ta
Mulţ ca tinę-o face ja,
Şî d'om trăi amîndoj
Mulţ ca tinę-om face noj."
Jel aşa dac'auza,
Cruče'n pjept că mi-ş făča
Şî dă mă-sa să ruga:

„Majcă, măjculiţa mţa,
Nfăşură mîna'n bezmţea
Şo bagă'n sîn dă mje-l ja,
Că mi-a secat inima."
Da majcă-sa če ziča?
„D'aleo, Milţo, dragă Milţo,
Dăcît jo fără d'o mînă
Maj bine jo făr dă tine,
Că d'o trăi tajcă-to
Mulţ ca tinę-oj face jo
Şî d'om trăi amîndoj
Mulţ ca tinę-om face noj."
Jel aşa dac'auza
Cruče'n pjept că mi-ş făča
Şî la frate-su striga,
Frati-su că-i răspundţea:
„Če e, Milţo, dragă Milţo,
Ori merindţea aj fîrşît
Or porci că i-aj pierdut
Ori hajne aj ponosît?"
Şî Milţea că răspundţea:
„Nič porci nu i-am pierdut,
Nič ajne n'am ponosît,
Nič čismuţe n'am pierdut,
Da jo, dragă, mj-am greşît;
Mj-am greşît d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Vînt dă vară mj-a bătut
Şî pomu s'a cletinat,
Florili s'a scuturat,
Pă mine m'a presurat,
Şarpe'n sîn că mj-a intrat,
Şarpe mare bălaor,
Cu codiţă dă aor".
Frate-su če-i răspundţea?
„Dăcît jo fără d'o mînă
Maj bine jo făr dă tine,
Că d'o trăi măjcuţa
Mulţ ca tinę-o face ja".
Jel aşa dac'auza,
Cruče'n pjept că mi-ş făča,
La soru-sa că striga,
Soru-sa că-i răspundţea:

„Če ț-e, Milęo, dragă Milęo“ ?
Și Milęa că-i răspundęa:
„Soro, surigara męa,
Nfășură mîna'n bezmęa
Și bagă'n sîn dă mi-l ja,
Că mi-a secat inima.“
Dar soru-sa če-i zîca ?
„D'alęo, Milęo, dragă Milęo,
Dăcît jo fără d'o mînă
Mai bine jo făr dă tine,
Că d'o trăi măjcuța
Mulț ca tinę-o face ja.“
Jel așa dac'auza,
Cruče'n piępt că mi-ș făča
Și la nevastă-m striga,
Ja așa că-i răspundęa:
„Če ț-e, Milęo, dragă Milęo,
Or porči că i-ai pierdut
Ori ajne ai ponosît
Ori merindęa ai fîrșît ?“
Milęa că îi răspundęa,
„Mîndro, mîndrulița męa,
Nič porči nu i-am pierdut,
Nič hajne n'am ponosît,
Nič merindęa n'am fîrșît,
Da am greșît d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Vînt dă vară mi-a bătut
Și pomu s'a cletinat
Florili s'a scuturat,
Șarpe'n sîn că mi-a intrat,
Șarpe mare bălaor,
Cu codița dă aor.“
Mîndruța cîn auza
Lacrămil'o podidęa,
Jel nič vorba nu sfîrșa,
Nič mîna nu'nfășura
Și'n sîn iute i-o băga,
Kimiraș dîn sîn scotęa
Și pă masă mi-l trîntja,
Gălbiori zornăja.
Jel așa dacă vedja,
La Dumnezău să ruga

Și dîn gură cuvînta:
„Dăcît un tată ș'o mumă
Mai binę-o mîndruță bună,
Dăcît un frate ș'o sor
Mai binę-o mîndră cu dor.“

Căpățîneni — Ioana Băženęaja, 78.

III

Strigă Milęa dîntre lunč,
Dîntre lunč, dîn văi adînč.
— Dă če striğ, Milęo, așa:
Or ț-ai h'irosît čeva ?
— Ba n'am h'irosît niñic,
Da așa c'am adurnît
Supt un pom mare'nflorit;
Bur dă ploaje că ñi-a dat,
Vîntu că ñi-a adijat,
Florili s'a scuturat
Și'n sîn că ñi-a intrat
Șarpe mare bălaor
Și jo așa am strigat:
„Tajcă, tăjculețu ńeu,
Bagă mîna'n sînu ńeu,
Dă vez če-oi să-ț dau jeu:
D'un șarpe mare bălaor,
Cu trej capete dă aor,
Cîn să'ntinde mă coprinde,
Cîn zgîrčește mă tok'ește.“
Tajcă-su s'a'nfricoșat,
Pă jel nu l-a ascultat.
Și frati-su tot așa
Și soru-sa tot așa.
„Majcă, măjculița męa,
Nfășură mîna'n bazmęa,
Bagă mîna'n sîn dă-l ja.“
Și mîna'n sîn ñi-o băga,
La lădiță ñi-așăza
Miișoare dă hîrtioară,
Că-s lezne la socotęală,
Ușurele la purtare.

Mușătești — Marija Radu Bolovan, 80.

Ilincuţa

I

Ilincuţa ca frumoasă
Şădea cu mă-sa la masă,
La masă cîn jele sta
Turci pă uşă intra.
Majcă-sa cîn îi videa
Din gur' aşa le spunea:
„Turcilor păginilor,
Io n'am fată pentru voi,
Am ca să-m ţasă la război."
Iară Turci ce făca?
Capu mă-sii îl tăia,
Pă Ilincuţa o lua,
Pă doi caj că ñi-o lega,
La un harap i-o dideа,
La Dunăre ñ'i-o porneа,
Ca s'o ducă la Stambul,
La Sultanu ăl bătrîn,
Ca să le deа pentru ia
Doo mij dă irmilič
Şî un mertic dă galbenj mič
Şî un sac dă icusarj
Ş' unu dă galbenj marj.
Ia, Dunărea cîn videa,
Dă harap ñi să ruga:
„Maj slăbeşte funija,
Că mă doare inima."
Harapu o asculta,
Funiili le slăbia,
Ia'n Dunăre s'arunca
Şî din gur'aşa grăja:
„Dăcît roabă Turcilor,
Maj bine hrană peştilor,
Răgălije racilor".

Muşăteşti — Aceeaşi.

II

La vale, la vale,
Pă cîmpija mare,
Dă une soarili răsare,

Rikita'nflorită,
Ţara ocolită,
Dunărea cotită,
La vale, la vale,
Pă cîmpija mare
Vine, vine tare
Vre-o cînzeč dă Turč,
Călărj pă caj murg,
Cu fesurli nalte,
Lăsate pă spate
Dă streinătate.
Şî-m strigă nenčetat:
„O, aman aman,
Ono çizo çi."
Şî iej că-m venja,
La Bădulçasa sosa
Şî din gură că-m zîča:
„Bădulçasă, Bădulçasă,
Curvă dintr'o mije-alçasă,
Pă Ilinca čę-aj făcut-o?" .
Bădulçasa če-m grăja?
„Turcilor, vizirilor
Şî maj marj bojerilor,
Ilincuţa mj-a murit,
Dacă nu-m crez cuvinţelu,
Haj să-i vedeţ mormîntelu."
Lua o sapă ş'o lopată
Şî-m pleca la mînăstire,
Un mormînt că ję-arăta
Şî cîn mormîntu săpa
Oase goale că găsa.
Dară Turci če făca?
Pă Bădulească n'o credea
Şî pă caj încăleca,
Pă Ilinca mj-o căta
Peste toate cîmpurli
Şî pîn toate grînili,
Pă la toate casili;
Pă Ilinca mj-o găsa
Pă vatră dă calofir,
În tufă dă trandafir,
Şî Turci că mj-o lua
Şî pă caj că mj-o lega

Şi Turči că mi-ş pleca.
Să duča cît să duča
Pîn la Dunăre sosa.
Ilincuţa če-m zîča?
„Turčilor, vizirilor
Şî maĭ marĭ boĭerilor,
Fače-vă-ţ milă cu mine
Dă-m dăzlegaţ mîĭnili
Să-m răcoresc ţîţili,
Ţîţili coslţili.
Fače-vă-ţ milă cu mine
Şî-m slăbiţ curelili
Să-m dăsfac cingătorli.
Dară Turči če-m făča?
Milă că li să făča,
Curelili le slăbja.
Maĭ merğa cît maĭ merğa,
Pînă bine că-ĭ venja
Şî'n Dunăre s'azvîrlja,
Turci după ja sărja
Şî ja mrĭană să făča,
Că Turči n'o maĭ găsa.
După če Turči pleca
Ja dîn Dunăre ieşa
Ntr'o fîntînă să băga
Ş'a doa zî auza
Mă-sa ieĭ pă drum treča,
Žălindu-se o striga:
„Ilinco, Ilincuţa mea,
Majcă, cîn tę-oĭ maĭ vedęa"?
Dar Ilinca če făča?
Dîn fîntînă că striga:
„Majcă măiculiţa męa,
Vino că sînt aičja."
Dumnezău c'o prefăča
Şî iar fată o făča,
Cu mă-sa acas să duča.

Sălătrucu-dă-žos — Ioana Ion Săndulake, 81.

Ivan Iorgovan

Foaje dă urmuz,
În sus pă Černęa'n sus

Mulţ voĭnič s'aŭ dus,
Toţ mi s'a răpus,
Unu mĭ-a rămas:
Ivan Ĭorgovan,
Fečor dă Mocan,
Şî ĭel că-m merğa
Sus pă Černęa'n sus
Şî că-m căuta
Pă amanta sa,
Cu Vidra nainte,
Cu ogarĭ pă urmă,
La Černęa-m sosa,
Dîn gură-m žîča:
„Cerneo, Cerneo, fa,
Čartă-ţ talazu,
Moaje-ţ urletu,
Să-m treacă voĭnicu,
Să treacă cu cîĭni
Dă doru mîndrĭĭ."
Černęa če-m făča?
Talazu-l certa,
Urletu muĭa,
Ivan că-m treča,
În păduri intra,
Pă mîndra o vedęa
Şî ja că-m fugja
Cîn pă ĭel zărja,
Dar ĭel če-m făča?
Cîĭni ĭ-asmuţa:
„Ţîne, Vidro, fa,
Ţîne-m pă mîndra
Să vorbesc cu ja."
G'îdra mĭ-o ţînęa,
Ivan mĭ-o prindęa,
Mîndra că-m žîča:
„Ivan Ĭorgovan,
Nu ţ-o fi păcat
Că m'aĭ înşelat?
Am fost fată dă casă,
Tu fičor dă masă,
Tu m'aĭ înşelat
Şî jo am plecat
Pîn păduri pustii

Şi pîn livez verz,
Tot ca să mă pierz,
Să nu te maĭ văz
Dă ruşînęa maĭkiĭ
Şi dă cinstęa taĭkiĭ.
Nu ţ-e frică odată
Că blestem dă fată
Făce stan dă piatră
În milžoc dă apă?"
Ivan če-m făča?
Şi ieĭ că-m plîngă,
Dă ĭa să ruga:
„Mîndro, mîndro, fa,
Daca ţ-e ruşine.
Haĭ cu mine'n lume
Să trăim maĭ bine".
Mîndra če-m făča?
Cu Ivan pleca,
La Černęa-m sosa.
Ivan să ruga:
„Černęo, Černęo, fa,
Čartă-ţ talazu,
Moaje-ţ urletu.
Ascultă-m' aşa,
Să trec cu mîndra."
Černęa să muja,
Talazu-ĭ čerta,
Urletu muja.
Ivan če-m făča?
În Černęa să băga,
Dar mîndra nu vręa.
Într'o clipă 'ndată,
Blestemu dă fată,
Stan mi să făča,
Stan dă piatră 'n apă.
Mîndra če-m făča?
„Dăcît jo cu tine
Să nu maĭ văz lume,
C'am dat dă ruşine."
Mîndra če-m făča?
Ĭa că mi-ş pleca
Pîn păduriĭ pustiĭ
Cu cîini aĭ luĭ.

Mîndra că-m merğa
Şi că mi-ş plîngă
Tot dă soarta sa.
„Răŭ trăiĭ pă lume
Şi n'am cuĭ maĭ spune.
Să-ĭ spuĭ la Černęa,
Poate-m crede ĭa
Dă soarta męa."
Mîndra če-m făča?
În Černęa să băga,
La Ivan merğa
Şi mi-l săruta,
Din gură-m zîča:
„Blestemu dă fată,
Ješti tu stan dă piatră.
Uĭkje cîni tăĭ,
Doĭ hălăureĭ
Alături cu tine,
C'aĭ scăpat dă mine".

Căpăţîneni — Niculaĭ Iordakje, 38.

Stanca Ardeleanca

Foaje verde ş'o lalęa,
Uĭkje Toma că venęa
În poartă la Stanca męa:
„Stanco, Stanco, draga męa,
G'ino, g'ino pîn la poartă
Ca să-ţ spuĭ d'o vorbişoară,
Să-ţ sărut d'o gurişoară."
Dară Stanca če-m grăĭa?
„Tomo, Tomo, hajduc Tomo,
Bate-ţ calu un ţ-e drumu."
Dară Toma če zîča?
— Stanco, Stanco, draga męa,
G'ino, g'ino pîn la poartă,
Ca să-ţ spuĭ d'o vorbişoară,
Să-ţ sărut d'o gurişoară,
— Nu poč, Tomo, draga męa,
Că mi-e Barbu bĭat în pat,
Cu paloşu tras la cap,
Cu pistoale 'ntinse pă masă
Şi cu puşca pă feręastă.

S'am o soacră cîrtitoare,
O ușe scîrțîitoare
Și'o boldeică lătrătoare."
Dară Toma če-m grăja?
„Stanco, Stanco, draga mea,
Ia, ascultă vorba mea:
Ia un codru dă slănină,
Unge ușa la țîțînă,
Ia o coaže dă mălaj
Și mi-o moaje'n lapte dulče,
S'o dai boldeičii s'o mînče;
Ia o mînă dă čenușe
Ș'arunc'o'n oki la mătușe."
Dară Stanca če-m grăja?
„Toate estea le-oi făča
Și io, Tomo, n'oi puteа,
C'am copilu mititiel
Dăsfășat în legănjel."
Dară Toma să ruga
Și ja așa îm făča:
Lua un codru dă slănină,
Unga ușa la țîțînă;
Lua o coaže dă mălaj,
O moja în lapte dulče,
O da boldeičii s'o mînče;
Lua o mînă dă čenușe
Ș'arunca 'n oki la mătușe
Și la Toma să duča,
Iel în brață că mi-o lua,
Guriță i-o săruta,
Mijnili 'n brîu îi punea
Și pă cal mi-o arunca
Și calu lui îl sumuța
Și cu calu să duča,
Zi dă vară pînă 'n sară,
Și sară că să făča,
Toată noaptea că merga,
Dă zio să răvărsa,
Ziori dă zi să făča,
Păsărelili cînta.
Dară Stanca če-m grăja?
„Tomo, Tomo, draga mea,
H'iie-ț milă și dă mine,

Maj mult pentru Dumnezău,
Auz cum maj cîntă cucu,
Mi să friže sufletu
Dă Ivan ăl mititiel,
L-am lăsat dăsfășățiel,
Dăsfășat în legănjel,
Of! če-o h'i maj făcînd jel!
Ș'auz cum maj cîntă mierla,
Mi să friže inima.
Foaje verde murele,
Cum îm curže țîțele,
Mi să scurtă zilele.
Tomo, Tomo, hajduc Tomo,
Să-ț fač milă și cu mine,
Să-ș facă domnu cu tine,
Să-m daj drumu jar acasă."
Ja așa dacă să ruga,
Lu Toma milă i să făča,
Drumu îndărăt că-j da.
Ja acasă că-m sosa,
Tot dă pă la miez dă noapte
Și tot cu h'iorj dă moarte.
Și la ușe că sosa,
Ușa 'ncujat-o găsa
Și dîn gură că-m grăja:
„Barbule, soțîja mea,
Jartă-mj tu greșala mea,
Să-ț jerte Dumnezău p'a ta;
Jartă-m tu păcatu mieu,
Să-ț jerte Dumnezău p'al tău,
Și fă bine, draga mea,
Haj dă-m dăscuje ușa."
Jară Barbu če-m grăja?
„Stanco, Stanco, draga mea,
Jo greșala ț-oi jerta,
Da, ja, să-m spuj tu mije-așa:
Poflești moarte luminată
Orj poflești moarte'ntunecată?"
Dară Stanca če-m grăja?
„Poftesc moarte luminată,
Să-m maj scap capu odată."
Și ușa j-o dăscuja,
Stanca 'n casă că-m intra.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

La leagăn anăzuja,
Căpilu mort îl găsa,
Cu mîinili dă păr să lua,
Cu capu dă păreț să da.
Barbu la sluğ porînca,
Ștează̧er verde că bătea
Și pă Stanca mi-o lega,
Lemne multe grămădja,
Dă trei părț cu lemne verz
Și d'o parte cu uscate,
Să s'aprinză s'ălelalte,
Cu cătran le cătrănja
Și cătranuluj foc da.
Stanca arde și plesnește,
Barbu bea și kioteșteș;
Copilașu că mi-l lua,
Cu paloșu-l čopăța,
La zăvoz îl împărța,
Pîn čenușe căuta
Oase goale că găsa
Și oasili le-aleğa
Și mărunte le pisa,
În sus tare le-azvîrlja
Și din gură că-m grăja:
„Numa čе-o aleğe vîntu,
Să mînče Stanca pămîntu."

Sălătrucu-dă-žos — Ioana Ion Săndulake, 81.

Soarele și luna

P'o gură dă vale,
Pă ostrov dă mare
Sîn noo arğele,
Țese Iana 'n jele;
O arğea mititică
Cu ferești dă sticlă,
Cu uși dă sipică,
Țese Iana'n ia,
Iana Cosînzeana,
Pînză dă mătasă,
Împletită 'n șasă,
Că je maj bănoasă
Și je maj frumoasă.

— Țese, Iano, țese,
Dă nuntă gătește
Pînză dă mătase
Să făč soarelui cămașe,
Că jo am umblat
Noo anj pă noo caj,
Pă toț i-am spetit
Și i-am čumpăvit,
Soțioară nu mi-am găsît.
Țese, Iano, țese,
Dă nuntă gătește.
— D'alej, soare, frățioare,
Nu-i soare păcat
Să ja sor pă frate?
Dar tu, ca un sfînt
Și ca un puternic,
Fă scară dă furcă,
Cu cnje d'oțăl,
Te nalță la naltu čerj
Și cată la praviță
Dacă s'o cădea
Să ja sor pă frate,
Je păcat dă moarte;
Să ja frate pă sor
Je păcat s'omor".

Sălătrucu-dă-žos — Aceeași.

Iencea Săbiencea

Čine mi să'mplimbă, plimbă
Pă ulița tîrguluj?
Ienča, Ienča Săbienča,
Tot cu calu dă căpăstru,
Cu căpăstru dă arnič
Împletit de Stanca'n činč,
Cu căpăstru dă mătase
Împletit dă Stanca'n șase.
Și din gur' așa zîča:
„Majca, măjculița mea,
Dă cîn sîn cătană'n sat,
Tot în sat, în Țaligrad,
Țoate fetilj-am înșelat,
Numa una mj-a scăpat

Stanca, Stanca Ardeleanca,
Fată dă Letin bogat,
Nepoţică dă'mpărat".
Dară mă-sa če-m grăja?
„Ienčo, Ienčo, dumneata
Pă min dă m'oi asculta
Şi p'aia vei înşela.
Ia o iie fomeiască
Peste-a ta straie domnească,
Rade barba binişor
Şi mustaţa frumuşăl
Şi pune negre mărgele
Peste dalbe batistele
Şi pune-ţ o cîrpă'n cap
Peste verde comănac
Şi te fă fată săracă
Şi te du la Stanca'n poartă.
Stanca je fată săracă,
Poftește săracĭ'n casă.
Pă scară o coborî,
La tine că o veni
Şi'n casă că te-o kiema:
Dalei, tu fată săraca,
Če-ai căiat la mine'n poartă"?
Iel barba că ş-o rădea,
Mustăţili tot aşa,
Mărgele la gît puneа
Şi haina că ş-o şkimba
Şi la Stanca să duča
Şi în poartă că şedea.
Stanca'n plimbare işa,
Pă săracă o vedea
Şi aşa că mi-o'ntreba:
— Daolço, fată săracă,
Če-ai căiat la mine'n poartă?
— Stanco, Stanco dumneata,
Am avut mare păcat
Şi mi-am luat un blestemat,
G'îne sara-m čere pîine,
La vătraiu şi da'n mine".
Stanca milă i să făča,
Pă scară scobora,
La săracă să duča

Şi dă mînă o lua
Şi'n casă că mi-o poftja?
Dar săraca če făča
Dacă'n casă o kiema?
Săraca'n tăčuni şedea
Pînă če Stanca čina;
După če Stanca čina
La služniči că porînca:
„Aşterneţ ceva pă vatră
Să să culče a săracă".
Da săraca če ziča?
„Stanco, Stanco dumneata,
Pă vatră nu m'oi culca,
Că sîn lemnili dă plop
Şi sare pă mine foc".
Stankij milă să făča,
La služniče porînca:
„Aşterneţ în pat la ferjastă,
Să să culče a săracă".
Da săraca če ziča?
„Stanco, Stanco dumneata,
La ferjastă nu m'oi culca,
Că blestematu mi-o veni,
Pă ferjastă s'o ujta,
Cu oki dă minę-o da
Şi cu puşca m'o'mpuşca.
Lăsă-mă'n pat la părete,
C'acoló nu mă maj vede".
Stankij milă să făča,
La părete o lăsa.
Da săraca če făča?
Dipă če Stanca adurmja
Lapădă iie fomeiască
După čea straie domnească,
Lapădă cîrpa din cap
Dă peste verde comănac,
Lapădă negre mărgele
Dă peste dalbe batistele.
Stanca cîn să pomenja
Pă Ienča lîngă ja vedea.
Stanca če putea ziča?
„Ienčo, Ienčo dumneata,
Scoală-te dă dimineaţă.

Apucă pin mahala,
Spune la toată lumea
Că s'a măritat Stanca".

Sălătrucu-dă-žos — Acecași.

Ghiță popă vechi

Cu Giță popă veki să-ț spuj dafija dăla 'nčeput. Băjatu ăsta a fost dat la carte, d'a ișît și jel popă. Fin popă, avea običiu d'a pune mina. Ișind jel, a služit acolo la biserică; cum i s'a'ndămînat, s'a legat d'o femeje. La urmă a dovedit că dascălu luj j-a luat mîndra și j-a luat și bani. Avînd kită pă dînsu că intrase în ierație cu ja, într'o noapte l-a străpuns cu cuțitu. A lăsat în scris acasă că jel ja drumu codrilor pentrucă jel l-a omorît.

Ducîndu-se p'o cale'n pădure, s'a'ntîlnit c'un hajduc care păza p'aj dăla kjef, a intrat în ierație cu jel, a stat dă taină mult și l-a'ntrebat dacă-l primește și pă jel în čată. Hajducu nostru l-a luat și pă jel, cum jera și cu carte, și l-a dus la ajlanț. Aja, cu durdili și pistoale. Jel: „nu trageț, că je un frate dă cruče." Căpitanu lor, Codrеanu, l-a oprit în tabără: „n'am așa vojnič ca tine, poate să rămîj căpitan" ș'a făcut anegurare, să fije frate dă cruče.

Acu pă jej îj înconžura mereu potera, da scăpa, că-ș pjerdea urma, și cînd a vent alta Codreanu a vrut tot așa să să retragă, c'alfel ar fi fost pjert. Da Giță: „jo sînt încruntat la inimă d'atîtea supărărj, tot trebuje să murim și jo vreau să morj: îl cunosc p'ăsta și d'aja m'am făcut hajduc!" Atunč a dat ordin să nu să dăparte nimenj, fiecare să stea la cîțj-un copač și să tragă. La urmă Codreanu a fost rănit. L-a băgat su răgălji, j-a legat rănili ș'a luat jel comanda. Cîn a rămas puținj s'a stricurat unu și unu, l-a pus pă Codreanu pă cal să fugă și cîn a maj dat o salbă dă foc a omorît pă Kihoștri, căpitanu poterij. Ș'atunč Codreanu l-a lăsat pă jel căpitan.

Hajdučind, i s'a făcut dor să vază če-j maj face mîndra pentru care omorîse pă palacriserj. Cîn în sat fusăse o nuntă la care fusăse ș'o sor d'a lu Giță, a 'ncoclețat-o un Turc ș'a furat-o cu patru oamenj. Aflînd asta, jel s'a dus după jej, a intrat în curte ș'a'nčeput a da cu pușca în gamurj. Ăla a rămas tresărat cîn a auzit pocnet dă pușți. A ișît afar și s'a luat la luptă și Giță l-a omorît; a luat pă sor'sa s'o cunune c'un băjat din sat.

Acu luj j-era drag d'o fată și ja avea drag d'un altu, că Giță nu jera făcut bine, ș'a furat-o într'o sară cu gavrjoleta. Ja credea că je Păunașu Codrilor și s'a lăsat. A dus-o în ascunzătoare și, stînd acoló, jej i s'a făcut urît singură și dor dă mă-sa, dă surate. Umblînd pîn codru, s'a'ntîlnit într'o zî cu Păunașu. Ja cînta și cîn l-a văzt îi veniră o tresărare spăimîntoasă. A stat jej dă taină pîn' a răsărit luna. Az așa, mîjnę-așa pînă a venit Giță, că fusăse la un Grec mare peste Olt. Venind și negăsînd-o, a'ntrebat pă ăl d'o păza ș'a crezut că s'a rătăčit pîn pădure, A dat peste jej stînd la domînčală, ja spunîndu-j: „cîn oj auzî cîntecu mieu să știj să vij!" Cîn să să repeză Giță la Păunașu, ja s'a pus pîțo'ntre jej. Jel s'a'mpjedicat ș'a căzut ș'a fugit Păunașu. Ja cu cuvinte mînčinoase: „bine c'aj venit, că jo am fost rătăčit și mj-a ișît ăsta nainte." Jel s'a făcut c'o crede ș'a hotărît să să ducă pă calča-mare la socri cu plocon. Ș'acu vine:

Pă čel deal, pă čea colniță
Plimbă-mi s'o cătănuță
Cu a lui dalbă mîndruță.
— Foaje verde matostat,
Jo, mîndro, dă cîn te-am luat
Nič un cîntec n'aj cîntat;
Ja cîntă-mj tu cîntecu,
Că mj-e drag ca sufletu.
— Jo, Giță, dac'oj cînta,
Brazi că s'or clătina,
Apîli s'or turbura,
Văj adînč or răsuna,
Păunașu c'o auzî,
Păunașu codrilor,
Drăguțu femeilor,
Drăgălașu feților.
— Cîntă-mi, mîndro, cîntecu,
Că mj-e drag ca sufletu".
Dar mîndra cîn începeja
Cîntecu a-ș dăsfira
Codri marj că răsuna,
Apîli să turbura,
Văj adînč că răsuna,
Păunașu c'auza
Și pă loc că îm sosa,
Vină lu Giță-j băga:
„Hej tu, Giță popă veki,
Cu potcapju pă ureki,
Če te-aj lăsat dă popije
Și dă sfînta leturgije

Și-m tot calc pojenili
Și-m tot strîc livezlli?"
Dară Giță ce-i spunea?
„Ce pojene, mă Păune,
Ce livezi, mă păgîne?
Vino să te livezesc
Și pă loc să te isprăviesc."
Păunașu s'apropiia,
Pă Giță că-l întreba:
— În săbii să ne tăjem
Orj în luptă să ne luptăm?
— Ne luptăm în luptă dreaptă,
Că-i dă Dumnezău lăsată."
Iei pă loc că mi să'lua
Și la luptă să'ncerca;
Cîn la vale s'aduca,
Cîn la deal să răsuca,
Și nicunu nu cădja.
Dară Giță ce făca?
Cu stînga briu-ș dăsfăca
Și la mîndra lui striga:
„Strînge-m, mîndro, briușoru,
Că mă supune margiolu."
Dară mîndra ce zîca?
„Carj pă carj vi-ț birui
Tot d'un bărbățel mi-ț fi".
Dar Giță cîn auza
Ntr'un picor să răsuca,
Pă margiol că mi-l trîntja,
Pînă'n gît că mi-l băga
Și capu că i-l tăja.
La mîndra lui să'ntorca
Și din gură îj zîca:
„Știi, mîndruțo, ce-am pus gînd?
C'astă vară am cosît,
Clăili le-am vîrfuit,
A rămas una'n pîrău
Să-i fac vîrf cu capu tău."
Și Giță ce îm făca?
Capu mîndrij i-l tăja
Și'n vale îl arunca,
Țîțîli i le tăja
Și plocon că le făca,

La majcă-sa să duca;
La socri
Peste codri,
La naș
Peste oraș,
La soacră-sa să duca
Și plocon că-j arăta:
„Țînc, majcă, carne grasă
Din ținținca ca frumoasă".
Dară mă-sa ce zîca?
„Cu hajduc̆j-aj tras,
Cu hajduci mi-aj rămas".

Mușătești — Giorge Toma Bolovan, 27.

Cîntecu lu Codin

Ș'am zîs verde solz dă pește,
Anu noo sute zăce,
D'un băjat că să ivja,
Costandin că mi-l kjema,
Mă-sa Codin că-j zîca,
Fetili drag mi-l avea,
Băjeți necaz c'avea;
Să vorbja, să sfătuja,
Cum să facă să-l omoare,
Și cum, nejcă, să-l omoare.
Ș'am zîs verde trej kjorkine,
Toma'n sară dă Sîn-Vasîle,
A lu Giorgje-a Barbului,
Băjatu primarului,
Puișoru dracului.
La jel, nejcă, să duca,
Multe minčunj că-j spunea
Și Codin că le credea.
Iel în casă să duca,
Începea a să gătja,
Cămașa cu verde lua.
Mă-sa luj ce mi-j zîca?
„Măj Codine, dumneata,
Vine oți și te ja
Și te duce la belea.

Ş'am zîs verde d'alị verde,
Nu lụa cămaşa cu verde
Şî ja cămaşa cu alb,
La fete să le paị drag".
Cămaşa cu alb c'o lụa,
Cụ-a lu Ghiorghie că pleca,
În curte, neịcă, ịeşa,
Uşa la grajd dăşkideа,
Calu din grajd că scoteа,
Calu la ịel să duča,
Căčula din cap ị-o lụa
Şî žos, neịcă, ị-o trintịa.
Calu nekịeza, ofta,
Codin nimic nu ştiịa
Şî nimic nu pričepęa.
Mîna pă bič că punęa,
Doo biče că-ị dădęa.
Şî pă ịel încălica,
Cụ-a lu Ghiorghie ca pleca.
Merğa, neịcă, če merğa,
Pînă'n pădurę-ažunğa,
Žos la o bútură sta,
Ịel lu Codin că-ị zîča:
„Mă Codine, dumnęata,
Ịa trağe a ghiat' a męa,
Nu ştiu če glodeşte'n ja".
Codin žos că s'apleca,
Ghiata žumate trăğa,
Ái din urmă că sosa,
Doo lovituri că-ị da,
Peste mînă că-l lovịa
Şî mîna că ị-o rupęa;
Ịel žos, neịcă, îm căděa
Ş'începęa a să ruga:
„Mă băịeţ, băịeţilor,
Voị miịe mîna mị-aţ rupt,
Lasă-mă cu ja aşa
Să maị vorbịesc cu maịca."
La toţ milă că l-ereа,
În pădure să duča
Şî žos, neịcă, că-l lăsa.
A lu Ghiorghie če făča?
Tot al draculuị ịereа,

Îndărât să napoịa,
Doo čumeğe că-ị da
Ş'atunč sfîrşitu şî-l da.
La ăịlanţ că să duča,
Să vorbịa, să sfătuịa,
Înt'un puţ, neịcă, să-l bağe,
Înt'un puţ, zău, părăsît,
Cum nimenị n'a maị văzut,
N'a văzut, n'a auzît,
Şî nič nu s'a pomenit.
Pă čumeğe că mi-l lụa
Şî cu ịel, neịcă, pleca,
O luminare din čer pica,
Lor urît li să făča,
Acoló žos că-l lăsa.
La cîrčimă să duča,
Unde bęa şî kiuịa,
Žunghiuri în inim'avęa.
Zîo bine să făča,
Codin acas nu sosa,
Soarilî să ridica,
Mă-sa luị če mi-ş făča?
L'a lu Ghiorghie să duča
Şî pă ịel că-l întreba.
A lu Ghiorghie če făča?
Ịel nimica nu-ị spunęa,
Căč al draculuị ịereа.
Soarilî să ridica,
Codin acas nu maị sosa.
Fraţi luị če mi-ş făča?
Primăriịa o'nştiinţa,
Secsiiî tot aşa,
Şî pleca a čerčeta,
Pîn pădurę-a căuta,
Şî mort, neịcă, că-l găsa:
Mă-sa luị cîn îl vidęa
Žos pă ịel că leşina.
Orden la procurol să da.
Pînă procurol vinęa,
Cu doctorị asemenęa,
Otopsîịa ị-o făča
Ş'începęa a le spunęa,
În coşug că mi-l punęa,

La biserică-l duca,
Fetili că mi-l striga,
Din guriț'așa zîca:
„Bucură-te, mînăstire,
Că frumoasă zînă vine,
Nu vine ca să'nflorească
Și vine să putrezască."

Hințăști — Stana Oprescu, 18.

Focul dela Costești

Foaie verde flori domnești,
Cum, frate, să mai trăiești,
Cum să te mai veselești,
Cîn vez focu la Costești?
Foaie verde salbă moale,
Tomna'n Vineria ca mare
Văzui, Doamne, un foc mare
Cu dogoarea pîn la soare.
Foaie verde viorea,
Dar acolo ce ardea?
Foaie verde flori domnești,
Cimitiru din Costești.
Foaie verde ș'o sîpică,
Tot poporu ie la rugă,
Să să roage în credință
În mica bisericuță.
Foaie verde viorea,
O coroană foc lua,
Țîrcomniči năgrăbia,
Foaie verde lămîiță,
Ticuță și cu Giorgiță
Dascăli amîndoi ierau,
Iei din strană fuga dau,
Scaunili le lua,
Și pă iele să suia,
O coroană mi-o stinga,
Dar pă toată n'o putea,
Focu'n sus că să'ntindea.
Iei atunča cîn vedia,
Fuga în altari că da,
Și popii că îi spunia.
Dară popa ce făča?

Din guriță că zîča:
„Aducеți-m săcura
Să spargem biserica,
Să jasă toată lumea".
Dar nime nu'nțălega,
H'încă focu îi ardia
Și fumu îi îneca.
Popa'n altari să duča
Și cu dascăli vorbia
Și din gura le spunia:
„Čj-am fost, tată, blestemat
Să murim în biserică arș?"
Foaie verde foi pelin,
Giorgiță a lu Zamfir
Če băjat frumos iera
Dă nu să mai pomenia,
Și focu tare-l ardea
Dă nu să mai cunoștea,
Nič cap că nu mai avea,
Băjat tînăr înflorit,
Opspreče ani a trăit.
Foaie verde viorea,
Tică a lu Tudori Iorga
Če băjat falnic iera,
Samăn pă lume n'avea,
Blînd la față și roșcat,
Trandah'ir nescuturat,
Și če păr frumos avea,
Pajcă mereu și-l freza,
Și focu tare-l ardea
Dă nu să mai cunoștea.
Sărmanu cîn iel ardea
Din gur' așa îm striga:
„Tată, mamă, surori, frați,
Veniț ca să mă scăpați
Că focu tare m'a ars,
Mi-a ars mîna și picoru,
Nu mai poč suferi doru;
Dăla cap pîn la picoare
Sîn tot numa o vîlvoare".
La urmă nu mai vorbia,
Că sufletu îi ișa.
Foaie verde foi pelin,

Giorgiță lu Zamfir cin ardja
Iel din gură că ziča:
„Majcă, măjculița mea,
Nu maĭ poč focu răbda,
Mi s'a dus vjața mea".
Și nimic nu maĭ ziča,
Că focu tare-l ardea
Dă nu să maĭ cunoștea;
N'avea spate, n'avea cap,
Doamne čĭ-a fost blestemat!
Foaje verde viorea,
Lume-ajlantă če făča?
Țipa și să văjeta,
Ažutoare că čerea,
Că focu tare-ĭ ardea;
Mîinili și le'ntindea,
Ažutoare nu vinea,
Că nimenea nu putea.
Foaje verde dă čičoare,
Cura čară și vîlvoare,
Cum să maĭ scapi, frățioare?
Focu ardea și troznea
Și iei că să perpeleа.
Foaje verde foĭ dă Ieandru,
Giorgiță și cu Lisandru
Și Fănică a lu Muscalu
Din vojnič pă cum iera
Nič nu să maĭ cunoștea,
Žumătate scrum ierea.
Foaje verde viorea,
Țipete marĭ că ierea.
Primaru cin auza
La primărije să duča
Și la telefon vorbja,
Doo pompe că venea,
Da atunč tîrziu ierea,
Cu vjață nu-ĭ maĭ scotea.
Cîn începea dă-ĭ scotea
O sută opt că ierea.
Toată lumea că venea.
Venea și dăla Pitești,
Miniștri din București,
Foaje verde mărăcine.

Și din alte țări streine.
Pă'nvățători cîn îl scotea
Cocoana că mi-l žălea:
„Aoleo, dragă Ștefane.
Cum strînsăș coru ăl mare,
Ca să cînte la Isus,
Fusărăț prăžiț ca'n vis,
Cavaleri și domnișoare,
Oameni mari, copii dă școală,
Paică a fost un făcut
Să moară'n lăcașu sfînt".
Foaje verde flori domnești,
Pă vale pe la Costești
Numa fete și băjeț
Sîn scrumiț, dă nu-ĭ cunoști.
Foaje verde ș'o sîpică,
Dari tu, părinte Mitică,
Cum ars-a tale veșminte,
Blesteme dăla părinte!
Foaje verde matostat,
Sevastița lu Mușat
Între șasă frați a stat,
În biserică tot a ars.
Foaje verde trei granate,
Lenuța lu badea Enakje
Drag să trăjască i-erea,
La denije să duča
Și vjața că ș'o sfîrșa;
Umbla cîntînd, fluierînd,
Acu putrezăște'n mormînt.
Foaje verde ș'o sîpică,
Mariuța lu Mirică
Iera una la părinț,
Ca luna între doĭ sfinț,
Ca soarili'ntre doĭ munț;
Foaje verde viorea,
În biserică ardea
Dă nu să maĭ cunoștea.
Foaje verde foĭ dă Ieandru,
Și Vetuța lu Băbeanu
Din frumoasă cum ierea
Nič nu să maĭ cunoștea,
Focu tare o scrumja.

Foaje verde flori domnești,
Șiorgiță din Vasilești,
Une te călătorești
Cu noi dă nu mai vorbiești?
Te-oi fi certat cu doi, trei,
Da nu te-ai certat cu noi.
Foaje verde ca cireșu,
Lu Radu Vasilescu,
Foaje verde viorea,
Cinc copii că fi ardea,
Patru fete ș'un băiat
Care Titi l-a kiemat.
Foaje verde trei agrič,
Sărači biețî părinț
Ș-a găsît copii fripț.
Foaje verde ca piperu,
Băieții ai lu Pikjeru
Cîte patru la rînd sta
Și părinții îi žălja.
Foaje verde lămiță,
Din Policsenija lu Giță
Numa ĝiata mai iereа,
Că toată scrum să făča.
Foaje verde ca piperu,
Băieții lu Cocoșelu,
Trei băiet ș'o fat' avea
Care Černa să numja,
Ilarje'n școală fruntaș
Și'n biserică a ars,
Școala dă jel a rămas;
Iar Černica cin ardea
Din guriță că zîča:
„Mamă, mămițica mea,
Haj, mămică, dă mă scoate,
Că focu tare mă arde".
Foaje verde viorea,
Sandu če băjet iereа
Și'n biserică ardea
Dă nu să mai cunoștea,
Că focu tare-l scrumja.
Foaje verde flori domnești,

Dacă vreț să mă credeț
Așa a fost la Costești.

Costești — Catrina Stemate Rizea, 38.

Alexandrina ISTRĂTESCU

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

PRINTRE CIOBANII DIN JINA

I

Așezată în creerii munților, la marginea apuseană a „Mărginenimei" județului Sibiu, la o înălțime de aproximativ 1000 m., Jina are una din cele mai pitorești poziții. Împrăștiată pe coastele mai multor dealuri și văi, cu toate că e în imediata apropiere a crestei munților sibieni — care o îngrădesc spre miazăzi — orizontul se deschide larg, dominînd pînă în depărtare întinsul podiș transilvănean, spre Alba-Iulia, Turda, Cluj.

Ca așezare, Jina presîntă o notă particulară. Fiind formată din grupuri de case, numite de ei „vecinătăți", nu seamănă nici cu satele răzlețe dela munte, nici cu cele îngrămădite dela cîmpie.

Casele, în general, se pot grupa în două tipuri:

Casa veche, bătrînească — din bîrne, cu ferestre mici, pe din afară, văruită ori nevăruită, unele cu „privar'" numai în fața ușei, altele cu el întins pe întreaga fațadă — e acoperită cu „șișe" și nu are horn. Acoperișul e în formă de piramidă, aproape vertical pentru ca apa de ploaie ori zăpadă să se scurgă cît mai repede. Cînd casa e așezată pe „coștiș" (pantă) partea din spre deal se sprijine direct pe pămînt, iar cea din spre vale pe un fundament de piatră, care formează în același timp și pereții pivniței.

Casa nouă, făcută din cărămidă ori piatră, cu ferestrele mai mari, e acoperită cu țiglă și are horn. Predomină tipul de casă veche.

Atît casele de tip vechi, cît și cele de tip nou au de obicei două camere. Din „privar'" intri în tindă, din care „tuni" în „casa mare". Interiorul puțin mobilat: în tindă un pat cumpărat sau făcut de ei, o masă, o „lag'iță" ori două și soba; în casa mare o altă masă, iar o „lag'iță" ori două, „lădoju", lada cu haine și întreaga bogăție a casei: „bîdașăle" și „știandurile" cu brînză și unt, „strajele", lîna etc. Icoanele, semn al religiosității lor, nu lipsesc nicăeri.

Fig. 1: Casă veche.

Împrejurul casei au: „graždju" pentru vite, „cotețu" pentru găini și porci, un „șopru" pentru unelte (car, coasă, etc.), o „perdç" în care închid oile iarna, una sau mai multe „bugle" de fîn pentru vite etc. Toate acestea sînt împrejmuite de „pălanu" de scînduri, care nu-ți permite intrarea în curte decît prin „vrańița" solidă, făcută din scînduri.

Față de satele din jur, Poiana, Sălișteа ș. a., Jina duce o viață isolată, o viață proprie, bogată în urme arhaice și, deci, interesantă din orice punct de vedere ai cerceta-o. Fie că această isolare e urmarea zîmbetului ironic, uneori chiar disprețuitor, cu care-i privesc *Mărginenii;* fie că e consecința traiului lor cu prea puține pretenții; fie — chiar — că o anumită trăsătură sufletească — ce și-ar găsi explicarea în originea lor (v. p. 333) — îi forțează către această viață; fie că, în sfîrșit, toate aceste trei considerente împreună contribue ca Jinarul să se îngrădească în marginile unui trai de

strînsă solidaritate cu consătenii lui, trai care-i cere prea puţine legături cu vecinii. Cerinţele zilei de azi pe mîne sînt satisfăcute în oarecare măsură de ocupaţia lor principală, păstoritul. Astfel găsim destui printre ei care foarte rar şi-au părăsit satul ori munţii pe care-şi petrec bună parte din timpul anului. Din cînd în cînd numai coboară cu caii lor la Sălişte ori Miercurea pentru a-şi desface produsele oilor şi a-şi cumpăra făină de „k'ită" şi „culeşe".

Locuitorii sînt toţi Romîni; nici un strein, doar un număr de vre-o 50 de familii de *băieşi*, care locuesc un cap al satului şi care se ocupă cu facerea lingurilor de lemn, „trocilor", fuselor pentru tors etc.

Din punct de vedere economic, Jinarul stă bine, în general. Principala sa sursă de existenţă fiind păstoritul, care-i procură hrana zilnică, îmbrăcămintea, din tîrg ia absolut numai strictul necesar, iar din ce prisoseşte face faţă nevoilor zilnice, îşi plăteşte impositul etc.

De sigur această stare prosperă se datoreşte şi faptului că Jinarii nu sînt exploataţi de streini, iar banul nu şi-l dau pe băutură. Fără să fie avari, string cu multă chibzuinţă cele necesare, încît niciodată nu vei fi întîmpinat cu acele stereotipe „o ducem rău de tot, domnule, n'avem ce mînca" atît de des întîlnite aiurea. De criza actuală, care bîntuie peste tot şi care, fără îndoială, se simte şi pe la ei, nu se plîng ca alţii; o suportă cu argumentul că altădată „o fostă şi mai rău" şi cu gîndul într'un viitor mai bun.

Dacă faţă de cei din alte sate păstrează oarecare reservă, înlăuntrul satului sînt mult mai sociabili. Femeile, ca şi bărbaţii, se ajută bucuros. In raporturile dintre ei liniştea şi buna înţelegere domneşte; nu se duşmănesc, nu se poartă decît rar pe la judecăţi; patima politică încă nu le-a alterat sufletul — de altfel politicei îi dau prea puţină atenţie. Datoriile cetăţeneşti şi le împlineşte Jinarul cu regularitate. In fiecare duminecă, după sfîrşirea liturghiei — la care iau parte cu mic, cu mare — bărbaţii satului ascultă „poruncile" pe care li le ceteşte primarul.

Deosebirea de clase sociale nu există. Odinioară era însă o puternică distincţie între „grăniţeri" şi „ţelerî". Grăniceriî, acei care au acceptat în trecut să ia armele pentru apărarea graniţei fostei împărăţii austro-ungare, se bucurau de toate drepturile, pe cînd „ţelerii" cei care au refusat şi cărora li s'au adăugat, cu timpul, şi veneticii din alte sate nu aveau nici un drept de proprietate [1].

Spiritul de separatism care-i stăpînia în această privinţă pînă mai acum cîteva decenii (v. text. XXV şi LVIII) azi nu mai există. Intr'un timp relativ scurt grăniceriî s'au amestecat cu jelerii atît de bine încît cei mai mulţi nu-ţi pot spune dacă se trag din unii sau din alţii.

Pe lîngă păstorit, de care vom vorbi mai la vale, locuitorii se ocupă în mică măsură şi cu exploatarea lemnului. Munţii, acoperiţi de păduri bogate în brad, fag etc., le-ar da o bună sursă de cîştig dacă drumuri potrivite le-ar da putinţa să-şi stabilească debuşee de plasare. Lipsiţi de acestea, exploatarea lemnului se face doar în cele cîteva „ţoagăre" aşezate pe valea Dobrei şi Bistrei şi numai pentru nevoile locale (bîrne pentru case, „şişe" pentru acoperiş etc.).

Agricultura se practică şi ea în măsură cu totul redusă. Solul neproductiv şi altitudinea regiunei nu permit să cultive decît foarte puţină secară, cartofi etc. Finul le cere însă o muncă încordată, aproape în tot decursul verei.

[1] De altfel, această situaţie de favorisare a unora faţă de alţii nu era decît o nouă întărire a stărei de pe timpul luptelor religioase cu prilejul unirei dela 1700; v. Dr. Il. Puşcariu, I. Lupaş, S. Dragomir etc., *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul Românilor de pe pămîntul crăiesc;* S. Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în sec. al XVII-lea.* Vezi în această privinţă şi text. CXXIV, CXXVIII.

Nepuntînd suporta această situaţie, mulţi dintre ei au trecut Carpaţii în ţară, mărind numărul celor plecaţi mai înainte din causa persecuţiunilor religioase; în April 1931, trecînd prin Vaideeni jud. Vîlcea, am găsit acolo bătrînii care-şi aduc aminte că părinţii lor au fugit din Jina ca să nu facă armată; am găsit de altfel chiar numele de *Jinaru* în multe familii din Vaideeni; v. şi C. Erbiceanu, *Viaţa lui Naum Rîmniceanul*, discurs de recepţie la Acad. Rom., 1900, 7.

Industria casnică e foarte desvoltată. Pentru îmbrăcăminte nu cumpără din tîrg decît ceea ce nu pot ei face acasă (pălării, opinci, „şerpare"), încolo totul e lucrat de mîna dibace a femeilor [1] (v. text. XXVI). De relevat, în această ordine de idei, arta cu care feciorii „kindisesc" furcile de tors, „pristenele" etc.

Ocupaţia principală şi, cum am văzut, aproape unica lor ocupaţie, este păstoritul sau, cum îi zic ei, „ojeritu" [2].

Condiţiunile de teren îi hotărăsc la aceasta. Munţii bogaţi în păduri şi păşuni mănoase fac, dar mai ales au făcut, rentabil păstoritul. Împrejurări cărora din causa lipsei de documente istorice nu le putem da totdeauna explicaţia satisfăcătoare — deşi vom încerca-o mai spre sfîrşit — au făcut ca păstoritul din Jina să ne ofere un aspect diferit mult de al celorlalţi Mărgineni. De pildă, ei nu practică transhumanţa, cunoscuta caracteristică a păstoritului mărginean. Nici un document, nici o descriere, nici un studiu, nici o povestire bătrînească nu confirmă, în trecut ca şi azi, existenţa transhumanţei; povestirile bătrînilor ne spun chiar că ei nu au cunoscut-o (v. text. XLVIII). Ei nu treceau cu turmele lor Carpaţii ca să caute păşuni pe întinsele şesuri ale Bărăganului, Dobrogei etc. [3]. In urma faptului de a se fi supus dominaţiunei austriace pentru apărarea graniţei, au primit moşii întinse şi munţi numeroşi (v. text. CXXIV), aşa că nu simţiau lipsa păşunilor care să-i facă să colinde locuri din regiuni îndepărtate. Rar, foarte rar, cînd iernile erau cu totul aspre şi lungi,

[1] Nu ne oprim asupra uneltelor pe care femeia le întrebuinţează la ţesut, tors, urzit etc.; sînt aproape identice, atît ca formă cît şi ca numiri, cu cele din celelalte ţinuturi româneşti. De altfel, din punct de vedere dialectologic se vor putea urmări în *Glosar*.

[2] Prin oferit nu trebue să înţelegem numai creşterea propriu zisă a oilor, ci şi a vitelor, cailor, porcilor, toate îndeletnicirile ce se leagă de păstorit.

[3] Dacă totuşi găsim familii jinăreşti în Vechiul Regat (la Corbi-de-Piatră, Vaideeni), aceasta se datoreşte, cum am văzut (pag. 303), altor cause.

iar verile erau secetoase şi nu-şi puteau face fîn din belşug, ei îşi duceau turmele pe valea Secaşului, Mureşului şi a Tîrnavelor la „tomnat" ori „primăvărat"; încolo vara îşi cresc oile în munţii din apropiere, iar iarna le ţin cu fînul făcut în jurul satului sau al colibilor.

Fig. 2: O stînă din muntele Cristeşti.

Dacă iernatul oilor nu presintă importanţă din punctul nostru de vedere, în schimb văratul ne ofere interesante aspecte, de aceea îl vom descrie aci cu înfăţişările lui caracteristice.

Cum o stînă trebue să aibă, în medie, 400-500 „mîndzări", şi cum cei mai înstăriţi Jinari nu au mai mult de 300 de oi [1], cum se sfîrşeşte iarna se asociază mai mulţi inşi, „arîndează" muntele, fie dela comună, fie dela comunele din jur care au munţi, dar nu practică păstoritul, şi fac o „tovărăşie". Se începe apoi „tomneala" personalului stînei, care se face după vechime şi după purtarea ori isteţimea pe care „băcile" şi „ţjo-

[1] In schimb, aproape fiecare are un număr de 10-20 oi, spre deosebire de Poienari, Tilişcani, Sălişteni, la care oieritul se reduce la cîteva familii ce într'adevăr au cîte 1000-2000, dacă nu şi mai multe.

banii" au arătat-o în anii trecuţi. Fiecare stînă are 4-5 „băci", un „mîndzărar'" care ajutat de un „povar'" sau „boştar'" îngrijeşte de mînzări, un „ńelar'" care îngrijeşte de miei şi un „stărpar'" în sama căruia stau „sterpele". Dacă „ciopoarcle" de miei ori sterpe sînt mai mari, „ńelar'u" şi „stărpar'u" au cîte un ajutor. Fiecare stînă are şi un „văcar'" care îngrijeşte cele 20-30 de vaci. „Sîmbria" ce se dă băciţelor pentru vărat (care durează cam trei luni) constă din 20 lei de oaie şi o păreche, două, de opinci. Ciobanilor („mîndzărar'uluj", „ńelar'uluj" etc.) li se dă o sumă ce variază între 2000-4000 lei şi opinci. Mai de mult li se dedea şi „sîmbrie din oj", acum însă nu li se mai dă. Dintre toţi cel mai scump plătit e „ńelar'u", că „ńei-s mai zingaşi şi trăbuje să-j grijească mai g'ine; la ńej s'alcze činj să bagă".

Fig. 3: *Toţă* în care doarme ciobanul iarna, păzindu-şi oile.

Caracteristic păstoritului jinărese este faptul că gospodarul stînei, mai marele stînei, nu e ciobanul „care nu are altă decît să grijească oile", ci femeia, „bacea" cum se numeşte. „Băcj" aveau şi ceilalţi Mărgineni pînă mai acum vre-o 40-50 de ani, azi însă sînt înlocuite cu bărbaţi [1].

Toată socoteala, toată conducerea stînei cade în sama băciţelor; ele mulg oile, ele fac caşul, untul, urda, ele fac mîncarea — pe rînd — ciobanilor etc. Pentru hrana ciobanilor fiecare stăpîn aduce o anumită cantitate de făină, sare şi altele de-ale „demîncării", pe care le dă în mîna băciţelor. Ele ţin socoteala de tot ce aduce fiecare stăpîn, însemnînd pe „răvaş".

[1] Unii Polenari mai au şi acum „băcj", dar în bună parte ele sînt angajate tot dintre „Zînărgaje".

Făcută tovărăşia, mare şi mică, apoi tocmeala personalului, a doua zi după „Sîn-Ğcordz" fiecare stăpîn iese cu „boteu" lui „a-munte". Aci — înainte de a împreuna oile — le „bujesc" pe „cručca sk'inării", în „grcbenj", pe „şcle" ca să poată fi cunoscute de bacea respectivă care va mulge numai oile stăpînilor ei. Fac apoi strunga şi alte lucruri trebuincioase stînei.

Fig. 4: *Băcj* mulgînd oile.

Gospodăria propriu zisă a produselor oilor se deosebeşte şi ea în multe privinţe de ceea ce constatăm la Mărgineni, asemănîndu-se cu ceea ce găsim, în această privinţă, la şes. La Mărgineni, chiar dacă un munte e ţinut de mai mulţi stăpîni, unul singur — cel cu oi mai multe sau bacinl — se angajează să dea celorlalţi o anumită cantitate de brînză pentru fiecare oaie. La Jinari lucrurile se petrec altfel: în cadrul tovărăşiei mari, pentru munţi şi ciobani, se fac tovărăşii mai mici, la care iau parte 2-10 stăpîni [1].

[1] O tovărăşie mică nu poate avea mai mult de 150 mînzări, maximum cît poate mulge o bace.

Fiecare tovărăşie mică îşi are bacea ei care mulge numai oile stăpînilor săi [1]; lucrează numai produsele lor, fără să aibă nici un amestec cu celelalte băciţe; fiecare îşi are uneltele ei pentru muls, „cîrligul" (focul) ei, „rînduiala" ei în stînă, în „celar'", la strungă, peste tot.

Fig. 5: *Băcíţ* din muntele Oaşa.

Caşul, brînza, „groscĵoru" pe care-l fac, le aduc de două, trei ori pe vară în sat, le depositează la unul din stăpîni şi după ce „yin oile dę-a-munte" se împart între stăpîni „care după cîte oi aų".

Plină de pitoresc şi deosebit de interesantă ca aspect folklorie este „coborîrea dę-a-munte". Cu o săptămînă înainte de „Tăięre", ziua sorocită pentru coborîre, stîna ia un alt aspect. Totul se pune în mişcare, totul se pregăteşte în vederea coborîrei. In ajunul Tăierei, stăpînii se ureă la munte. A doua zi numără oile şi şi le aleg. Ciobanii trebue să-şi dea sama de fiecare oaie pierdută. Dacă pierde vre-una fără să poată face dovada că a fost mîncată de vre-o fiară — arătînd un „părtal" din piele — i se trage din simbrie. După alegere încarcă brînza, lîna, „hîrdaųăle", „şteandurile", „vaşele" etc. pe cai şi în coloane lungi pornesc la vale, lăsînd stîna singură să aştepte pînă la anul. Chiotul, ve-

[1] La muls fiecare bace îşi are scaunul ei şi mulge numai oile stăpînilor care au angajat-o, pe care le cunoaşte după „bujală" şi după semnele dela ureche (v. fig. 16). După vre-o săptămînă ori două oile se învaţă şi nu merg decît la uşa bacei respective.

selia îi însoţeşte tot timpul. Oile sbiară, ciobanii zic din fluier, băcile spun „cîntături" din care nu lipseşte niciodată „Rămîi stînă sănătoasă".

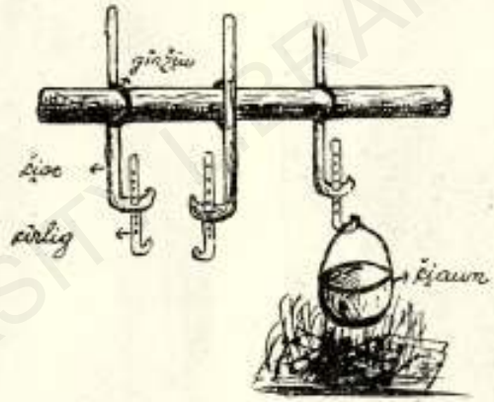

Fig. 6.

Ajunşi la colibi, fiecare îşi îngrijeşte oile pe moşia din jurul colibei lui; dacă trece şi pe a vecinului, „nu mîncă marca cu sarea".

Cu acestea văratul se termină. De îndată ce cade zăpada, oile sînt „puse pe fîn". Cînd zăpada e mare li se dau „4 mîncări" de fîn pe zi, dacă nu „numa trîi, că ięle mai batũ cu k'ičĵoru, dau zăpada la o parte şi mai čĵugulescũ cîte-on

a. b. c. d.

Fig. 7: a. *şteandă;* b. *hîrdãų;* c. *hăşcãų* pentru mestecat în urdă (făcut din „cĵoambe de măstacănũ"); d. *fusu hîrdăului*, pentru bătut untul.

Fig. 8: Mirese
stînga: acum vre-o 30 ani, dreapta: azi.

Fig. 9: Mirese

Fig. 10: Port bătrînesc.

Fig. 11: Bătrîn cu *ţundra* aruncată pe umăr

Fig. 12: Fecior în port de harnă.

Fig. 13: Port de fată.

Fig. 14: Port de sărbătoare.

Fig. 15: Copil (5 ani) cu acoperă *bituşcă* pe el ca şi bărbaţii şi bătrînii.

h'ir de jarbă". Locul unde li se dă fînul se chiamă „pîrțitură" („împîrțitură"), pentru că fînul e împărțit în grămăjioare, ca să nu se risipească și să poată mînca toate oile. In casuri extrem de rare, li se întîmplă unora să nu le ajungă fînul și, deci, să fie siliți să ducă oile „la cîmp" să le „tomneze" ori „primăverçze".

Altădată păstoritul le oferia reale mijloace de trai îndestulător și tihnit; azi însă (cu arendarea munților prea scumpă, impositele prea mari, posibilități de desfacere a pro-

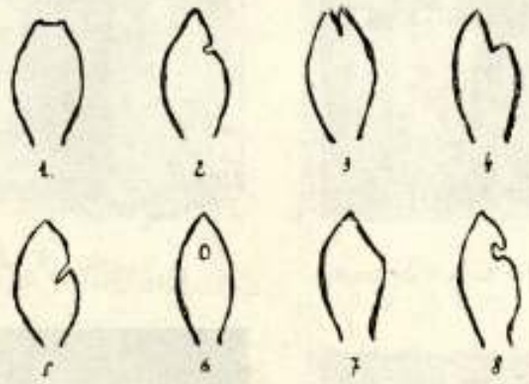

Fig. 16: Semne la urechile oilor.

1. *čioantă*; 2. *k'içătură*; 3. *fircuță*; 4. *cîrligă*; 5. *țincușă*; 6. *gaură*; 7. *șilată*; 8. *scălușă*.

duselor reduse) începe să decadă. Nu de puține ori ni se spunea: „nu să mai prę plătește să le ținem, da nę-am învățatŭ cu ițele și pareă n-i urît". De altfel configurația terenului nici nu le permite să se ocupe cu alt ceva.

Ocupațiunea lor îi silește să stea mereu în mijlocul naturei, dîndu-le din punct de vedere fisic o vigoare trupească și sufletească puțin întîlnită în alte părți. Bărbații sînt bine legați, chipeși, mai mult bruni decît blonzi, cu fața rumenă și plină de sănătate. Chica lungă și bogată, pe care o mai poartă mulți — altădată o purtau cu toții — le dă o înfățișare impunătoare ce te face să mergi cu gîndul departe în trecut.

Femeile — potrivite ca statură — sînt agere, cu privirea vioaie și plină de bunăcuviință. Sînt deosebit de harnice, muncesc — la fîn și altele — alături de bărbați, îngrijind în același timp cu multă pricepere de gospodăria casei.

Jinarului i se atribue de cei din jur o inteligență redusă, iar femeiei o oarecare ușurință în moravuri. De fapt acest fel de a-i privi nu este întru totul îndreptățit. Jinarul este om harnic, oarecum lăsător și ținînd prea puțin la aspectele materiale ale vieței. Cum cei din jur nu disprețuesc bună starea materială, fiind chiar lacomi și sgîrciți, nu-l pot privi pe Jinar decît ca „prost". Nepăsărei sale față de cele materiale i se adaugă un suflet bun, deschis, sincer și foarte comunicativ, după ce se convinge de „omenia" celui cu care are de a face; caracteristică în această privință e sinceritatea cu care-ți comunică cele mai intime lucruri (v. text. CXVIII).

Bunăcuviința și omenia îi însoțește pretutindeni. Fie la ei în sat, fie în altă parte, față de streini se poartă cu respectul cuvenit. Vorba dată și-o țin cu sfințenie.

Starea materială îndestulătoare îi face ospitalieri și chiar darnici. Unui neputincios — orb, olog etc. — îi vin în ajutor dîndu-i cele necesare traiului, iar dacă are moșie îi fac „clacă" (într'o zi, de obicei sărbătoarea, se adună mai mulți oameni și-i lucrează pe nimic).

Intre ei se înțeleg bine. Dovadă evidentă este viața păstorească în comun, de care am vorbit. Nu se urăsc și se ajută bucuros unii pe alții. Furtul e o raritate. Deși satul rămîne o jumătate de an gol (cît sînt la colibi ca să facă fînul), iar gospodăriile stau deschise, nu se ating unii de avutul altora sub nici un motiv. De altfel e împămîntenită credința că dacă „să eleștuie" (fură) unii pe alții, le merge rău, le mor vitele sau chiar membri ai casei. E caracteristic — ca o raritate în zilele de azi — că un obiect găsit e dus la primărie ca să „h'ie strigat la poruncă" și să ajungă astfel în mîna celui care l-a pierdut.

Viața o acceptă așa cum le este dată. In fața ei sînt fataliști și răbdători; nu o consideră nici ca o datorie, dar

nici ca o sarcină. Moartea o privesc senini. Cu multă durere, dar fără revoltă, o mamă ne spunea despre fata ei moartă: „a h'i ńireasă nemăritată care moare nenuntită". E impresionantă coborîrea ciobanului mort la munte: pun trupul în desagi mari şi, culcîndu-l pe cal, îl aduc peste 50 de km. astfel pînă în sat. Am întîlnit o familie care-şi cobora feciorul mort la munte. Durerea mută şi resemnată, cetită pe feţele lor crispate, ne-a dus cu gîndul cu multe veacuri înainte.

Sentimentul religios îl au încă viu. Faţă de alte sate superstiţiile sînt relativ mai puţin numeroase.

Din punct de vedere cultural Jinarii se presintă ca şi ceilalţi Romîni: cred că şcoala nu e pentru ei, ci pentru „domni", doar „ca să meargă a-munte nu trebue să ştie carte". Totuşi, pe lîngă numărul mare de analfabeţi, întîlneşti destui care-şi ştiu scrie numele, ba unii care cetesc gazete şi „cărţi de poveşti" dela tîrg.

Portul presintă nuanţe de diferenţiere, fără să iasă din tipul comun al portului regiunei Mărginenilor. Atît la bărbat cît şi la femeie predomină acel alb cu negru, caracteristica portului mărginenesc din jurul Săliştei.

Fără să fi intervenit vre-o influenţă civilisatoare, ca prin alte părţi, portul s'a schimbat. Portul de acum 40-50 de ani — pe care nu-l mai întîlneşti decît în ladă — difere simţitor uneori de cel de acum. Cea mai elocventă pildă ne-o ofere portul miresei. Fotografia pe care o dăm (fig. 8), alăturînd portul unei mirese vechi portului uneia din zilele de azi, va permite — fără interpretarea noastră — sesisarea diferenţei de care vorbim (vezi în această privinţă şi text. XLVII).

Bărbaţii poartă pe cap pălărie cu „dunga" mică, pe care iarna o schimbă cu căciula. Bătrînii mai păstrează „căčjula rătundă" (cu fundul lat), pe cînd cei mai tineri o poartă ascuţită. Cămaşa albă, care ajunge pînă din sus de genunchi, deosebeşte pe Jinar de cei din jur, prin dungile roşii pe care le are. „Şerpar'u" de piele al tinerilor — mai îngust şi „înflorat" — se deosebeşte de „praştia" bătrînilor, care e mai lată (de două ori cît şerpariul) şi fără flori. „Cjoareči"

de lînă, pe care-i poartă şi iarna şi vara, stau strînşi pe picior. Pe umeri, cînd e ploaie ori mai rece, îşi aruncă „ţundra" neagră făcută din lînă, iar iarna cojocul din piei de oaie. „K'eptar'u" de postav ori piele nu le lipseşte aproape niciodată. In zile de sărbătoare — iarna — cojocul e înlocuit cu „bituşa" sau „bituşca". Ciobanii „cînd vremuje a-munte" poartă „iepînźç", un fel de ţundră, tot din lînă, însă mai lungă.

Incălţămintea obişnuită o formează opincile pe care le leagă cu „nožiţç"; în zile de sărbătoare cei mai înstăriţi poartă şi cizme.

Femeile mai tinere şi fetele se îmbracă altfel decît cele mai în vîrstă şi decît bătrînele. „Vîlitura" legată deasupra „cîrnaţului" şi „čiurelu" bătrînelor este înlocuit pe capul tinerelor cu „cotu" alb ori negru sau cu „năframa". Bătrînele poartă cămaşe lungă pînă la călcîie, care la femeile tinere este despărţită în două: „iia" şi „poalele". Inainte, atît unele cît şi altele îşi leagă un „şurţ", iar îndărăt „crătinţa". Vara au şi ele aceeaşi „ţundră" ca şi bărbaţii, iar iarna „cožocu" şi „k'eptar'u", înflorit frumos de „sučju". In picioare şi ele poartă de obicei opinca; „păpuči" însă apar din ce în ce mai des.

GRAIUL

Datorită isolării şi, ca urmare a acesteia, faptului că influenţa civilisatoare i-a atins mai puţin, graiul lor ne ofere o mulţime de particularităţi interesante atît din punct de vedere fonetic şi morfologic, cît — mai ales — lexical.

Fonetica

Accentul

1. De relevat forme ca: *hódină*, *gră'dină*, *fră'mînt*, în care accentul diferă de cel al limbei generale.

Vocale accentuate

2. O singură dată am înregistrat la un bătrîn fonetismul vechi *imblu;* forma obişnuită fiind *umblu.* — 3. Singurele cunoscute sînt formele *cine, mine, pine,* deci fără intercalarea lui *i.* — 4. Sub influenţa lui *ţele* avem *e* în loc de *a* în *ţelnic.* — 5. E aproape general fonetismul cu *u* în *mumă, mumă-sa.*

6. Fonetismul *e... e>* *ę... e* este general: *fęte, lęże, męle, ńęle, vęrde* etc. — 7. După labialele alterate elementul întîi al lui *ie* se aude uneori bine pronunţat, alteori abia perceptibil: *ńiel, h'ier* şi *ńel, h'er;* trebue totuşi să observăm că în această privinţă nu găsim consecvenţă nici chiar la aceeaşi persoană. — 8. După *r, s, ş, ţ, dz, e* trece la *ę: ręči, curęle, sęmne, şęd, ţęs, Dumnedzęu.* — 9. Precedat de *st* şi *tr, e* trece la *ă: stărp* (însă *stęrpe,* din causa lui *e* următor), *trăbue.* — 10. *En> in* în *tinăr,* care e singura formă usitată. — 11. In *morminte* (înregistrat isolat), *i* nu a trecut la *i* probabil sub influenţa lui *morminturi,* care circulă alături de *morminte.* — 12. Cu totul isolat am notat un *ie* în *fieţ* (v. text. CXXII).

13. *I* după *s, ţ, dz* se rosteşte *i: găsit, cuţit, dzic.* — 14. In *ziuă* apare *i* uneori trecut la *i,* alteori lipseşte *(dziuă* şi *dzuă).* — 15. După *ş, i* se pronunţă *į: şi, şişę* etc. — 16. De notat pronunţarea rară cu *ie* în *mă ńier* (= mă mir).

17. *O* iniţial apare, de obicei, nealterat: *om, opt,* dar — mai rar însă — şi schimbat în *yo: yom, yopt.* — 18. Se păstrează forma normală în *coapęr, coapęri.* — 19. *O>* *u* în *mulcom.*

Diftongi. — 20. *Au >ao* în: *aor, scaon, taor* (rar se aud şi formele cu diftongul păstrat). — 21. In *caicu, au* e înlocuit cu *ai.* — 22. Diftongul *ęa* se reduce la *a* după *s, ş, ţ, dz: sară, (să) şază, viţaă, păţască, dzamă* etc. Acelaşi fenomen se constată în: *staręă, mătraţă, curauă, măstacăn.* — 23. In schimb, constatăm presenţa diftongului *ęa* acolo unde obişnuit avem *e* sau *a: berbęac, întręabe, povęastę, priczęape, dęană, pomęană, vęadză.* — 24. Diftongul final *ęa* apare ca

ę: mę, putę, stę, vedę etc. Pronunţarea cu *ęa (męa, putęa...),* caracteristică Mărginenilor, e mai rară şi sîntem îndreptăţiţi să credem că această pronunţare la Jinari e o influenţă a acestora. — 25. Diftongul *ia* apare în formele *iazăr* şi *Iale* (Iele). Acelaşi diftong se aude uneori în pl. *băiaţ,* sub influenţa sg. *băiat.* — 26. *Ei > ii* în *trii.*

Vocale neaccentuate

27. *A* aton latin apare ca *ă,* netrecut la *e,* în *blăstăma, părękę, părękte.* — 28. In loc de *a* avem *e* în *żendar'.* — 29. *Ă* e schimbat în *o* în forma *cotun.* — 30. *Î* (< *a* + *n*) îl găsim ca *u* în *lungoare.*

31. Cînd este iniţial *e* aton se rosteşte totdeauna *ie: ieram* etc. — 32. Nu a trecut la *ă* în: *beut, beutor', crepa.* Se aude foarte rar *galben* şi *carpen,* formele cele mai întrebuinţate fiind *galbin* şi *carpin.* — 33. Ca şi *e* accentuat, trece la *ę* după *r, s, ş, ţ, dz: popoaręle, şişęle, şędęa, inţępa, vęrdzę.* Aceeaşi trecere la *ę* o constatăm după grupurile *spr, st, tr: unspręzęče, ostęnit, întręba.* — 32. Aton în frasă *e > i* în forme ca: *di če, pi-acolo, pintru* ş. a. — 35. Vb. *a da* nu a influenţat pe *detor',* în sensul că *e* se păstrează.

36. — *I* după *s, ţ, dz,* ca şi *i* accentuat, trece la *i: Sibii, munţi, dzicală;* după *ş* şi *ź* se pronunţă *į: uşile, cożile, leźile.* Schimbarea lui *i* în *i* o constatăm şi după grupul *str: striga, strica.*

36. *O* aton trece la *u* în *durńi, uzpăţ, îngrupa, uredz, lupată, înfluri;* ultimele două forme apar şi cu *o: lopată, înflori.* — 37. Ca *ă* apare în: *omări, cobări* şi *apăi* (sau numai *apă*).

38. *U* final întreg nu se păstrează decît datorită rimei şi ritmului (v. de pildă text. CXXIX). E rostit în general ca *ă.*

Diftongi. — 39. O singură dată am înregistrat pe *a* *cota* pentru *a căuta.* — 40. Pronumele *eu* se aude ca *io* şi *ieu.*

Vocale în hiat. — 41. De relevat că *o* din hiatul *oă* are valoarea de *o: doă, noă.*

Asimilaţie. — 42. Se constată în *ungrupa* (= îngropa), formă înregistrată destul de des. Nu o constatăm în *năroc* şi *răzor*.

Disimilaţie. — 43. *E* nu s'a disimilat în *beşgrecă*, *derept*, *neşte*, *prečepe*, *premeni* (mai rar se aud *direpţ*, *nişte* şi chiar *drept*).

Protesă. — 44. O constatăm în *aridica* (isolat) şi *aiest*, *aiesta*.

Sincopă. — 45. S'a produs în *astară*, *primvară*. De notat că *e* sau *i* se păstrează, aproape general, în *derežе*, *direžе*, *derept*, *direpţ*.

Epentesă. — 46. Cu *u* epentetic apare *čiureş*.

Contaminare. — 47. Din contaminarea lui *ginere* cu *žune* a resultat *ginere*.

Consoane

48. *P*, *b*, *m* + *i*, *ie* trec la *k'*, *g'*, *ń*, de cele mai multe ori. Casurile în care se păstrează sînt şi ele destul de numeroase. Fasa *pk'*, *bg'*, *mń* e mai rară şi apare mai ales la bătrîni.

49. *F* + *i*, *ie* apare des alterat în *h'*: *h'er*, *h'erbe* etc.; nealterarea labialei este mai rară.

50. *V* + *i*, *ie* apare de cele mai multe ori alterat în *y* (*yin*, *yine*) şi *g'* uneori (*g'isădz*, *g'ers*, *g'ifor*); în *židră*, care apare alături de *yidră*, îl găsim trecut la *ž*.

Socotim interesant să dăm aci părerea Samei Cunţan: „oameni dzîcŭ *g'ine*, da maĭ dzîcŭ şi *bine*“, sau a Paraschivei Sava: „muĭerile maĭ multŭ le abatŭ (vorbele), da bărbaţî le dzîcŭ maĭ *g'ine*“, ceea ce ar concorda cu cunoscuta observaţie a lui Cantemir că palatalisarea e mai cunoscută de femei.

Palatalisarea labialelor în graiul din Jina presintă un stadiu interesant, din care nu se pot încă trage conclusii sigure. Rămîne de studiat graiul din jur, atît al Mărginenilor, cît şi al Cîmpenilor („Coldanilor“), ca să se poată vedea ce le aparţine lor, ce au dat şi ce au primit. Din această causă ne mărginim la simple constatări asupra realităţei dialectale.

51. *D* latin + *i*, *ie* se rosteşte *dz*: *dzic*, *vădz* etc. Fenomenul îl presintă şi elementele streine: *obradz* ş. a. — 52. *D* iniţial din *diavol* e alterat în *g'*: *g'iavol*. — 53. In elementele latineşti, *d* + *e*, *i* urmat de *o*, *u* acc. apare în general ca *ģ*: *ģios*; tot aşa în *ģumătate*. Mai rar apare şi ca *ž*: *žos*, *žumătate*. — 54. Final dispare foarte des în frasă: *cin*. *trecin*.

55. *N* l-am înregistrat alterat în *vraňiţă*, *niňica*, putînd fi, în forma a doua, o asimilaţie. — 56. In cuvintele monosilabice, atone în frasă, *n* dispare adeseori, nasalisînd vocala anterioară: *ă*, *ă* (*on* şi *un*).

57. *L* apare foarte rar şi uşor alterat în: *caľe*, *aľialte*, *coľeşe*, *ľegat* etc.

58. *R* iniţial, ca şi medial, mai ales la bătrîni, e foarte vibrant; *rîu*, *rumîn*, *curat*.

59. *S* în anumite grupuri consonantice apare ca *z*: *izmęne*, *izmuliţă*, *zdranţă*, *zdrobi*, *znop*.

60. *Z* trece la *ž* în: *leżne*, *trăžni*, *groažnică* etc.

61. *G* + *e*, *i* apare în general trecut la *ž*: *męrže*, *leže* etc. Rar, şi numai la cei care au venit în contact cu cei din alte părţi, se aude *ģ*. *G* latin + *e* urmat de *o* acc. > *dz*: *Singiordz*. *G* + *e* din *Gherman* (o sărbătoare băbească) trece la *y*: *Yerman*, iar *g* + *e* din *deget* la *ş*: *deşt*.

62. *J* latin + *a* > *dz*: *dzac*. — 63. *J* latin + *o*, *u* > *ģ*, dar se aude şi *ž*: *ģioi* şi *žoi*.

64. *H* slav trece la *v* în *prav*, *virv*.

Grupuri de consoane. — 65. *Cm* > *mn*: *tomni*. — 66. *Sk* > *şk*: *şkimba*. — 67. *St* > *şt*: *şteag*, *ştele*, *vęşte* etc. — 68. *Vn* > *mn*: *kimniţă*, *rimni*. — 69. *Cn* trece la *mn* în *omnă*, *čiomni*. — 70. *Ct* > *pt*: *doptor*, *Viptoria*. — 71. *Dn* şi *nd* se reduc la *n* în *vrenic*, *gini* (= gîndi), *une* (= unde). — 72. *Nct* > *mt* în *simt*.

Asimilaţie. — 73. Prin asimilarea lui *f* de *p* se explică *popti* < *pofti*. — 74. Casuri de asimilaţie pot fi şi *vivol* < *bivol* şi, poate, *mimica* < *nimica*, deşi acesta poate fi un hiperurbanism, ca o refacere falsă din *nimica*.

Disimilaţie. — 77. *N* — *n* > *r* — *n*: *gerunkie*. — 78 Dispare prin disimilaţie *r* în *cişmar'* şi *ferească*.

79. Protesa unui *h* o constatăm în *hodaie, huredz, hodină* (dar şi *odaie* etc.), iar a unui *s* în *sglonţ* şi *sclătina*. Frecventă în poesie e protesa consoanei *d: d'înflorit, d'aor...*

80. E generală epentesa unui *c* în grupul *sl: ieşcle, masclu, scloi, sclugă* ş. a. In *colindrător'* şi *colindră* găsim epentesa unui *r*.

Metatesă.—81. Apare în *ńilžoc* (şi *ńižloc*), *prestiţ, crătînţă* şi *tecină (cetină)*.

Aferesă.—82. Se observă în *feştanie* şi *tuţu* < *tătuţu*.

Morfologie

Substantivul

Declinări. — 83. Schimbări de declinaţie ne ofer substantivele: *berbec* (şi *berbęce*), *fagure. Nor, sor, minurile* (înregistrat o singură dată) arată păstrarea formei vechi.

Genul. — 84. De genul masculin e *potec*, iar de genul feminin *briceagă, fluieră*.

Singularul şi pluralul. — 85. Formele de sg. *bordeu, boteu* alături de *bordei, botei* arată că au fost refăcute prin analogie. In textul CXXVI apare vechiul gen.-dativ *casiei, masiei*; în limba curentă nu mai există.

86. Interesant e vocativul în *o* la forme ca: *doamnęo, cop k'ileo*. — 87. Terminaţia de pl. *-i* dispare după *ţ, dz: munţ, bradz* etc.

Articolul

89. Nu se aude *-l* nici chiar la cei care au venit în contact cu şcoala, armata etc.

90. La plural *i* apăre ca *î* după *ţ, dz: munţî, bradzî*. Aceeaşi trunsformare la genitiv-dativul singular al substantivelor feminine: *părţî, morţî* etc. — 91. La gen.-dat. numelor proprii masc. articolul e postpus: „aja-i Măria Ştefanu Cuntanului“, „ a Mitu Moganului“, „Leana a Duńitru Oprii“. — 92. Se

întrebuinţează destul de des articolul prepus la genitiv: *lu tata, lu mîndzărar', lu calu*. — 93. Rar am întîlnit şi genitivul cu prepoziţie: *tată de vecini, post de Paşti*.

Adjectivul

94. De remarcat formarea superlativului cu *tare* şi *groaznică: tare rău, tare mîndru, faină groaznică, bună groaznică*.

Numeralul

95. Numeralele cardinale presintă o particularitate interesantă în privinţa numărării continue; nu se zice: *doisprezece, treisprezece; şaptezeci, optzeci*, ci *doi-trîişpredzăče, şepte-optdzăči* etc.

Pronumele

96. Personale. — Presintă particularităţi numai în ce priveşte persoana întîi: nom. *io* şi *ieu;* dat. *îń, îm* şi *îmi* (mai rar). Am înregistrat şi forma *ńia* (v. text. LXIX) în loc de *ńie*.

Formele de politeţe sînt aproape neîntrebuinţate. Copilul de 10-12 ani se adresează tatălui, ca şi moşului cu *tu, mă* şi *voi*. Aceeaşi agrăire faţă de streini, exceptînd cîţiva mai umblaţi care se adresează cu *dumneata* ori *duneata*.

97. Posesive. — Afară de particularităţile fonetice *(tău* > *to, său* > *so* în construcţii ca: *tată-to, frate-so)* nu presintă nimic deosebit.

98. Demonstrative. — Cele mai întrebuinţate sînt: m. *ajesta, jesta — ajeştia, jeştia;* f. *ajasta, jasta — ajeştia, jeştia* etc.

99. Nedefinite. — De remarcat: *care* cu sens de „fiecare“: „care cu treaba jei“, şi *nime* (g.-d. *nimărui* şi *nimuruj*).

Verbul

100. Vb. *găti* e totdeauna de conj. I[ii] : *găta*. — 101. *Ride* şi *isvori* se întrebuinţează şi ca reflexive: „să rîde de tine“, „rîu care să isvoreşte dela Frumoasa“.

102. Indicativul present. — Vb. *lucra, ospăta, hodini, răsuci* se conjugă fără terminaţiile *-ez, esc: lucru, uspăţ, hodin, răsuc*. — 103. Pers. I[ii] sg. a vb. *pune, rămînea, spune, ţinea* pierde pe *n* din radical: *puiŭ, rămiiŭ, spuiŭ, ţiiŭ*. — 104. De relevat şi următoarele forme: *incăp, morţu* (eu), *săţ* = (sar), *minc, poc, liagăni* (tu), *scoţ* (eu).

105. Presentul subjonctivului. — Persoana a 3-a sg. şi pl. a vb. *durea, părea, cere, sări, spăria* etc. este: *să doaie, să paie, să ţeie, să saie, să spaie* (dar şi *să sparie*). Insemnăm şi *să veadză, să trimeaţă, să scoaţă, să prindză, să audză*, care sînt mai întrebuinţate decît formele cu terminaţiunea în *-tă* şi *-dă*.

106. Imperfectul indicativului. — Presintă, la pers. a 3-a pl., cînd forme cu *-u*, cînd fără *-u: ţiucau* şi *ţiuca*. — 107. Forme perifrastice ca „ńi-am fost dusă la lucru“, „n'am fost ştiut“ au înţeles de imperfect.

108. Perfectul simplu. — Neîntrebuinţat în vorbirea curentă, apare uneori în poesie.

109. Perfectul compus. — Apare la pers. a 3-a sg. şi pl. cu auxiliarul numai sub formele *o, or: o mersă, o mincată, or fostă, or văstă* etc.

110. Perfectul subjonctivului se formează obişnuit cu vb. auxiliar *să h'i* urmat de participiul terminat totdeauna în *-ă*, indiferent de genul şi numărul subiectului propoşiţiunei: „ce să h'i făcută?“, „să h'i fostă noi acolo,“ „să h'i sămănată florĭ“.

111. Mai-mult-ca-perfectul. — Formele în *-sem* etc. sînt necunoscute; în schimb se întrebuinţează formele perifrastice: „s'o fostŭ gătatŭ“; „o fostŭ adusŭ atunĉja“ etc.

112. Viitorul. — Se formează cu *oi, ĭi, o, om, ĭţ, or: oi face* etc. — 113. De notat formele de viitor al II-[lea] interogativ: *venit-or h'i? lăsat-oi h'i?*

114. Condiţionalul present păstrează forma *are* în textul LXIV: „dacă nu ńi-are plăčea“.

115. Condiţionalul trecut se formează de obicei cu *aşi h'i* urmat de participiul trecut al verbului cu terminaţiunea *-ă*.

116. Imperativul. — Forma negativă în *-reţ* (*nu umblareţ, nu băgareţ, nu vă îngrămădireţ* ş. a.) e foarte des întrebuinţată; am constatat odată această terminaţie şi la forma afirmativă: „nareţ, mă, s'o duceţ la Lupescu“. In colinde apare şi forma de imperativ sg. pers. a 2-a: *durmire* (v. p. 330). De relevat şi formele *face-vă-ţ, plinze-vă-ţ* etc.

117. Participiul present pierde adeseori pe *d* final: *căzîn, mincîn* etc. Vb. *ţinea, spune, veni* cunosc participiul present numai sub formele: *ţiindŭ, spuindŭ, viindŭ* (uneori *ţiin* etc., fără *d* final).

118. Participiul trecut al vb. *cădea, şedea, vedea, veni* apare numai sub forma sincopată: *căst, şest, văst, vint*.

119. *Avea* presintă la pers. a 3-a pl. forma *arŭ*; *au* e cunoscut numai de cei care au venit în contact cu şcoala.

Curge: pers. a 3-a sg. a pres. indicativului e *curĕ*, iar imperfectul pers. a 3-a sg. *curę* („de-i curę sînze 'nkjegatŭ“).

Fi: pers. I[ii] sg. *iescŭ*; *sint* e foarte rar.

Tunde: (eu şi ei) *tung*.

Ucide: (eu şi ei) *učig; učigă-te*.

De remarcat şi forma, explicabilă prin fonetică sintactică, *muţatŭ* (<*am uţatŭ*) transmisă şi la pers. a 2[a]: *ţ-ai muţatŭ*.

Adverbe

120. Se pot urmări mai de aproape în *Glosar;* totuşi însemnăm aci pe cele mai caracteristice: *almintrea, a-minĕ, a-munte, apă (apoi), astară, de loc* (= îndată, imediat), *dinantea, dinioară, h'iaba* (= în zadar), *inante* şi *nante, kieruţ*

(diminutiv dela *chiar*), *minteni* şi *mintenaşi* (=imediat, îndată), *o ţir, o ţirică, prezur', primaş dată, tomna* şi *tăman*.

E locul să amintim aci şi formaţiunea *naşa multe*, explicabilă prin fonetică sintactică din *nu aşa multe* (— „ce faci? — naşa multe").

Prepoziţii

121. *Cătă* (= către), *dila*, dar şi *dela, d'ingă, întră* (= între), *int', pin* (= prin), *pintu* (= pentru), *p'ingă* (= pe lîngă).

Conjuneţii

122. De relevat: *o* şi *or* pentru *ori*, şi *da* pentru *dar*. — 123. Am registrat, rar de altfel, conj. *să* „dacă": *să iera ars*.

Interjecţii

124. De amintit: *vii* („vii de-o mine"!), *vîleo* şi *tulai*.

Derivaţiunea

125. Formaţiunile cu sufixe sînt foarte numeroase şi variate: *ginclaş, purcelaş; infăşeţel, năroc̆el, scutec̆el; ţărcuş, lemnuş* (= chibrit); *făguţ*; *Unguroi, Zînăroaie, usturoaie*; *fetie*; *nimerşală*; *roşior* etc.

126. Constatăm schimbare de sufix în *unsură*.

127. Prefixul *stră-* apare în *străńior-străńioară*.

128. In ce priveşte derivaţiunea verbală, constatăm că foarte multe verbe circulă curent fără *în-*: *cirliga, grupa, puşca, tîlni, timpla* etc.

Lexic

Vom insista puţin aci asupra lexicului; toate elementele lexicale înregistrate sînt date în *Glosar*.

Ţinînd samă de isolarea Jinarilor, ca şi de influenţa civilisatoare redusă care i-a atins, graiul lor şi din punct de vedere lexical ne ofere o mulţime de forme interesante; unele care abia se mai găsesc în alte regiuni şi sînt o moştenire preţioasă din vechiul fond, aşa: *munună, custa*, păstrat în versuri (l-am înregistrat cu *g, gusta*, şi, fără îndoială, că avem a face cu trecerea *c*> *g* prin confundare cu *gusta*), *peliţă* (= trup), *soţiie* (= tovarăş); altele care sînt obişnuite şi aiurea, dar aci au un înţeles special ca: *cruntă, gîmfat, učide* ş. a.

Influenţele streine sînt cu totul reduse; ungurismele sînt ceva mai dese. Notăm pe cele mai cunoscute: *baĭ* <*baj; beţeag* <*beteg; bitanc* <*bitang; boc̆şe* <*bogsa; boactăr* <*bakter; boldă* < *bolt; g'uşag* < *bőrzeg; činaş* <*csinos; dărab* <*darab; făgădău* <*fogadó; fene* <*fene; feşti* < *festeni; hibă* <*hiba; hinteu* <*hintó; hoher'* <*hóhér; hurdoi* <*hordó; înc̆elui (*<*c̆elui)* <*csalni; iorsag* <*jószág; kiefe* <*kefe; kindeu* <*kendő; lepedeu* <*lepedő; ocoş* <*okos; ożină* <*uzsonna; oaşa* <*havas; suc̆iă* <*szűcs; tecărău* <*tekerő; tolcer* <*tölcsér; żelęr'* <*zsellér*.

Toponimie

Se poate ca vre-o cîteva din numirile topice pe care le dăm aci să nu aparţină hotarului Jinei. Se va înţelege totuşi de ce le-am înregistrat, ţinînd samă de importanţa lor, ca şi de faptul că foarte greu se poate delimita întinderea moşiei ori muntelui comunei respective în aceste regiuni muntoase.

Arina, şes-coastă
Arşiţa, coastă cu fîn
Bătrina, munte
Beşînău, deal
Bistra, rîu
Bulbucu, deal
Căc̆iula, munte
Capu-dealului, deal
Cîndrelu, munte
Coasta-şerk'ilor, munte cu pădure
Cotroana, munte
Creaţa, drum, plai

Curătura, coastă cu fîn
Curmătura-Prislopului, drum
Dealu-Boii, deal
Dealu-Căptanului, deal cu fîn
Dealu-mîndzului, deal
Dobra, riu
Dosu-pk'ičioarelor, coastă de munte, pădure
Duşi, «ači o fo' comanda mai de multŭ», cîteva case încunjurate de păduri întunecoase
Foltea, munte
Frumoasa, munte
Şeočelu, coastă de munte
Goaţa, munte
Groapele, munte
Grupata-lungă, munte
Grupata-scurtă, munte
Guga-mare [1], deal mare, isolat (rotund)
Guga-ńică, idem
Gunguredzu, munte
Hanăşu, munte
Haşu, munte
Hoaţea, munte
Jazăru-jelŭ-mare, iezer în muntele Cîndrelul
Jazăru-jelŭ-ńicŭ
In-tăjetură, deal cu pădure
Izvoru-Duşilorŭ, poiană
K'ičioarele-cailorŭ, munte
K'ičioru-satuluj, coastă
Kiečea, deal
Larga, podiş
Lunca, o vale de fîn
Lunca-Prežlopului, padină
Măgura, deal
Marżînea-lu-Man, munte
Močirlele, poiană
Mukea-Duşilor, pădure
Mukea-Turculuj, deal
Mukea-Tătaruluj, deal
Munčelu, munte
Mustočea, munte
Nedeju, padină
N'ižočja, munte
Oaşa, munte
Padina-lu-Anţrie
Padina-Dordij
Părău-Brădeanuluj
Părău-Nięgrij
Parinčelu
Podoaja, coastă
Pogoana, deal
Pripoanele, munte
Priporu-de-gios, munte.
Rudarj, pădure, poiană
Sălane, munte
Şerbota, munte
Şesu, vale de fîn
Şăida, munte
Sorţile, munte
Stîna-de-asupra, munte
Stîna-Domnilor
Strîmba, munte
Tărtărău, deal
Tău, poiană cu «căşi»
Tîmpa, munte
Tomnatecu, munte
Tura, munte
Vălčele, coaste
Vażmătu, deal
Vîrtoape, deal
Vîrvu-groapelor, munte
Žoagăru, deal, la poalele lui sînt «žoagăre».

[1] In vorbirea curentă *guga* se întrebuinţează cu sensul de „deal rotund şi gol".

Onomastică

Nume de familie	Porecle
Balmeşŭ	Bębea
Barbŭ	Bozănuţu
Bębeşelea	Buldzu
Bęşkiŭ	Butuca
Bîrsanŭ	Cănaje
Bobdănelŭ	Căpăţînosu
Brădeanŭ	Čiolanŭ
Cătană	Čiolofanŭ
Čiorogar'	Cloambă
Cîrştea	Forgaţie
Coračje	Gîndacu
Cunţan	Hăbuca
Dănuleţ	Hălaje
Dogarju	Lindinău
Dulău	Mădă
Gagea	Maica-prečesta
Hulea	Ocoşa
Jancu	Ogărij: «ieştia-s veniţ din Vidra».
Moga	Pečje
Morar'	Popa din K'etri
Nanŭ	Prodoaje,
Orăşanŭ	Rîndzosu
Paca	Trădişca
Salcu	Turcu
Sava	Vrăn'ičioaje
Spălăroj	Žužă
Stîrp	Zaj (<Zaharie)
Stojca	
Străulea	
Stroe	
Uscatu	
Vîrvorea	

Nume de animale

Oi

Băla	Laja
Brădeana	Mărjuţa
Bucălaja	Oakişa
Cornuta	Oacăra
Fătuţa	Păpuşa
Jepeasa	Şuta

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Soriţa, Žucătoarja

Berbeci

Culiţă
Bătalu: «care duče clopotu, îi curăţîtă, nu mîrleşte».

Vaci

Bojană	Mîndreană
Buzoară	N'iercureană
Drăguţă	Păună
Dumană	Ruzană
Făţeană	Sîmboleană
Floricâ	Sokiană
Guruţă	Ţîndreană
Lunaje	Vireană
Mărţeană	Žoiană

Boi

Mişca — Bodor
Iambor — Paicu
Seikiu — Barna
Rengea — Čengea
Možar — Fiscu
Şugar — Caila

In privinţa numirilor boilor e de notat că o pereche de boi nu poate fi numită la întîmplare (ex. *Iambor — Cengea*), ci «ca să să loyască», adică să se potrivească, de obicei, cum se vede din coloanele de mai sus.

Cai	Cîni	
Bălanu	Bălanu	Gruia
Bozi	Bărăcu	Haiducu
Bubi	Braica	Işfanu
Doreşu	Brezoi	Leanca
Fani	Buminica	Leu
Liza	Burcuş	Ljuşa
Murgu	Căzacu	Murăşu
Puiu	Čeardoşu	Novacii
Puica	Čiobănelu	Roşca
Suru	Corbea	Tabocu
Veta	Flinta	Valdina
	Golea	Vanovica
	Grivu	Vili
	Griva	Zanca

FOLKLORUL

Este extrem de bogat, aproape fiecare Jinar fiind un izvor nesecat de „cîntături"; unele femei, ca Mărina Bobdănel şi Ioana Gağca, ne-au uimit cîte cîntece ştiau; memoria versurilor le este prodigioasă.

Ca trăsătură generală, cu privire la genuri, remarcăm preponderarea lirismului. Iubirea, ca şi viaţa de toate zilele, sînt motive în jurul cărora s'au brodat cele mai multe cîntece. Doinele — „cîntăturile de pe a-munte", cum le zic — sînt numeroase şi, pe lîngă însemnătatea lor folklorică şi filologică, presintă şi pronunţate reliefări artistice. „Čiuiturile" (strigăturile) cuprind, nu rareori, trăsături de satiră tăioasă. De notat că la joc strigă şi fetele, luîndu-se la întrecere cu feciorii, care adeseori trebue să se dea bătuţi. Bocetele sînt mişcătoare prin accentele dureroase pe care le exprimă.

Cu privire la colinde, se remarcă păstrarea unor motive vechi şi foarte preţioase. Textul lor îl cîntă fără să-l înţeleagă decît în parte (de pildă colinda de sub n-rul CXXIX). Cu colindatul umblă copiii şi „nęderi" (feciorii) mai ales. Cu vre-o zece zile înaintea Crăciunului, feciorii satului se adună la „bute". Işi

aleg un „vătav“ şi un „cîşmar'“ care trebue să se îngrijească de băutură pentru sărbători. Pînă în ajunul Crăciunului repetă „cîntăturile“ (colindele). In „sara de ağiun“ pleacă la colindat. Incep cu popa, învăţătorii, notarul şi primarul, apoi iau casele pe rînd, fiind că „nu-i lęźca să laşe niči-un om la care să nu-i strîźe“. Pînă la miezul nopţei cîntă: „D'astă sară če sară-j“, iar după miezul nopţei: „Seoală, om bun, nu durmire“. In casă, în timpul colindei, sînt împărţiţi în două grupuri; unii cîntă, alţii dau refrenul. După ce termină una din aceste colinde, dacă în casa respectivă este vre-o „bače“ cîntă şi: „Fičioriţă d'okesiţă“, dacă este vre-un cioban cîntă: „Paşte, žune, oilęre“. Gazda, la sfîrşit, le dă băutură, un colac şi carne de porc, pe care ei le adună în desagi şi le depositează la bute (unde au „gazda“). A doua zi se adună cu toţii aci, chiamă şi fete şi petrec. Dacă mai rămîne — şi de obicei rămîne —, se mai adună şi în zilele următoare, pînă la Anul nou, cînd se „sparźe buteа“.

Genul epic e slab representat. Cîteva balade pe care le-am înregistrat — a Dăianului, a lui Budac etc. — sînt împrumutate şi cunoscute fragmentar.

Caracteristice regiunei sînt „cîntăturile de pe a-munte“, între care predomină „Rămîj stînă sănătoasă“ pe care o dăm în cîteva variante.

Cele mai multe poesii se cîntă după 4-5 melodii invariabile [1]. Cîteva numai (colindele, cîntecul „ńireşi“, al zorilor etc.) îşi au „g'ersu“ lor.

O regiune aşa de bogată în folklor ca Jina presupune o mare familiarisare cu versurile, care la unii din ei devine a doua natură. Improvisaţia le e impresionantă: au versuri pentru orice ocasie. Cu privire la creaţiunea populară nu putem omite textul CVII în care femeia Parachiva Sava, chiar dacă a utilisat elemente care circulă, a izbutit totuşi să-şi concretiseze

[1] Cîteva din ele le-am înregistrat pe discuri fonografice, care se află în „Arhiva seminarului de fonetică experimentală“ de sub conducerea Prof. Al. Rosetti.

mişcător jalea după soţul rămas în războiu, în versuri de oarecare valoare şi de adîncă durere. Sînt multe prilejuri cînd Jinarul, dar mai ales Jinăroaia, fac „ģersuri“; Marta Cunţan le enumeră aproape în întregime: „ori şi če om îş face cîntarja după cum i înima; dacă i žęle cîntă de žęle, dacă ing'eşte cîntă de dragoşte, dacă să desparte cîntă de-ale despărţirii, c'o lăsat-o ing'itu; dacă i dor... cîn dă de-on rău să cîntă de moarte...“ Marina Bobdănel cînd i s'a „hăbučitŭ şi topşitŭ k'ita“ şi-a cîntat întîmplarea în vers. Ion Cîrştea, care o aude improvisează:

O făcutŭ odată optŭ
Şi niči una nu s'o coptŭ.

... Şi atîtea motive variate care prilejuesc o „cîntătură“.

E caracteristic faptul cum ei leagă versurile de anumite întîmplări. Amintim la locul potrivit cum „Ciobănaşul“ este explicat prin moartea unui Orlăţean. O strigătură comună ca:

Une žoacă un Rumîn
Parcă žoac'un car cu fîn;
Une žoacă un Ţigan
Gîneşti că-i un căpitan

ne-a fost interpretată ca fiind făcută şi strigată de un Ţigan-băjeş cu care fetele nu vreau să joace.

De relevat cîteva superstiţii, credinţe, salutări şi înjurături. Dacă asupra celorlalte genuri credem că am putut culege tot ce e mai interesant, în privinţa superstiţiilor, ca şi a descîntecelor, de bună samă ar mai fi de adăugat culegerei. Depositarele acestora, babele, sînt convinse, ca şi în alte părţi, că descîntecul spus tare „îş k'ęrde leacu“.

Credinţa în strigoi e destul de răspîndită; dacă nu stropeşti vaca, după ce ai muls-o, cu puţin lapte, „pe la coadă“ vin strigoii şi-i iau laptele, după cum i-l iau şi dacă la uşa grajdului, sau în apropiere, nu e vre-o mătură.

Sărbătorile băbeşti — „opăčelile“ cum li se zice — sînt ţinute cu sfinţenie, pentru că altfel aduc diferite rele la casă: astfel:

„*Macavciu*-i răŭ pîntu ursŭ; numa o ploscoană de fînŭ să facĭ, yine ursu şi-ţ ie o yită dinantea okilor...."

„*Precupu:* ala-i mai răŭ, nu rabdă; li s'o to arătatŭ la ţaminĭ; yin holburi, vîzolii... I s'o luatŭ odată la un omŭ coperişu dela colibă şi l-o dusŭ pînă'n Dusi".

In „*Žoimari*, žoile ieleca din žoja Paştilor pănă'n žoja de după Rusalii, nu lucrăm, că-s rele de trăžnitŭ. Pe la vale, Coldani mai lucră, da noi nu".

„O dzîsŭ c'odată un omŭ o cosîtŭ în dzua de *Adormire* ş'o g'isatŭ că vaca lui ş-o ruptŭ k'ičioru pe cîn să sfinte soarele; ş'o dzîs că parcă un omŭ o strîgatŭ la jelŭ: „mă, du-te a-munte că ţi s'o ruptŭ k'ičioru la vacă" — ş'aşe o fostŭ".

„*Mărina* şi ie-i re de trăžnete.

Cîn cîntă cocoşu după če 'nsară să şk'imbă veacu.

Cîn vîžcie apa de s'aude di ičja, să luńină.

Cîndu-ş adună porcu coćina îi a vreme re.

Cîndu-i luna cu burta 'n susŭ, îi a vreme bună; cîndu-i cu ie la vale, îi a vreme re.

Cîndu-i lună plină la Sîntu-Duńitru, atunći îi jarnă gre — La Sîntu-Duńitru ăl veki.

Cîn să čupără (dau cu čjocu pe icle) găinile, atunčja ploua.

Cîn te muşcă pureći, ploua.

Cîn să ie scinteĭ pe căldare, ploua.

Cîn sfinte soarele 'n norŭ i a ploaje.

Cîn să pornescŭ oile tare, ninže.

Toamna, cîndu-i vremea moale, să mîrlescŭ oile g'ine.

Cîn să uită soarele 'ndărăptŭ, atunći în ceja dzî-i g'ine.

Cîn îţ scapă muşcătura din gură, să te culći cu ie trîi nopţ ş'apă g'isădz drăguţŭ.

La Anu nou propteşti neşte lemnişoare, dacă de sara pînă dimineaţa cade, dzîče că te ie.

Cîn daĭ de mîncare la cîne pe fereastă, să dzîče că-l apucă „žigodja" (o boală re a cînelui).

Dzîče că-i re mujerea care să 'năcreşte k'ita după ie.

Curcubeu cîndu-i la vale i a vreme bună, cîndu-i la munte ia vreme re.

Cîn să beteźeşte porcu, îi traźi spîndzŭ.

Urlă lupk'i cîn să şkimbă veacu.

Cîn să lasă apă'n sare, mai ţine ploaja.

Cîndŭ aducŭ mortu peşte hotarŭ, să face vreme selabă.

Dacă-ţ jasă popa'n cale-i răŭ.

Dacă-ţ taje iepurele drumu, îţ mere răŭ.

Dacă-ţ taje hulpea drumu, îi şi mai răŭ.

Cîn dă laptele'n foc, să puĭ o ţîr de sare, că dacă nu, i să strică ţîţele la vacă".

Salutări:
Nărocŭ bunŭ.
Nărocŭ şi sănătate.
Pače bună.
Noa, s'aveţ cale bună.
Să te trăjască Dumnedzău.
Te mulţăńescŭ.

Injurături:
Mînče-te ursu.
Tune dracu 'n ie.
Minca-ie-ar lupk'i.
Dă-te'n fene.
H'ire-aĭ a draculuĭ.
'tu-vă čeara voastă.
H'ire-aĭ moart'a draculuĭ.
F...-vă soreţu vostŭ.
Učigă-te sfînta cruče.

ORIGINEA JINARILOR

Ne rămîne să atingem şi problema originei Jinarilor. Dată fiind lipsa totală a documentelor istorice asupra comunei, ca şi lipsa unor studii temeinice asupra graiului, etnografiei şi folclorului comunelor din jur, nu vom putea ajunge la concluzii sigure asupra acestei probleme. Ne vom mărgini, deci, la cîteva constatări basate pe faptele ce le-am putut înregistra.

Aşezată din punct de vedere geografic în imediata apropiere de ţinutul Mărginenilor, am fi înclinaţi să credem într'o

origine comună cu a acestora. Sînt însă motive care ne fac să vedem în Jina o zonă aparte.

In privinţa întemeierei satului circulă două legende; una din ele o redăm în textul de sub n-rul 1, iar cealaltă e următoarea: In vremurile îndepărtate Jinarii de azi trăiau toţi în Gîrbova (un sat aşezat pe valea Secaşului). La venirea Saşilor pămînturile le-au fost luate în cea mai mare parte şi date acestora. Pe zi ce trecea, Saşii, stăpîni ai moşiilor bune şi mănoase, deveniau din ce în ce mai înstăriţi, iar Romînii au ajuns cu timpul slugile lor. Locurile pe care le stăpînesc azi Jinarii erau atunci toate ale Saşilor, care-şi trimiteau aci caprele la păscut. Odată — spune legenda — o fată de Romîn care era „sclužnică" la un Sas, fiindu-i greu să facă zilnic — dimineaţa şi seara — drumul lung şi prăpăstios din sat pînă la locurile de păşunat, s'a învoit cu stăpînul său să nu mai coboare în fiecare seară, ci numai din timp în timp, cînd să-i aducă produsul caprelor. După un timp oarecare văzînd fata, pe care o chema *Zina*, că pe aci sînt locuri frumoase şi bune de trai, şi-a chemat pe cei ai casei, rudele, cărora cu timpul li s'a mai adăugat şi alţi Romîni şi s'au stabilit definitiv aci (v. şi text. XXXIV).

De notat că atît din una cît şi din cealaltă legendă ar resulta că ei sînt veniţi dela cîmp. Tradiţia originei lor cîmpeneşti este de altfel confirmată şi de alte fapte. Practica în comun a păstoritului, de care am vorbit, caracteristică vieţei cîmpeneşti, e aproape identică celei dela cîmp. Pe de altă parte, imigrarea dela cîmp e cunoscută chiar şi în timpurile mai recente. Sînt în sat familii venite din Boz, din Vidra etc. acum vre-o 40-50 de ani.

Chiar sufleteşte se deosebesc fundamental de Mărgineni. Pe cînd Mărgineanul e caracterisat printr'o inteligenţă vie, spirit activ şi întreprinzător, stăpînit întotdeauna de dorul cîştigului, Jinarul judecă mai greoi, nu are iniţiativă întreprinzătoare şi este mai mult darnic decît lacom. Spiritul negustoresc al Mărgineanului l-a făcut să colinde aproape toate regiunile romîneşti stabilindu-se acolo unde împrejurările de trai i se

păreau mai prielnice. Mărginenii sînt oamenii drumului, Jinarii dimpotrivă stau legaţi de locul în care s'au născut şi au copilărit. Pe tot întinsul Romîniei găseşti Mărgineni (Poienari, Sălişteni etc.), nu vei găsi însă decît foarte puţini Jinari.

Iată cîteva note care toate par să confirme o altă origine decît aceea a Mărginenilor.

Dar, cum spuneam, problema rămîne deschisă, ea trebuind studiată din toate punctele de vedere şi în cadrul cercetărilor asupra întregei regiuni înconjurătoare.

Texte

Fiecare din textele ce urmează a fost înregistrat simultan de amîndoi; cînd aveam unele nedumeriri asupra vre-unei forme etc. — prin mijloace care să nu dea de bănuit asupra ţintei noastre — puneam să ni se mai spună odată textul.

Cîteva texte, la care facem trimiterea necesară, au fost reproduse la fonograf[1].

La glosar am dat numai formele ce le-am auzit cel puţin de două ori la persoane diferite. Am renunţat la explicări acolo unde ele reieşiau în mod clar din text. Cînd unele forme le-am înregistrat numai la singular ori numai la plural sau, pentru verbe, numai la un timp, am dat numai forma auzită, fără a căuta să creăm un singular sau un infinitiv pe care l-am fi crezut corespunzător.

Nu putem să nu însemnăm un cuvînt de recunoştinţă şi faţă de Jinarul fruntaş Nenea Traian Gagea pentru ospitalitatea ce ne-a dat-o, precum şi faţă de toţi aceia care ne-au înconjurat cu multă dragoste şi bunăvoinţă.

Din mulţimea textelor pe care le-am culeş dăm numai o parte: acelea care am crezut că pot presenta un interes din

[1] Mulţumim călduros Prof. Al. Rosetti, directorul „Seminarului de fonetică experimentală", care cu sfaturi, multă bunăvoinţă şi încredere ne-a pus la dispoziţie aparatul şi 15 suluri fonografice, care se găsesc acum în „arhiva fonografică" a seminarului de sub conducerea d-sale.

diferite puncte de vedere (filologic, folklorie, istoric, etnografic etc.). Criteriul estetic a fost şi el ţinut în samă.

I[1]

Să dzîce că pe timpurile maĭ de multŭ ar fi năvălitŭ popoară la cînk'ie şi ar fi făcută prădăčiuni şi ar fi luat averile ţării cu ieĭ şi s'ar fi dus la ţara lor şi eĭ, oameni de pe timpu de atunči, dela cînk'ie, uni ar fi fuzitŭ a-munte. Acolo aŭ fost păduri şi aŭ găsît locŭ de aşezămîntŭ, neşte pădini, în păduri. Şi ş'o făcut locŭ de-a putę trăi acolo; şi eĭ văzînd că pot trăi acolo, nu s'o maĭ înturnatŭ la cîmpie.

Şi iera o împărătęsă saŭ neşte domni, împăraţ, nu ştiŭ čę-or fi fost pe atunči, ştie Dumnedzăŭ; ş'apă ieĭ dacă o văzut că pot trăi, s'o mulţîtŭ acolo, ştie Dumnedzaŭ cum or fi trăit acolo pănă eĭ s'o înmulţîtŭ, că s'aŭ înflinţatŭ Zîna.

Apă iară o năvălitŭ barbari să năvălęască 'n ţară la v'o čiteva timpuri. Şi cînd o năvălitŭ barbari atunčia lę-o fost dat o împărătęsă, orĭ neşte domni — čę ştiŭ io čine? — o făgăduinţă că le va da munţ să le ştęie 'ntr'ažutor' contra barbarilor şi anume aŭ fost Turčĭ; şi ieĭ o dzîs că le dă ažutor' dacă le va da munţ, dară ieĭ or făgăduitŭ că le va da; ieĭ atunčia o luatŭ armele şi s'o pus la luptă cu popoarăle barbarilor şi ĭ-aŭ învins şi une ş'aŭ adunatŭ Turčĭ armatele lîngă Zîna să numeşte un locŭ de să numeşte *Gruĭu Turčilor* ş'acolo ş-aŭ făcutŭ lǫagărŭ. Şi cîn aŭ prinsŭ de vęşte că Turčĭ s'o aşezatŭ, Zînarĭ ĭ-o 'ncužuratŭ ş'acolo ĭ-o nimičitŭ; ş'aşę o scăpatŭ ţara nǫastră de barbarĭ, de turčie, de nu se maĭ află pînă 'n dzîua de adz.

Şi noĭ am gîndi' că munţĭ ăştia să h'ie aĭ noştĭ, dacă Unguru ni ĭ-o luatŭ. Nǫa, acum dac'o venitŭ Rumînia am gînditŭ ca să ni-ĭ dęie; acuma nu ni ĭ-o maĭ datŭ, acuma noĭ cu čę să trăimŭ?

Nǫa aşę, ca să-ĭ potcoviţ pi ačeĭa dela Bucureşti.

Luca Stoica, 57.

II

Cîn ieşĭ a-munte apă dzîče că dacă furĭ un ńel negru şi-ĭ ieĭ inima ş'o daĭ în sare la oĭ, apă nu yine gadina.

Acelaşi.

[1] Înregistrată la fonograf.

III

Maĭ de multŭ, cîn o fo' Maria Terezĭa, o fuzĭ' ǫameni žumătate din Žina; n'o vru' să să facă graniţări, să įę armele la Maria Terezĭa. Apă s'o dusŭ în Rumînia ş'o făcu' satele: Bobęni şi Corbi-de-piatră şi Vaĭdeĭ.

Dacă vă dučeţ în Bobęni, să vă uĭtaţ la fomeĭ şi să vedeţ vîlituri kieruţ ca la noĭ, ţoale pe caĭ ca la Žinarĭ, cămeşile kindisîte ca la noĭ, şi ieĭ ieşŭ a-munte ca şi noĭ, arŭ băčĭ şi ieĭ ca şi noĭ, dacă-s to' Žinarĭ ca şi noĭ. Mă! s'o dusŭ dę-ătîta timpŭ şi să ţînŭ ca şi noĭ.

Pavel Dănuleţ, 47.

IV

Amŭ o turmă de oiţă
Ş'o dragă de mîndruliţă;
Turma-m paşte pe rozǫară,
Pe mîndra o ţĭi în pǫală.

Acelaşi.

V

Nu ştiŭ, dǫamnęo, cum s'o ducŭ,
Că n'am nič ĭ un meşteşugŭ:
Că cu cǫasa nu-m cosăscŭ,
Cu plugu nu mă căznescŭ;
Că plugu-ĭ lęmne 'ncîlčite,
Vitişǫare kinuite
Şi bucate rîsîk'ite.

Asta am audzît-o dela on bătrînŭ; o muritŭ de multŭ

Acelaşi.

VI

— Cucule, dĭ če nu cînţ,
Pănă vedzĭ faži 'nfrundzîţ?
Cucule, dĭ če nu tražĭ,
Pănă vedzĭ frundza pîn fažĭ?
S'o dusŭ cucu dĭ pi ičĭ
Şi ĭ-o rămas puĭ mńičĭ
Ş'o rămasŭ înt'o tulpină.
Să-ĭ ţîie maĭcă străină.
Cucu o vinitŭ la vręme,
Şi ş'o găst puĭ cu pęne.

Cucu de părere bună
Cîntă 'n codru de răsună.
Cîntă, cuce, nu te duce,
Că te scaldu 'n lapte dulce.

Ana Dănuleţ, 62.

VII

Da, dragă, nu te 'nşela
Şi di iţeţa nu pleca,
Că di iţi cîni-o plecatŭ
Îndărpt nu s'o turnatŭ;
Şi iţe plaju munteluj,
Că ni-i apa sănătoasă
Şi ni-i vara răcoroasă.
Pămîntule, negrule,
Pămîntule, fă-te fînŭ,
N'i-ai luatŭ ţe-o fostŭ maj bunŭ.
Italje, Italje,
Maj g'ine ţ-ar h'i statŭ ţie:
În morminturj de fiţjorj,
Să h'i sămănată florj;
Şi 'n morminturj de 'nsuraţ,
Să h'i sămănată bradz.

Aceeaşi

VIII

— Če te leagănj, bradule,
Fără ploaje, fără vîntŭ?
— Cum să nu ne leginămŭ,
To' cu vîrvu la pămîntŭ,
Că de mîne, de poimîne.
Pi iţja puştij rămîne.
— Žipule, ţetină lungă,
Bun aj h'i vara de umbră,
Žipule, ţetină groasă,
Plînzj că ne dučem acasă.

Aceeaşi.

IX

Am audzît odată pe neşte Žiiţenj cîntînd aşe:

Ardżeleni e frumoşi,
Uha, ua, uha, u.
Mîncă carneş pe răboż,
Uha, ua, uha, u.
Io fusăi urîcjosŭ
Şi svîrli raboju žosŭ,
Uha, ua, uha, u.

Ei (Zieni) o fostŭ ciobanj a-munte, şi ielŭ (cel care o strîgat) o ciuitŭ; ielŭ i-o dzisŭ la răvaşŭ raboju.

Panh'ilje Barbŭ, 45.

X

Ş'astă vară la săpatŭ,
Şepte feţe o deżeratŭ;
Da io ştiu un meşteşugŭ,
Toată vara nu ni-i frigŭ:
Cu čişme şi cu cožocŭ,
Pe vătruţă lîngă focŭ.

Acelaşi.

XI

Mă 'nsuraj să iau mujere,
Luaj muma mumij mele:
Cîn să iyeşte 'n uşa şurij,
Staj să iei mukţa săcurij,
S'o loyeşti 'n ceriu gurij.
Avu tata trij purčei
O muritŭ de frica iei.

Ioana Gağea, 44.

XII

Ardză-te focu de dorŭ,
N'am toporŭ să te omorŭ,
Niči săcure să te taj,
Să nu-ţ maj amŭ niči-on baj.

Acceaşi.

XIII

O dzîsŭ că la Foltĕa o bače o datŭ dę-o k'imniță cu neşte căpăi de aorŭ şi o clocă cu pui de aorŭ. Bačęa cota o yită pę-acolo ş'o tunatŭ pin tufe ş'o găsîtŭ k'imnița păzîtă de doi căpăi dę aorŭ. În iç iera multe lucruri de aorŭ: o clocă cu pui şi multe ńinuni. Apă iç s'o dusŭ la stînă — iera la Marźinça — ş'o spusŭ la al'ialalte bače şi la čiobani ş'o veni' cu toți ş'o căutatŭ, da n'o mai găsîtŭ ńińic. Iç o fo' proastă că nu ş'o pusŭ un sęmnŭ. După aja o mersŭ oameni, la Crăčjun şi la Paşti, da de arde ş'o găsęşte, da n'o mai găst-o niči adz. Bačęa ačęia o muritŭ.

Aceeaşi.

XIV

Luni-i luneų,
Marț îi Macavei,
N'ercuri, pin bârcuri,
Ğioi îi ğioja vęrde,
Vineria să şędę,'
Sâmbăta pre minecă,
Dumineca-ai lucra
Şi popa nu tę-a lăsa.

Aceeaşi.

XV

Če ń-i drag ńie a-munte:
Čiobănaş cu flujera,
Iel să dzîcă, io să cîntŭ,
Să ne tręacă de urîtŭ.

Aceeaşi.

XVI

O dzîsŭ că odată s'o tîlnitŭ un omŭ pe la Żoagărŭ cu doŭă Iale şi totŭ aşę săręŭ. Ielŭ lę-o dzîsŭ: „buná sara, de une veniț fetelorŭ"? Ięle o dzîsŭ: „dela colibę".

Morar'u o văst Iale, frumuşęle, ş'aşę cînta de fajnŭ că o dzîsŭ că nu ştię ğisat-o, o kiar o audzîtŭ; părę că-s clopote multe, neşte zdrancote de clopote; şi dzîče că lę-o audzîtŭ vorğ'in numa o vorbă, da nu să cade s'o spuį.

Aceeaşi.

XVII

Fă, soțu ńeų, cum îi face
Şi mai dă din Cluż incoače

Şi mai fă cum îi putę
Şi yină păn aičę,
Să-ț ųngropŭ io doi cok'ii
Şi tu să nu vręi să ştii,
Scris ieşti la morț, o la yii
Acasă de nu mai yii?
O nu vręi să yii acasă,
O 'mpăratu nu te lasă?
N'am soțîe n'am cok'ii,
Vai, după če să mai h'iu?

Aceeaşi.

XVIII

Oile să pascŭ la munte,
Çu dorŭ şi cu ginduri multe;
Oile să pascŭ la cîmpŭ,
Cu žęle şi cu uritŭ;
Oile să pascŭ la țară,
Cu banį şi cu keltujală.

Aceeaşi.

XIX

În timpu bătăii o fo' pi iči Nemț. Noi ieramŭ la colibă şi to' venę un Neamț la noi, după lapte.

Odată o vinitŭ ş'o şedzutŭ pe platŭ — ielŭ nu ştię če-i acolo — ş'o statŭ o țîră. Cîn s'o friptŭ la curŭ o săritŭ: „af, af, af"; fętele rîdęŭ de nu mai putęŭ. Atunči luį į-o fo čjudă şi s'o apucatŭ să le burdzulujască. Io į-am spusŭ să le dę pače, da ielŭ nu ştię če dzîcŭ io şi nu lę-o datŭ pače. Atunčja amŭ pu' mîna pe-on dărabŭ de lemnŭ şi į-amŭ da' v'o cîteva peşte curŭ. Ielŭ n'o dzîsŭ ńińica ş'o işitŭ afară şi s'o dusŭ. Şi dę-atunči n'o mai vinitŭ pe la noi.

Aceeaşi.

XX

Descîntec

Bubă albă,
Bubă nęagră,
Bubă vînătă,
Bubă vęrde,
Bubă roşie,
Bubă de totŭ felju,
Toarnă-te.

Strîcă-te;
De nu ti-i turna,
De nu ti-i strîca,
Capu ţi l-oi tăiç
Şi 'n pămîntŭ ţi l-oi ŭngrupa.

Aceeaşi.

XXI

Descîntec

De deoki

Dacă te doare capu, ieşti deokiatŭ, pui de trîi ori cîţi-on cărbune 'n apă şi dzîci:

De deoki,
De deoki,
P..ă 'ntrę oki
Tręacă ca vîntu,
S'aşędzę ca pămîntu;
Dę-a h'i de bărbat,
Să-i cadză coaiele;
Dę-a h'i de muięre,
Să-i cadză ţîţăle;
Dę-a h'i de fată,
Să-i cadză cosiţa.

Dacă să duče la fundŭ cărbunele, ielŭ dintîi tę-o deokiatŭ, bărbatŭ; dacă să duče ielŭ dę-alŭ doilę, o fostŭ muięre şi dacă męre ielŭ dę-alŭ trîilę, o fo' fată.

Aceeaşi.

XXII

Capule, capule,
H'irę-ai a draculuį,
Cu čine te poartă cu totŭ;
Dacă nu te poartă g'ine,
Tune dracu 'n ielŭ şi 'n tine:
Să te poarte nŭuă anį
Cu părŭ,
Nŭuă fără părŭ,
Nŭuă pîn ţ-a cręşte părŭ,
Să-ţ rămîie găvălja
Ca să ŭuă čjocîrlja:
Să ŭuă ŭuă verdz,

Tu lumęa să n'o maį vedz;
Să ŭuă ŭuă moį
Să vă įę dracu pę-amîndoį.

Asta nu să descîntă; į-aşę numa o proştie.

Aceeaşi.

XXIII

Bocet

Doamna mę, muięrę-alęasă,
Cumŭ dę-o aţ lăsa' dę-acasă?
Plînże casă, plînże masă,
Că puştie aį rămasă;
Şi plînżeţ patru părеţ,
Că puştįį maį rămîneţ.
Orį, moarte, ardză-te focu,
C'aičja nu ţ-o fo' locu,
Că sînt destuį sclag'į în lume
De-ţ čer moartęa 'n toate dzile,
Tu-aį vinit aičį anume.
Draga męa, tinără ieşti,
Nu grăg'i să putrădzăşti,
Că aį cok'iį să ţi-į creştį
Şi soţîje s'o żeleştį.
Scoală-te, dragă, şi şedz,
Şi ňi te ujtă şi vedz,
Că cînk'ia-į înverdzită
Şi făţuţa oh'ilită;
Cînk'iile-s rourate,
Nęamurile-s supărate.
Urîtu şi voię rę
S'o pusŭ la inima ta,
Şi s'o pusŭ cu-aşedzămîntŭ
Şi tę-o băgat în pămîntŭ,
Şi s'o pusŭ acumŭ dę-o lună
Şi tę-o băgatŭ 'n ţărînă.
Moarte, pe unį-aį vinitŭ?
O doar poarta n'or înkisŭ;
Moarte, pe unį-aį tunatŭ?
O uşa nu ţ-o 'ncujatŭ.

Aceeaşi.

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXIV

Foaje verde, foi de prunŭ,
N'i-am avut un fičjorŭ bunŭ,
Foaje verde, osŭ de peşte,
N'i-am avutŭ şi nu mai ieşte:
În Polonja putrădzăşte.
Onea ńeu, fičjoru ńeu,
Onea ńeu şi Panh'ilie,
N'i-o rămasŭ curtea puştie.
Împăratu, cinele,
Că li-o mîncatŭ dzîlele;
Împăratu mînče-lŭ greaţa,
Că li-o mîncatŭ viaţa.
Cîte tufe-sŭ la colibă
Toate g'ine-sŭ želuite
Şi de mine ocolite.
Poč să mă totŭ želujescŭ,
Pînă să mă prăpădescŭ,
Că cu iei nu mă tîlnescŭ.
Io să ştiu că m'oi tîlni
Nu m'aş mai to' želui.
Pămîntule, foaje lată,
Mai tîlni ńi i-oi v'odată?
Daţi-ńi mîna ie direaptă,
Daţ mîna să ne iertămŭ,
C'apăi nu ne mai vedemŭ,
Că dacă ne despărţîmŭ
Ştiu că nu ne mai tîlnimŭ.

Aceeaşi.

XXV

Amŭ audzîtŭ bătrîni că o fo' odată on želer' care o venitŭ peţitor' la on omŭ. Da n'o fo' numa muiere-sa acasă, ielŭ iera după Bulbucŭ, în Kiečča, la colibă. Muiere-sa o striga' atunči la ielŭ: „hai, mă, acasă, că o vinitŭ neşte oameni la fată". Ielŭ o 'ntrăbatŭ: „če feliŭ de oameni-s?" Ie i-o spusŭ. Atunči o dzisŭ: „să să ducă cu Dumnedzău", că nu-i trăbă de-ajeja.

Aceeaşi.

XXVI[1]

La Sîn-Geordz mĕrem cu oile la colibă. La doŭă săptămîni le tundem. După če le tundem, spălăm lîna; după aja o dučem

[1] Înregistrat la fonograf.

la maşină; după aja o făcem cajere; după aja o toarčem pe fusę; după aja o dăpănăm pe çeme; după aja o urdzîm pe urdzoi; după aja o luăm ş'o punem pe război; după aja o ţeşem; după aja o făcem dăsăzi, făcem straje, făcem ţoale, făcem săcăţeauă, făcem čioareči, făcem văluj, făcem ţundre, după aja terminăm.

Aceeaşi.

XXVII

O fo' o muiçre şi o avut o vacă şi o dzisŭ că v'o patru dzîle n'o mîncatŭ ńińic: nu apă, nu fînŭ, nu ńińic. O ţîne totu 'n graždi cu straje pe ie; o îmboldorç g'ine şi nu ştiu čine o învăţat-o să-i facă apă h'iartă cu flori de socŭ, boboane de žnçapănŭ şi boboane de aştia de totŭ fel'iu, de măieričică. Ie o făcu' şi le-o pusŭ într'on vasŭ, o pusŭ o ţîr de făină şi i-o datŭ să bę.

Noa, vaca s'o 'ntrămatŭ, s'o 'ntorsŭ; să vede treaba c'o fostŭ bunŭ leacu. Da ie n'o kematŭ pe vetrinariu, că n'o avu' banj.

Apă vetrinariu o vinitŭ cînd o 'mpunsŭ yitele ş'o 'mpuns-o şi pe ie.

Ş-atunči ielŭ o dzisŭ: „vaca asta o fo' beteagă; če i-ai datŭ"? Da pe ie o 'nvăţat-o ajela, care i-o spusŭ če să-i dę, să nu spuje la nime. Apă ie n'o spusŭ, n'o vru' să spuje; o dzisŭ că nu i-o datŭ ńińica, o dzisŭ că numa o grižit-o g'ine, cu mîncarea şi cu căldura.

Vetrinariu če-o dzisŭ? că vaca asta o avu' aprindere, da acuma să face g'ine, da să-i spuje şi luj če i-o datŭ, ca să ştie şi ielŭ. Ie n'o vru' să-i spuje, că-i iera fricâ să n'o pedepsască. Ş'apă ielŭ n'o avu' če să maj dzică.

Aceeaşi.

XXVIII

De s'ar ţeşę pîndza 'n patŭ,
Ar umbla badju 'mbrăcatŭ;
Da pîndza să ţeşę 'n lemne,
Şi badju n'are izmene.

Aceeaşi.

XXIX[1]

— Čobănel dela ńiorj
Uni ţ-o fo' soartę să morj?
— Susŭ la vîrvu muntelui,
La urletu lupului,
La marżînça zipului,
La şueru vîntului.
— Şi pe tini činj tę-omărîtŭ?

[1] Înregistrat la fonograf.

— Tu bîta cîn m'o lovitŭ
— Şi cine ńi ţe-a spăla?
— Ploile cîn or plua.
— Şi cine ţe-a îmbrăca?
— Frundza cîn s'a scutura.
— Şi pe tini činį ţe-a grupa?
— Bradzĭ cîn s'or răsturna.
— Şi pe tinį činį ţe-a želi?
— Ursu cîn s'a moroi.
— Clopotu činį l-a suna?
— Oile cîn or pleca.

De cînd o omărît un Žînar' pi-un Orlăţan; i-o datŭ o bîtă la ureke, s'o 'nk'etritŭ sînžele 'n jelŭ ş'o muritŭ ş'apă altu Orlăţanŭ į-o cîntat-o pe asta.

Ileana Sava, 20

XXX

O, sărači čiobani,
Cum să tragŭ ca fluturi
De pe malu Dunării
Şi beu apă cu pumni
Şi-s mîndri ca păuni.

Aceeaşi.

XXXI[1]

Cîntătură de pi-a-munte

Mul mă 'ntreabă frundză verde
Faţa mea di če să k'erde
— Tači, frundză, nu mă 'ntreba,
C'acuşa yine toamna;
Vîrvurile 'ngălbines,
Stăoinile 'nverdzăs,
Stăoina sterpelorŭ
Şi tîrla mîndzărilorŭ,
Bătătura vačilorŭ
Şi torina porčilorŭ.

Aceeaşi.

XXXII

Am 'ntrăba' pe tuţu de če-į dzîče *Mukea Tătarului* şi ńi-o spusŭ că acolo o ispräyitŭ Tătari. O fo' mulţ Tătari pi ičja şi

[1] Înregistrat la fonograf.

omărę la oameni şi atunči o fužitŭ mulţ Žînari în Rumînia, în ţară; nu ştiu pe une, da să dzîče că pe la Novači, că äja aŭ portŭ ca pi ičja. Da după če o ispräyit cu Tătari, care o vinitŭ maį de vręme, lę-o datŭ păduri şi moşie, că s'o datŭ cătane la Neamţŭ. Da care o vinitŭ maį tîrdzĭu n'o maį avu' če să le maį deie şi lę-o dzîsŭ želęri.

Ion Bobînel a Lupesculuį, 67.

XXXIII

Cîn o fo' răvoluţle în patru dzăči şį optŭ, aičja o fo' cam la marżine de Rumînia. Apăi lę-o spus să să facă grăniţări, că ieį cunoşteu plaįurile şi polečele, că le dă munţ. Žînari s'o făcu' şi păzę ca cum păzăscŭ žendari şi finanţi maį în ani din urmă.

Şi lę-o datŭ păduri şi munţ. Numa ieį o fo' proşti, că atunči cîn s'o strîcatŭ răžimentu n'o făcu' contractŭ, o ţînutŭ numa făgădaşu un timpŭ de vręme şi după aja lę-o luatŭ statu.

Să dzîče că ajeja care n'o vru' să să facă grăniţări o fužitŭ în Rumînia şi s'o aşedzatŭ acolo. Įi vorba că Žiįu-į to' cu Žînarį.

Acelaşi.

XXXIV

Să dzîče că pi ičja o fo' numa păduri şi o fo' o fată dę-o kemat-o *Zina*, care o fo' cu porči Saşilorŭ. Şi ieį i-o fo' greu să męargă 'n toată sara în satŭ şi o rămasŭ pi ičja. Ş'aşę s'o făcu' Žina, dînt'o fată.

Acelaşi.

XXXV

Tuţu-ńeu spunę că maį de multŭ pe ieį care nu vrę să facă cătănie įį prindę cu belţŭ.

Acelaşi.

XXXVI

O fostŭ odată o' muięre ş'o fostŭ 'mpovorată. Ş'atîta o kinuitŭ până o făcutŭ dę-o dzîsŭ că če s'a naşte din ię să h'ię-a draculuį. Ş'o născutŭ un cok'il frumos de n'avę părčke, aşę o fostŭ de mîndru. Şi cîn o fostŭ cok'ilu de doįsprădzăče anį o vinitŭ ģiavolu după jelŭ ş'o dzîsŭ: „am venitŭ să-ńį daţ cok'ilu". Ieį o dzîsŭ că „če cok'ilŭ să-ţ dămŭ?" Jelŭ o dzîsŭ: „ăla care ńi l-aį datu ńie cîn aį născutŭ". S'o to' văjetatŭ părinţį če să facă, ca să scape de ģiavolŭ. Şi o totŭ întrebatŭ cok'ilu pe părinţ că di če-s supărat. Ieį n'avę cum įį spune, săracu! Dela o vręme į-o spusŭ că cîn o născutŭ l-o datŭ la ģiavolu. Şi s'o dusŭ cok'ilu la o mă-

năştire ş'o vorg'ítŭ cu egumenu. Şi egumenu i-o datŭ o găietuşe şi on busujocŭ să să ducă cu ieşele la iad şi să omoare çiavoli. Egumenu i-o dzî's că „să čeĭ zapistu" şi i-o arătatŭ potecu ş'o plecatŭ. Şi ducîndu-se ielŭ cătă iadŭ, s'o tîlnitŭ c'un omŭ carĭ-avę 'n žuru luĭ nouădzăčĭ şi nouă de parĭ, capite de oaminĭ în ieĭ. Ş'o dzîsŭ cătă cok'ilŭ că une să duče. Ielŭ o spusŭ că pîn la iad. Ş'o dzîsŭ: „ho, copile, că te omorŭ şi pe tine ca să facŭ o sută de oaminĭ morţ. Da dacă te duči la iad, to nu te omorŭ, numa să 'ntreg'i acolo de patu lu Man-tîlhar', că io-s Man-tîlhar', să ştiu če patŭ ńi-o gătatŭ pe cîn morjŭ".

Cok'ilu s'o dusŭ ş'o ažunsŭ la iadŭ şi s'o băgatŭ acolo. Ş'o dzîsŭ: „am vinitŭ să-ńi daţ zapistu" ş'o 'nčeputŭ a-i strok'i. Pe carĭ-ažunže un stropŭ de apă îlŭ omăre. Ş'o dzîsŭ ielŭ maĭ mare: „ho, ho, cok'ile, că ne prăpădeşti cu totu". — „Daţi-ńi zapistu, că de nu pe toţ vă omorŭ". O totŭ 'ntrebatŭ pe toţ că la care-i zapistu. Ieĭ n'o vrutŭ să spuje. Zapistu o fostŭ la on çiavolŭ şkiopŭ şi nu vrę ca să-l dę. Şi l-o băgatŭ 'n focŭ şi l-o scosŭ neşkiopŭ. Ş'o dzîsŭ că dacă nu, l-o pune 'n patu lu Man-tălhar'. Şi de ăla i-o fo' fricá şi l-o datŭ.

Ş'o mersŭ cok'ilu la patu ăla ca să-i poată spune la Man-tălhar'. Şi ardę cu smoală şi cu răşinâ.

Apă copk'ilu o plecatŭ. S'o dusŭ şi i-o spusŭ lu Man-tălhar'; o dzîsŭ că męre şi ielŭ cu ielŭ să-şi ispăşască păcatele la călugăru ăla.

Ş'o mersŭ păn aproape de mănăştire. Da 'n mănăştire nu s'o pututŭ băga de păcătosŭ čę-o fostŭ. Ş'o mersŭ numa până 'nt'on deal. Ş'o venitŭ la ielŭ egumenu, dacă i-o spusŭ cok'ilu. I-o spusŭ că vrę să-şi ispăşească păcatele c'o omărîtŭ nouădzeči şi nouă de oameni: če canonu-i dă? Călugăru l-o 'ntrăbatŭ că cu če i-o omărîtŭ. Ielŭ o dzîsŭ că cu bîtu ăsta de mărŭ din mînă.

Călugăru i-o spusŭ să 'mplinte bîta ači 'n dealu ăsta şi s'aducă apă cu gura 'n trĭ anĭ în coate şi 'n çerunkĭ, odată dint'o vale ş'odată din alta, până 'nflureşte măru. Ş'o adu' omu ăla apă, până i s'o rosŭ mînile şi k'ičioarele, de-o rămasŭ cu čioatele.

Atunči o vinitŭ egumenu la ielŭ şi măru o 'nfrundzîtŭ, o 'nfluritŭ ş'o roditŭ męre roşii. Apă călugăru o dzîsŭ să scuture din mărŭ ş'or căzutŭ męrele pe ielŭ. Întîi o căzutŭ numa păn la brîu, după aja până la gîtŭ şi l-o astupatŭ tot păn la gîtŭ. După aja l-o astupatŭ până nu mai vidę, puţînŭ mai dzărę. Apă o dzîsŭ cătă ielŭ: „dă, dă, dă cu čiunğele, numără de vedzi cîte męre sîntŭ pe mărŭ". Ielŭ o dzîsŭ: „numa şepte mai vădzŭ". O dzîsŭ: „atîtea păcate mai aĭ tu". Atunčja Man-tălhar' o muritŭ şi l-o 'ngrupatŭ egumenu ači lîngă mărŭ.

Încălecaĭ pę-o şę.
Vă spusăĭ povestę-aşę:
M'am suitŭ pi-on cuiu
Şi nu vă maĭ spujŭ.

Acelaşi.

XXXVII

Če staĭ, mîndro, plecăudză,
O tę-o prinsŭ 'n cucurudză?
Če staĭ, mîndro, supărată,
Ca o oaje sînžerată?

Salońie Dănuleţ, 68.

XXXVIII

Oile să pasc a-munte,
Cu dorŭ şi cu gînduri multe;
Oile să pasc la ţară,
Cu rostŭ şi cu rîndujală;
Oile să pasc la cîmp,
To' cu dorŭ şi cu urîtŭ.

Ileana Moga, 18.

XXXIX

Io nu pipŭ, că m'am lăsatŭ de pipatŭ acu-s doŭădzăčĭ de anĭ. Io am mersŭ di ičja şi tăbacŭ n'o fostŭ. Ca mîne o fostŭ Blagovestenja. În sara ačeja m'am lăsatŭ: amŭ fo' la beşerecă, amŭ blăstămatŭ ş'apă niči acumŭ nu pipŭ, niči fumu nu-l sufăr din sara aja. Pintu mine l-o luatŭ dracu pe cîşmar'. Cîteodată ieu singurŭ, da 'n cîşmă nu tunŭ. La un uspăţŭ bęu şi io beutură, da mintęa io nu ńi-o bęu. Dacă-ţ bęĭ mintęa, če-aĭ făcutŭ?

Nicolaje Străulęa, 66.

XL

În vremęa Ungurilorŭ iera şi maĭ g'îne şi maĭ răŭ; da totu-i maĭ g'îne acumŭ, că nu sîntemŭ su žugŭ, sîntemŭ sclobodz, ne putemŭ întâlęże. Dacă meri la o žudecată, la čeva, dacă vorg'eşte romîneşte, apă tu ştiĭ če să făči, da atunči staĭ cumŭ stă roata asta. O žuguitŭ destul la noi.

Acelaşi.

XLI

La *Tăigre* cobŏară de-a-munte. Atunči, heĭ, faĭnu-i! Cobŏară cu oile, cu vačile, cu caĭ, cu fusu hîrdăului, cu ştęandurile, cu totŭ şi yin veşęli, cîntîndŭ.

Niculaje Vîrvoręa, 33.

XLII

Munte, munte, brad frumosŭ,
Pleacă-te de vîrvŭ 'n jos ŭ,
Să mă suj 'n vîrvu tău,
Să mă ujtŭ 'n satu meu,
Să mă suj 'n vîrvŭ la tine,
Să mă ujtŭ 'n satŭ la mine;
Să-m facŭ okişori roată,
Să mă ujtŭ'n lumea toată,
Să-m văzŭ frați, să-m văzŭ surori,
Să-m văzŭ grădină cu flori,
Drăjile mele surori,
Pliyiț ş'ale mele flori,
Le pliyiț şi le udaț,
Dac'or creşte, le purtaț
Şi pe mini nu m'aşteptaț.

Ileana Ţancu, 17

D. Şandru şi F. Brînzeu

INSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Despre palatalisarea labialelor [1]

Cu prilejul unei dări de samă asupra cărţei mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-siècle* (Paris, 1926), A. Procopovici reia cercetarea cîtorva aspecte ale palatalisărei labialelor în limba romînă [2]. Imi propun să examinez aci părerile sale.

1. Cu privire la *vîrsta* fenomenului, Procopovici se mulţumeşte să constate că palatalisarea labialelor poate să fie considerată „ca un fenomen străromîn" (p. 412) [3], fără a combate însă argumentele pe care le-am adus împotriva acestei păreri, în *Recherches* (p. 110) şi *Grai şi suflet* (IV, 161-163).

2. Cu privire la aspectul *social* al fenomenului, Procopoviei socoteşte că nu e suficient de a constata, aşa cum au făcut Hasdeu şi Philippide [4], diferenţa dintre graiul bărbaţilor din anumite localităţi sau regiuni ale domeniului dacoromîn, care păstrează oclusivele labiale şi fricativele labio-dentale intacte, şi graiul femeilor, care inovează, ci trebue mers mai departe, căutîndu-se a se stabili causele acestei diferenţieri lingvistice. In această privinţă, Meyer-Lübke a emis părerea că pronunţarea cu labialele nealterate ar fi caracterisat, în trecut, limba claselor culte şi, deci, limba oraşelor [5].

[1] Cf. *Grai şi suflet*, III, 415-417; IV, 161-165.
[2] *Dacoromania*, VI, 411-419.
[3] Cf. A. Procopoviei, *Rev. filologică*, II, 181.
[4] B. P. Hasdeu, *Etym. magnum Rom.*, III, 2228 urm.; A. Philippide, *Ist. limbei rom.*, I, 144-145.
[5] Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1309.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Plecînd dela această constatare, Procopovici se referă la lămuririle asupra „stratificării sociale" a fenomenului, pe care le-a dat în altă parte [1]: graiul Maramureşenilor care au „descălecat" în Moldova nu ar fi cunoscut inovaţia, în opoziţie cu populaţia băştinaşe din Moldova, al cărei grai ar fi cunoscut, la acea epocă, palatalisarea labialelor. Această interpretare nu este însă justificată de fapte, din moment ce documentele de limbă maramureşeană din sec. al XVI-lea cunosc alterarea lui *f* [2]. Teoria lui Procopovici este deci clădită pe base şubrede. A presupune, aşa cum fac Meyer-Lübke, Puşcariu şi Procopovici, că, în trecut, limba claselor culte nu cunoştea inovaţia, atunci cînd ea este atestată în textele din sec. al XVI-lea şi al XVII-lea [3], înseamnă, prin urmare a nesocoti realitatea faptelor.

Cu privire la informaţia lui D. Cantemir, referitoare la diferenţa dintre graiul bărbaţilor şi femeilor din Moldova, Procopovici afirmă că „nu putem admite... că bărbaţii şi femeile ar fi vorbit cîndva sau undeva două limbi deosebite" şi, mai departe: „nu ne putem închipui femei care să nu vorbească limba bărbaţilor lor sau bărbaţi care să nu vorbească limba femeilor lor", sau încă: „nu există deci nicăiri o limbă a femeilor spre deosebire de limba bărbaţilor" [4].

Totuşi, acei care au studiat societăţile primitive ne informează că astfel de diferenţieri între graiul bărbaţilor şi femeilor există; ele au fost semnalate deseori [5].

Nejustificată apare şi constatarea lui Procopovici că pe vremea lui Cantemir „boierii, cunoscători de carte, îşi însuşiau

[1] *Mic tratat de lingvistică generală*, Cernăuţi, 1930, 125 urm.

[2] V. exemplele înfăţişate în cartea mea *Limba română în sec. al XVI-lea*, Bucureşti, 1932, 62 urm.

[3] *Ibid.*

[4] *Mic tratat de lingvistică generală*, 127, 128.

[5] G. v. der Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft*, ed. a 2-a, Lipsca, 1901, 248; L. Lévy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, ed. a 5-a, Paris, 1922, 199-200; A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, 113.

formele literare [cu labialele nepalatalisate], pe cînd jupînesele lor păstrau formele dialectale [cu labialele alterate]" [1], pentru că: *a.* nu exista limbă literară, în Moldova, la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, care să-şi impuie norma, *b.* limba scrisă cunoştea inovaţia, după cum dovedesc nenumărate texte scrise în acest răstimp [2].

3. In privinţa aspectului *fisiologic* al problemei, Procopovici apropie tratamentul lui *py* (> *pk'* > *k'*) de acela al lui k^w latin (oclusivă velară articulată cu rotunjirea buzelor) [3], care a fost dublu: pe de o parte, elementul labio-velar a fost eliminat (k^w > *k*), iar pe de altă parte k^w a trecut la *p* (*apă* <a q u a m, *iapă* <e q u a m, etc.) [4].

De fapt, tratamentele sînt diferite: în casul lui *py*, elementul palatal s'a desvoltat în detrimentul elementului labial; în *pk'*, *p* reprezintă o slabă oclusiune labială, care a fost eliminată, uşurîndu-se astfel pronunţarea grupului, după cum a arătat Meyer-Lübke [5].

Evoluţia lui k^w la *k* s'a petrecut, în latină, după sec. I^iu d. C., dinaintea tuturor vocalelor, în afară de *a*; inovaţia a fost extinsă, în romînă şi sardă (logudoreză), şi cuvintelor cu k^w iniţial + *a* (*care, cînd*, log. *kale, kandu*, etc.); trecerea lui k^w la *p*, semnalată mai sus, s'a petrecut la intervocalică, poziţie favorabilă inovaţiei; transformarea s'a făcut în sens invers: elementul labial a asimilat elementul velar, care a dispărut: *k-pw* > *k-p* > *p*; grupul intervocalic a fost separat de tăietura silabică, şi oclusiva velară, implosivă, a fost asimilată de oclusiva labială explosivă, în poziţie tare. Prezenţa lui *p* în *patru* şi *părcsimi*, şi a lui *b* în log. *batturu* „patru", *baranta* „patruzeci", a fost explicată ţinîndu-se samă de evo-

[1] *Op. cit.*, 127.

[2] V. cartea mea precitată, *l. c.*

[3] Cf. E. Herzog, *Streitfragen der romanischen Phil.*, I, Halle, 1904, 54-55.

[4] V. S. Puşcariu, *Locul limbei române între limbile romanice*, Bucureşti, 1920, 11.

[5] *Dacoromania*, II, 17.

luţia lui k^w în legături sintactice, cînd cuvîntul precedent se termina cu o vocală [1].

4. Analogia stabilită de Procopovici între tratamentul lui *py* şi k^w, în romînă, i-a îngăduit să emită părerea că „întocmai precum din *qu* a fost suprimată cînd componenta labială [*care, cînd,* etc.], cînd cea velară [*apă*, etc.], tot astfel trebue să fi fost cu putinţă şi în casul lui *pk'erd* suprimarea şi a componentei palatale, nu numai a celei labiale. Din *pk'erd* nu s'a putut desvolta numai forma *k'erd*, ci şi forma *perd* (cu *e*, nu cu *ie*). Că lucrurile s'au petrecut de fapt aşa dovedesc forme ca *fer*, *petri* etc. din Bănat, Serbia, Oltenia şi de pe văile Crişului şi Mureşului".

Fisiologiceşte, trecerea lui *pk'* + vocală la *p* + vocală nu poate fi justificată: la iniţială sau intervocalic, *p* se afla în poziţie slabă, fie ca penultim în grup, fie ca implosiv, atunci cînd grupul era intervocalic. Şi chiar dacă, prin ipotesă, am admite că procesul s'a petrecut într'adevăr în felul acesta, dispariţia lui *k'* ar fi trebuit să lase urme, şi anume un *yod*, care s'ar fi combinat cu vocala următoare (diftongul *ye*); în consecinţă, dela *pk'erd* ne-am fi aşteptat la *pyerd*, nu la *perd* [2].

[1] Sonora, în formele logudoreze, se explică prin influenţa vocalei precedente, în legături sintactice. Pentru situaţia intervocalică a lui *p*, în *părosimi*, v. exemplele date de Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim. al limbei rom.*, I, 1333. Evoluţia lui k^w latin la *p*, în romînă, este analogă cu evoluţia i.-e. k^w în greacă: λείπω „las", ἧπαρ „ficat", etc. V. acum lămuririle lui M. Grammont, *L'assimilation*, în *Bullet. de la Soc. de linguistique de Paris*, XXIV, 32 urm.

[2] Meyer-Lübke (*Dacoromania*, II, 2) explică pe dr. *miel*, prin *mňel*: procesul ar fi însă neobişnuit, în romînă; trebue să admitem, mai de grabă, că fonetismul cu *m-* a fost refăcut prin analogie, în regiunile care nu cunoşteau palatalisarea labialelor, potrivit corespondenţei: *m* = *ň* sau *mň* din regiunile care inovase (cf. Candrea-Densusianu, *op. cit.*, 1100). Paralelismul cu it. (tosc.) *mia* (<*bisogna*), stabilit de Meyer-Lübke, nu e concludent, pentru că forma toscană se explică în mod mulţumitor din *miña* (*mňa*, Meyer-Lübke). *M* nu se afla în poziţie resistentă, în *mň*, după cum susţine Meyer-Lübke, ci dimpotrivă: ca penultimă în grup, occlusiva labială se afla în poziţie slabă în *mň*, ca în *pl'* (v. mai sus), şi evoluţia grupului spre *ň* sau *k'* era deci aşteptată (cf. C. Juret, *Dominance et résistance dans la phonétique latine*, Heidelberg, 1913, 37 urm.).

De fapt, *fer*, *perd* şi celelalte forme monoftongate care au fost relevate în regiunile amintite se explică prin monoftongarea lui *ye'* (> *e*). Păstrarea occlusivelor labiale şi fricativelor labio-dentale nealterate, în aceste forme relevate în vestul domeniului dacoromîn, probează, deci, pur şi simplu, că regiunea în care au fost culese aceste fonetisme nu cunoştea inovaţia, în epoca respectivă [1]. Gamillscheg şi Puşcariu au căutat să explice monoftongarea lui *ye* prin influenţa limbei orăşeneşti, care ar fi impus pronunţarea *meu* etc. [2]. Formele monoftongate relevate de Weigand în Ardeal, la o dată cînd nu putea fi vorba de acţiunea limbei dela oraşe, ne dovedesc, însă, că ne aflăm în faţa unui fenomen care nu e datorit unei influenţe venite din afară [3]. Pe de altă parte, o pronunţare impusă de limba oraşelor ar fi trebuit să fie aplicată tuturor cuvintelor conţinînd pe *ye*. In realitate, localităţile în care se rosteşte *pept* „piept", *pèle* „piele", etc. cunosc fonetismul *fyer*, *pyer* etc. [4].

Aspectul geografic al fenomenului ne arată, deci, că ne aflăm în faţa unei evoluţii naturale a limbei; fiecare cuvînt îşi are istoria proprie; monoftongarea lui *ye*, în *fer* etc., trebue deci înţeleasă ca un fenomen normal, în dacoromînă.

In urma acestor constatări, rămînem cu convingerea că nu avem nici un motiv ca să adoptăm explicaţiile lui Procopovici cu privire la cronologia şi la aspectul social şi fisiologic al palatalisării labialelor.

[1] Cf. Meyer-Lübke, *op. cit.*, 1-2, şi Rosetti, *Recherches*, 118-119.

[2] E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Viena, 1919, 64 (*Sitzungsb. Acad. din Viena, phil.-hist. Kl.*, CXC); S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1309. Meyer-Lübke (*ibid.*, II, 6-7) vede în fenomenul monoftongării o „reacţiune" naturală a limbei împotriva palatalisării.

[3] Vezi, de ex., fonetismele lui *fier*, *piept* şi *pieptene* în nordul Ardealului, Serbia şi Bulgaria (G. Weigand, *Jahresb. d. Instituts f. rumän. Spr.*, VI, 14; VII, 28-29, 30).

[4] Gamillscheg, *op. cit.*, 64-65: *pèle* la Poeniţa şi Stroeşti (Gorj), şi *pyer*, în aceleaşi localităţi, *pept* la Schela Cladovei, Brza-Palanka, Topolniţa (în Serbia), şi *fyer*, în aceleaşi localităţi, etc.

Asupra teoriei „husite"

Răspunzînd în *Revista filologică* (II, 211-214) obiecţiunilor mele privitoare la teoria „husită" (*Grai şi suflet*, III, 460-462), A. Procopovici enumeră argumentele care „presintă teoria husită într'o lumină de mult mai mare probabilitate — şi nimic mai mult decît „probabilitate" — decît teoria luterană" (p. 213).[1] La punctele 1 şi 5 enumerate de Procopovici am răspuns în darea de samă precitată; răspund aci la celelalte puncte.

1. Lipsa de ştiri despre traducerea în romîneşte a cărţilor religioase ar fi „mult mai explicabilă pentru secolul al XV-lea decît pentru secolul al XVI-lea". Intr'adevăr, apariţia *Catehismului* din 1544 este semnalată de un contemporan. Cu toate acestea, existenţa unor traduceri manuscrise nu poate fi comparată cu apariţia unui volum tipărit: de cele mai dese ori, manuscrisele nu sînt cunoscute de contemporani, pe cînd tipărirea unei cărţi se face tocmai în scopul răspîndirei ei. Faptele sînt deci diferite şi nu pot fi comparate între ele.

2. Coresi nu cunoaşte pe traducătorii cărţilor rotacisante; „ei sînt, în [prefaţa *Catehismului* din] 1559, nişte anonimi... Dacă dînşii ar fi lucrat între 1534-1559, [Coresi]... ar fi trebuit să-i cunoască". Argumentul acesta e basat pe o simplă ipotesă; de fapt, nimic nu ne obligă să credem că diaconul Coresi trebuia să cunoască numele traducătorilor acestor cărţi; şi chiar dacă l-ar fi cunoscut, de unde ştie Procopovici că, dintr'o causă sau alta, Coresi n'a avut interes să-l treacă sub tăcere?

[1] Procopovici revine asupra acestei chestiuni în *Dacoromania*, VI, 397-398, cu prilejul unei dări de samă a cărţei mele *Recherches*... Modificîndu-şi părerea asupra relativităţei criteriilor pe care se bazează teoria „husită", dînsul afirmă că susţinerea părerei contrare constitue o „greşală fundamentală" (p. 397). Problema datărei traducerilor rotacisante este, în primul rînd, de resortul lingvistului (v. observaţiile mele din *Grai şi suflet*, III, 461, n. 1). Procopovici trece însă sub tăcere argumentele ce le-am opus argumentelor de natură lingvistică aduse de Candrea în sprijinul teoriei „husite" (*Recherches* 34-38), deşi aceste fapte alcătuesc miezul problemei.

3. „Presenţa scrierilor apocrife printre textele rotacisante este explicabilă la scriitori husiţi, dar de neînţeles la scriitori luterani". Procopovici nu ne spune pe ce argumente se bazează această afirmaţie. Imi închipui că se referă la presupunerea lui N. Iorga, că bogomilismul a ajutat la răspîndirea husitismului[1]. De fapt, nu avem nici un motiv ca să admitem că traducerea în romîneşte a literaturei apocrife a fost provocată de un impuls venit din afară; apocrifele nefăcînd parte din cărţile de cult şi apariţia lor nefiind provocată de mişcarea husită sau luterană, traducerea lor în limba poporului nu avea de ce să fie oprită de biserică. Dacă se admite că redarea în romîneşte a cărţilor apocrife s'a făcut în aceeaşi epocă în care s'a efectuat traducerea cărţilor religioase[2], nu e mai puţin adevărat că traducerea apocrifelor s'a continuat în cursul unui lung şir de ani. Traducerea acestor cărţi nu s'a făcut deci în bloc, fiind impusă în mod brusc de o propagandă străină; dimpotrivă, cărţile de slujbă au fost traduse într'un răstimp scurt, pentru că redarea lor în romîneşte răspundea unei necesităţi a momentului şi însemna o izbîndă asupra bisericei ortodoxe, potrivnică acestei inovaţii.

In privinţa lui „filioque" din *Ps. Schciană*, care ar apărea „mai firesc într'o carte husită decît într'o carte luterană", am dat mai demult motivele pentru care prezenţa sa este firească într'o rugăciune luterană[3].

4. Dacă cele mai vechi traduceri romîneşti de cărţi religioase ar fi fost efectuate sub înrîurirea propagandei luterane, ar fi trebuit ca aceste cărţi să fie traduse din limba germană. — De fapt, nu avem indicii că primii traducători au tradus din limba germană[4]. Exemplele pe care le dă Procopovici, pentru a

[1] *Ist. literat. rom.*, I, Bucureşti, 1925, 104.

[2] S. Puşcariu, *Ist. literat. rom.*, ed. a 2-a, Sibiiu, 1930, 81; N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura rom.*, I, Bucureşti, 1929, 60.

[3] *Grai şi suflet*, II, 153-156.

[4] *Catehismul*, deşi cuprinde două frase ce ar putea reproduce construcţia din originalul german, a fost tradus probabil din ungureşte. V. I. G.

ilustra această afirmaţie, privesc cunoaşterea limbei ungare: *Molitvenicul* lui Coresi (1564), *Palia* dela Orăştie şi *Psaltirea* atribuită lui Pavel Tordaş sînt traduse din ungureşte.

De ce primii traducători au preferat să traducă cărţile religioase din slavoneşte? Putem atribui două motive acestei preferinţe:

a. traducerea din slavoneşte oferia garanţia „ortodoxiei" contextului; o inovaţie atît de importantă ca traducerea cărţilor de slujbă într'o limbă neliturgică, pentru a fi dusă la bun sfîrşit, trebuia să aibă măcar şansele de a înfăţişa, pe înţelesul tuturor, textul recunoscut de biserică;

b. atunci cînd s'au efectuat aceste traduceri, textele biblice ungureşti corespunzătoare nu fusese încă răspîndite cu ajutorul tiparului [1].

Al. Rosetti

Fr. *beige*

Dacă Meyer-Lübke şi în noua ediţie a dicţionarului său etimologie (n-rul 923) îl explică din it. *bambagia*, şi tot astfel W. von Wartburg, *Franz. etym. Wb.*, 229, nici Gamillscheg, *Etym. Wb. der fr. Spr.*, nici Bloch, *Dict. étym. de la langue fr.*, nu cred posibilă o asemenea derivare, pentru că ea, într'adevăr, lasă neexplicat atît fonetismul, cît şi înţelesul cuvîntului francez.

Plecînd dela forma adevărată, *bege*, aşa cum e atestată în sec. al XIII-lea, trebue să ţinem samă şi de diferitele sensuri

Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la Rom. din stînga Dunărei*..., 101; N. Iorga, *op. cit.*, 175 („Catehismul a fost tradus de-a-dreptul din nemţeşte"); Al. Rosetti, *Grai şi suflet*, I, 254-255.

[1] C. Tagliavini a arătat, în *Studi romeni*, IV, 192-193, că traducerea *Psaltirei* în limbile naţionale e datorită Reformei. Pînă la tipărirea traducerei *Bibliei* lui Heltai (1551 şi urm.) nu exista o ediţie a *Psaltirei* în ungureşte. În schimb, în 1535 şi 1541 au apărut (Viena şi Uj Szöget) două ediţii ale *Noului Testament* şi o traducere a *Epist. lui Pavel* (Cracovia, 1533).

pe care ea le presintă şi cum le putem cunoaşte din dicţionarul lui Wartburg; e întrebuinţată dialectal nu numai ca adjectiv cu înţelesul de „gălbui, roşcat, cenuşiu" (în special despre lîna de coloare naturală), ci şi ca substantiv, d. e. în dial. dijon.: „étoffe de laine forte, épaisse et très rude que l'on fabrique encore dans beaucoup de villages bourguignons". Semnificaţia primitivă a trebuit deci să fie aceea de „gălbui, de coloarea naturală a unui anumit fel de lînă" şi de aici s'a derivat aceea de „ţesătură făcută din asemenea lînă".

Ne vine atunci în minte că în vechime un ţinut renumit prin oi şi lîna care se lua de pe ele a fost Betica (azi Andalusia). Marţial, XII, 98, 1, vorbind despre fluviul Baetis (azi Guadalquivirul), de unde provincia îşi avea numele, atribuia apelor lui coloarea specială, aurie, a lînei oilor de acolo:

> Baetis...
> Aurea qui nitidis vellera tinguis aquis.

Despre lîna acelor oi, despre ţesături, haine făcute din ea, tot Marţial aminteşte şi alteori, V, 37, 7; VIII, 28, 6; XII, 65, 5; XIV, 133 (în titlu: *lacernae baeticae*) şi odată, I, 96, 5, descrie pe cineva care prefera să fie *baeticatus*, să poarte haine *nativa*, adică de lînă „betică", de coloare naturală — tocmai ce înseamnă şi *beige*.

Spre baeticus,-a ne îndreaptă deci cuvîntul francez şi avem în el o urmă a preţuirei deosebite ce se da oilor din vechiul ţinut al Spaniei.

Rom. *destrĭbăla*

In dicţionarul său, Tiktin s'a gîndit să-l pună în legătură cu formele romanice care ne duc spre neexplicatul **ballare* însemnînd, cum se ştie, „a juca" etc. La o asemenea etimologie trebue să renunţăm, cît timp provansala cunoaşte o formă ce nu poate fi despărţită de al nostru *destrăbălat*: *destaravelá*, alături de *estaravelá*, e dat în *Tresor* al lui Mistral cu sensul de „détraqué, écervelé". E o formă derivată din

taravelá pe care tot la Mistral o găsim cu înţelesul de „pereé; fatigué, détraqué“, ca part. din *taravelá* „percer avec une tarière, transpercer; tourmenter, importuner, fatiguer“ [1]. Toate ne îndreaptă spre lat. *terebellum, dim. din terebrum „sfredel“ (pentru formele romanice care corespund acestora, v. dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lübke). La prima vedere, semantismul pare de tot surprinzător, dar poate fi explicat. Admiţînd în latina vulgară un *terebellare, alături de terebrare (e atestat şi exterebrare), noţiunea de „a sfredeli“ a dus, de o parte, spre aceea de „a găuri“, de alta, spre cea de „a suci“. In sens moral, s'a putut ajunge de aici la semnificaţiile: «a chinui» (comp., la noi, accepţiunile lui *sfredeli*), „a lăsa sufletul gol“ (comp. la Seneca *forati animi* „suflete care nu mai sînt în stare să păstreze nimic, suflete goale“) „a perverti sufletul, a suci gîndurile, a face să-şi piardă mintea“. Din ultima semnificaţie se poate explica aceea a lui *destrăbălare, destrăbălat*, şi în ce priveşte fonetismul îl înţelegem uşor prin fasele: *disterebellare > *disterbellare (după sincopa lui *e*) > **destărbălare* > *destrăbălare* (prin metatesa *stăr->stră-*, înlesnită de asocierea cu prefixul *stră-*).

Dacă *destrăbălat* se întrebuinţează uneori şi vorbindu-se despre cineva care umblă neglijent, cu hainele în desordine, sensul acesta derivă din cel mai obişnuit. Proces semantic invers celui întîmplat în cuvinte ca *desmăţat, destrămat* [2].

Cu privire la *Ampoi*

Insuşindu-şi părerea exprimată de Melich în *Donum natalicium Schrijnen*, N. Drăganu [3] crede că forma mai veche

[1] Forma *destartavelá* din Dauphiné (F. Arnaud şi G. Morin, *Le lang. de la Vallée de Barcelonnette*, 45) e datorită contaminării cu *tartavel* „crécelle“, dat tot de dicţionarul lui Mistral; v. şi *Atlas ling.*, 347.

[2] V. şi observaţiile lui S. Puşcariu asupra lui *dezuchiat* în *Dacoromania*, I, 244.

[3] *Ampoiu*, extr. din *Inchinare lui N. Iorga...*, Cluj, 1931.

ce a fost pusă în legătură cu *Ampoi* şi astfel cum e dată într'una din inscripţiile publicate în *CIL.* trebue cetită *Ampeicnsium*, nu *Ampelensium* (textul e deteriorat tocmai după litera care precede pe al doilea *e* şi ea poate fi cetită ori ca *l* ori ca *i*) [1]. Dovada în favoarea formei originare cu *-i-*, nu cu *-l-*, ar fi că în documentele ungureşti care amintesc întîia oară acest nume găsim *Ompoy* (la 1271, 1299 etc.) şi numai mai tîrziu apare *Ompoly*. Atestările vechi nu dovedesc însă decît că Ungurii au auzit dela Romîni numele rîului sub forma *Ampoi* şi mai tîrziu l-au ortografiat *Ompoly*. Cît despre *Ampoi*, nimic nu poate infirma părerea că e resultat din **Ampoľu*, aşa cum am admis cînd am căutat să-l explic în articolul apărut, ca şi acela al lui Melich, în *Donum nat. Schrijnen*: în epoca în care Ungurii au cunoscut dela noi numele rîului, forma veche a acestuia **Ampoľu* putuse foarte bine să devie *Ampoiu*.

N. Drăganu mai susţine că pînă relativ tîrziu am păstrat fonetismul acestui nume aşa cum îl apropia mai mult de forma atestată în epoca latină, adică *Ampeiu* (ca *Ampeicnsium*). Aceasta ar resulta din faptul că în documentele ungureşti din sec. al XIII-lea şi al XIV-lea găsim *Ompey* (1299) şi *Ompeicha* (1320); dar cum se poate vedea chiar din textul acestor documente reprodus de Drăganu (p. 4-5) tot acolo apar *Ompoy* şi *Ompoicza*; nu putem deci pune preţ pe scrierea cu *-e-*, cît timp poate fi o greşeală, datorită confundării lui *o* cu *e*.

Ortografia academiei tot nehotărîtă

Credeam, cînd am dat la tipar articolul din fruntea acestui număr al revistei, că nu se va mai reveni la Academie asupra hotărîrilor luate cu privire la ortografie în şedinţele dela 5 şi 6 februar a. c. A învins însă şi de data aceasta

[1] Pentru justificarea lecturei *Ampeicnsium* Drăganu invoacă numele de persoană *Ampeius* (tot din *CIL.*), dar acesta (cu *ei* = *i*) e scris în loc de *Ampius*, cum e atestat alteori (<gr. Ἄμπιος).

mania zădărnicirilor, aşa că puţinul cît, chinuit, putuse fi salvat s'a întors la de mult condamnate rătăciri.

Intr'o şedinţă (dela 25 mai) a sesiunei generale — pentru că 14 membri ai Academiei, care au găsit uşor acordata adesiune a lui S. Puşcariu, s'au ridicat „cu mare vehemenţă", aşa se va ceti în procesele ei verbale, împotriva scrierei cu î peste tot, păstrîndu-se â numai în *Român*, aşa cum a fost admisă în 1926 — s'a decis să se revie la sistemul din 1904.

In aceeaşi şedinţă s'a propus să se înlăture alte modificări adoptate şi să se amîne formulările „definitive" pînă la o nouă sesiune generală. După discuţii în comisii, în plenul academic şi după ce se ajunsese la o aproximativ mai practicabilă ortografie, se face acum semnul rămînerei la desorientări, la absurdităţi din 1904 şi ni se spune că va mai trece vreme pînă să se ştie ce va fi ortografia nouă.

Bate siroco cerebral pe la Academie.

Ov. Densusianu

Roum. *amandea*

Comme ce vieux terme roumain est un adverbe exprimant la rapidité, il ne peut y avoir de doute qu'il dérive du turc *hemende* signifiant „et aussitôt", „et vite".

L. Şăineanu[1] l'a rattaché à l'adjectif persan *amade* „prêt" qui est donné par les dictionnaires, mais n'est guère connu du peuple turc, car celui-ci est employé exclusivement comme forme littéraire et pour éviter la répétition de son synonime d'origine arabe, *hazyr*, le plus fréquent pour rendre la notion de „prêt".

Roum. *balcîză*

Pour que cet adjectif fût employé seulement au féminin („grasse et grosse") il y avait une raison on peut dire étymologique et celle-ci ressort en effet des éléments dont il est composé. Il eût été aisé de supposer, comme l'a fait L. Şăineanu[1], qu'il s'agirait de la juxtaposition des mots turcs *bal* „miel" et *kyz* „fille", mais malheureusement une pareille expression est tout à fait inconnue en turc.

[1] *Influenţa orientală*, II, 19.

Par contre, nous recontrons en turc une autre expression, composée des mots *balyk* „poisson" et *kyz* „fille", dont la signification est celle de „fille ayant la chair ferme et grasse", signification que nous reproduisons textuellement d'après le dictionnaire de Samy Bey.

Par conséquent, ce mot roumain n'est que la contraction de l'expression turque *balyk-kyz* ou plus exactement — par le retablissement du mot intermédiaire disparu *etli* „ayant (la chair)" — *balyk etli kyz*, dont le sens était celui de „fille ayant la chair de poisson".

G. Iocu

Rom. *tare* ARĂTÎND ALTERNANŢA

In legătură cu forma *tare* .... *tare* = „aşa .... aşa" auzită de T. Papahagi în Maramureş (v. *Grai şi suflet*, I, 330), ţin să relevez — pentru fixarea extensiunei ei geografice — că e cunoscută şi aiurea.

In cursul lunei april a acestui an, visitînd Cetatea Hotinului, am stat de vorbă cu soldatul grănicer Gavrilă Popa, originar din Iclod lîngă Dej. Discutînd despre trecerile peste Nistru şi întrebîndu-l: ce fac cînd cineva încearcă să treacă? mi-a răspuns: „dacă trçce zîua, strîgăm să stę şî dacă stă, nu tražem, da dacă nu stă, tražem; da noaptça *tare* stă, *tare* nu stă tražem în ţel ca 'nt'on cîne".

Intrebuinţarea lui *tare* aici diferă întru cîtva de aceea constatată de T. Papahagi, dar vedem bine că exprimă tot o alternanţă: „ori .... ori".

D. Şandru

[1] *Ibid.*, II, 37.

DĂRI DE SAMĂ

H. DELACROIX, Le langage et la pensée; Paris, F. Alcan; 1930; VIII-624 pag.

Cu multe întregiri la prima ediție și ținînd samă de bibliografia nouă, cartea lui H. Delacroix pune și mai bine în evidență însemnătatea ei: alături de lingviști, psihologii și sociologii vor găsi în ea o sinteză luminoasă a achisițiunilor atitor cercetări din ultimii ani și indicația problemelor rămase prea în umbră.

Prin eliminări, prin critica pe care o aplică teoriilor adeseori prea unilaterale, Delacroix ajunge să fixeze puncte de bună orientare în interpretarea evoluțiilor lingvistice. Dintre atîtea păreri exprimate asupra vorbirei primitive vine astfel să aleagă pe aceea care crede că este mai probabilă, anume că la început exprimarea a avut caracter afectiv și volițional, așa cum apare și la copii. Aceasta nu înseamnă totuși, subliniază Delacroix, că cele mai rudimentare forme de exprimare exclud un element de altă natură: „il n'y a point de langage sans quelque élément notionnel". Formulînd și mai precis vederile sale în această privință, la p. 341-342 se exprimă astfel: „Le mot ne serait qu'un cri ou qu'un réflexe émotif, s'il ne groupait sous l'unité d'une figure sonore une pluralité d'objets, d'événements ou de relations, et s'il n'était capable, au moins virtuellement, de se combiner avec d'autres. Tout langage a une valeur affective: si ce que je dis m'était indifférent, je ne le dirais pas. Mais aussi tout langage vise à communiquer quelque chose. Si l'on n'avait absolument rien à dire, on ne dirait rien".

Referitor la limba copiilor Delacroix a ținut să pună la contribuție cît mai mult din literatura, destul de întinsă, ce s'a publicat în această direcție, relevînd constatările de care în primul rînd trebue să se țină samă și adăugînd considerațiile sale personale, așa că oricine poate găsi în cartea sa o informație bogată și în această privință. Ne întrebăm însă dacă nu s'a procedat pînă acum prea exclusivist în cercetările asupra vorbirei copiilor: au

fost aleși ca subiect de observație cu deosebire cei din familii aparținînd păturilor de sus, pe cînd constatările ar fi trebuit îndreptate cît mai mult și spre cei care-și însușesc vorbirea într'un mediu cu urme de primitivism. Printre altele, lărgirea cîmpului de observație ar presenta interes pentru problema bilingvismului, deoarece putem presupune că efectele lui variază după cum amestecul vorbirei se întîmplă în familii cultural privilegiate ori în acelea care au rămas departe de atingerile culturei. De sigur, cercetările de categoria a doua întîmpină greutăți, dar aceasta nu înseamnă că ele nu pot fi încercate cum nu s'a făcut stăruitor pînă acum.

În legătură tot cu vorbirea copiilor cred că ar fi fost de insistat mai mult asupra faptului că aptitudinile lor de a construi frase cresc în măsura în care ei își îmbogățesc vocabularul. Fără îndoială că procesul acesta din mecanismul exprimărei în primii ani are un dublu aspect, în sensul că și frasele, oricît de vag ar fi prinse, ajută la îmbogățirea vocabularului, dar trebue să acordăm îmbogățirei vocabularului, pe o cale sau alta, importanța pe care o are în desvoltarea simțului pentru alăturări de cuvinte din ce în ce mai complicate și apropiindu-se de exprimarea corectă.

Cu privire la înrîurirea pe care o au contingențele sociale asupra transformărilor lingvistice Delacroix face reservele cuvenite, înlăturînd exagerări ale teoriei lui Durkheim. La p. 78 face observația justă: „il n'est pas difficile d'apercevoir qu'une réunion d'hommes produiraient difficilement quelque chose dont l'individu n'aurait point en soi les germes". Între ce este al colectivității și ce apare ca manifestare individuală Delacroix a ținut să facă distincțiunile care se impun, astfel că și în această privință expunerile sale înlătură denaturări pornite din considerații preconcepute.

Restricțiuni aduce Delacroix părerei că minimul de efort ar explica unele schimbări. Amintind însă forme ca *M'sieu* etc. (p. 188), ele nu sînt bine alese, pentru că în acest cas avem a face cu alterări fonetice datorite întrebuințărei dese a unor asemenea forme: nu minimul de efort le fixează aspectul. Alteori, chiar dacă admitem principiul acesta al sforțărei reduse, nu putem ușor recunoaște dacă el este aplicabil, pentru că, după cum observă bine și Delacroix, ne găsim adeseori în imposibilitate de a distinge ce este ușor și ce este greu de pronunțat. Relativitatea schimbărilor explicate de unii după acest principiu e cu atît mai evidentă cu cît ele apar transitorii ori limitate la anumite arii lingvistice, cînd ar putea să se înfățișeze și altfel.

În legătură cu psihologia ar fi fost de arătat mai de aproape cum în evoluția limbilor apar noțiunile de timp și de spațiu; cîteva observațiuni incidentale le întîlnim la p. 124, 240, 247, dar ele

puteau fi completate prin altele, pentru a pune în evidență substratul sufletesc caracteristic în această privință așa cum se reflectează în diferite limbi.

O carte cum e aceasta arată și ca cît de departe sîntem de doctrine acreditate acum cîteva decenii și cîte perspective se deschid întîlnirei cercetărilor lingvistice cu cele de psihologie.

O. D.

Travaux du Cercle linguistique de Prague, 1-4; Prague, Jednota Československ. matematiků a fysiků; 1929-1931; 245, 118, 95, 326 pag.

Înființat în 1929, cercul lingvistic din Praga își manifestă activitatea printr'o serie de studii în care problemele ce preocupă pe slaviști sînt încadrate în considerațiuni generale asupra lingvisticei, după directivele care i s'au dat pînă acum sau acelea care i-ar deschide orizonturi nouă. Programul urmărit de lingviștii constituiți în această grupare e schițat la începutul întîiului volum, într'un șir de „thèses" care dau impresia de didactism, de ceva învechit, contrastînd cu intențiile de inovare în unele privințe exprimate de redactorii lui. O altă presentare a lui era ușor de găsit și ea ar fi făcut să cîștige această primă afirmare.

Vederile expuse pleacă dela ideea că orice exprimare prin cuvinte implică finalitatea; termenul acesta poate fi însă înțeles în diferite chipuri și trebuia mai bine precisat: finalitatea arată gradațiuni, după cum exprimarea trece dela intenția de simplă împărtășire a gîndurilor, sentimentelor, la aceea de impunere a redărei lor sub anumite forme.

O insistență bine venită este aceea asupra necesității de colaborare a metodei sincronice cu cea diacronică, pentru că se întîmplă adeseori ca între o metodă și alta să se pună hotare arbitrare, de unde o interpretare unilaterală sau de tot nejustificată a faptelor lingvistice.

Variațiunile de fonetism în legătură cu variațiuni morfologice se spune stăruitor că trebue să formeze un capitol aparte al cercetărilor, cu numele de *morfonologie*. E o ducere mai departe a termenului de *morfonem* inventat de H. Ułaszyn, dar asemenea inovații dau loc la inutilități și la complicații de nomenclatură lingvistică. Și alteori școala din Praga ține să întrebuințeze o terminologie specială, care e o reînviere a pedanteriilor de altădată și ea nu poate fi de loc recomandabilă, pentru că nu face decît să îngreueze expunerile. Să fim bucuroși că în curs de cîteva

decenii s'au înlăturat manii de exprimare ale vechilor filologi: să ne întoarcem la ceva la fel, ar fi să dăm lingvisticei o înfățișare ce ar diminua-o. Nici *morfonologia*, nici *morfonemul* nu se impun obligatoriu, cît timp ceea ce li se atribue poate fi înțeles în studiile lingvistice și fără să se recurgă la asemenea termeni. Admițîndu-i, cum face școala din Praga, consecvența ar impune să se creeze termeni noi și pentru distingeri în ce privește d. e. unele particularități sintactice sau chiar lexicale, dar atunci am ajunge la o proliferare terminologică pe care nici specialiștii nu ar mai putea-o stăpîni.

Importanța gesturilor în legătură cu vorbirea e relevată la p. 15 și se atrage atențiunea asupra interesului ce l-ar presenta studii asupra gesturilor balcanice comune. Un cîmp nou de cercetări, dar nu trebue să uităm că unele concordanțe de gesturi nu ar putea duce la conclusii sigure, ca și atîtea concordanțe folklorice.

Se fixează unele puncte cu privire și la orientarea studiilor asupra limbei literare, poetice, și se pune în evidență necesitatea unor adînciri în domeniul slavisticei, fie prin cunoașterea mai temeinică a trecutului limbilor slave, fie prin anchete de geografie lingvistică. Pentru limbile slave, ca și pentru altele, se stărue cu deosebire în sensul ca ele să fie privite ca aparținînd unui sistem, să nu fie studiate după fapte isolate.

Un articol bogat în considerațiuni referitoare la vocale, ca o schițare a unei teorii asupra sistemului lor, publică N. Trubetzkoy. Sînt relevate fenomene din domenii variate pe care știm ce bine le stăpînește savantul rus și aceasta îi dă prilejul să exprime desideratul de a se înființa o societate de „fonologie" generală și comparată, care de sigur că ar înlesni concentrarea cercetărilor în această direcție.

Ca o justificare a întrebuințărei termenului de *morfonologie*, tot Trubetzkoy dă cîteva pagini cu referințe la particularități ale limbilor slave. Am văzut însă că acest termen nu apare ca o înnoire bine venită și probabil că puțini lingviști îl vor adopta

Cîteva aspecte ale limbei cehe sînt succinct, dar bine puse în evidență de V. Mathesius, *La structure phonologique du lexique du tchèque moderne;* B. Havránek, *Influence de la fonction de la langue littéraire sur la structure phonologique et grammaticale du tchèque littéraire;* J. Mukařovsky', *Rapports de la ligne phonique avec l'ordre des mots dans les vers tchèques.* La cehă se raportă și articolul lui M. Weingart, *Étude sur le langage parlé suivi du point de vue musical, avec considération particulière du tchèque,* dar, cum arată titlul, el trece mai departe, ca să afirme importanța studiilor pentru orice limbă

a felului cum se presintă din punct de vedere musical (Weingart e înclinat să introducă pentru asemenea studii termenul de „musico-fonetice", dar și acesta ar trebui lăsat la o parte). E un articol remarcabil, de analisă subtilă, în care lingvistica se îmbină cu estetica musicală, și o idee cu totul nouă pe care o aduce Weingart e cînd arată ce constatări interesante se pot deduce pentru lingvistică din urmărirea compoșițiilor de musică vocală, pentru că aceia cărora ele sînt datorite sînt de obicei mai buni observatori și notatori ai aspectelor musicale ale unei limbi decît atîția foneticieni.

De relevat și articolul lui P. N. Savickij asupra necesității de a se avea în vedere mai stăruitor diferiții factori geografici, atunci cînd se fac cercetări de geografie lingvistică.

Volumul II cuprinde un studiu al lui R. Jacobson asupra modului cum se presintă în general fonetismul slav; expunerile sale tind la confirmarea a două principii care am văzut că formează o parte din programul școalei din Praga: acela al structurei după un anumit sistem a oricărei limbi sau grup de limbi și acela al finalității. La sfîrșit Jacobson caută să arate că și lingvistica tinde să se apropie de ideologia contemporană care, față de concepțiile de mai înainte plecînd dela o visiune prea mecanică, recunoaște rolul unor factori mai complecși în orice evoluție și caută să ție samă de „legi structurale imanente". Părere cam vag exprimată; cum în lingvistică se reflectă concepții ce au dus la revisuiri și în alte domenii, aceasta ar cere presentări mai desvoltate.

In vol. III avem un studiu al lui B. Trnka, *On the syntax of the english verb from Caxton to Dryden*, din care reiese cum dela prima carte tipărită în englește pînă la scrierile lui Dryden influența latină e foarte pronunțată.

Vol. IV e în întregime consacrat chestiunilor de fonetică, adunînd la un loc comunicările făcute la „reuniunea fonologică" internațională ținută la Praga în decembre 1930.

D. Čyževskyj, după cîteva observațiuni asupra insuficienței „psihologismului" în interpretarea faptelor lingvistice, caută să preciseze noțiunea fonemului. Precisări în același sens aduc D. Jones și W. Doroszewski (la p. 71 savantul polones își exprimă părerea și asupra „morfonemului", termen pe care nu-l crede justificat).

K. Bühler insistă asupra necesității de a se distinge fonetica de fonologie. Oricît de variate ar fi punctele de vedere din care se studiază sunetele, cred, cum am susținut și altădată, că nu se impune o asemenea distincțiune; duce și ea la subdivisiuni

ale lingvisticei care odată adoptate într'un sens nu pot înlătura multe altele, așa că am ajunge la o adevărată pletoră terminologică.

E. Polivanov publică observații interesante asupra modului cum sînt percepute sunetele unei limbi streine: ele pleacă dela ce a putut constata în exprimarea Rușilor, Japonesilor cînd caută să-și însușească altă limbă. In cercetări de acest gen ar trebui să se aibă în vedere gradul de cultură a celor ce intenționează să-și asimileze o limbă streină, pentru că și de el depinde felul asimilării.

Articolul lui N. Trubetzkoy, *Die phonologischen Systeme*, e o reluare, cu desvoltări, a ideilor exprimate și alteori de învățatul rus. E pusă în evidență importanța corelațiilor fonetice dintr'o limbă și se fac distincțiuni juste între felul cum se presintă sistemele consonantice față de cele vocalice; cele dintîi sînt mai susceptibile de variațiuni și de aceea apar mai greu de fixat în corelațiile lor; chiar expunerea lui Trubetzkoy arată unele interpretări contestabile în această privință. Un alt articol al lui Trubetzkoy se referă la morfonologie — am văzut cît se insistă asupra ei din partea lingviștilor din Praga, o insistență care riscă să ducă la supărătoare repetări. Al treilea articol al său se adresează celor care fac anchete de geografie lingvistică, dîndu-le indicații asupra particularităților fonetice care să fixeze atenția lor.

Plecînd dela păreri exprimate de Grammont, A. Sommerfelt arată că acestea pînă acum pot să explice mai bine ce constitue o silabă; ea poate fi recunoscută ori de cîte ori se trece dela o tensiune în descreștere la alta în creștere sau cînd se produce o întrerupere într'o serie de tensiuni de o natură sau alta. Aplicînd această interpretare la irlandesă, Sommerfelt explică unele particularități ale ei.

Asupra accentuărei, diferitelor aspecte sub care apare, insistă R. Jacobson în articolul *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und syntagmaphonologie*; referindu-se la împărțirea tradițională a limbilor după cum accentuarea lor e musicală ori dinamică, recunoaște că într-o cîtva ea e justificată. Al doilea articol al lui Jacobson, *Ueber die phonologischen Sprachbünde*, e un resumat al unui studiu apărut în același timp în rușește și pe care nu l-am putut vedea; aduce fapte interesante din domeniul comparatismului, pentru a se arăta cum numeroase concordanțe fonetice se întîlnesc în limbi care nu au o filiațiune apropiată. Cînd se vor grupa mai multe constatări de felul acesta se va pune problema explicărei lor și de sigur că se va ajunge la conclusii pe care lingvistica de azi nu le bănuește.

Din ce a putut observa în dialectele serbo-croate A. Belić relevează cîteva aspecte ale accentuării, după cum cuvintele sînt isolate ori în frasă; în condiţiuni speciale se presintă ea în graiul din Dobriń, unde se vede predominînd accentul ascendent în frasă şi cel descendent în cuvintele isolate.

Cu privire la frasă o analisă pătrunzătoare ne dă S. Karcevskij *(Sur la phonologie de la phrase)*; un fapt pe care ţine cu deosebire să-l accentueze e că scisiunea frasei nu este o operaţiune gramaticală, nici o diferenţiere logică; trebue privită mai mult după caracterul ei psihologic, propriu zis psihofisiologic.

Prin cîteva exemple bine alese B. Havránek arată cum s'a ajuns în limbile slave la adaptarea sunetelor cu diferitele sisteme de scriere.

Şirul articolelor îl încheie J. Mukařovsky' cu relevarea cîtorva particularităţi ale limbei poetice *(La phonologie et la poétique)*.

In suplement se publică proectul pentru o terminologie fonologică „standardisată" (de ce şi acest cuvînt?). Se fixează unele puncte utile, dar prea se abuzează şi aici de termeni ce exclud adoptarea şi se fac prea multe divisiuni şi subdivisiuni; d. e. la corelaţie se spune că poate fi împărţită în şapte categorii, dar dacă ar fi să se ia în samă toate aspectele sub care apare, s'ar mai putea adăuga alte cîteva categorii.

Se strecoară prin acest program şi termeni şi presentări care ne duc spre geometrie. In consecvenţă cu ceea ce vedem şi în studiile din cele patru volume, unde alteori întîlnim şi formule ca în algebră şi chimie, dar acest balast trebue hotărît eliminat din lingvistică. Are ea alte mijloace de a presenta faptele şi dacă a progresat e pentru că a înţeles ce preţ are claritatea şi înlăturarea tuturor ticurilor pedante.

Se poate obiecta şcoalei din Praga şi stăruinţa prea accentuată în teoretisări. Ele cer îngrădiri, ca să nu ducă la vag şi aproximaţii. Sînt fapte în lingvistică ce nu au găsit încă interpretarea potrivită, cum sînt, mai ales, altele ce aşteaptă să fie puse în evidenţă şi cercetate după semnificaţia lor. Dela aceasta nu ar trebui să se îndepărteze prea mult şcoala din Praga, pentru ca, după ceea ce a adus pînă acum prin cîteva studii remarcabile, să pună şi mai bine în valoare intenţiile ei.

O. D.

F. LOT, A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?; Paris: 1931; 63 pag. (extr. din *Bulletin Du Cange*, VI).

Lasă loc la o oarecare ambiguitate titlul, nu pentru că s'ar putea înţelege prin latină continuarea ei în limbile romanice —

aşa ceva se înlătură dela sine, cum ţine să preciseze chiar Lot la începutul studiului său, deşi nu ar fi fost nevoie să se mai insiste —, ci pentru că dacă ne gîndim la latina vorbită trebue să ţinem samă nu numai de cea obişnuită de toţi în relaţiile zilnice, dar şi de aceea care se deosebia într-o cîtva de aceasta şi în care se exprimau între ei cei care aparţineau păturei de sus, reprezentau cultura şi deci, măcar în parte, tradiţia. Aceasta nu o pierde din vedere Lot, şi cînd vorbeşte de Sidonius Apollinarius face observaţia justă: „Je suis persuadé que, au v-e siècle, Sidoine Appollinaire ne parlait que la langue „rustique" quand il avait affaire à ses colons et à ses serfs à *Avitacum*... Mais on doit penser aussi que lorsqu'il traitait à *Avitacum* des hôtes de distinction... ou encore lorsqu'il se rendait en ville... Sidoine usait, ainsi que ses interlocuteurs, d'une langue correcte, déjà surannée, mais encore intelligible dans un cercle „étroit" (4-5). Puţin mai departe însă după această observaţie şi după ce e reamintită interpretarea adevărată care trebue dată latinei vulgare, punctul central al cercetării e presentat astfel: „le problème c'est de savoir quand les gens qui écrivent cessent d'écrire comme ils parlent, quand ils se surveillent, s'entend" (7). Formulare prea generală, pentru că dacă se zice „comme ils parlent", prin aceasta trebue să se înţeleagă, cum am văzut, cu privire la cei care scriau, atît latina vulgară, cît şi aceea care mai păstra, şi pronunţate, legături cu cultura. Problema se pune de fapt astfel: cînd a încetat să fie vorbită şi latina obişnuită şi aceea care îşi mai menţinea prestigiul în anumite cercuri — nu poate fi vorba, firește, de latina convenţională întrebuinţată mereu de oamenii bisericei sau de alţi cărturari. Problema, privită astfel, are însemnătatea ei şi cînd avem să ne explicăm particularităţi ale limbilor romanice arătînd, într'o măsură sau alta, penetraţiuni în vorbirea curentă ale latinei vorbite de cei culţi. Cîteva consideraţii în această privinţă sînt înşirate într'o notă dela sfîrşit, referindu-se mai ales la termenii eclesiastici. Discutînd părerile lui H. Berger şi G. Paris, Lot contestă că unii din aceşti termeni, abătîndu-se prin fonetica lor dela alţii, ar fi pătruns în limba curentă din Galia numai în epoca merovingiană; aceasta pentru motivul că latina era la fel pronunţată atunci de laici şi oamenii bisericei şi, prin urmare, cuvintele adoptate de cei dintîi nu ar fi avut de ce să fie diferenţiate (p. 59). O asemenea interpretare deviază chestiunea, pentru că termenii francesi referitori la biserică trebue bine distinşi după categorii şi avîndu-se în vedere criteriul cronologic, cum nu vrea să-l acorde Lot: parte din ei aparţin unui prim strat, fie că prin fonetismul lor arată că au urmat evoluţia altor cuvinte latine, fie că se abat într-o cîtva dela ea, din

causă că rostirea lor latină în biserică i-a împiedecat să urmeze drumul celorlalţi (Lot greşeşte cînd înlătură în totul această consideraţie); a doua categorie o constitue termeni introduşi ceva mai tîrziu şi arătîndu-se astfel atît prin noţiunile la care se referă, cît şi prin aspectul lor fonetic; altă categorie e a cuvintelor şi mai recente, cu înfăţişare mult mai apropiată de cea latină decît cele din seria a doua sau, în parte, din cea dintîi. Împotriva obiecţiunilor lui Lot, cu strecurări de ironii la adresa fonetic[i]enilor, rămîne o bună parte de dreptate în părerea susţinută de G. Paris şi alţii. De altfel nu numai terminologia creştină, dar şi, în general, influenţa latinei culte asupra celei vulgare aşteaptă să fie cercetate mai mult decît s'a făcut pînă acum, cu aprofundări în domeniul fiecăreia din limbile romanice.

Cu privire la despărţirea definitivă a latinei vulgare de cea cultă, Lot observă, şi cu deplină dreptate, că pentru cea din urmă trebue să se ţie samă dacă ea, nefiind întrebuinţată în exprimare de către unii, totuşi mai putea fi înţeleasă de ei: cînd aceasta nu s'a mai întîmplat, înseamnă că latina tradiţională rămînea cu totul la o parte de cea vulgară. Procesul acesta e urmărit de Lot în expunerile dela p. 38 urm., unde se arată că cei dintîi care s'au înstreinat cu totul de latina tradiţională nu au putut fi decît neştiutorii de carte. In clasele de mijloc şi de sus tradiţia a trebuit, firește, să se menţie mai mult timp, pînă într'o epocă pe care Lot o fixează cam astfel: „Je ne crois pas qu'on puisse errer gravement en admettant que, dans la première moitié du v-e siècle encore, au moins dans les villes, il y avait une population capable de lire et de comprendre les Livres saints, et même de goûter un sermon en une langue familière parfois de ton, mais toujours traditionnelle au point de vue grammatical et recherchée dans le style. Mais ce public *parlait-il* encore cette langue? C'est infiniment peu probable" (40). E de înţeles aceasta mai mult pentru Galia ori Spania, pe cînd starea culturală la această epocă în Italia trebue privită altfel. De latina cultă ajunse, în Galia, să se înstreineze tot mai mult şi clerul, ne mai avînd posibilitatea de a se instrui ca înainte. Cînd restauraţia carolingiană veni să-i dea o nouă strălucire latinei, ca limbă vie nu mai putea fi socotită, deoarece chiar dacă era vorbită uneori — şi cu îndemînare, poate chiar cu eleganţă —, era de fapt o limbă convenţională, numai umbra adevăratei latine.

Dacă separaţiunea între latina de un fel şi celălalt e în general bine înfăţişată astfel, cred că este o exagerare cînd se spune la p. 19 că în sec. al IV-lea şi al V-lea pe teritoriul Romaniei diferenţierea între limba vorbită şi cea scrisă a putut fi tot

aşa de accentuată ca în Grecia modernă. Neogreaca scrisă nu poate fi comparată cu latina tot scrisă din primii secoli d. Cr.

Referitor la unitatea latinei vulgare Lot înclină spre părerea că ea a încetat relativ de vreme, dar în casul acesta nu înţelegem de ce la p. 39 se spune cu atîtea reserve că „là où [le latin] avait détruit les langues préexistantes... il subit peut-être leur influence". Dacă trebue să admitem că unele diferenţieri hotărîtoare ale latinei, după provincii, s'au întîmplat prin sec. al IV-lea, al V-lea, ele erau datorite în primul rînd acţiunei substratelor — între aceste transformări lingvistice e o dependenţă de care trebue să ţinem samă.

Condensînd multe fapte, punînd la punct unele chestiuni, studiul lui Lot înlesneşte înţelegerea unei părţi din evoluţia limbei latine.

O. D.

O. Bloch, Dictionnaire étymologique de la langue française, avec la collaboration de **W. von Wartburg**: préface d'**A. Meillet**; t. I; Paris, Les Presses universitaires; 1932; XXVIII-405 pag.

Arătînd cît de bine venit e un asemenea dicţionar, A. Meillet exprimă în prefaţă cîteva păreri asupra felului cum trebue înţelese dicţionarele etimologice şi relevează, prin exemple bine alese, ce mărturii preţioase se desprind din istoria unor cuvinte. Pentru orice limbă romanică Meillet crede că etimologiile ar fi bine să fie duse mai departe decît se obişnueşte, arătîndu-se transformările semantice pe care le-au suferit formele latine pînă cînd apar cum s'au păstrat în limbile romanice. Utilitatea acestor prezentări etimologice nu poate fi, de sigur, contestată, dar dacă ar fi să se ţină consecvent samă de ele, s'ar ajunge la o redactare prea complicată pentru dicţionarul etimologic al fiecărei limbi; procedeul acesta ar avea şi inconvenientul că ar duce la repetarea, în fiecare din aceste dicţionare, a istoricului cuvintelor latine. Pentru urmărirea acestora rămîne deci să recurgem la dicţionarele speciale.

La p. XVI Meillet, caracterisînd fondul tradiţional latin al limbei francese, spune că apare cu o întipărire rurală: „Plusieurs verbes, qui avaient en latin un sens général: *ponere, cubare, trahere, excludere* (remplaçant *excludere*) n'ont plus en français qu'un sens particulier propre à la vie rurale: *pondre, couver, traire, éclore*". E, mi se pare, o exagerare, pentru că formele citate — şi ar putea fi amintite altele — exclud o caracterisare generală. Ca în alte limbi, sînt şi în franceză cuvinte care arată

semantism sub înrîurirea vieţei rustice, dar valoarea lor e relativă, în dependenţă de ceea ce atestă alte cuvinte. Pentru franceză trebue să luăm în consideraţie atîtea forme păstrate din epoca latină şi care nu ne îndreaptă spre viaţa dela ţară, sînt dovada unei continuităţi de civilisaţie superioară. Caracterul rustic al elementelor latine îl constatăm mai curînd, cum spuneam altădată, în limba noastră, din care au dispărut atîtea cuvinte referindu-se la stări înaintate de cultură.

Deşi dicţionarul e presentat de O. Bloch ca adresîndu-se nespecialiştilor, totuşi va folosi mult şi filologilor. Pentru fiecare cuvînt se dă esenţialul — uneori redactarea ar fi putut fi şi mai concentrată —; urmîndu-se inovaţia din *Dictionnaire général*, e indicată data cînd o formă e atestată întîia oară, indicaţie care, cum observă singur Bloch, trebue privită în unele casuri cu reserve, iar alteori duce la contraziceri, pentru că un derivat apare cu o dată anterioară celei puse în dreptul formei simple, dar aceasta e inevitabil cît timp documentarea nu poate fi făcută totdeauna cu precisiune; sînt ţinute în samă şi forme dialectale, cum şi cele introduse chiar curînd de tot, ceea ce măreşte şi mai mult valoarea acestei opere lexicografice.

In interpretarea etimologică a unor forme Bloch şi-a impus bine întemeiate eliminări, dar pentru altele a urmat poate nu tocmai justificate reserve sau s'a oprit la explicaţii ce rămîn contestabile.

Choyer e dat ca probabil de origine onomatopeică şi aparţinînd limbei copiilor. Şi Bloch, ca şi Meyer-Lübke, recurge prea des la asemenea explicaţii, din onomatopei. Forma mai veche, cum aminteşte Bloch, este *chouer, chuer* şi atunci cred că etimologia la care ne putem gîndi e îat. *cautare <cautus „care are grije, care stă de pază“ [1]; pentru înţelesul apropiat de al lui *choyer* ne putem raporta şi la *cavere*, care de Cicerone e întrebuinţat astfel: *melius ei cavere volo quam ipse aliis solet* „vreau să am grije de el mai mult decît dînsul de alţii [2]“. Forma resultată normal *chouer* a fost schimbată în *choyer*, sub influenţa verbelor terminate în *-oyer* (*ployer* etc.).

Endêver, alături de vfr. *desver*, mi se pare că nu este tocmai aşa de neclar ca etimologie cum îl consideră Bloch; pentru forma

[1] Deci ca şi rom. *căuta* (Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 295).

[2] Gamillscheg crede că se mai poate admite etimologia dată de Havet, din *cavicare, dar fonetica se împotriveşte; cf. Meyer-Lübke, *Rom. et.*, Wb., ed. a 2-a, 1787.

veche franceză am propus, de mult, un derivat latin *deaestuare (ca *reaestuare pentru *rêver*) [1] şi la aceeaşi etimologie s'a gîndit J. Vising [2]; ca sens şi fonetică, derivarea nu întîmpină dificultăţi [3].

Farfouiller (s. *fouiller*) e dat ca avînd „un préfixe d'origine incertaine“; *far-* nu este prefix propriu zis, ci se poate explica prin contaminarea cu un cuvînt din sud, cum e dauph. *faratear* „farfouiller“ [4], derivat din foratum (comp. *fourateja* în *Tresor* al lui Mistral) [5].

Fredaine, neexplicat nici într'un fel, ne aduce aminte de dauph. *farindeinas* întrebuinţat tocmai cu sensul de „fredaines“ [6]. Forma din Dauphiné ne îndreaptă, la rîndul ei, spre prov. *farandeu* „écervelé, jeune fou“ (în *Tresor* al lui Mistral) [7]. Acesta din urmă explică probabil şi prov. *farandoulo*, adică prin contaminarea lui cu *barandello* (Bloch o numeşte „une modification d'origine expressive“ a lui *barandello*, s. *farandole*, dar ce «expresivitate» ar fi putut fi redată astfel, prin *far-*?).

Gazouiller e considerat şi el ca resultat dintr'o temă onomatopeică şi înrudit cu *jaser*. Putem mai curînd admite că reproduce un *garruliare şi acesta a fost influenţat de vfr. *gas, jas*, fr. *jaser*, care la rîndul lor ne duc spre *jaso* „pie“ [8].

Grouiller, lăsat neexplicat, ne îndreaptă probabil spre tema *krud-, grud-*, care în limbile germanice apare cu înţelesul de „wimmeln“ etc. [9].

[1] *Bul. Soc. fil.*, I (1905), 15.

[2] *Romania*, XXXVII, 157; XLIX, 98.

[3] Gamillscheg, în dicţionarul său, s. *endêver*, repetă obiecţiunea că în aestuare trebuia să cadă *u* în hiat şi deci nu s'ar explica *e* din *desver*; dar tratamentul a putut fi ca în *janvier* <januarius etc., cum arată şi Vising.

[4] F. Arnaud et G. Morin, *Le langage de la Vallée de Barcelonnette*, Paris, 1920, 66.

[5] După Gamillscheg, contaminarea s'ar fi produs cu vfr. *fastroillier* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, ed. a 2-a, 3404, care crede că prima silabă ar putea fi şi o „lautmalende Doppelung“), dar *fas-* al formei vfr. nu poate explica prima silabă a lui *farfouiller*.

[6] F. Arnaud et G. Morin, *l. c.*

[7] Nu înţeleg cum Gamillscheg s'a putut gîndi la derivarea lui *fredaine* din vfr. *froidir*, pentru care trimite la Godefroy, s. *froidir*, care e dat acolo cu înţelesul de „refroidir“.

[8] *Atlas ling.*, 1010.

[9] Falk u. Torp, *Norw.-dän. etym. Wb.*, 585, s. *krу*.

Oprindu-ne la miile de cuvinte date de Bloch, putem vedea cîte probleme etimologice se pun şi pentru franceză, oricît s'a căutat să se lămurească vocabularul ei.

O. D.

J. Safarewicz, Le Rhotacisme latin: Wilno, Drukarnia Zorza; 1932; 130 pag.

Din pleiada de tineri studenţi pe care Polonia i-a trimis în ultimul timp în streinătate, în special în Franţa, face parte şi Jean Safarewicz, care s'a specialisat în studiul limbei latine. Lucrarea despre rotacismul latin ne arată că Polonia şi-a îmbogăţit cu încă o unitate numeroasa ei echipă de lingvişti de valoare.

Prin „rotacism" gramatica latină înţelege transformarea lui *s* intervocalic în *r*, fenomen care s'a petrecut înainte de epoca istorică. După ce adună şi critică toate mărturiile vechi despre apariţia acestui fenomen, Safarewicz încearcă să fixeze cronologia transformării şi atrage atenţia, cu drept cuvînt, asupra faptului că anul 339, socotit ca *terminus ante quem*, nu înseamnă decît ultima consacrare oficială a schimbării, care trebue să se fi produs cu cel puţin o jumătate de secol înainte sau, mai precis, în secolul al V-lea.

Ţinînd sama de un şir de fapte, Safarewicz discută raporturile dintre rotacism şi sincopă, absenţa rotacismului în cuvintele unde a intervenit disimilarea sau geminarea, şi rotacismul la sfîrşitul cuvintelor. Singurul capitol mai puţin mulţumitor este cel care tratează despre simplificarea geminatelor prin legea numită *mamilla*. Fonetica latină este greu de studiat, între altele din causă că pentru fiecare fapt nu se se găsesc decît două, trei exemple precise. In jurul lor se grupează tot felul de elemente nesigure, care se pot tot aşa de bine explica şi altfel. Dacă dispare basa formată de elementele precise, e de prisos să le mai aducem în discuţie pe celelalte.

Singurul exemplu clar şi bine atestat de simplificare a unei geminate provocată de sunetele următoare este cuvîntul *mamilla*, diminutivul lui *mamma*. Am încercat altădată să arăt că e vorba aici de simplificarea unui grup de consoane, fără intervenţia nici unei balansări ritmice. Explicaţia aceasta este valabilă şi pentru celelalte diminutive, la care simplificarea este mai puţin bine atestată (*papilla* dela *pappa* etc.). De sigur şi pentru cele în *-ellus*, căci teoria după care vocala *e* ar avea în *-ellus* altă origine decît vocalisarea sonantei nu a fost adoptată de toţi.

Safarewicz admite explicaţia mea pentru *mamilla*, dar arată

că ea se aplică numai la cîteva exemple. Ar rămînea deci, după Safarewicz, exemple de simplificare prin disimilare. Acestea sînt însă cu totul disparate: etimologii nesigure, ca *susurrus*, exemple în care silaba următoare nu conţine o geminată, ca *disertus* sau *farina*, etc. Singurele exemple de simplificare sigură sînt acelea în care silaba cu simplificarea e urmată de altă silabă conţinînd o geminată. Şi exemplele acestea se pot explica în felul arătat mai sus. E deci inutil să le mai discutăm pe celelalte.

Cîteva amănunte discutabile: *lucerna* nu ar fi cuvînt propriu zis roman, căci rădăcina **leuk* nu apare în latineşte cu gradul vocalic zero (p. 25). De fapt apare, de vreme ce-l avem pe *lucerna* cu *u* scurt (formele romanice nu dovedesc nimic, căci *u* a putut fi schimbat prin analogie cu *lux* etc.).

Sufixul *-on* formează, ce e drept, cuvinte vulgare, dar *amasio* (p. 43) nu conţine acest sufix *-on*, ci *-ion-*, deci cu totul alt ceva (v. *natio*, *religio* etc., cuvinte care nu au nimic vulgar).

Susurrus nu poate fi explicat prin *sur-surrus* (p. 31), ci numai prin *su-surr-*.

In *iusiurandum*, *s* nu este intervocalic, deci exemplul nu are ce căuta la p. 33.

Trebue totuşi să adăugăm că cele cîteva erori nu scad din valoarea volumului, care e o lucrare conştiincioasă şi utilă şi pune bine la punct problema discutată.

Al. Graur

Th. Capidan, Fărşeroţii, studiu lingvistic asupra Romînilor din Albania; Bucureşti, „Cartea românească"; 1931; VI-210 pag.

Descrierile de călătorie şi informaţiile etnografice întrec partea lingvistică, se insistă şi asupra stărilor din Albania, cu motivarea că ele ar fi puţin cunoscute, dar expunerea cerea mai multă concentrare şi în orice cas — corespunzînd subtitlului lucrării — ar fi trebuit să se dea precădere faptelor lingvistice.

Ce caracterisează viaţa „Fărşeroţilor — cu minunate desfăşurări de energie păstorească — e bine pus în evidenţă şi firea lor e înfăţişată astfel: „Fărşerotul... este mai desgheţat decît toţi Romînii din Peninsula balcanică. El este foarte mobil, cu mişcări degajate, spontan la vorbă şi cu o bogăţie de gesturi în care poate numai Grecul îl întrece" (41-42). La p. 105 se spune că, pe lîngă păstorit şi cărvănărit, unii se ocupă şi cu agricultura; oricît de rară şi primitivă ar fi la ei această îndeletnicire — în studiul publicat în revistă (IV, 71) Rosetti releva că a întîlnit Fărşeroţi care nu ştiau ce e plugul înainte de a trece în Cadri-

later —, ar fi fost indicată să se arate mai de aproape cum se presintă, cît este de redusă şi care-s toţi termenii ce se referă la ea.

Prin graiul lor, Fărşeroţii se apropie mai mult de Aromînii din nord, de Grămusteni, dar, de altă parte, îi vedem deosebindu-se de întregul grup aromîn şi asemănîndu-se cu Dacoromînii. Pentru aceste asemănări Capidan admite posibilitatea unei desvoltări independente, aşa că numai întîmplător graiul fărşeriot s'ar întîlni în anumite particularităţi cu cel dacoromîn; în acelaşi timp nu lasă exclusă ipotesa că Fărşeroţii au putut fi influenţaţi de Romînii pe care S. Puşcariu îi numeşte „apuseni". Problema aştepta să nu fie redusă la cîteva impresii, cu atît mai mult cu cît ea stă în legătură şi cu asemănări izbitoare ale fărşerotei cu meglenita. Ele sînt înşirate la p. 136 urm.: înlocuirea lui *l'* cu *ĭ* (*i*): *fumeĭle* (pentru *fumel'le*); rostirea lui *l* ca *ł* (*salţă*); căderea lui *u* după un grup de consoane, afară de casul cînd ultima este *l* sau *r*; formele masculine şi neutre articulate fără *l* (*foc*u); sufixul *-ára (-ura)* întrebuinţat în expresiuni adverbiale (*ufosuŕa* „în jos"). Prima şi a treia concordanţă sînt considerate de Capidan ca resultate din transformări independente; a doua ar fi de atribuit, de o parte, influenţei albanese (pentru fărşerotă), iar, de alta, celei slave (pentru meglenită); cele două din urmă, apărînd puţin probabil ca evoluţii independente, ar fi de explicat prin înrîurirea graiului Romînilor dela nord asupra celui meglenit şi fărşerot. Dispariţia lui *l* la formele articulate ale masc. şi neutre e greşit interpretată de Capidan; între meglenită şi dacoromînă, de o parte, şi fărşerotă, de alta, asemănarea e în casul acesta numai întîmplătoare: *fičoŕu* în fărşerotă este resultat din **fičoŕlu*, prin fonetismul special al lui *l* în acest grai[1], pe cînd în forma asemănătoare ş. a. din dr. şi megl. avem a face cu *l* căzut în alte condiţii — deci e de luat în consideraţie numai asemănarea între megl. şi dr., cu excluderea fărşerotei. Rămîne, cred, la o parte şi concordanţa cu privire la suf. *-ára (-ura)*. Capidan, împărtăşind părerea lui Puşcariu *(Dicţ. Acad.*, II, 121*)*, admite că în dacoromînă acest sufix ar fi atestat în forma dialectală (pentru *fiind că*) *fiindure că*, *cindură că* etc., dar aceasta poate fi resultată din contaminarea lui *fiind că* cu *pentru că*; concordanţă sigură am constata prin urmare şi în acest cas numai între fărşerotă şi meglenită. Se pune atunci întrebarea dacă nu trebue să admitem pentru particularităţile amintite o înrîurire sigură a meglenitei asupra fărşerotei. Capidan o contestă pentru motivele pe care le arată astfel la p. 135-136: „Privind pe hartă aşezările Fărşeroţilor în Peninsula balcanica, vom vedea că ei ocupă nişte regiuni care se află situate la distanţe mari de ţinutul ocupat de meglenoromînă. De aceea nu poate fi vorba despre un amestec mai nou între unii şi alţii. Acest amestec... este exclus şi pentru Fărşeroţii aşezaţi în urmă de tot, în ţinutul Veriei sau în cele cîteva din apropierea oraşului Vodena-Edessa. Mişcările de transhumanţă ale acestora, facîndu-se... în direcţiuni deosebite de ţinutul Caragiova, în apropierea cărora se află aşezaţi Meglenoromînii, un amestec, în timpurile mai noui, între unii şi alţii este exclus". Argumentare care nu poate convinge, pentru că de ce să fie luată în samă isolarea de azi a Fărşeroţilor de Meglenţi? Singur Capidan a admis că Meglenîţii înainte de a se aşeza în regiunea Caragiovei au trăit mai spre apus, unde deci au putut veni în atingere cu elementul aromînesc care a dat naştere celui fărşerot. Fie după teoria d-sale, fie după aceea pe care o susţin — că Meglenîţii sînt Dacoromîni trecuţi peste Dunăre — strămoşii Fărşeroţilor nu-i putem privi ca isolaţi de Meglenîţi.

Ce datoreşte fărşerota influenţei albanese e relevat la p. 142 urm. cu constatarea că s'ar reduce la mai puţin decît ne-am aştepta. Pentru că — după cum se spune la p. 110 — Fărşeroţii îşi asimilează uşor limba albanesă, înrîurirea acesteia nu ar fi oare de recunoscut şi în alte casuri? Unele particularităţi sintactice ar fi de urmărit în acest sens — ele sînt lăsate la o parte de Capidan. Şi chiar în ce priveşte fonetica, putem presupune că pronunţarea *ân*, *âm*, în loc de *în*, *îm* — cunoscută, de altfel, şi aceasta Fărşeroţilor — e datorită la ei, ca şi la alţi Aromîni din nord, înrîurirei albanese.

Alături de cîteva texte, care ar fi trebuit însoţite de un glosar, sînt înşirate particularităţile fonetice şi morfologice, dar după un material prea restrîns, cercetările nu au fost duse pînă în locurile unde Fărşeroţii au aşezările lor păstoreşti. De reţinut constatarea că vorbirea femeilor se deosebeşte întru cîtva de a bărbaţilor, în special pronunţarea lui *r*, care, şi altfel, se ştie că are ceva cu totul particular la Fărşeroţi. Un fonetism care surprinde prin isolarea lui e acela al lui *oarbări* (= arbore); cum s'ar explica? probabil prin fonetică sintactică: în epoca în care *u* final era încă păstrat *unu arbări* a fost rostit *uno arbări* (v. în această privinţă p. 189) şi pe urmă *-o* s'a contopit cu *a-*. Schimbarea lui *e* în *o* în *ţopur* (= iepure) e atribuită de Capidan elementului palatal care precede, dar se poate explica mai curînd prin acţiunea labialisatoare a lui *p*, cum e relevată aiurea (p. 185).

[1] *Cf.* T. Papahagi, *Aromînii*, 72 (curs litografiat, 1932), unde formele articulate fără *l* din fărşerotă sînt explicate la fel.

Despre folklor aflăm că se aseamănă mult cu cel albanes, numai cîntecele apar cu o notă deosebită. Aspectele lui nu vor putea fi însă bine cunoscute decît după ce se vor publica mai multe texte decît cele date pînă acum.

O. D.

ZOFIJA HOLUB-PACEWICZOWA, Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu, cu 11 hărți și 99 ilustrații; Cracovia, 1931; XX-508 pag. (publ. de *Polska Akademja umiejętności*, în seria *Prace Kom. geogr.*).

Cunoscut pînă acum numai din scrieri isolate și risipite prin culegeri nu ușor accesibile, păstoritul din regiunea Tatrei e prezentat întîia oară cu varietatea aspectelor lui în acest studiu a cărui foarte bogată documentare e datorită în bună parte anchetelor pe loc și cercetărilor în arhivele polonese, cehoslovace și ungurești. Desenuri, fotografii și mai multe hărți — interesante cu deosebire cele care arată migrațiunile păstorești — ne ajută să avem o icoană vie a vieței păstorești din aceste părți.

Înșirându-se pînă la 1700 m. — și la altitudini mai mari pe versantul nordic decît cel sudic — stînele, ca și întreaga organisație păstorească, arată varietăți de multe ori izbitoare, cu păstrarea cîteodată a caracterului de tot primitiv, mai ales la cele slovace. Din punct de vedere etnic, Tatra presintă aspectul interesant că s'au întîlnit acolo ciobani polonesi, ruteni, slovaci și germani. Ca vechime, elementul german din regiunea Spizsului e considerat de D-na Z. Hołub-Pacewiczowa ca de luat în primul rînd în seamă: lui ar fi să se atribue în mare parte organisarea păstoritului în aceste părți, pentru că urmele cele mai vechi de viață păstorească le găsim în Tatry Bielskie. In această privință ar putea aduce lumină constatările lingvistice: sînt într'adevăr în terminologia păstorească slavă din Tatra cuvinte caracteristice, și vechi, de proveniență germană? — aceasta ar aduce o confirmare a părerei exprimate (pentru nume toponomice germane, totuși nu deplin hotărîtoare, v. p. 182-183). Problema „Valahilor" e lăsată în controversele ei de pînă acum, recunoscîndu-se că numai cercetări nouă ar putea-o limpezi mai bine. Se pune însă în evidență infiltrația „valahă" în Orawa, nordul Spiszului, o parte din Podhale și în Liptów. Ca și în alte părți, toponimia arată un șir de denumiri românești și ele pot fi urmărite în indicele ce se dă la p. 481 urm., unde găsim forme ca: *Groń, Kiczora, Magura, Murgaszówka, Strungi* etc.; la p. 197, 199 se spune că *Olcza* s'ar referi la Romîni, pentru că ar putea fi *Olach*; foarte puțin probabil însă; și *Murzasichle* ar fi evident românesc: în parte da — fiind de sigur

nume compus —, pentru că *sichle* ne duce spre *sihlă*, dar *Mur* și *za* nu pot fi decît slavi, cel dintîi fiind atestat și ca simplu în toponimie, iar al doilea apărînd alăturat la *sichle* și în *Zasichle*, cum se poate vedea la p. 496. Curente în limba ciobanilor sînt cuvinte de ale noastre ca *hurda, gieleta* ș. a.; o amintit la p. 196 și *kulesza* (= *coleșe*), care totuși nu poate fi socotit ca „nazwa rumuńska", pentru că se găsește și în ruteană, în sîrbă etc. (cf. dicționarul lui Berneker, 642).

Epoca așezărilor valahe e fixată pe la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul celui al XV-lea (p. 178), pentru motivul că cea mai veche dovadă despre ele e din 1416, dar ca și alteori se pune întrebarea dacă nu a trecut mult mai mult timp dela asemenea așezări păstorești pînă la amintirea lor în documente. Cu toate reservele exprimate de autoare cu privire la „Valahi", e relevată la p. 193 constatarea că în Podhale apare un tip antropologic deosebit de cel slav, și tocmai aici infiltrația „valahă" e bine accentuată. Fapt ce ar fi de luat în considerație în favoarea părerei că „Valahii" veniți în Tatra au fost păstori romîni, nu slavi care ar fi adoptat cîteva cuvinte românești.

In partea din urmă e arătată decăderea păstoritului și în Tatra, începînd din a doua jumătate a secolului trecut; causele acestei decăderi sînt bine puse în evidență și se întîlnesc, de altfel, cu cele constatate aiurea.

Dintre puținele de temeinică cercetare a păstoritului, cartea D-nei Z. Hołub-Pacewiczowa va fi mult prețuită nu numai de etnografi, dar și de istorici și filologi.

O. D.

AL. PROCOPOVICI. Mic tratat de lingvistică generală; Cernăuți, Editura Revistei filologice; 1930; XV-175 pag.

Un manual de lingvistică generală, scris de un Romîn pentru publicul românesc, este de sigur de luat în seamă. S'a spus cu dreptate că un curs universitar care nu poate fi publicat nu merită să fie făcut; prezentul volum reproduce, cu unele modificări, cursul ținut de autor la Facultatea de litere din Cernăuți, pentru studenții din anul pregătitor. Succesiunea materiei în volum ar fi trebuit însă modificată. Astfel, după ce autorul tratează despre „limbă, ca realitate fonetică" (39 urm.), examinează fenomene de altă ordine, ca să revie apoi la examinarea unor procese fonetice (108 urm.). De asemenea „caracterul inovațiilor lingvistice", dela p. 86 urm., ar fi trebuit prezentat laolaltă cu faptele expuse la p. 118 urm.

Bibliografia dela început înfățișează numai operele cu care

autorul şi-a „înviorat" răsfoindu-le din nou, cugetarea chiar în cursul redactării tratatului (VII). Criteriul acesta de recomandare a cărţilor nu este însă cel mai potrivit într'o lucrare ce se adresează în primul rînd începătorilor, care au nevoie de o bună îndrumare în lecturile lor. Astfel, deşi se merge pînă la citarea articolelor de revistă ale unui autor, compendiile lui Rousselot sau Sievers nu sînt recomandate şi lucrările lui Grammont au rămas neînregistrate.

Las să urmeze cîteva observaţii asupra diverselor probleme tratate în acest manual:

P. 1 urm.: cu privire la clasificarea limbilor, autorul afirmă mai întîi că „ştiinţa se mulţumeşte deocamdată de a distinge anumite categorii în această mulţime de graiuri deosebite, după asemănările dintre ele", şi examinează apoi, succesiv, limbile isolante aglutinante şi flexionale. Clasificarea aceasta e însă părăsită astăzi: „la trop fameuse classification en langues isolantes, agglutinantes et flexionnelles ne se laisse pas poursuivre exactement, et, pour autant qu'elle se laisse formuler, elle n'a ni portée scientifique ni utilité pratique. La seule classification linguistique qui ait une valeur et une utilité est la classification généalogique, fondée sur l'histoire des langues", ne spune A. Meillet [1]. Defectele clasificării adoptate de Procopovici reies cu evidenţă cînd analisăm, de ex., procedeul prin care francesa vorbită formează pluralul numelor cu iniţială vocalică: *oiseau*, pl. *z-oiseaux*, *arbres*, pl. *z-arbres*, etc., cu prefixarea lui *z*, semn al pluralului, ca în limbile aglutinante, deşi francesa e grupată în limbile flexionale [2].

La p. 31 ni se spune că „strămoşii Bulgarilor au fost de seminţie uralo-altaică"; de fapt, vechea bulgară e o limbă turcă şi turca nu mai e grupată, astăzi, cu fino-ugrica [3].

P. 39: „limba, sau mai bine zis actul vorbirei, deci aplicarea limbei, este un fenomen secundar". Prin aceasta autorul nu a arătat destul de clar diferenţa capitală dintre *limbă* (Sprache, langue) „fenomen colectiv, produsul colaborării individului cu societatea", şi *vorbirea individuală* (Sprechen, parole).

[1] În *Les langues du monde*, publ. de A. Meillet şi M. Cohen, Paris, 1924, 1. Criteriul genealogic a fost adoptat de F. N. Finck, încă din prima ediţie (1909) a cărţei sale *Die Sprachstämme des Erdkreises* (ed. a 3-a, Leipzig-Berlin, 1923). Ar mai fi de amintit aci încercarea părintelui W. Schmidt (*Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Heidelberg, 1926) de a clasifica limbile după criteriul „ariilor de civilisaţie" din care fac parte.

[2] Cf. J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, 97-98.

[3] J. Deny, în *Les langues du monde*, 185 urm.

Despre organele vorbirei ni se spune că ele sînt „pretutindeni aceleaşi", ca şi cum contrarul ar fi posibil. Autorul afirmă că în „făptura tuturor limbilor" există „un stoc mare de elemente comune", fără ca să preciseze ce elemente anume.

P. 47: despre coardele vocale ni se spune că sînt „două mănunchiuri de muşchi foarte [?] elastici" şi că „aerul în scurgere, frecîndu-se" de coarde, le face să vibreze, ceea ce nu e decît în parte exact, pentru că mişcările coardelor vocale sînt produse şi de impulsiunile nervoase transmise coardelor, care diferă pentru fiecare timbru vocalic [1].

La p. 48 se afirmă că „nu... putem hotărî dacă fonemul iniţial în *zmeură-zmeură* este *s* sau *z*", deşi gradul de sonoritate al unui sunet poate fi determinat cu uşurinţă mulţumită aparatelor de precisiune de care dispune fonetica experimentală [2]. Autorul se plînge mai departe de confusia care se face între termenii şi noţiunile de „fonic" şi „sonoritate", de „fonic" şi „sonor", „afonic" şi „surd", şi sfîrşeşte prin a confunda sonoritatea cu audibilitatea sunetelor (cf. 62).

Expunerea dela p. 49 urm. este greşită. După ce defineşte vocalele şoptite, caracterisate prin reducerea intensităţei şi sonorităţei [3], Procopovici afirmă că „istoria limbei româneşti cunoaşte şi de altfel [?] vocale afonice. Aproape toate cuvintele vechi româneşti care se termină astăzi într'o consonantă au avut altădată un *u* final (*lupu*> *lup*, *cîntu*> *cînt* etc.)". Autorul confundă aci vocalele şoptite cu vocalele în poziţie finală neaccentuată (*-u* în *lupu* etc.). Se ştie că vocalele în această situaţie îşi pierd durata şi timbrul propriu [4]; modificarea aceasta nu atinge, însă, sonoritatea lor.

Afirmaţia că în sec. al XVI-lea vocalele finale sînt notate cu ъ, „pe cînd monumentele mai vechi de limbă românească au în cazurile acestea -ѕ sau -ѫ", nu corespunde cu realitatea faptelor [5].

Doctrina lui Procopovici privitoare la limita silabelor este de

[1] V. indicaţiile bibliografice în cartea mea, *Curs de fonetică generală*, Bucureşti, 1930, 12.

[2] V. procedeul descris de G. Panconcelli-Calzia, *Die experimentelle Phonetik in seine Anwendung auf die Sprachwissenschaft*, ed. a 2-a, Berlin, 1924, 41 urm.

[3] Cf. Abbé Rousselot, *Principes de phonétique expérimentale*, ed. a 2-a, Paris, 1923, 403 şi 468 urm.

[4] V. de ex. A. Meillet, *La méthode comparative en linguistique historique*, Paris-Oslo, 1925, 87 urm.

[5] V. cartea mea *Limba rom. în sec. al XVI-lea*, Bucureşti, 1932, 48 urm.

asemenea eronată: autorul nu a profitat de lămuririle aduse în ultimii ani de Saussure, Grammont și de Groot [1].

„Cînd articulăm un *p*, ca în *capac* sau *cap are*", ne spune Procopovici, „buzele trebue să se închidă mai întîi, spre a se deschide apoi iar. Deosebim deci în *p* o parte implosivă ($\overset{>}{p}$) și o parte explosivă ($\overset{<}{p}$)". *Aduc* s'ar pronunța *ad-duc*, *afară*: *af-fară* (50-51; cf. 59-60). In *limbă* și *lampă* *mb* și *mp* au „caracterul unui fonem unic [?]: o singură implosiune, o singură clusiune și o singură explosiune la aceeași bază articulatorică. Baza articulatorică este așa zicînd punctul fix și central al unei figuri articulatorice, în jurul căruia se grupează toate celelalte componente... Astfel -$\overset{>}{m}\overset{<}{b}$ și -$\overset{>}{m}\overset{<}{p}$ sînt diftongi consonantici [?], adică foneme consonantice pe cari le caracterisează dualitatea [?] timbrului" (60-61). „Cuvîntul *capac* se desparte deci printr'o linie verticală în două silabe în modul următor: *cap* | *pac*. Numai o imagine grafică de felul acesta", ne asigură autorul, „corespunde în casul acesta realității fonetice" (64).

„Realitatea fonetică" e însă departe de această doctrină. Eroarea provine din faptul că Procopovici consideră fonemele în stare de isolare. Un sunet vorbit isolat e compus din 3 acte articulatorii: *tensiunea* (sau *implosiunea*), *ținuta* și *destinderea* (sau *explosia*). In practică, însă, adică atunci cînd sunetul vorbit intră în alcătuirea unei silabe, destinderea vocalei se confundă cu tensiunea consoanei următoare, iar destinderea consoanei se confundă cu tensiunea vocalei ce urmează. In *capac*, de exemplu, tensiunea lui *p* e slabă, iar destinderea se leagă de vocala următoare: *ca-pac*. Un Engles ar pronunța cuvîntul într'altfel: tensiunea și destinderea avînd aceeași forță, *p* ar face parte din prima silabă: *cap-ac*. Pronunțarea *ca*^{p}*-pac* sau *cap-pac*, cu o geminată, este anormală, în limba vorbită, și inventată de Procopovici. De altfel, într'o cercetare de felul acesteia, trebue ținut samă de sentimentul ce-l avem despre divisiunea silabelor: *capac*, pentru un Romîn sau un Frances, e divisat în *ca-pac*.

P. 53, 55 și 56: vocalele sînt clasificate după unghiul maxilar, articulația limbei și deschizătura buzelor. Despre vibrațiunile coloanei de aer nu ni se spune nimic; de asemenea, despre modificările aduse formei resonatorului bucal, în timpul emisiunei fiecărei vocale. „*O* are o configurație labială verticală [!]" iar *i* și *e* au o „configurație labială orizontală"; despre mișcarea buzelor, care pot fi duse înainte, nu ni se spune nimic.

[1] V. indicațiile bibliografice pe care le-am dat în *Curs de fonetică generală*, 73.

P. 54: *ll* „a dispărut adese din romînește, după ce s'a prefăcut mai întîi în *u*: *stellam* >*stea*, pe cînd în *illam*, întrebuințat ca articol enclitic, din care a dispărut *i-*, s'a mai păstrat ca *u* în forme articulate ca *steaua*< *stellam illam*". Nu ni se dau însă rațiunile pentru care *u* a dispărut într'un cas și s'a menținut într'altul [1].

P. 58: „un diftong este.... un fonem pe care-l caracterisează dualitatea timbrului său". Nimic despre semi-vocale, diftongi crescînzi sau descrescînzi.

P. 66: „cînd vorbim, ținînd d. p. un discurs sau recitînd o poesie, organele de vorbire nu se opresc din acțiunea lor articulatorică decît dacă în felul acesta căutăm anumite efecte". Afirmația e inexactă, pentru că nu se pot pronunța mai multe grupuri de cuvinte, fără a introduce între ele mici intervaluri de timp, impuse de respirație. O aruncătură de ochi asupra unui grafic obținut cu ajutorul aparatului inscriptor ne lămurește în această privință [2].

La p. 79 nu se arată că „construcțiile prepositionale" ca *unus ex* (*de*) *multis*, i. l. de *unus multorum*, sînt preferate din causa valoarei lor expresive; explicația aceasta ar fi trebuit amintită și la p. 85, unde se vorbește de înlocuirea formelor simple de viitor latin cu forme compuse.

P. 91: despre *Codicele Voronețean* ni se spune că e „cel mai vechi monument de limbă romînească". Afirmația aceasta, dacă s'ar adeveri, ar avea urmări importante pentru istoria limbei noastre.

La p. 96 ni se vorbește de împrumutul „lexical din alte limbi". Ar fi fost însă interesant să se insiste aci asupra împrumutului lexical din aceeași limbă, pus în lumină de J. Gilliéron [3].

P. 109 urm.: ideile autorului despre asimilarea și disimilarea consonnantică sînt sumare, iar descrierile acestor procese, neclare.

Autorul confundă *acomodarea* cu *asimilarea* (*în pădure*<*în pădure*), deși procesele au fost separate de Vendryes [4]. *Asimilarea* e definită după cum urmează: „In coordonarea lor figurile articulatorice cari urmează una după alta alunecă ușor pe același plan [?], ajungînd la aceeași bază articulatorică, la același grad de fonie sau apropiindu-și-le cel puțin [?]. Subiectul vorbitor.... se abate lesne în înșirarea [figurilor articulatorice]..... dela ordinea

[1] De fapt, *ll* a dispărut în amîndouă casurile; *steaua* se explică din *stea* + art. *a*, ca și *neaua*, *ziua* etc.

[2] Cf. Rousselot, *op. cit.*, 972 urm.

[3] Cf. de ex. J. Gilliéron et J. Mongin, *Scier dans la Gaule romane du sud et de l'est*, Paris, 1905, 25-26.

[4] V. indicațiile bibliografice pe care le dau în *Curs de fon. gen.*, 82 urm

obișnuită, spre a înnemeri într'o articulație vecină sau [?] vreuna din componentele ei, anticipînd-o [?] sau revenind la ea, dacă a executat-o cu puțin înainte".

Despre *disimilare*, ni se spune că e provocată de „grija de a face ca fonemele să nu se asimileze". Ne întrebăm, totuși, cum s'ar putea „asimila" două foneme care sînt la fel? Într'adevăr, disimilarea consonantică aplicată unor cuvinte ca *genunchi* sau *mărunt*, în care același fonem (*n*) e conținut în silabe succesive, are drept urmare tocmai diferențierea fonemelor: *gerunchi, mărunt* etc.

P. 121: despre *argot*, ar fi fost interesant să se amintească procedeul derivației cu sufixe streine și filiațiunea sinonimică a cuvintelor, pusă în lumină de Schwob și Guieysse[1].

P. 122: pentru *dialecte* și *graiuri* s'ar fi putut da definiția dialectului, în sens grecesc („un ansamblu de graiuri diverse care prezintă caractere comune mai asemănătoare între ele decît cu alte graiuri din aceeași limbă"), pentru că această definiție luminează chestiunea.

Despre „interesantul" caz de transmisiune lingvistică amintit la p. 125-126, mă ocup în altă parte a revistei. De asemenea, despre „deosebirea socială din Moldova în ce privește pronunțarea unor cuvinte ca *piept, fier, bine*" (126-127).

În capitolul privitor la „originile limbei" (= a „vorbirei"), nu ni se spune nimic cu privire la comunicarea prin „gesturi", care, la un moment dat, a fost înlocuită de comunicarea prin „gesticularea" laringo-bucală, ce presenta netăgăduite avantaje[2].

Terminologia întrebuințată de autor nu e întotdeauna fericită[3]. În lipsa termenilor românești corespunzători, lingvistul este obligat să introducă o serie de termeni streini; în această privință, tradiția și spiritul limbei ne îndreaptă în spre limba francesă. Ținînd samă de acest criteriu, terminologia propusă de Procopovici ar putea fi modificată după cum urmează:

Radicalul (i. l. de *radicala*, 4), *favoarea* (i. l. de *favorul*, 5), *guvernământ* (i. l. de *guvernament*, 12), *consoană* (i. l. de *consonantă*, pretutindeni), limbi *semitice* (i. l. de *semite*, 14), *Carintia* (i. l. de *Kärnten*, 32), *feniciană* (i. l. de *phoeniciană*, 34), *aramecană* (i. l. de *aramecă*, 35), *tocharică* (i. l. de *tochară*, 37), *iliră* (i. l. de *iliriană*, 37),

[1] *Les œuvres complètes de Marcel Schwob (1867-1905). Mélanges d'histoire littéraire et de linguistique*, Paris, Bernouard, 1928, 15 urm.

[2] M. Jousse, *Études de psychologie linguistique. Le style oral rythmique et mnémotechnique chez les verbo-moteurs*, Paris, 1925; R. Paget, *Human speech*, Londra, 1930, 126 urm.

[3] Cf., de altfel, reservele autorului dela p. XI.

scită (i. l. de *skytă*, 37), foneme *inspiratoare* (i. l. de *inverse*, 40), *oclusiune, oclusivă* (i. l. de *clusiune, clusivă*, pretutindeni), *foneticienii* (i. l. de *fonetiștii*, 44), *sonor, surd* (i. l. de *fonic, afonic*, pretutindeni), *cirilică* (i. l. de *cirilă*, 49), *explosivă* (i. l. de *plosivă*, 50), *gramofon* (i. l. de *grafofon*, 66), *sanscrita* (i. l. de *sanscritul*, 82), *minuscul* (i. l. de *miniscul*, 92).

O serie de provincialisme, de expresii nepotrivite și de frase neclare ar fi trebuit evitate, într'un manual destinat începătorilor: „*Mai* o observare trebuie făcută aci" (9; cf. „*mai* un cuvînt despre *l*", 53), „nu ne îndreptățește de a *face* conclusiunea" (9), „formele literare..... sînt departe de a fi o oglindă fidelă a graiului viu, mult mai *multicolor*" (42-43), „o cantitate oarecare de aer.... se degajează din piept.... spre a părăsi organismul omenesc printre buze sau și *printre* nări" (46-47), „organele articulatorice se apropie *la* un punct oarecare de așa manieră, încît aerul nu mai trece pe acolo în toată libertatea, ci se scurge printr'o îngustă deschizătură frecîndu-se de pereții *ei* [?] (*f, v, s*, etc.) sau obstacolul poate fi și mai mare, cînd organele *acelea* se ating formînd o clusiune perfectă" (49), „incapacitatea omului primitiv de a face analise și sintese, abstracțiuni și generalisări, mai ales, trebuia să aibă drept urmare o bogăție de expresii care nu cadrează de loc cu felul nostru de a vedea lumea și de a vorbi *prin urmare*" (70), „o experiență, cultură și civilisație tot mai bogată trebuie *să aplece* în mod fatal asupra tesaurului lexical o povară tot mai mare de funcțiuni semantice" (90), „interpretarea unor anumite aspecte *ne face* hotărîrea mai dificilă și *dificultează* realisarea unui acord" (123), „aspectul verbal slav, care *trage brazde* în flexiunea istro-românească" (131).

Sfîrșind de cetit tratatul lui Procopovici, mi-au venit în minte dela sine cuvintele lui Diderot „il faut être profond dans l'art ou dans la science pour pouvoir enseigner les commencements".

Al. Rosetti

ȘT. PAȘCA, Glosar dialectal, alcătuit după materialul lexical cules de corespondenți din diferite regiuni; București, „Cultura națională"; 1928; 62 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*, mem. secț. lit., s. a 3-a, t. IV).

Din răspunsuri la chestionarele „calul" și „casa", trimise de *Muzeul limbei române* din Cluj, Șt. Pașca a extras „cuvintele care, ca formă sau înțeles, nu sînt cunoscute dicționarelor românești celor mai complete".

Cum glosarul cuprinde forme din mai multe regiuni și cum

nu am avut posibilitatea de verificări mai întinse, observațiile ce urmează vor privi numai materialul comunicat de V. Lazăr din Jina, jud. Sibiu, comuna pe care am cercetat-o de curînd și asupra căreia v. studiul din acest număr al revistei.

Din cele 55 cuvinte date de Șt. Pașca din Jina cîteva *(codeia, flamă, goleț, mandoacă, mostoi* și *seghie)* nu le-am putut înregistra la fața locului și cred ca nici nu sînt întrebuințate; 26 din ele dau loc la o serie de observații, fie ca formă, fie ca înțeles. Astfel:

Balâ — explicat „poreclă dată unuia care păcălește pe alții" — e un epitet peiorativ însemnînd „ființă spurcată, ființă slută, răutăcioasă, neastîmpărată":

Că bala de mumă-ta
Tot umblă prin arături,
Culegînd fermecături.

Unui copil neascultător, svăpăiat, i se spune „stai la un loc, balâ".

Bilnic „deștept, isteț" circulă numai sub forma *beînic*.

Sinonimul lui „lele, nană" nu e *biță*, ci *liță*.

Bleasc — întrebuințat numai în expresii ca „o mîncat o țîră și ș-o legat bleascu; mai astupă-ți bleascu (= taci!); ți se scură bleascu" (= ți se face poftă) — are înțeles neprecis, iar nu „stomac", așa cum ni-l dă glosarul.

Forma *buclâ* „vopseală" e necunoscută; în schimb se întrebuințează *buglă* pentru a denumi „o grămadă mare de fîn, claie de fîn".

Adj. *cheș* „pestriț, cu pete de diferite colori pe corp" se întrebuințează numai pentru vite și sub forma *keșeĭ-keșeie; bou keșeĭ, vacă keșeie*.

Cioară nu se zice Sașilor, cum ne spune glosarul, ci Țiganilor, ca și aiurea.

Coldan are într'adevăr înțelesul de „țăran dela șes, fost iobag", dar adj. *coldânesc* e greșit redat ca avînd sensul de „bou cu coarne mari" — de altfel, dacă e adjectiv nu mai poate să însemneze „bou cu coarne mari". *Coldânesc* e atributul care se adaugă unei specii de boi ca să li se arate originea lor dela șes (comp. „port coldânesc, care coldânești" etc.).

Curător e dat cu „înțeles neprecis"; de fapt, „un curător de cași" înseamnă „bucata de caș scoasă din cîrpă și pusă pe poliță pentru sbicit".

Faulă „statură, fisionomie, figură" se rostește *fâulă*, ca și în alte părți.

„Joarda, bețigașul, nuiaua uscată" nu se chiamă *hăgĭună*, care înseamnă „scobitură într'un arbore", ci *hăgĭu*.

Impoticăli, redat cu sensul de „a se schimonosi, a suferi", înseamnă de fapt „a se încurca (în funii), vorbindu-se mai ales de cai: „ni s'o 'mpoticălit japa".

Flăcăului, junelui i se spune *Żunișan (gĭunișan)*, iar nu *junișcan*.

Inchelmui e de conj. I: *inkelmu*.

„Haina rea, sdreanță" se chiamă *petelęagă (petilęagă)*, *rîză*, *bulęandră*, iar nu *meleandră*, care înseamnă numai „sdreanța pe care se pune ceaunul cu mămăliga cînd o mestecă".

Nu am înregistrat niciodată forma *oringi*, ci numai *ogrinżĭ*, după cum am înregistrat numai *părcan*, nu și *părgan*.

Perdęaga nu este pâretele dela ocolul oilor, ci chiar „ocolul oilor", după cum *plecătoare* nu e numai „oaia care alăptează un miel strein", ci „orice oaie fătată și rămasă fără miel" (fie că i-a murit, fie că stăpînul l-a vîndut); se chiamă *plecătoare* numai pînă ce devine *mindzare*.

La înțelesul „grozav, enorm" al formei *porac* trebue adăugat și cel de „inimos, nefricos, arțăgos".

Potoviță nu e exact, ci *potoriță*, așa cum ziceau bătrînii „monedei de 10 și 20 creițari".

Săcăteu „traistă" — cunoscut sub această formă în toată Mărginenimea Sibiului — e notat greșit *săceteu*.

Forma cea mai usitată este *seleț*, nu *sloĭ*, pe care îl întrebuințează — rar — numai cei influențați de vorbirea generală (cf. *sclugă, sclab, sclănină* etc.).

Cînd e timp urît, „plouă și fulgeră" se zice că „se bat *rîlcele*"; deci *rîlcă* înseamnă o ființă supranaturală (ca Ielele, strigoii etc.), iar nu „îndemn", așa cum e explicat de Pașca.

A cărzui nu înseamnă „a obosi oile prin fugă", ci „a umbla mult, de colo pînă colo, a alerga, a te frămînta": „ce-am tot vărdzuit astădz? la uspăț să vărdzuie".

Nu am vrea să împietăm asupra exactității formelor înregistrate din celelalte comune[1], dar dacă și acolo am avea a face cu aproape 50% — cum e cazul aci — de forme înregistrate greșit, de sigur că puțină încredere putem da *Glosarului dialectal* publicat de Pașca[2].

D. ȘANDRU

[1] Incidental amintesc că greșit sînt redate și formele: *bogirei* (în loc de *pogîrci*), *chiantaun* (*kĭaun*), *ciuchiat* (*çukĭat*) din Podana-Sibiului; *gadină* nu are numai înțelesul de „rău la suflet, om de nimic", ci și pe cel de „fiară, sălbătăciune", la Rășinari (Sibiu).

[2] I. A. Candrea, în *Dicț. enciel, ilust.*, s. *cheș, coldânesc, meleandră* și *cărzui*, a fost indus în eroare cînd a reprodus după acest glosar.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

H. Pedersen, *Linguistic science in the nineteenth century: metods and results*, trans. by J. W. Spargo; Cambridge, Harvard University press; 1931; VIII-390 pag. —Tradusă după ediția danesă, apărută la 1924, cartea lui H. Pedersen va ajunge să fie mai bine cunoscută și prețuită pentru ceea ce aduce ca să se cunoască desvoltarea studiilor lingvistice în curs de un secol. Prin caracterul ei, de sigur că trebuia să se mărginească să dea esențialul, dar în ce privește bibliografia uneori ne așteptam să înregistreze mai mult: sînt publicații pe care nu le vedem amintite, deși au însemnătatea lor.

Referindu-se la limba noastră, Pedersen spune (p. 70) că locul ei de formațiune trebue limitat la sudul Dunărei, că despre aceasta nu poate fi nici o îndoială. Tot așa de categoric se exprimă cu privire la limba Bascilor, cînd contestă (p. 127) înrudirea ei cu graiuri africane și observă că teoria lui Schuchardt nu a ajuns să convingă pe nimeni — totuși concordanțele relevate de genialul lingvist nu pot fi neluate în samă și cum întîlnim și altele nu e de loc îndreptățită contestarea filiațiunilor basco-africane. Și aici și aiurea savantul danes a ținut prea mult la o impunere de convingeri, cînd ele nu exclud totuși anumite reserve. — O. D.

N. van Wijk, *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*, Erster Band: Laut-und Formenlehre; Berlin-Leipzig, W. de Gruyter 1931; XV-254 pag. (in *Grundr. d. slav. Phil. u. Kulturgeschichte*). — Acest prim volum al cărței lui van Wijk presintă, sistematic, concentrat, resultatele ultimelor cercetări asupra slavei bisericești, cu partea personală de interpretare a faptelor cum studiile sale anterioare ne-au deprins să o apreciem. Cu privire la alfabet, particularitățile lui în legătură cu paleografia, se insistă numai incidental, pentru că asupra lui e reservat un studiu special ce va apărea în seria *Grundriss*-ului publicat de Trautmann și Vasmer. Pe lîngă primele paragrafe, multe altele interesează direct pe filologii noștri pentru atîtea probleme ce rămîn încă de limpezit pentru raporturile limbei romîne cu vechea slavă. La p. 56 sînt relevate cîteva forme din vechi texte care stau în legătură cu fonetismul rom. *baltă* ș. a.; ele sînt considerate de van Wijk ca o dovadă a rostirei *balto* p. *blato* etc. într'un vechi grai bulgăresc.—O. D.

G. Cocchiara, *Il linguaggio del gesto;* Torino, Fratelli Bocca; 1932; XIII-131 pag. — Un studiu redus, dar cu foarte interesante relevări și prețioase puneri la punct. Cuprinde următoarele capitole: I. *Introduzione;* II. *Psicologia del gesto;* III. *Il gesto al principio;* IV. *I gesti di aggregazione;* V. *I gesti di neutralizzazione;* VI. *La funzione della mano nel gesto;* VII. *Le due lingue.* Fiecare capitol e urmat de o bogată bibliografie. Materialul analisat e luat din viața tuturor continentelor. Europa răsăriteană apare rar — de remarcat, de altfel, că bunăoară Romînia e streină de multe gesturi ce caracterisează sudul mediteranean. Ceva mai des e amintită peninsula balcanică în legătură cu variate «costumanze» proprii și poporului italian. Ar fi totuși de observat că și alte aspecte de gest, pe care G. Cocchiara le urmărește în Italia, apar de asemenea în peninsula balcanică. Așa, de exemplu, gesturile despre care se vorbește în cap. V la p. 75-77; tot astfel obiceiul de a pune «il pollice fra l'indice e il medio della mano sinistra» (p. 80), pentru a îndepărta deochiul, și «il gesto della mano in fica» (p. 79) care se întîlnește și el în peninsula balcanică.

Importanța acestui documentat studiu mai stă și în bogăția sugestiilor pentru continuări și lărgiri și mai aprofundate a tot ce privește *il linguaggio del gesto.* — T. Papahagi

W. Giese, *Zur Morphologie der Märchen der Romanen;* Palma de Mallorca, Escuela tip. provincial; 1929; 43 pag. (extr. din *Miscelánea filológica ded. a D. A. Alcover*). — Anumite aspecte ale basmelor nu au fost destul de cercetate pînă acum chiar pentru zone folklorice mai restrînse, așa că studiul lui W. Giese va interesa cu atît mai mult cu cît aduce elemente de comparație după un material întins din literaturile romanice populare. Sînt urmărite diferitele formule cu care încep sau se sfîrșesc poveștile, anumite expresii predilecționate etc. și nu lipsesc multe referințe la folklorul nostru, pe care W. Giese arată că-l cunoaște bine. —O. D.

T. Papahagi, *Biblioteca națională a Aromînilor, II: Poeții Z. A. Araia și T. Caciona;* București ed. Soc. „Apostol Mărgărit"; 1932: XXI-137 pag. — Cu intenția de a face cunoscută literatura aromînă, culegerea ce apare sub direcția lui T. Papahagi interesează și pe filologi și pe folkloriști ori etnografi. Din scrierile poeților Araia și Caciona sînt astfel relevate, la p. XVI, mai multe forme aromîne nenregistrate pînă acum ori rar atestate, ca: *distare* „destul"; *h'il'or* <filiolus, *negru* (în *K'atra-negră*), *nviscumind* <vestimentum, sub influența lui *nveascu*, *satru* <satur. Un semantism interesant e acela al lui *farc: farc di Armîn'i* „ceată de Aromîni", *ca un farc criscut la hăn'i* „ca o ceată de oameni crescuți la circiumi", derivare de înțeles caracteristică, sub influența păstoritului. — O. D.

H. Tecuiescu, *Pe Mureș și pe Tîrnave*; flori înrourate (doine și strigături); Sighișoara, Tip. Miron Neagu; 1929; 207 pag. — În introducerea de multe pagini — putea fi redusă — se înșiră considerațiuni asupra folkloruluĭ nostru, care arată bună cunoaștere a celor scrise despre el; găsesc și referințe la un curs al meu despre unele aspecte ale poesiei populare romanice, dar asemenea utilisări ar trebui făcute cu precauțiune, deoarece, cum am arătat și alteori, resumatele cursurilor mele litografiate nu s'au dat totdeauna cum s'ar fi cuvenit, așa că s'au denaturat păreri pe care le-am exprimat — nu mai vorbesc de expresii pe care niciodată nu le-am întrebuințat și totuși mi se atribue în notele neglijent resumate.

Mare parte din cîntecele culese sînt arhicunoscute, din numeroase variante, dar întîlnim și doine cu o notă mai deosebită (cele de sub n-rele 421, 436, 543 ș. a.) și mai ales strigături cu mult duh de satirisare. — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Daco-romînă[1]

abitir 181
afrindon 198
alina 125
alinta 121
amandea 362
Ampoi 360
aoli 137
auo 175
bală 388
baletză 362
baltă 390
barbă 126
belnic 388
bere 126
biera 126
bintui 160
bleasc 388
bohaz 126
bohod 126
bolovan 161
boturz 126
buglă 388
căluşe 126, 197
căuta 374
ceas 190
ceață 127
cerca 127
**cerchin* 177
cintar 160
ciorchine 174
ciudat 128
ciudi 128
clinci 128
coldan 388
coldănese 393
conteni 128
corui 197
crunt 128
crunta 129, 198
cufrînge 129
cunabiu 181
cuntina 128
cura 129
curător 388
dăuli 137
deci 197
de(i)e 186
depăra 129
depreună 193
depune 130
desgîmfa 132
destrăbăla 359
dihai 182
dor 130
dosicat 155
duios 131
duroare 130
făcătură 52
fagur(e) 176
ferice 131
fiindure că 378
fleașcă 139
floare-de-friguri 177
Formoza (în top. sl.) 205
frasin 189
frigor 177
frigurică 177
furlandisi 182
gîmfa, gîmfla 131, *gumfla* 132
gîmfătură 132
glăsi 137
gligan 132
Giurĭ (în top. sl.) 205, 390
hăgău 389
hăuli 137
hinci 128
hopsecat 155
hotări 132
iboste 133
immîneca 145
împindura 173
împlăşca 139
împoticăli 389
încălțare 133
încinde 133, 134
încinge 134
încinta 134
încrunta 129
îndura 134
îngîmfa 132
înkeima 389
înnoda 134
înspăima 152
întiri 135
întopsăca 155
învăiera 137
învești 135
istroci 135
jupîn 158, 162, 178, *jupăr* 163
keșei 388

[1] Vezi și glosarele dela p. 44-49, 118-124.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

kjaun 389
Kičera (în top. sl.) 205, 380
lămurat 135
latini 198
leşina 135
liboste 133
libosti 133
libov 136
liţă 388
lu 189
lud 52
lume 190
lupească 51
Magura (în top. sl.) 380
meleandră 339
meriza 136
miaţă 136
mied 136
miglisitor 136
mîneca 144
mingiia 160
mişel 136
mişela, mişeli 136
mistreţ 137
Moşu-codrului 52
Murguszówka (în top. sl.) 389
Mutatore (în top. sl.) 205
naş 186
năsîlnic 137
nătare 198
năzări 138
nemernic 138
nun 186
nunaş 186
obidui 138
olicăi, oligări, oricăi(ri) 137
pudie 138
Păduroi 52
părean 370
părşęcată 51
păresimi 353
pas 133
pâs 139
păsa 138
păsa 139
patru 353
păzătură 194
păzi 194
perdea 389
peteşagă 389
Pikuj, Pikujata (în top. sl.) 205
plaşcă 139
plecătoare 389
plotun 140
podmet 197
pogîrci 389
porav 389
potoriţă 389
prelej 141
prepinge 174
presură 174
prijenit 198
prîlej 140
prisăci 141
răkitată 51
răpune 142
răsări 143
răspîndă 50
răzbuna 142
rîncă 143
roibată 51
rune 142, 143
săcăteu 389
săciui 143
săcui 143
săgetaş 51
şărpească 51
scăpăta 143
scorbură 157
scruntar 144
Şeitan 144
simcea 151
sineca 144
sminti 151
smîntînă 153, 164
socoti 152
şoitan, şoitar 144
somna 152
spăima 152
spîn 160
sprijini 198
stăpîn 158, 166, 178
ştergură 152
stînă 158, 168
stîncă 158, 171
strămătură 197
strat 152
strugure 174
struncinătură 157
Strungi (în top. sl.) 380
suflet 153
sumica 151
supune 153
taftă 154
fără 154
tare 363
ţestoasă 51
tiriac 154
topsăca 155
topsăcătură 155
torsecat 155
trup 190
tun 155
tarungiu 155
tutungiu 155
tutuniu 155
ucide 155
urcoi 156
uture 197. *Uturja* (în top. sl.) 205
văiera 137
vălăcăi 137
vărzui 389
veki 198
vîlcaş 51
vintre 156
virtute 156
vorbă 157
vorbi 156
vrăčească 51
zahara 157
zălud 52
zdruncina 157
zgarbură 157
zîmbat 157
ţunişan 389

Istroromînă

čáptir 7, 8
Fintira, Funtâra 4
kl'ept 7, 8
Kračun 8
Krbun 8
Maržini 8
paminte 165
Sarebire 4
tirer 8
virer 8
Zmantare 4

Meglenoromînă

mătăniţă 164

Aromînă

dipunire 130
disture 391
fičoru 378
Fil'ior 391
iopir 379
mintător 264
negru 391
ng'osuru 378
nciscumind 391
parbări 379
pade 138
satru 391
tarc 391

ITALIANĂ

bumbagia 358
čorčellu 175, 177
desedá 150
dišodigù 150
dessonar 150
iervę dę lę fikęrę 177
krombulo 203
krulaturi 203
paraski 203
prosoír 174
rečeto 175
ročo 175
romp 186
scionnare 150
staffalu, straffęlę 176
strubbiare 176
strubiá 176

SARDĂ

baranta 353
batturu 353

FRANCESĂ

beige 358
choyer 374
desver 374
endécer 374
farandole 375
farfouiller 375
fief 187
fredaine 375
gazouiller 375
jas, jaser 375
réver 374
sombrer 186

PROVANSALĂ

destaracelá 359
estaracelá 359
farandeu 375
farateur 375
farindeinas 375
jaso 375
taravelá 360
tartavel 360

CATALANĂ

deixondar 150
eixondir 151

LATINĂ

**allenitare* 125
arena 125
baeticus 359
caecus 127
**cautare* 374
cingere 134
circellus 175
**circulinus* 177
circulus 177
collocare 203
**columbula* 203
confringere 129
**deaestuare* 375
**dissomnare* 150
**dissomnicare* 150
**disterebellare* 360
**doliosus* 131
**exsomnare* 150
**exsomnicare* 150, 151
**faculus* 176
ficus 177
foedus 187
frigora 177
illo 189
gamba 176
**garruliare* 375
**impandulare* 173
impendere 173
**impindulare* 173
interpolare 187
**laesionare* 135
lucerna 377
mamilla 376
mundus 190
natare 134
orchus 156
palumba 203
pandere 173
papilla 376
perpendere 174
polire 187
pressorium 174
pressula 174
pressus 174
**reaestuare* 375
rotulus 175
runcare 143
runco 142
**runcus* 142
**sanicare* 150
**sericare* 150
serus 150
**signicare* 149, 150
strebula 175
**strebulus* 176
strepis 175
**stribulus* 176
**strubulare* 176
**strubulus* 176
**summicella* 151
susurrus 377
**terebellare* 360

GREACĂ

ἀτριάμωρον 203
βότρυς 173
μαγγανεύω 160
παρα+σηκός 203
σκίλος 176
σπανός 160
στρεβλός 176
στρεπτός 175
στρόβος 176
στρόμβλος 176
στρύχνος 175
*χαμόμωρον 203

Neogreacă

ἀφεδρών 198

SLAVĂ

balъvanъ 161
boluvan 161
čečeriti 175

gieleta 331
gora 205
gore 205
hurda 380
kĕr 4
kopsa 189
kulesza 381
ludъ 52
nazreti 138
nĭkati 150
pametь 165
plotunъ 140
podŭmetŭ 197
prilĕžati 140, 141
prisĕkati 141
sĕka 143
sĕsti 143
stanъkъ 171
stopanъ 166
străk 175
'sъmętana 164
sъnĭčati 150
svĕča 190
župa 162
županъ 162

LITUANĂ

kekĕ 175

LIMBI GERMANICE

kry 375
Zirbel 176

LIMBI IRANICE

dərəwba - 176
mānthās 164
stāna-168

UNGARĂ

bántani 160

LIMBI TURCO-TĂTARE

balyk 363
diha 182
furlanmak 182
hemende 362
kantar 160
kunab 181
kyz 363

LIMBI SEMITICE

kuneb 181
'unnabi 181

BASCĂ

eli 185
elkar 185

CUPRINSUL

Pag.

Densusianu Ov., Limba descîntecelor, II 125
Noua ortografie 207
Gîlcescu T., Cercetări asupra graiului din Gorj 64
Istrătescu Alexandrina, Epica populară din Argeș 217
Moroianu Elena, Din ținutul Săcelelor, II 10
Rosetti Al., Asupra repartisării dialectale a istrorominei . . 1
Dr. *jupîn, smîntînă, stăpîn, stînă* și *stîncă* 158
Șandru D. și Brînzeu F., Printre ciobanii din Jina, I . . . 300
Vasiliu Al., Descîntece din Huniedoara 50

Însemnări și rectificări

Densusianu Ov. Rom. *împîndura* 173
Rom. *prepinge* 174
Rom. *presură* 174
Rom. *strugure* și *ciorchine* 174
Abruzz. *ĭervę dę lę fîkęrę* 177
Un fonetism ilusoriu 177
Fr. *beige* 358
Rom. *destrăbăla* 359
Cu privire la *Ampoi* 360
Ortografia Academiei tot nehotărîtă . 361
Graur Al. Despre vocativul romînesc 178
Iordan G. Roum. *abitir* 181
Roum. *cunabiu* 181
Roum. *dihai* 182
Roum. *furlandisi* 182
Roum. *amandea* 362
Roum. *balcîză* 362
Rosetti Al., Despre palatalisarea labialelor 351
Asupra teoriei „husite" 356
Șandru D. Rom. *tare* arătînd alternanța 363

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DĂRI DE SAMĂ

	Pag.
Bloch O., *Dictionnaire étymologique de la l. française*, I (O. D.)	373
Capidan Th., *Fărșerotii* (O. D.)	377
Delacroix, H., *Le langage et la pensée* (O. D.)	364
Donum natalicium Schrijnen (O. D.)	183
Hołub-Pacewiczowa Z., *Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu* (O. D.)	380
Lot F., *A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?* (O. D.)	370
Meyer-Lübke W., *Rumänisch und Romanisch* (O. D.)	188
Pașca Șt., *Glosar dialectal* (D. Șandru)	387
Procopovici Al., *Mic tratat de lingvistică* (Al. Rosetti)	381
Pușcariu S., *Istoria literaturei române* (Al. Rosetti)	198
Safarewicz J., *Le rhotacisme latin* (Al. Graur)	376
Servien P., *Les rythmes comme introduction physique à l'esthétique; Lyrisme et structures sonores* (O. D.)	191
Spulber C., *Cea mai veche pravilă românească* (Al. Rosetti)	194
Tagliavini C., *Il „Lexicon Marsilianum"* (O. D.)	191
Travaux du Cercle linguistique de Prague (O. D.)	366

Indicații bibliografice

Bertoldi V., Gava *e derivati nell' idronimia tirrena*	203
Bogatyrev P., *Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathique*	204
Cocchiara G., *Il linguaggio del gesto*	390
Gavel H., *Grammaire basque*	204
Giese W., *Zur Morphologie der Märchen der Romanen*	391
Papahagi T., *Biblioteca națională a Aromânilor*	391
Pedersen H., *Linguistic science in the nineteenth century*	390
Petrov A., *Karpatoruské pomistní názvy*	205
Rohlfs G., *Etym. Wörterbuch d. unteritalischen Gräzität*	202
Rosetti Al., *Curs de fonetică generală*	205
Sandfeld Kr., *Linguistique balkanique*	202
Teculescu H., *Pe Mureș și pe Târnave*	392
van Wijk N., *Geschichte der altkirchenst. Sprache*	390